

Universitat de Girona

L'ÚS DELS CLÍTICS PRONOMINALS DEL CATALÀ I LA SEVA ADQUISICIÓ PER PARLANTS DE ROMANÈS I DE TAGAL

Pau MARÉ i SOLER

Dipòsit legal: GI-254-2012

<http://hdl.handle.net/10803/69939>

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei [TDX](#) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio [TDR](#) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the [TDX](#) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Universitat de Girona

TESI DOCTORAL

**L'ÚS DELS CLÍTICS PRONOMINALS DEL
CATALÀ I LA SEVA ADQUISICIÓ PER
PARLANTS DE ROMANÈS I DE TAGAL**

Pau Maré i Soler

2011

Universitat de Girona

TESI DOCTORAL

**L'ÚS DELS CLÍTICS PRONOMINALS DEL
CATALÀ I LA SEVA ADQUISICIÓ PER
PARLANTS DE ROMANÈS I DE TAGAL**

Pau Maré i Soler

2011

**DIVERSITAT EDUCATIVA I PLURALITAT LINGÜÍSTICA:
LLENGÜES I IMMIGRACIÓ**

Dirigida per: F. Xavier Lamuela Garcia

Memòria presentada per optar al títol de doctor per la Universitat de Girona

Universitat de Girona

F. Xavier Lamuela Garcia, catedràtic del Departament de Filologia i Comunicació de la Universitat de Girona,

CERTIFICO:

Que aquest treball, titulat *L'ús dels clítics pronominals del català i la seva adquisició per parlants de romanès i de tagal*, que presenta Pau Maré i Soler per a l'obtenció del títol de doctor, ha estat realitzat sota la meva direcció i que compleix els requeriments per poder optar a Menció Europea.

Signatura

Girona, 2 de maig de 2011

A la Nerta, la flor de la meva vida
A la meva família, Antònia, Jaume, David i Dani

Resum

La tesi *L'ús dels clítics pronominals del català i la seva adquisició per parlants de romanès i de tagal* analitza els mecanismes de transferència de la L1 en el procés d'adquisició del català (L2) en dos grups d'aprenents que tenen un el romanès i l'altre el tagal com a llengües maternes. El nostre estudi dóna suport a la idea de la transferència de la L1 a una segona llengua en general, i, en particular, dins del procés d'adquisició dels clítics pronominals d'una llengua romànica (el català). Els resultats mostren que les diferències entre els dos grups són estadísticament significatives i poden ser atribuïdes a les característiques de la L1. A més, a partir d'una descripció detallada de la gramàtica dels clítics pronominals en les tres llengües implicades, definim els aspectes gramaticals concrets de les llengües tagala i romanesa que poden influir en certes produccions i en certs errors en l'ús dels clítics pronominals del català, dins del procés d'adquisició d'aquesta llengua romànica com a L2. En l'àmbit teòric, hem partit d'estudis sobre marcatge funcional per determinar quatre termes de referència que ens permeten un estudi sistematitzat de les dificultats d'adquisició de l'ús dels pronoms clítics catalans en funció de la seva complexitat i del seu grau de gramaticalització.

Summary

The thesis *L'ús dels clítics pronominals del català i la seva adquisició per parlants de romanès i de tagal* [The use of pronominal clitics in Catalan and their acquisition by Romanian and Tagalog speakers] analyzes the mechanisms of transfer from the L1 in the process of acquisition of Catalan (L2) in two groups of learners, one of which has Romanian and the other Tagalog as their native language. Our study lends support to the idea of transfer from the L1 to a second language in general, and, in particular, within the process of acquisition of pronominal clitics from a Romance language (Catalan). The results show that the differences between the two groups are statistically significant and are attributable to the characteristics of the L1. Moreover, starting from a detailed description of the grammar of pronominal clitics in the three languages involved, we define the specific grammatical aspects of the Tagalog and Romanian languages that can have an influence on certain productions and on certain errors in the use of pronominal clitics in Catalan, within the process of acquisition of this Romance language as L2. In the theoretical domain, we started from studies on functional marking to determine four reference terms that allowed us to carry out a systematized study of the difficulties in acquisition of the use of Catalan clitic pronouns according to their complexity and their degree of grammaticalization.

ÍNDEX GENERAL

ÍNDEX DE QUADRES, TAULES, ESQUEMES I GRÀFICS.....	X
SIGNES, SÍMBOLS I ABREVIATURES	XIII
AGRAÏMENTS	XVI
1. INTRODUCCIÓ	1
1.1. Presentació i estructura de l'estudi.....	1
1.2. L1 estudiades	3
1.2.1. Romanès.....	3
1.2.2. Tagal.....	4
2. MARC TEÒRIC.....	5
2.1. Adquisició de segones llengües.....	6
2.1.1. Factors que influeixen en l'ASL	6
2.1.2. Transferència de la L1	7
2.1.3. Adquisició dels clítics pronominals	9
2.2. Tipologia funcional.....	13
2.2.1. Marcatge: origen, evolució i actualitat del concepte	14
2.2.2. Criteris bàsics de marcatge.....	16
2.2.3. Complexitat i gramaticalització.....	20
2.2.4. Algunes dificultats en la comparació interlingüística.....	25
2.3. Recapitulació: punt de partida teòric.....	27
3. OBJECTIUS I METODOLOGIA	29
3.1. Objectius	29
3.2. Metodologia.....	32
3.2.1. Descripció dels trets.....	32
3.2.2. Entrevistes	33
3.2.3. Procediment	34
3.2.4. Participants.....	35
4. CLÍTIKS PRONOMINALS DEL CATALÀ.....	41
4.1. Introducció.....	41
4.1.1. Clítics	42
4.1.1.1. Zwicky: clítics simples i clítics especials.....	43
4.1.1.2. Anderson: clítics fonològics i clítics morfosintàctics	44

4.1.1.3.	Clítics categorials i clítics de segona posició	46
4.1.2.	Clítics catalans	47
4.1.2.1.	Trets gramaticals.....	47
4.1.2.2.	Els clítics pronominals catalans com a <i>afixos sintagmàtics</i> ..	51
4.1.3.	Pronoms personals: forts, dèbils i clítics.....	53
4.1.3.1.	Llengües romàniques: clítics pronominals i Kayne.....	53
4.1.3.2.	Llengües germàniques: pronoms dèbils	55
4.1.3.3.	Tripartició	56
4.1.4.	Pronoms personals catalans.....	60
4.1.4.1.	Noció de pronom i problemes de la seva denominació.....	61
4.1.4.2.	Una categoria general: la proforma	63
4.1.4.3.	Díctics i fòrics.....	63
4.1.4.4.	Plens i buits.....	64
4.1.4.5.	Forts i clítics	65
4.1.5.	Recapitulació	68
4.2.	Clítics pronominals.....	70
4.2.1.	Distribució de les formes.....	71
4.2.1.1.	Enclisi i proclisi	71
4.2.1.2.	Distribució tradicional de les formes.....	72
4.2.1.3.	Clítics bàsics	73
4.2.2.	Caracterització morfofonològica.....	75
4.2.2.1.	Buits en la classificació tradicional	75
4.2.2.2.	Anàlisi morfofonològica.....	76
4.2.2.3.	Vocal epentètica	81
4.2.2.4.	Formes dialectals locals.....	83
4.2.2.5.	<i>Ens</i> [ə], <i>us</i> [ə] i <i>els</i> [ə].....	84
4.2.2.6.	Resum	87
4.2.3.	Funcions sintàctiques.....	87
4.2.3.1.	Clítics argumentals	88
4.2.3.2.	Clítics adjunts	94
4.2.3.3.	Clítics predicatius	97
4.2.3.4.	Clítics inherents o lèxics.....	102
4.2.3.5.	Els clítics impersonals	103
4.2.3.6.	Clítics possessius	105
4.2.3.7.	Oracions atributives, locatives, existencials i possessives ..	107

4.2.4.	Recapitulació.....	109
4.3.	Grups de clítics pronominals.....	110
4.3.1.	Ordre	110
4.3.2.	Combinació.....	114
4.3.2.1.	Possibilitats combinatòries.....	114
4.3.2.2.	Modificacions dels pronoms en les combinacions.....	115
4.3.3.	Fusió en /li/ i /lzi/	118
4.3.4.	Recapitulació.....	120
4.4.	Duplicació pronominal.....	121
4.4.1.	Duplicació «estricta» i duplicació general	121
4.4.2.	Pronoms forts	123
4.4.3.	Datius	123
4.4.4.	Recapitulació.....	124
5.	CLÍTICS PRONOMINALS DEL ROMANÈS.....	125
5.1.	Introducció.....	125
5.1.1.	Clítics	125
5.1.2.	Pronoms personals	126
5.2.	Clítics pronominals	128
5.2.1.	Distribució de les formes.....	128
5.2.2.	Emplaçament i variacions formals	130
5.2.2.1.	Proclisi, enclisi i mesoclisi.....	130
5.2.2.2.	Formes estables	133
5.2.2.3.	Formes variables en proclisi.....	135
5.2.2.4.	Formes variables en enclisi	138
5.2.2.5.	Formes variables en mesoclisi.....	139
5.2.2.6.	Resum.....	139
5.2.3.	Anàlisi morfofonològica.....	140
5.2.3.1.	Epèntesis i altres variacions	140
5.2.3.2.	Morfemes bàsics.....	141
5.2.4.	Funcions sintàctiques.....	143
5.2.5.	Règim verbal i oracions atributives, locatives, existencials i possessives (ALEP).....	146
5.2.6.	Recapitulació.....	147
5.3.	Grups de clítics pronominals.....	149

5.3.1.	Ordre	149
5.3.2.	Combinació.....	150
5.3.2.1.	Combinacions característiques	151
5.3.2.2.	Combinacions amb els reflexius de 3a persona.....	154
5.3.3.	Recapitulació	154
5.4.	Duplicació pronominal.....	156
5.4.1.	Duplicació «estricta» i general.....	156
5.4.2.	Principals contextos de duplicació.....	157
5.4.3.	Recapitulació	159
6.	CLÍTICS PRONOMINALS DEL TAGAL.....	161
6.1.	Introducció	162
6.1.1.	Marques de funció	163
6.1.2.	Ordre bàsic oracional.....	165
6.1.3.	Morfologia verbal.....	167
6.1.3.1.	Afixos de cas de l'argument principal.....	167
6.1.3.2.	Afixos de mena de verb.....	170
6.1.3.3.	Afixos d'aspecte	171
6.1.3.4.	Combinacions d'afixos i altres processos morfològics	173
6.1.4.	Pronoms personals i clítics.....	179
6.1.4.1.	Pronoms personals.....	179
6.1.4.2.	Clítics.....	184
6.1.5.	Recapitulació	187
6.2.	Clítics pronominals.....	189
6.2.1.	Naturalesa clítica	189
6.2.1.1.	Emplaçament	189
6.2.1.2.	Estructura fonètica.....	192
6.2.1.3.	Clítics pronominals i pronoms forts	197
6.2.1.4.	Els clítics pronominals del tagal com a <i>afixos sintagmàtics</i>	198
6.2.2.	Distribució de les formes.....	199
6.2.3.	Comparació amb els clítics pronominals catalans.....	201
6.2.3.1.	Gènere.....	201
6.2.3.2.	Clusivitat.....	201
6.2.3.3.	El pronom fusionant <i>kita</i>	202
6.2.3.4.	Els clítics pronominals catalans <i>en, hi</i> i <i>ho</i>	202

6.2.3.5.	Pronoms inherents i pronoms possessius	204
6.2.3.6.	Oracions atributives, locatives, existencials i possessives ..	205
6.2.3.7.	Anàfora zero	206
6.2.3.8.	Tematitzacions	208
6.2.3.9.	Pronoms datius	208
6.2.4.	Recapitulació.....	209
6.3.	Agrupacions de pronoms	210
6.3.1.	Ordre	210
6.3.2.	Combinació.....	211
6.3.3.	Recapitulació.....	214
7.	ANÀLISI DE LES ENTREVISTES.....	215
7.1.	Manual de codificació	216
7.1.1.	Dades bàsiques prèvies	216
7.1.2.	Format de les línies de codificació	216
7.1.3.	Totes les produccions	217
7.1.3.1.	Identificació formal	217
7.1.3.2.	Caracterització.....	217
7.1.3.3.	Posició	218
7.1.3.4.	Funció sintàctica.....	218
7.1.3.5.	Persona i nombre	219
7.1.3.6.	Forma específica	219
7.1.4.	Codificació d'errors	220
7.1.4.1.	Omissió.....	220
7.1.4.2.	Addició	221
7.1.4.3.	Confusió	222
7.1.4.4.	Equivocació de forma per una de castellana	222
7.1.5.	Algunes consideracions metodològiques	222
7.2.	Descripció i anàlisi quantitativa.....	224
7.2.1.	Dades generals de producció	225
7.2.1.1.	Produccions, clítics i errors totals	226
7.2.1.2.	Caracterització.....	227
7.2.1.3.	Posició	227
7.2.1.4.	Funció sintàctica.....	228
7.2.1.5.	Persona i nombre	229

7.2.1.6.	Forma específica.....	230
7.2.2.	Construccions incorrectes.....	232
7.2.2.1.	Menes d'errors	232
7.2.2.2.	Caracterització	233
7.2.2.3.	Posició	234
7.2.2.4.	Funció sintàctica.....	235
7.2.2.5.	Persona i nombre	241
7.2.2.6.	Forma específica.....	243
7.2.3.	Quadre recapitulatiu	248
7.2.4.	Discussió.....	250
7.2.4.1.	Dades generals.....	250
7.2.4.2.	Caracterització	252
7.2.4.3.	Posició	253
7.2.4.4.	Funció	254
7.2.4.5.	Persona i nombre	258
7.2.4.6.	Forma específica.....	259
7.3.	Naturalesa dels errors: anàlisi qualitativa	265
7.3.1.	Romanès.....	266
7.3.1.1.	Partícules pronominals	266
7.3.1.2.	Oracions existencials, locatives i atributives.....	269
7.3.1.3.	Duplicació pronominal	272
7.3.1.4.	Règim verbal	274
7.3.1.5.	Verbs pronominals.....	276
7.3.1.6.	Possessió.....	277
7.3.1.7.	Distinció de cas.....	277
7.3.1.8.	Proclisi davant infinitiu	278
7.3.1.9.	Forma.....	278
7.3.2.	Tagal.....	279
7.3.2.1.	Morfologia verbal i anàfora zero	279
7.3.2.2.	Omissions en basc i en quítxua	282
7.3.2.3.	Pronoms forts.....	284
7.3.2.4.	Clusivitat.....	285
7.3.2.5.	Gènere.....	285
7.3.2.6.	Partícules pronominals	287
7.3.2.7.	Oracions existencials, locatives i atributives.....	288

7.3.2.8.	Duplicació pronominal	293
7.3.2.9.	Règim verbal	294
7.3.2.10.	Verbs pronominals	296
7.3.2.11.	Possessió.....	297
7.3.3.	Recapitulació.....	298
7.4.	Quadres de trets	300
7.4.1.	Els quadres	300
7.4.2.	Aspectes en comú	304
7.4.3.	Diferències	305
8.	CONCLUSIONS	309
8.1.	Català.....	309
8.1.1.	Conclusions generals	309
8.1.2.	Abast i límits d'aquest treball i perspectives de futur.....	318
8.2.	English	321
8.2.1.	General conclusions.....	321
8.2.2.	Scope and limits of this study and perspectives for the future ..	330
	BIBLIOGRAFIA	333
	ANNEXOS.....	363
	Annex 1: Mapes lingüístics	363
	Annex 2: Fitxa de dades de l'informant.....	365
	Annex 3: Manual de transcripció	367
	Annex 4: Exemple de transcripció codificada	377
	Annex 5: Exemple d'obtenció de dades: FREQ i KWAL.....	384
	Annex 6: Fragments de lectura en tagal	388

ÍNDIX DE QUADRES, TAULES, ESQUEMES i GRÀFICS

QUADRES

Quadre 1: Complexitat i gramaticalització.....	24
Quadre 2: Clítics pronominals possibles del català.....	73
Quadre 3: Clítics pronominals bàsics del català.....	75
Quadre 4: Clítics pronominals sil·làbics.....	77
Quadre 5: Clítics pronominals del català des del punt de vista morfofonològic...	81
Quadre 6: Clítics predicatius	101
Quadre 7: Clítics pronominals bàsics del romanès.....	129
Quadre 8: Clítics pronominals del romanès des del punt de vista morfofonològic.....	142
Quadre 9: Combinacions més habituals del romanès.....	152
Quadre 10: Combinacions amb <i>își</i>	154
Quadre 11: Combinacions amb <i>se</i>	154
Quadre 12: Marques de funció	164
Quadre 13: Afixos verbals segons la funció semàntica (Schachter 1987)	168
Quadre 14: Afixos verbals com a marques de cas (Rackowski 2003)	168
Quadre 15: Afixos de cas d'AP combinats amb els d'aspecte	177
Quadre 16: Aspecte neutre: afixos de mena de verb combinats amb cas d'AP.....	177
Quadre 17: Aspecte acomplert: afixos de mena de verb combinats amb cas d'AP	178
Quadre 18: Aspecte inacomplert: afixos de mena de verb combinats amb cas d'AP ...	178
Quadre 19: Aspecte prospectiu: afixos de mena de verb combinats amb cas d'AP.....	179
Quadre 20: Pronoms personals del tagal	180
Quadre 21: Partícules del tagal.....	185
Quadre 22: Clítics pronominals del tagal	200
Quadre 23: Resum estadístic	249
Quadre 24: Resum qualitatiu	299
Quadre 25: Trets del grup R	302
Quadre 26: Trets del grup T	303

TAULES

Taula 1: Mostra grup R	36
Taula 2: Mostra grup T.....	37
Taula 3: Mostra grup C	37
Taula 4: Mitjanes d'edats i de temps d'estada	38
Taula 5: Altres entrevistes.....	38
Taula 6: Ús de clítics pronominals.....	225
Taula 7: Produccions, clítics i errors totals	226
Taula 8: Caracterització	227
Taula 9: Posició.....	228
Taula 10: Funció sintàctica	229
Taula 11: Persona i nombre.....	230
Taula 12: Forma específica	231
Taula 13: Menes d'errors	232
Taula 14: Errors segons la caracterització.....	233
Taula 15: Errors segons la posició	234
Taula 16: Errors segons la funció sintàctica.....	236
Taula 17: Menes d'errors en funcions sintàctiques segons el total d'errors	238
Taula 18: Menes d'errors en funcions sobre el total de funcions	239
Taula 19: Errors segons la persona i el nombre	242
Taula 20: Errors segons la forma específica	243
Taula 21: Errors segons la forma específica i les menes d'errors.....	245
Taula 22: Menes d'errors en formes sobre el total de formes.....	247
Taula 23: Produccions <i>hi</i>	260
Taula 24: Error d'omissió d' <i>hi</i>	261
Taula 25: Errors d'omissió d' <i>en</i>	262

ESQUEMES

Esquema 1: Menes de pronoms (Cardinaletti i Starke 1999).....	57
Esquema 2: Classificació morfofonològica (Bonet i Lloret 2005)	78
Esquema 3: Ordre dels clítics pronominals.....	113

GRÀFICS

Gràfic 1: Errors en la funció argumental acusativa sobre el total de funcions....257

Gràfic 2: Errors en la forma específica sobre el total de formes263

SIGNES, SÍMBOLS I ABREVIATURES

Abreviació	Descripció
-	Separació d'elements equivalents o successius/Separació d'afixos
(...)	El·lipsi
*	Agramaticalitat
/	Separació d'elements alternatius
/.../	Formes fonològiques
?/(?)	Exemple de gramaticalitat dubtosa
[...]	Formes fonètiques/Afegiment de text en una citació/Trets gramaticals
+	Separació entre morfemes en formes fonològiques/Suma
+/-	Presència/absència d'un tret (fonològic, morfològic, lèxic)
=	Equivalència/Dependència fonològica
§	Paràgraf numerat
1/1a	Primera (persona)
2/2a	Segona (persona)
3/3a	Tercera (persona)
∅	Manca de realització fonètica
AC	Acusatiu
ACOM	Aspecte acomplert
Adj.	Adjectiu
AP	Argument principal
ASL	Adquisició de segones llengües
BEN	Benefactiu
CA	Addició de clític
CC	Confusió de clític
CCM	Complement circumstancial de manera

CE	Equivocació de clíctic per una de castellà
CN	Complement del nom
CO	Omissió de clíctic
COD	Corpus Oral Dialectal (Viaplana i altres 2007)
CP	Clíctic pronominal
CPE	Clíctic pronominal erroni
CPred.	Complement predicatiu
DAT	Datiu
DBen.	Datiu benefactiu
Def.	Definit
DÈti.	Datiu ètic
E	Error
ed/s.	Editor/s
EXC	Forma pronominal exclusiva
F	Fort (pronom)
FEM	Femení
Fut.	Futur
INAC	Aspecte incomplet
INC	Forma pronominal inclusiva
Indf.	Indefinit
L1/L2	Primera/segona llengua
M	Mitjana
MASC	Masculí
MI	Marca d'inversió
NEUT	Neutre (gènere)
NOM	Nominatiu
OBL	Oblic

OD	Objecte directe
OI	Objecte indirecte
OR	Objecte regit (complement de règim verbal)
P	Producció
pàg.	Pàgina
PART	Partícula
PI	Partícula interrogativa
PE	Producció errònia
PL	Plural
Poss.	Possessiu
PREP	Preposició
PRON	Pronom
REC	Cas Recte
RED	Reduplicació
Ref.	Referencial
RÈG	Cas Règim
REL	Relatiu
S(Adv./Prep./Adj.)	Sintagma (adverbial/preposicional/adjectival)
SG	Singular
SN	Sintagma nominal
V	Vocal
v.	Verb

A banda de totes aquestes convencions, també avancem que, en els casos en què no ho marquem, els exemples que il·lustren aquesta tesi són de confecció pròpia.

AGRAÏMENTS

Un estudi d'aquestes característiques no acostuma a ser fruit del treball d'una sola ment. Darrere de la persona que el realitza, sempre hi ha una infinitat d'ànimes que, directament o indirectament, han contribuït a la seva confecció. En el meu cas, he de dir que, afortunadament, no sóc una excepció. Seguidament, citaré les principals persones que, d'una manera o altra, han ajudat o influït en l'assoliment d'aquest treball.

En primer lloc i especialment, vull agrair l'ajuda de qui m'ha guiat pel món dels clítics pronominals i del romanès, qui ha tingut la paciència d'aguantar-me i de passar-se hores amb mi discutint sobre pronoms, qui sempre m'ha donat el suport i la llibertat necessaris per dur a terme aquesta tasca: gràcies Xavier, més que el director de la tesi, en aquest període, per mi has estat un bon amic. En segon lloc, he de donar les gràcies a una persona bàsica en la realització d'aquest treball, pels seus consells, però també pels seus ànims; algú que m'ha ensenyat el millor camí per afrontar el difícil món de la codificació i m'ha donat la suficient confiança laboral com per poder dedicar-me a la tesi: gràcies Lluïsa, amb la teva ajuda he pogut descodificar alguna cosa més que codis. D'altra banda, en el terreny de les matemàtiques i de l'estadística, he de fer referència a dues persones que han tingut molta paciència amb mi. Parlo de l'Elisabet Serrat i en Francesc Sidera (Fes): com no podia ser d'altra manera, Elisabet i Fes, moltes gràcies de manera estadísticament significativa. Evidentment, abans de començar l'estudi no tenia gaire competència lingüística en romanès. Ara puc dir que en tinc una mica més, en part gràcies a en Xavier, però sobretot a la professora Magda Bistriceanu, amb qui vaig realitzar un curs de romanès l'any 2007. Ha estat fonamental comparar la informació extreta de la bibliografia amb la que pot proporcionar una parlant nativa. Gràcies Magda per solucionar-me alguns «dubtes existencials».

Crec –més aviat afirmo– que conviure amb algú que es passa el dia analitzant-te el llenguatge per si uses o no un determinat clíctic pronominal (quan ni tan sols saps què és un clíctic), que et corregeix quan et deixes *en* o *hi*, que constantment fa bromes de filòleg que mai no acabes d'entendre, o que es passa els dinars de

família xiuxiuejant-te a l'orella els trets característics dels clítics pronominals del parlar de la seva família, ha de ser realment difícil, i més si és la teva parella. Gràcies Nerta per permetre que et converteixi en el meu conillet d'Índies, per suportar la meva dèria lingüística, per riure dissimuladament bromes que mai no has entès i, en definitiva, per estimar-me tal com sóc.

Per dur a terme una bona feina, és bàsic treballar en un indret on et sentis a gust, on no només vagis a treballar, on es respiri un ambient amistós i la companyia sigui agradable. No és fàcil trobar-ne un, i és per això que cada dia em sento afortunat. El GALI, Gabinet d'Assessorament Lingüístic per a la Immigració, ha estat més que un simple despatx de treball. Aquí hi he passat els millors i els pitjors moments de la confecció d'aquesta tesi. Ha estat genial passar-los al costat de companys que, amb el temps, s'han convertit en amics i, a més, en companyia d'una magnífica vista de la ciutat de Girona. El GALI, però, té noms propis. No queda bé destacar-ne alguns, però ho he de fer perquè, en el transcurs de la realització del meu treball, mereixen una menció especial tres persones que, des que vaig iniciar la meva etapa de becari, han estat amb mi, m'han acollit amb els braços oberts i m'han ensenyat el camí cada vegada que m'he perdut: gràcies Berta, acadèmicament m'has ajudat molt, però em quedo amb la nostra complicitat i la sinceritat, la comprensió i l'empatia que sempre m'has demostrat; gràcies Dani, el teu domini del CLAN m'ha solucionat molts problemes de codificació, però molt millor han estat els moments compartits en els nostres «esmorzars-GALI» i en les converses esportives; gràcies Robert (no eres «galià», però gairebé), amb tu he «caçat» molt més que paraules, m'he convertit en un addicte dels mots encreuats i m'ho he passat genial en les escapades de divendres a Perpinyà. Juntament amb ells tres i amb mi, la Laia, la Myriam, l'Andrea, la Isabel, la Laura, l'Anna, la «Piu», la Marta i en Filippo, i, últimament, la Carla, l'Aurèlie, la Nahia i la Natàlia, entre d'altres que treballen i han treballat al GALI, formem una família, una veritable família que no s'acaba darrere de les portes del despatx. Moltes gràcies a tots. Igualment, en estreta relació amb el GALI, no puc deixar d'esmentar el grup de recerca al qual pertanyo, el Grup de Lèxic i Gramàtica, i els membres que en formen part (que

també pertanyen al GALI), en especial en Francesc Roca, les observacions del qual em van resultar de gran ajuda. Moltes gràcies.

No em vull oblidar de la meva família i dels meus altres amics, que sempre m'han donat suport en totes les decisions de la meva vida i que, sense haver arribat a entendre, encara, què és un clíctic pronominal –que no és un «crític»–, mai no han dubtat de mi i de la meva feina. Gràcies Jaume, Antònia, David i Dani, i gràcies amics.

Per acabar, en l'àmbit acadèmic, citaré les diverses beques, projectes i ajuts que m'han permès de realitzar aquesta tesi. Per començar, vull remarcar la beca predoctoral de la Generalitat de Catalunya (FI) que vaig gaudir des del gener de 2006 fins al desembre de 2009. També he participat en tres projectes estatals: «*La tipología lingüística y el proceso de aprendizaje del catalán y del español por las comunidades inmigradas. Análisis e interpretación de errores morfosintácticos*» (BFF2003-04043), del Ministerio de Ciencia y Tecnología; «*Lenguas e inmigración: la diversidad tipológica en la morfosintaxis y en el léxico y su influencia en el aprendizaje del catalán y del español*» (HUM2006-07217/FILO), del Ministerio de Educación y Ciencia, i, finalment, «*Lengua e inmigración: gramática comarada, léxico y adquisición de L2. Teoría, descripción y aplicaciones*» (FFI2009-07635), del Ministerio de Ciencia e Innovación. En l'esfera catalana, he pres part en el projecte «Elaboració de materials de suport per a l'aprenentatge de la llengua catalana» (099/06 13/12/2006), del Departament d'Educació i Universitats, i, com a membre del grup de recerca Grup de Lèxic i Gramàtica, m'he beneficiat d'ajuts de suport a la recerca (SGR) de l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca. Pel que fa a la mobilitat, vaig tenir la sort d'aconseguir una beca de mobilitat de la Universitat de Girona, amb la qual vaig passar tres mesos a la Faculty of Modern & Medieval Languages, a la University of Cambridge (del gener a l'abril de 2009). Aquesta beca em va permetre conèixer el professor Ian G. Roberts, una persona de la qual guardo un gran record i a qui he d'agrair la seva paciència i els consells durant la meva estada a Cambridge.

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Presentació i estructura de l'estudi

En la societat catalana actual conviuen més de tres-centes llengües (Junyent 2005), la majoria molt distanciades tipològicament del català o del castellà, les dues llengües oficials de Catalunya.¹ Es trenca, doncs, el tòpic d'un país bilingüe. Ara ja no només hi ha el català i el castellà; altres llengües, amb altres realitats –molt diferents– han entrat en escena. Aquest fet evidencia l'existència d'un clar problema de comunicació i la llengua es converteix en un dels principals esculls per als nouvinguts en el procés d'integració. El català, com a llengua pròpia del territori d'acollida, hauria de fer el paper de llengua franca, convertir-se en un mitjà de facilitació, afavoriment i millora de la integració social del col·lectiu de nouvinguts. És aquí on rau la importància de l'aprenentatge del català com a segona llengua (L2).

L'objectiu principal de la tesi *L'ús dels clítics pronominals del català i la seva adquisició per parlants de romanès i de tagal* és analitzar els mecanismes de transferència de la primera llengua (L1) en el procés d'aprenentatge del català (L2) per part de dos grups de parlants adults, un amb el romanès i l'altre amb el tagal com a llengües maternes. Un tercer grup d'entrevistats, en aquest cas format per adults amb el català com a L1, ens serveix de grup de control i com a base per analitzar la producció de clítics pronominals en parlants nadius. Com es desprèn del títol, en concret ens centrem en l'estudi de l'ús dels clítics pronominals (tradicionalment anomenats *pronoms febles*), una de les parts de la gramàtica catalana més apassionant per les seves idiosincràcies i la seva

¹ Des del 2006 cal afegir l'occità, llengua pròpia de la Vall d'Aran, com a tercera llengua oficial de Catalunya.

diversitat formal. L'ús d'aquest tipus de pronoms és un aspecte que resulta complicat d'adquirir per parlants de llengües en què no existeixen o l'ús que se'n fa és diferent. D'altra banda, la influència de la primera llengua en l'adquisició de segones llengües (ASL) ha estat un tema llargament estudiat i discutit, principalment durant el segle XX; a la secció següent ens hi referirem. El nostre estudi, doncs, combina aspectes purament lingüístics amb d'altres d'associats a l'ASL.

Pel que fa a l'estructura de la tesi, hem organitzat l'estudi en vuit seccions principals, un apartat de bibliografia i una secció final d'annexos. Les tres primeres seccions són introductòries: a la secció 1 presentem l'estudi de manera general; a la secció 2 exposem el marc teòric que hem adoptat, i, finalment, a la secció 3 donem els objectius i la metodologia. Després d'aquestes tres seccions inicials, a les tres següents descrivim les característiques fonamentals dels clítics pronominals del català (secció 4), del romanès (secció 5) i del tagal (secció 6). La secció 7 descriu el treball de camp. Per a aquest treball hem utilitzat un corpus d'entrevistes fetes en català a tres grups de parlants adults, un d'aprenents de català que tenen el romanès com a L1, l'altre d'aprenents de català que tenen el tagal com a L1 i l'últim de parlants nadius, per analitzar quantitativament i qualitativament el seu ús dels clítics pronominals en català. Les conclusions de l'estudi en constitueixen la secció 8.

En la present secció, després d'aquesta breu menció de l'estructura general de l'estudi, justificarem l'elecció de les dues llengües analitzades a part del català: el romanès i el tagal (1.2.).

1.2. L1 estudiades

1.2.1. Romanès

El romanès, com el català, pertany al grup de les llengües romàniques, dins de la família indoeuropea. Es parla a Romania i a Moldàvia, i també hi ha comunitats de parlants de romanès a Hongria, Sèrbia i Ucraïna (vegeu el mapa lingüístic del romanès, a l'apartat 1.1. de l'annex 1).² Hi ha dues raons ben diferents que ens han impulsat a triar aquesta llengua com a objecte d'anàlisi, una de més pràctica i una altra de purament gramatical. El primer motiu té a veure amb la presència d'aquesta llengua al país. Actualment, el col·lectiu romanès està incrementant la seva presència a Catalunya. A l'inici d'aquest estudi, de les comunitats de nousvinguts, la provinent de Romania era la tercera més nombrosa de Catalunya, amb prop de seixanta-cinc mil persones (INE 2007), només superada per la marroquina i l'equatoriana. En tres anys, aquest nombre ha augmentat a gairebé cent mil (INE 2010), i Romania ha passat a ser el segon país que aporta més nousvinguts a Catalunya (després del Marroc). Cal tenir en compte, a més, que el romanès també es parla a Moldàvia, però la immigració provinent d'aquest país no és gaire important en nombre. Així doncs, el nostre estudi pot aportar eines que facilitin l'aprenentatge del català a un col·lectiu significatiu i, a més, en un aspecte gramatical del català, el dels anomenats *pronoms febles* (clítics pronominals), que té fama de ser un dels més complicats d'adquirir i d'ensenyar. Pel que fa a la raó gramatical, el romanès és una llengua molt propera tipològicament al català i disposa d'una sèrie de clítics pronominals molt semblant. En comparació amb el català, en referència als clítics pronominals, podem enumerar quatre diferències importants: que els clítics del romanès manifesten de manera més extensa les distincions de cas, que tenen un ús del valor possessiu més ampli, que precedeixen els infinitius i que no presenten formes equivalents als pronoms del català *en* i *hi*. En aquest estudi, ens interessava treballar en dues llengües amb unes característiques concretes: una amb un sistema pronominal relativament semblant al del català i una

² En aquest estudi ens centrem en el romanès oficial a Romania i a la República de Moldàvia, també anomenat *dacoromanès*. A part del *dacoromanès*, hi ha tres altres varietats lingüístiques, el *macedoromanès*, el *meglenoromanès* i l'*istroromanès* (Lamuella i Ani 2005, 2). Com es veu al mapa de l'apartat 1.1. de l'annex 1, es tracta de varietats disperses i allunyades geogràficament de Romania.

altra amb un de molt allunyat (el tagal). Així, podríem veure, analitzar i comparar l'adquisició dels clítics pronominals catalans en parlants de dues llengües ben diferents des del punt de vista gramatical. El romanès, doncs, encaixa perfectament en la primera caracterització.

1.2.2. Tagal

El tagal, que bàsicament es parla a la República de les Filipines –on és llengua oficial juntament amb l'anglès–, forma part del grup de llengües de la branca malaiopolinèsica, a dins de la família lingüística austronèsica, que comprèn llengües de les Illes de l'Índia i del Pacífic, des de Madagascar fins a Hawaii i l'Illa de Pasqua (vegeu el mapa lingüístic de les Filipines, a l'apartat 1.2. de l'annex 1). Es tracta d'una llengua molt llunyana tipològicament del català –i del romanès. Per començar, el seu ordre gramatical bàsic intern situa a l'inici de la clàusula el nucli del predicat (el verb, per exemple), precedint els arguments (Schachter 1987, Gràcia 2005). El seu tret més destacat, però, és que disposa de diverses partícules, anomenades *marques de funció* (Gràcia 2005), que se situen davant dels arguments verbals i que n'expressen la funció sintàctica. Un d'aquests elements està íntimament relacionat amb un determinat afix verbal. I és que la morfologia verbal del tagal, com veurem detalladament a la secció de la seva descripció gramatical, és molt rica i complexa. Pel que fa a la seva naturalesa morfosintàctica, Reid (1981, 223) va arribar a dir, de manera exagerada, que el tagal era la llengua més complexa del món.

D'altra banda, no hem escollit aquesta llengua per la seva presència a les terres catalanes. Sabem que, aproximadament, hi ha deu mil persones de la República de les Filipines a Catalunya (INE 2007, 2010). A més, cal tenir present que el tagal no és l'única llengua d'aquestes illes. El que realment ens interessa d'aquesta llengua és la naturalesa del seu sistema pronominal, molt diferent del català o dels de les llengües romàniques en general. Per exemple, té clítics que no poden ocupar la primera posició de l'oració, els pronoms –i els noms– no hi tenen distinció de gènere i les agrupacions de pronoms s'hi ordenen segons la prosòdia. Totes aquestes idiosincràcies i altres aspectes característics, sobre els quals aprofundirem en la part de la descripció gramatical, són el motiu bàsic que ens ha fet decantar per aquesta llengua.

2. MARC TEÒRIC

En aquest estudi recollim aportacions que responen a orientacions teòriques diverses, sempre recolzant-nos en aquella que permet explicar el fenomen descrit de la manera més coherent possible. Tanmateix, assumim certs aspectes teòrics concrets associats a l'ASL, i emmarquem la descripció gramatical de les tres llengües i la nostra interpretació de les dades en les anàlisis quantitativa i qualitativa dins de la perspectiva de la tipologia funcional.

Aquesta secció està dividida en tres parts. En la primera, tractarem alguns aspectes teòrics relacionats amb l'ASL (2.1.): els principals factors que poden influir en l'ASL (2.1.1.), el paper de la L1 en l'ASL (2.1.2.) i l'adquisició concreta dels clítics pronominals (2.1.3.). La segona part la dedicarem a la tipologia funcional (2.2.), el corrent teòric que, en general, orienta el nostre estudi. Inicialment ens centrarem en el concepte de marcatge i retindrem alguns criteris que s'han utilitzat en la seva caracterització per a relacionar-los tot seguit amb els fenòmens de la complexitat i la gramaticalització, entesos com a factors que condicionen l'ASL. Així, repassarem l'origen i l'evolució del concepte de marcatge (2.2.1.), els principals criteris que s'assumeixen a l'hora de distingir entre marcat i no marcat (2.2.2.), els fenòmens de complexitat i la gramaticalització associats als problemes en l'ASL (2.2.3.), i, per acabar, certes dificultats en la comparació interlingüística (2.2.4.). Finalment, a la darrera part de la secció farem una recapitulació, en la qual resumirem el punt de partida teòric general (2.3.).

2.1. Adquisició de segones llengües³

2.1.1. Factors que influeixen en l'ASL

Hi ha diversos factors que condicionen el procés d'aprenentatge d'una segona llengua. Nosaltres els dividim en tres grups: factors lingüístics, variables personals i factors d'*input*⁴ (o de contacte amb la L2) i d'*output* (o de producció lingüística). Els factors lingüístics corresponen a la influència de la L1 i les característiques de la L2. Les variables personals fan referència a l'edat, les variables afectives (motivació, actitud, etc.), la personalitat (extraversió / introversió, etc.) o les variables cognitives (coeficient intel·lectual, aptitud, etc.). Finalment, la darrera agrupació de factors té a veure amb l'exposició a la L2 i les ocasions de producció, tant des del punt de vista quantitatiu com des del qualitatiu.

Seguidament comentarem breument alguns dels elements concrets que, deixant de banda els aspectes lingüístics, que tractarem de manera preferent a l'apartat següent, considerem que són bàsics. Ens referim a l'edat d'inici d'aprenentatge de la L2, la motivació de l'aprenent i les seves aptituds. La influència de l'edat d'inici en l'aprenentatge d'una L2 ha estat un tema llargament estudiat. En general es creu que els nens adquireixen una L2 millor que els adults, però hi ha evidències que posen en dubte aquesta afirmació. Segons Serrat (2002, 67), en realitat són els adults els que aprenen millor una L2, almenys als estadis inicials i en els aspectes morfològics i sintàctics. Això sí, en general, a llarg termini els nens tindrien una major competència en una L2 que els adults. Pel que fa a la motivació, seguint Serrat (2002, 66), «una motivació elevada (...) promou l'adquisició de la llengua, mentre que la poca o nul·la motivació, n'inhibeix l'adquisició». La motivació pot ser de dues menes:

³ Per al present estudi tractarem com a sinònims els termes *adquisició* i *aprenentatge*. Així, entenem que tant l'un com l'altre fan referència al procés d'interiorització de les normes d'una nova llengua. D'altra banda, cal precisar que, quan parlem d'adquisició de L2 en general, ens referim a qualsevol llengua apresada després de la L1, ja sigui la segona, la tercera o la quarta. Es tracta d'una simplificació terminològica. En particular, evidentment, en el nostre estudi la L2 sempre és el català.

⁴ Seguint Richards i Schmidt (2002, 261), el terme *input* fa referència a: «(in language learning) language which a learner hears or receives and from which he or she can learn. The language a learner produces is by analogy sometimes called output.»

integradora o instrumental. La primera té a veure amb el desig de l'aprenent de ser competent en la L2 per poder intervenir en la vida social de la comunitat dels seus parlants. La motivació instrumental, d'altra banda, es relaciona amb les ganes d'aprendre una L2 per accedir als avantatges que comporta el seu ús: trobar feina, poder llegir llibres, etc. El darrer factor que volem comentar és l'aptitud, és a dir, «la capacitat d'aprendre una determinada tasca» (Serrat 2002, 67). Tenir habilitats més desenvolupades com la sensibilitat gramatical o l'aprenentatge inductiu són aspectes cognitius que poden afavorir l'ASL.

En general, pensem que tots aquests factors són importants en l'adquisició de segones llengües. Tanmateix, el nostre estudi parteix de fonaments lingüístics i, per tant, ens centrarem en els factors lingüístics, que tractem a continuació.

2.1.2. Transferència de la L1

Els estudis sobre ASL representen una parcel·la bàsica de la lingüística aplicada. El camp compta amb una bibliografia molt extensa i una tradició històrica indiscutible.⁵ Ara bé, l'ASL no sempre s'ha tractat de la mateixa manera. La segona meitat del darrer segle va ser l'època més intensa en debats i evolució. Primer es va donar un paper preponderant a la L1 en el procés d'ASL (Fries 1945, Lado 1957, entre d'altres). El mètode d'anàlisi es basava en la comparació de llengües per predir els errors (Anàlisi Contrastiva). Lado (1957, 2; extret d'Eckman 1996, 196) afirmava el següent:

«We assume that the student who comes in contact with a foreign language will find some features of it quite easy and others extremely difficult. Those elements that are similar to his native language will be simple for him, and those elements that are different will be difficult.»

Així, en l'Anàlisi Contrastiva es partia de la comparació de les gramàtiques de la L1 i de la L2 per predir els possibles errors en el procés d'adquisició. La influència de la L1 era presa com a negativa i s'etiquetava com a interferència. Cap als anys setanta, estudis com els de Duškova (1969), Sciarone (1970) o Richards (1971) van evidenciar que hi havia errors que la comparació de

⁵ Per a un bon resum de l'evolució i de les diferents consideracions teòriques entorn a aquest tema, vegeu Serrat (2002, § 2.2.) o Comajoan (2003, § 2.3.).

llengües no podia predir i que, en canvi, d'altres de predits no es produïen. D'aquesta manera, la situació va fer un tomb i van sorgir amb força idees que minimitzaven el paper de la L1 en favor d'altres aspectes, fins aleshores considerats com a secundaris, com el mètode d'ensenyament o la sobregeneralització (Corder 1967, Richards 1974, etc.). En aquesta època, l'atenció dels investigadors se centrava fonamentalment en els errors que cometien els aprenents (Anàlisi d'Errors). Dins d'aquest corrent teòric va sorgir el concepte d'*interllengua* (Selinker 1972), que vindria a reflectir una gramàtica a mig camí entre la de la L1 i la de la L2, un sistema creat a partir del coneixement previ de la L1 i l'*input* rebut de la L2.⁶ Tanmateix, la llei del pèndol és implacable i aviat va ressorgir la importància de la L1 –aquesta vegada combinada amb altres aspectes– en el procés de l'ASL (Kellerman i Sharwood 1986, Odlin 1989, etc.). Ara bé, en aquest cas no es parlava ni d'interferència ni de fenomen negatiu, sinó de transferència lingüística (*language transfer*) o influència interlingüística (*crosslinguistic influence*), que s'entenia com a positiva.⁷ En aquesta mateixa època, al darrer terç de segle XX, i sota l'ombra del generativisme i la Gramàtica Universal de Chomsky, es va hipotetitzar sobre l'existència d'aspectes universals que influïen en l'ASL (White 1989, Gass 1989, Hawkins 2001, entre d'altres). Aquesta possibilitat era suscitada pel fet que hi havia errors de la mateixa mena compartits pels aprenents de diferents L2 amb L1 també diferents. Així, es va evidenciar que en estadis inicials d'aprenentatge d'una L2 els aprenents s'expressen amb construccions simples: no flexionen els verbs o ometen els articles i altres clítics. Dit en altres paraules, produeixen els mots amb un contingut semàntic més important (noms, pronoms forts o verbs no conjugats), en detriment dels menys prominents semànticament, que deixen de banda. No obstant això, aquests fenòmens universals no entren en conflicte amb la influència de la L1 en el procés d'adquisició, més aviat s'hi complementen (Gràcia 2009, 60-62).

Actualment hi ha molts estudis que assumeixen la transferència de la L1 i la presència d'aspectes comuns en tots els aprenents en l'ASL, però tenint en

⁶ Per a una definició completa i actual del concepte d'*interllengua*, vegeu Mallart (2000, 77-79).

⁷ Com a convenció, utilitzarem el terme *transferència* (lingüística) en el sentit d'*influència interlingüística* (Odlin 1989, Jarvis i Pavlenko 2008).

compte també altres elements com els factors socials, culturals i personals (Gass 1996, Odlin 2003, Badia i Serrat 2005, Jarvis i Pavlenko 2008).

2.1.3. Adquisició dels clítics pronominals

En l'adquisició dels clítics pronominals romànics en L2, la majoria d'estudis reconeixen la influència de la llengua materna (Towel i Hawkins 1994, Santoro 2006 o Askildson 2008), però també n'hi ha que en minimitzen el pes (White 1996, Duffield i White 1999 o Duffield i altres 2002). Pel que fa al català, no hi ha estudis exclusivament dedicats als clítics pronominals des de la perspectiva de l'ASL. Sí que n'hi ha de relacionats amb l'adquisició de primeres llengües, però generalment són poc descriptius, amb preocupacions sobretot teòriques (Escobar i Gavarró 2000; Wexler i altres 2004; Gavarró i altres 2006). Pel que fa a altres llengües, en ASL podem citar, per exemple, Liceras (1985) i Montrul (2004; també en L1) per al castellà, Parodi (2002) per al castellà i el grec, Leonini (2006; també en L1) i Santoro (2006) per a l'italià, i White (1996) i Askildson (2008) per al francès. De tots aquests i altres estudis similars, en podem treure dades adaptables al català. Utilitzarem fonts que tracten l'adquisició dels clítics pronominals de llengües romàniques en ASL, però també en adquisició de L1. De fet, els dos processos, com veurem, presenten certs paral·lelismes, sempre dins de les seves particularitats.

Per començar, seguint Wexler i altres (2004), els clítics pronominals del català s'adquireixen relativament tard en L1, almenys més tard que en llengües com el castellà i el romanès (Babyonsyshev i Marin 2006), però de manera semblant al francès (Jakubowicz i altres 1996) i l'italià (Schaeffer 2000). L'estudi de Wexler i altres (2004) compara l'adquisició dels clítics pronominals d'objecte en català i en castellà per part de dos grups de nens d'edats variades. Els resultats donen que els aprenents de català cometem moltes més omissions de clítics pronominals d'objecte que els de castellà (pàg. 8). Els autors relacionen aquesta diferència amb el fet que en català (com en italià), a diferència del castellà, hi ha la possibilitat de fer concordar els clítics pronominals d'objecte amb un participi (*Les patates, les ha venudes*). Pel que fa a ASL, ja hem dit que

no hem trobat dades contrastades en català. En castellà, Montrul (2004, 174) sosté el següent:

«[C]hildren show knowledge of morphosyntactic, pragmatic, and referential properties of these object pronouns very early (...). In L2 acquisition, the situation is quite similar. After overcoming a period of L1 influence, L2 learners acquire null objects and clitic pronouns».

Així, segons Montrul, l'ASL dels clítics pronominals del castellà segueix un esquema paral·lel al de l'adquisició de la llengua materna, cosa que potser podríem traslladar al català. D'altra banda, l'adquisició d'aquests elements gramaticals és un procés gradual i les propietats sintàctiques, com el seu emplaçament, s'adquireixen abans que les morfològiques (Montrul 2004, Domínguez 2003, Santoro 2006). En ASL, en concret, fa falta un contacte perllongat amb la L2 (Granfeldt i Schlyter 2004, Herschensohn 2004, Santoro 2006). A més, no tots els clítics pronominals s'adquireixen al mateix moment. En castellà L1, per exemple, Aguado (2000, 141) apunta que les formes *me/te/se* s'adquireixen abans que *le/lo/la*, i que les darreres a adquirir-se serien les formes de plural (*nos/os/los/las/les*). Lee (2003) diu que, en castellà L2, «[o]bject pronouns are a late acquired feature of nonnative Spanish». En llengües com el francès, se sol assenyalar que s'adquireixen primer els clítics pronominals de subjecte que els d'objecte, tant en L1 (Clark 1985, Hamann i altres 1996, Müller i altres 2006) com en L2 (Grondin i White 1996, Herschensohn 2004, Grüter 2006). En català, com en castellà, però, no n'hi ha de subjecte. Amb relació a això, Domínguez (2003, 2006), en l'adquisició del castellà com a L1, apunta que s'adquireixen abans els clítics pronominals menys complexos morfològicament, que són els de primera i segona persona singulars, amb només marca morfològica de persona (*me/te/se*). Els de tercera persona (*lo/la/le*), en canvi, costen més d'adquirir perquè tenen marques de gènere, nombre i cas. Els últims a adquirir-se serien els de plural. Aquesta consideració lliga amb el que dèiem d'Aguado (2000), també en L1 castellà. En l'ASL l'esquema és el mateix. Torres (2003), per exemple, també per al castellà, mostra com a aprenents de castellà amb l'anglès com a L1 els costa molt més d'adquirir les formes de tercera persona que les de primera (per a la segona no disposa de dades suficients):

«[T]he learners in this study are also using the first person pronouns correctly before they use the third person pronouns (...). They make many mistakes with number and gender when they do use the third person» (pàg. 463). Si, com hem vist en castellà, la complexitat morfològica és un obstacle en el procés d'adquisició, en català aquest fet es multiplica, ja que la llista de clítics pronominals d'aquesta llengua disposa de diverses formes amb al·lomorfia;⁸ per exemple, la tercera del singular acusatiu masculí: 'el *mira/mira*'\/*mirant-lo*'.

Hem parlat de l'adquisició de tota mena de clítics pronominals, però no hem fet referència a unes formes característiques del català: les formes *en* i *hi*. No tenim constància que hi hagi cap estudi que tracti l'adquisició d'*en* i *hi* en català com a L2. El castellà, com que no en té, no ens pot servir com a llengua de referència. Sobre el francès, hi ha diversos estudis, generalment en L1. Per exemple, Hamann i altres (1996) i Hamann (2002) situen l'adquisició d'*en* i *y* en francès com a L1 més tard que la dels clítics pronominals d'objecte. L'estudi de Hamann i altres (1996) analitza la parla espontània d'un nen francòfon des de l'edat de 2;0,2 fins a 2;9,30.⁹ La primera producció de *y* se situava a 2;6,16 i la primera d'*en* a 2;9,2. Això sí, no en va produir més de tres de cada mena fins a 2;9,30. En tots els casos, les produccions d'*en* i *y* van aparèixer posteriorment a les de clítics d'objecte. Així, la primera producció d'un clític d'objecte va ser a 2;2,13 i fins a 2;6 no n'hi va haver produccions considerables. En català com a L1, amb relació a aquestes dades, tenim l'estudi de Gavarró, Mata i Ribera (2006), que analitza l'adquisició dels clítics pronominals d'objecte i del partitiu *en* en tres nens catalanoparlants. Hi ha diverses dades que ens interessin (pàg. 35-37). Per una banda, l'edat de la primera producció d'*en*, força desigual en tots tres, es troba a 1;8,3 per a en Guillem, 2;6,10 per a la Gisela i 1;10,6 per a en Pep. D'altra banda, l'edat de la primera vegada que van produir tres o més clítics *en*, en aquest cas molt més uniforme, se situa, respectivament, a 2;8, 2;6,10 i 2;5,4. Finalment, els clítics d'objecte van aparèixer, en general, abans que *en*,

⁸ L'al·lomorfia és l'alternança entre al·lomorfs d'un mateix morfema. Per al·lomorfe entenem: 'Cadascuna de les variants o realitzacions d'un morfema en funció del context en què apareix' (Pérez Saldanya i altres 1998). Per exemple, el morfema de masculí plural, que pot ser *-s*, *-os* o \emptyset : 'gats/gossos/globus'. Quan parlem de «formes al·lomorfs» o «formes amb al·lomorfia», volem dir que algun dels morfemes que les formen presenta al·lomorfia.

⁹ En aquesta mena d'estudis l'edat dels nens se sol presentar de la següent manera: «anys; mesos, dies».

tant la primera producció (2;2,6, 1;8 i 1;5,29) com la producció de tres clítics o més (2;4,2, 1;11,13 i 2;3,10). Pel que fa a l'adquisició de *en* i *hi* com a L2, en francès, Wust (2009, 483) observa que la partícula *en* «*is a late-emerging form in L2 production*». No tenim dades de l'adquisició de *y*. En italià, tenim l'estudi de Berretta (1986), assumit també per Pona (2009, 19), que, en l'ordre d'adquisició dels clítics pronominals italians com a L2, situa les formes *ci* i *ne* (equivalents a *hi* i *en*) en el darrer estadi. En general, les dades comparatives dels estudis mencionats insinuen que en català, com en francès i en italià, tant en L1 com en L2, s'adquireixen els clítics d'objecte abans que *en* i *hi*.

Com a resum d'aquest punt, podem dir que, seguint tots els estudis comentats, assumim que, tant en L1 com en L2, de manera paral·lela, l'adquisició dels clítics pronominals en català és progressiva, amb la primera i segona persones del singular en els primers estadis, seguides de la tercera persona del singular (acusatiu i datiu) i, a continuació, dels plurals. En darrer terme hi hauria les formes *en* i *hi*.

2.2. Tipologia funcional

La tipologia funcional és una teoria per a l'estudi del llenguatge que contrasta amb altres corrents com l'estructuralisme o el generativisme. En poques paraules, la tipologia funcional intenta explicar l'estructura de les llengües en termes de funcions del llenguatge (Giacalone Ramat 2003a, 2) i a través de la comparació entre llengües. En lingüística, el terme *funció* té una gran quantitat de significats diferents. Richards i Schmidt (2002, 214) defineixen el terme com «*the purpose for which an utterance or unit of language is used*». Saviile-Troike (2005, 193-194) distingeix entre funció pragmàtica («*[w]hat the use of language can accomplish, such as conveying information, controlling others' behavior, or expressing emotion*») i funció estructural («*[t]he role which elements of language structure in a sentence play, such as a subject or object, or as an actor or goal*»). En tipologia funcional, seguint Croft (1995, 2006), es diferencien dues menes de funcions: la funció semiòtica i la funció externa. La funció semiòtica s'associa al sistema de signes lingüístics: la forma seria el significat, i la funció, el significat. La funció externa, per la seva banda, fa referència a (Croft 1995, 493):

«*[T]he purposes to which the grammatical knowledge of the speakers is put in social interactions, most importantly the communication of information but also in other social purposes (...). [T]hese external functions interact with the grammar, the result being language use, language change, and language acquisition.*».

En resum, la tipologia funcional es caracteritza perquè, en l'anàlisi lingüística, pren èmfasi la comparació interlingüística, que es concep com una via per aconseguir dades empíriques i descobrir funcionaments lingüístics, i dóna major importància a l'associació dels elements estructurals amb les seves funcions (funcions semiòtiques) i als aspectes comunicatius i interactius de l'ús lingüístic (funcions externes).

Un aspecte àmpliament tractat pels investigadors que treballen en l'àmbit de la tipologia funcional és el fenomen del marcatge. Aquest fenomen ens interessa especialment perquè s'associa estretament a l'ASL. Com explicita Giacalone Ramat (2003b, 194), en general s'assumeix que el marcatge dóna un model

jeràrquic de la seqüència en què les estructures d'una llengua són adquirides, segons el qual les estructures no marcades s'adquireixen abans que les marcades (entre d'altres: Eckman 1985; VanPatten 1992; Battistella 1996, 177; Braidí 1999; Giacalone Ramat 2003*b*, 194; Booij i altres 2004, 1034; Cardoso 2007, 74; Ipek 2009, 157). A l'apartat següent analitzarem aquest fenomen.

2.2.1. Marcatge: origen, evolució i actualitat del concepte

En lingüística, el concepte de marcatge ha estat utilitzat des de perspectives teòriques diverses i amb significats diferents. Haspelmath (2006*b*) ja alerta del problema de la polisèmia del terme. I és que al llarg del temps la noció de *no marcat* s'ha associat a aspectes diversos com «*simplicidad formal, frecuencia de uso, posibilidad de cubrir diversos significados, productividad y “naturalidad”*» (Alfonso Vega 2005, 95). En aquest mateix sentit, l'oposició «marcat/no marcat» s'ha entès de diferents maneres (Hume 2003, 2): natural/no natural, freqüent/infreqüent, comú/no comú, fàcil de produir/difícil de produir, adquirit més aviat/adquirit més tard, etc. A mesura que avancem, anirem determinant els aspectes associats al marcatge que ens interessin per al nostre estudi.

Deixant de banda les referències al marcatge d'Aristòtil, més o menys directes, les primeres discussions sobre el concepte es van produir a la dècada dels anys trenta del segle XX, entre els lingüistes de l'anomenat Cercle Lingüístic de Praga (Trubetzkoy 1931, 1939; Jakobson 1939, 1941). Els estudis d'aquest grup se centraven en la idea que en una llengua hi havia oposicions gramaticals en què un dels elements es caracteritzava per la presència d'una propietat i l'altre, en canvi, per la seva absència (Givón 2001, 38; Croft 2003, 87-88; Elšík i Matras 2006, 3). Trubetzkoy (1931, 1939) va associar el marcatge exclusivament a la fonologia, però Jakobson (1939, 1941) el va estendre a la morfologia. Als anys següents, la noció de marcatge va desenvolupar-se a l'empareda de l'estructuralisme, a dins del qual es va estendre als altres components de la gramàtica: la sintaxi i la semàntica (Alfonso Vega 2005, 94). Al darrer terç del segle XX es va produir l'apogeu del desenvolupament teòric del concepte de marcatge. Destaquem l'estudi de Battistella (1996), des de la perspectiva

generativista, i els de Greenberg (1966), Eckman (1977, 1985, 1996), Croft (1990), Givón (1990, 1991), des del funcionalisme (en concret, des de la tipologia funcional). En els darrers anys, autors com els mateixos Givón (2001) i Croft (2003), i d'altres com Elšík i Matras (2006), han continuat indagant sobre el concepte i la seva aplicació a la lingüística.

El marcatge des del punt de vista generativista no és exactament el mateix que des del tipològic. Battistella (1996, 73-135) resumeix l'evolució del concepte des dels seus inicis a dins del generativisme, amb el treball de Chomsky i Halle (1968). Tal com expliquen Elšík i Matras (2006, 10), que recullen les idees de Battistella (1996), per al generativisme, en un inici,

«[m]arked and unmarked came to be understood as costly and cheap, respectively, in terms of evaluation metric. Thus, markedness in the generative approach applied not only to linguistic elements, but especially to descriptive formalisations (rules, conditions, rule orders, transformations etc.)».

Més endavant el marcatge es va associar a la *gramàtica nuclear*.¹⁰ En concret, es consideraven com a no marcats els aspectes relacionats amb la gramàtica nuclear i com a marcats aquells relacionats amb la perifèria gramatical. Nosaltres prendrem la noció de marcatge a dins de la perspectiva de la tipologia funcional. Com a definició de marcatge tipològic, ens quedem amb la de Croft (2003, 87-88):

«The essential notion behind typological markedness is the fact of asymmetrical or unequal grammatical properties of otherwise equal linguistic elements: inflections, words in word classes and even paradigms of syntactic constructions. Typological markedness is a network of apparent causal relationships among a subtype of cross-linguistic asymmetries, all of which have to do with how function is encoded into grammatical form.»

¹⁰ Seguint Richards i Schmidt (2002,125), la gramàtica nuclear (*core grammar*) és, «*within the framework of Chomsky's Universal Grammar, a grammar which contains all the universal principles of language as well as special conditions or rules (parameters) which can be "set" for particular languages. (...) Aspects of a language which are not predictable from Universal Grammar are considered not to belong to the core grammar but to the periphery or peripheral grammar.*». Vegeu Chomsky (1981, 1986) per veure els inicis d'aquest concepte.

El més important és que, en aquest corrent, el marcatge no es concep com un fenomen binari i aplicable a una llengua de manera individual –com es teoritzava al Cercle Lingüístic de Praga. Així, per una banda, el marcatge s'entén com un fenomen que es pot sotmetre a gradació (Elšík i Matras 2006, 12): «[i]n the typological approach, a category value is more or less marked, rather than singly or doubled marked». I, per l'altra, es pot estendre a l'anàlisi interlingüística (Croft 2003, 88):

«Typological markedness is a universal property of a conceptual category, not a language-particular property of a language-particular grammatical category as it is in Prague School markedness. When we say that a category such as singular is typological unmarked, a hypothesis is being put forward about how the conceptual category of a singular referent is encoded in the world's languages, not the grammatical category labeled 'singular' in English or any other particular language.»

L'evidència interlingüística, doncs, com ja hem esmentat a l'inici en el marc de la tipologia funcional, és la base de l'anàlisi. L'estudi del marcatge des de la perspectiva de la tipologia funcional ha permès de trobar patrons de marcatge que són suficientment generals en les llengües com per poder establir comparacions i, així, descobrir comportaments més específics (Regúnaga 2005, 232). En el marcatge tipològic, la llengua reflecteix la tensió entre dues tendències en competició: una cap a la regularitat i l'altra cap a la jerarquització (Elšík i Matras 2006, 4). Croft (2003, 87) plasma la mateixa idea, però amb els conceptes d'economia del llenguatge i d'iconicitat. En resum, el marcatge tipològic fa referència a les asimetries interlingüístiques entre fenòmens gramaticals (Croft 1990, 2003; Elšík i Matras 2006; Diessel 2007). Aquestes asimetries es concreten en uns determinats criteris, que repassarem a l'apartat següent.

2.2.2. Criteris bàsics de marcatge

En la literatura que hem consultat i que anirem desgranant progressivament, no hi ha consens sobre els criteris exactes que han d'identificar el marcatge, però sí

que hi ha una sèrie de criteris que, des d'una perspectiva o una altra i amb una denominació o una altra, es van repetint. Es tracta de la complexitat estructural (també anomenat marcatge formal), de la distribució (també anomenat marcatge funcional o, en els termes de Croft, potencial distributiu), del potencial flexiu, de la freqüència i de la complexitat cognitiva. Tots aquests criteris, però, són presentats des de punts de vista diferents segons la font.

Pel que fa a la complexitat estructural o el marcatge formal, Givón (1990, 947; 1991 337; 2001, 330) sosté que l'aspecte més marcat és més complex estructuralment, i té en compte elements com el nombre de morfemes o de síl·labes. Croft (1988, 1990, 2003) parla de codificació estructural (*structural coding*). En concret, Croft (2003, 92) afirma que «*the marked value of a grammatical category will be expressed by at least as many morphemes as the typologically unmarked value of that category*». D'aquesta manera, un valor gramatical és més marcat com més morfemes el representin. L'oposició se centra entre formes amb *zero coding* ('codificació zero'), no marcades, i formes amb *overt coding* ('codificació manifesta'), marcades. Elšík i Matras (2006, 36) també es basen en la quantitat de morfemes: «*words or constructions that are composed of two morphemes are more complex than ones that are monomorphemic (e.g. English dog-s > dog, more common > common) etc.*». Al criteri, però, hi afegeixen la complexitat fonològica, que fa referència a la llargada dels morfemes. Aikhenvald (2004, 70-71) i Booij i altres (2008, 1034) descriuen el marcatge formal posant èmfasi en la forma menys marcada, que descriuen com aquella que presenta «*zero realization*». L'exemple de marcatge formal més utilitzat per la literatura fa referència al sufix de nombre. Dixon (1994, 56), per exemple, assumeix que, en anglès, el nombre singular és formalment menys marcat i el plural, més marcat, ja que «*singular number is always shown by a zero suffix, while plural is generally shown by orthographic -s, e.g. dog versus dog-s*».

Amb relació al criteri de distribució o marcatge funcional, Givón (1990, 947; 1991 337; 2001, 330) l'associa amb la freqüència: l'aspecte més marcat serà aquell menys freqüent i amb una distribució discursiva menor, tant des del punt de vista textual (nombre d'ocurrències en textos) com interlingüístic (nombre de

llengües en què és present). Croft (2003, 95) engloba aquest criteri a dins d'un criteri més general anomenat potencial de comportament (*behavioural potential*): «*any sort of evidence from the linguistic behavior of the elements in question that would demonstrate that one value of a conceptual category is grammatically more 'versatile' than the other*». El potencial de comportament pot ser de dues menes: pot estar associat a aspectes sintàctics (potencial distributiu) o bé a aspectes morfològics (potencial flexiu). Primer centrem-nos en el potencial de distribució, que és el que s'adequa al criteri general de distribució o marcatge funcional. Segons Croft (2003, 97-98), «*[t]he element which occurs in a larger number of syntactic environments or constructions has the greater distributional potential*». Així, un element és més marcat si es pot produir en menys contextos o construccions diferents. En general, aquest criteri és similar al de Givón, però no s'associa a la freqüència, que Croft tracta com a criteri a part. Continuant amb la distribució, Elšík i Matras (2006, 39-40) l'associen exclusivament al component sintàctic, seguint la mateixa idea del potencial distributiu de Croft (2003). En aquest cas, però, la distribució està vinculada al canvi lingüístic i és extracategorial, és a dir, que implica «*movement from one category to another category*» (pàg. 39). Booij i altres (2008, 1034) vinculen aquest criteri sobretot a la morfologia: «*If all terms in a system, save one, are only used in specified circumstances, and the remaining term is used elsewhere, then this is said to be functionally unmarked.*» Un exemple prototípic de marcatge funcional (o potencial distributiu, en termes de Croft) és el que dóna Dixon (1994, 56):

«*Compare I and me in English; I is only used in subject function whereas me – the functionally unmarked term – is used in all other circumstances: as object of a verb, after a preposition, and when making up a sentence on its own (e.g. Who wants to go? Me!).*»

Reprenem, ara, el criteri del potencial flexiu de Croft (2003), que hem esmentat anteriorment. L'autor defineix aquest criteri de la següent manera: «*If the marked value has a certain number of formal distinctions in an inflectional paradigm, then the unmarked value will have at least as many formal distinctions in the same paradigm.*» (pàg. 97). Així, com menys distincions tingui un determinat valor gramatical, més marcat serà. Com esmenta Croft (2003, 97), fenòmens com

«*greater allomorphy or morphological irregularity of any type (...) is evidence for the greater inflectional potential of the category in question*». Per tant, les categories que tenen al·lomorfa o certes irregularitats morfològiques són menys marcades. El potencial flexiu és un criteri bàsicament de Croft. L'exemple per excel·lència és el dels pronoms personals de tercera persona de l'anglès (Croft 2003, 95), en què hi ha tres formes diferents per a la tercera persona del singular (*he, she, it*), mentre que el plural només en compta una (*they*). Així, «*the value singular manifests a three-way morphological distinction of gender but the value plural does not*» (pàg. 95-96). Per tant, el singular té major nombre de distincions que el plural i, en conseqüència, és tipològicament no marcat, mentre que el plural és la forma marcada.

Pel que fa al criteri de la freqüència, ja hem vist que per a Givón (1990, 1991, 2001) aquest criteri s'associa a la distribució: l'aspecte més marcat és menys freqüent, tant textualment com interlingüísticament. Croft (2003) també defensa aquest criteri, però no té en compte la comparació interlingüística: un aspecte és més marcat si als textos és menys freqüent que un altre. Com a exemple del criteri de freqüència, ens quedem amb el de Croft (2003, 111; extret de Greenberg 1966, 32, 37), que mostra dades numèriques de formes de singular i de plural de textos en rus i en llatí. L'autor comprova que hi ha major nombre de formes en singular en ambdues llengües i, que, per tant, el plural és la forma més marcada. D'altra banda, Elšík i Matras (2006, 43-44) no segueixen aquest criteri, en primer terme, perquè consideren que el seu corpus no compleix els requisits necessaris per a la seva aplicació. Tanmateix, independentment d'aquest obstacle, tampoc no accepten el criteri per a l'estudi del canvi lingüístic perquè entenen que la freqüència és una conseqüència de la simplicitat estructural.

Finalment, ens queda per caracteritzar el criteri de la complexitat cognitiva, del qual Givón (1990, 947; 1991 337; 2001, 330) és el principal valedor. Segons aquest autor, l'aspecte més marcat és aquell que requereix més atenció, esforç mental i temps de processament. Un dels exemples que dona fa referència al mode (Givón 2001, 332):

«*The status of realis as the unmarked category of modality may be due to both cognitive and socio-cultural factors. Events that have occurred in*

real time, or are occurring at the time of speech, are cognitively more salient, i.e. more vivid and accessible in the mind, than events that did not occur, or might occur at some future time.»

Així, el mode *realis* (indicatiu, per exemple) seria menys marcat que el mode *irrealis* (subjuntiu, per exemple). Croft (2003), per la seva banda, també té en compte el criteri de la complexitat cognitiva, però el tracta com a criteri extern. Per a Elšík i Matras (2006, 44), la complexitat cognitiva és la conseqüència d'altres criteris que ja tenen en compte com a tals (la complexitat estructural, per exemple).

En aquest apartat hem vist una sèrie de criteris que, en el marc de la tipologia funcional, identifiquen el caràcter més o menys marcat d'una estructura lingüística. En el nostre estudi, però, no els aplicarem des de l'orientació específica del marcatge, sinó que l'exposició d'aquests criteris ens servirà per posar-los en relació amb dos principis generals que serveixen per caracteritzar les llengües en la perspectiva de la comparació tipològica: el grau de complexitat dels procediments lingüístics utilitzats i el grau de gramaticalització o d'especialització funcional dels elements lingüístics que intervenen en aquests procediments. A continuació especificarem què entenem per complexitat i gramaticalització.

2.2.3. Complexitat i gramaticalització

En aquest treball pretenem identificar el paper que juguen la complexitat i el grau de gramaticalització en les dificultats d'ASL, mentre que ens proposem aprofundir en l'estudi de la relació entre el marcatge i aquestes dificultats en fases futures de la nostra recerca. Partim de la hipòtesi que, en general i salvant la possible influència d'altres factors, els procediments més complexos i els elements amb un grau major de gramaticalització comportaran dificultats d'adquisició més grans.

Per començar, prenem en consideració el criteri de la complexitat estructural, que entenem, tal com es fa generalment en els estudis de marcatge, que s'associa al nombre de morfemes que representen un valor d'una categoria determinada:

com més morfemes tingui una estructura, més complexa serà i això comportarà més dificultats d'adquisició. En el terreny dels clítics pronominals i en la perspectiva interlingüística, per exemple, la forma locativa del català *hi* comportaria dificultats d'adquisició per a un aprenent amb el romanès com a L1, ja que en romanès no hi ha marca de locatiu clítics (\emptyset).

També considerem una manifestació del grau de complexitat de les estructures lingüístiques el que anomenem redundància sintagmàtica, que no té un paral·lel entre els criteris de marcatge discutits en la bibliografia consultada. Per caracteritzar-la, juguen un paper important les nocions de coreferència i concordança. Així, si hi ha dues o més formes coreferents o en concordança, l'estructura corresponent serà més complexa que si hi ha una única forma representant una funció. Creiem, doncs, que una construcció serà més difícil d'adquirir com més marques per funció tingui. En el camp dels clítics pronominals, l'exemple per excel·lència de redundància sintagmàtica és la duplicació pronominal: la presència en una mateixa oració d'un complement i d'un clíctic pronominal en coreferència (Todolí 2002, 1395). Entenem, doncs, que una forma pronominal en una construcció de duplicació pronominal és més complicada d'adquirir que una altra estructura.

Seguint el nostre plantejament, una altra manifestació de complexitat lingüística correspon a la noció de potencial flexiu formulada per Croft (2003, 95-97) com a criteri per establir valors menys marcats. Com hem dit abans, aquest criteri fa referència al nombre de distincions morfològiques que posseeix un valor donat d'una determinada categoria gramatical. És més marcada l'estructura que menys distincions té. Així, com més distincions tingui un determinat valor gramatical, menys marcat serà, però, des del punt de vista que hem adoptat, resultarà més complex i, en conseqüència, d'adquisició més difícil per al parlant d'una altra llengua. És més difícil d'adquirir una estructura d'una L2 si disposa de més distincions morfològiques que la de la L1 (vegeu per exemple, Stockwell i altres 1965, 282-291). Pel que fa als clítics pronominals, segons aquest criteri, la forma catalana *em* (cas acusatiu i datiu) no és difícil d'adquirir per parlants romanesos perquè és menys complexa (té menys distincions morfològiques) que les formes equivalents del romanès *mă/îmi*

(acusatiu/datiu), que distingeixen el cas. Si el procés d'adquisició fos a la inversa, en canvi, l'aprenent amb el català com a L1 tindria problemes per adquirir les dues formes del romanès. En el mateix sentit, les categories que presenten al·lomorfa o irregularitats morfològiques són menys marcades dins d'una mateixa llengua (Croft 2003, 97), però són més complexes i plantegen més dificultats d'adquisició. Per exemple, la forma catalana *el*, tercera persona d'acusatiu masculina, té un al·lomorf: *-lo* ('mirant-**lo**'). Aquest al·lomorf, doncs, el considerem com una manifestació de complexitat lingüística que, per tant, comporta dificultats d'adquisició per als aprenents del català com a segona llengua.

D'altra banda, prendrem com a indicatiu del grau de gramaticalització d'un determinat element lingüístic les restriccions més fortes que pesen sobre la seva distribució comparant-lo amb els elements menys especialitzats funcionalment. L'establiment d'aquest indicatiu s'inspira en la noció de potencial distributiu establerta per Croft (2003, 97-99), que matisem a partir d'algunes puntualitzacions de Haspelmath (2006b). Primer, però, cal precisar què entenem per *gramaticalització*. La gramaticalització és «*the change whereby lexical items and constructions come in certain linguistic contexts to serve grammatical functions and, once grammaticalized, continue to develop new grammatical functions*» (Hopper i Traugott 2003, XV). Així doncs, la gramaticalització fa referència als diferents estadis evolutius d'un determinat element lingüístic a través dels quals esdevé més gramatical en el temps. En aquest canvi, hi intervenen els diferents components de la gramàtica (Comajoan i Saldanya 2003, 125): la semàntica, la sintaxi, la morfologia, la fonologia i la pragmàtica. Com diu Faarlund (2007, 26), en general s'estableix el següent esquema en relació amb la gramaticalització, aplicable interlingüísticament: mot lliure (*free word*) > clíctic (*clitic*) > afix (*affix*). Hopper i Traugott (2003, 7) en proposen una de semblant: «*content item > grammatical word > clitic > inflectional affix*». Així, en un determinat context i a través del temps, un mot autònom perd certs trets propis com a paraula independent i completa i n'adquireix d'altres propis d'un afix morfològic. En l'estadi intermedi, l'element esdevé un clíctic, que, com que comparteix propietats dels mots independents i dels afixos, s'acostuma a definir

com un element que es troba «a mig camí entre el morfema i el mot» (Bonet 2002, 935). Els clítics, doncs, estan menys gramaticalitzats que els afixos, però més que peces lèxiques com els noms o mots gramaticals com els pronoms forts. Els clítics, comparats amb els pronoms forts són més dependents del context, és a dir, mostren més restriccions, com per exemple el fet que s'han d'adjuntar a un determinat element gramatical (Hopper i Traugott 2003, 143). Tornant al criteri del potencial distributiu, des d'un punt de vista morfosintàctic, la forma més marcada és aquella que es pot donar en menys contextos o construccions. Haspelmath (2006b, 10) defineix molt bé l'essència del criteri:

«There are two different situations in which two competing syntactic constructions A and B have been said to stand in a distributional markedness relation. On the one hand, if B only occurs under specified conditions, while A may always occur, B is said to be marked and A unmarked. (...) On the other hand, a markedness relation has also been diagnosed when B occurs under specified conditions, and A occurs elsewhere.»

En l'àmbit que ens interessa, el dels clítics pronominals, cal fer algunes puntualitzacions. Com veurem en la posterior descripció de la gramàtica pronominal general, els clítics pronominals no poden aparèixer en contextos en què els pronoms forts sí que poden: coordinats, aïllats o emfatitzats, per exemple. Així, com estableix Bresnan (1997, 2000, 2001), tipològicament, les formes pronominals reduïdes (com els clítics pronominals) són marcades respecte a les formes pronominals lliures (pronoms forts). És a dir, els pronoms forts no presenten tantes restriccions com els clítics pronominals i, per tant, són les formes menys marcades. Un altre cas es produeix amb certs clítics pronominals i els adverbis. Hi ha clítics, com les partícules pronominals del català (*en* i *hi*), que sovint equivalen a adverbis. Amb relació a aquest fet i al criteri de la distribució, Zeevat (2004, 185), en una reflexió general sobre el fenomen del marcatge, diu el següent:

«A temporal adverb has a normal adverbial distribution, a temporal particle can have more restricted distribution, which becomes still more

restricted or deviant when it becomes a clitic, while as a temporal morpheme it has the most limited distribution of all.»

Per tant, els adverbis són menys marcats que els clítics pronominals equivalents (com els catalans *en* i *hi*), mentre que aquests són més marcats i, en la perspectiva que adoptem aquí, també són formes més gramaticalitzades, més especialitzades funcionalment, que, com a tals, suposem d'un ús més difícil de dominar en un procés d'ASL.

Per tancar aquest apartat, seguidament donem un quadre que resumeix les tres manifestacions de complexitat lingüística i l'índex de gramaticalització que hem exposat:

QUADRE 1: COMPLEXITAT I GRAMATICALITZACIÓ

Complexitat estructural	Més marques morfològiques Ex: <i>li</i> (datiu -i)	Menys marques morfològiques Ex: <i>el</i> (acusatiu -Ø)
Redundància sintagmàtica	Més redundància Ex: duplicació pronominal	Menys redundància Ex: no duplicació pronominal
Potencial flexiu	Més distincions morfològiques (més al·lomorfia o irregularitats) Ex: <i>mã/ĩmi</i>	Menys distincions morfològiques (menys al·lomorfia, sense irregularitats) Ex: <i>em</i>
Restriccions de distribució	Més restriccions de distribució Ex: <i>en</i> i <i>hi</i> (no èmfasi, no isolació, etc.)	Menys restriccions de distribució Ex: pronoms forts o adverbis sense restriccions sintàctiques (èmfasi, isolació, etc.)

A partir del treball de camp del nostre estudi, utilitzarem aquests quatre termes de referència per donar un quadre sistemàtic de les dificultats d'adquisició de les estructures gramaticals associades als pronoms clítics catalans en funció de la seva complexitat i del seu grau de gramaticalització respecte a les estructures corresponents de les dues L1. També ens hem trobat, però, amb certes dificultats a l'hora de comparar estructures lingüístiques. Seguidament en concretarem les principals.

2.2.4. Algunes dificultats en la comparació interlingüística

En la comparació interlingüística de trets gramaticals, sovint hem topat amb algunes dificultats estructurals. Els funcionaments lligats al lèxic depenen de les unitats lèxiques pròpies de cada llengua i són difícils de comparar interlingüísticament. D'altra banda, hi ha aspectes als quals no hem pogut aplicar els termes de referència relatius a la complexitat i a la gramaticalització perquè en la L1 i la L2 s'expressen de manera inherentment diferent. A part de les qüestions lèxiques, en la nostra anàlisi, hem dividit aquestes diferències en tres menes de canvis, entesos com a tals en la perspectiva de l'adquisició de la L2: canvi de distribució, canvi de solucions i canvi de procediment.

Entenem que un canvi de distribució fa referència a diferències en els contextos lingüístics en què pot aparèixer un element gramatical. Així, en la L1 un element gramatical és present en uns determinats contextos i en la L2 en uns altres. Aquestes diferències comporten dificultats de reajustament en l'ús de l'element gramatical en el pas de la distribució de la L1 a la de la L2. Per exemple, en el cas de l'ús dels clítics pronominals de cas datiu en català (L2) i en romanès (L1) a l'hora d'expressar la relació de possessió. Com veurem més endavant, en romanès, hi ha el que anomenem *ús extens del possessiu*, l'ús de clítics pronominals possessius en molts més contextos que els que es donen en català (vegeu l'apartat 5.2.4.). El pas d'una distribució a una altra, implica que hi hagi complicacions en l'aprenentatge de la nova distribució.

El canvi de solucions té a veure amb diferències específiques de forma entre unitats lingüístiques equivalents en la L1 i la L2, com les diferències que presenten, per exemple, les marques de cas o les terminacions personals del verb en diferents llengües indoeuropees. Un altre cas que trobem en els nostres materials és el de certs clítics pronominals inherents (vegeu l'apartat 4.2.3.4.) que en català (L2) es poden combinar de manera diferent de la del romanès (L1). La conseqüència del canvi de solucions torna a ser la dificultat de reajustament de les solucions de la L1 a la L2, que comporta problemes d'adquisició.

Finalment, el tercer tipus de diferència interlingüística a què ens hem referit és el canvi de procediment, que s'associa al mitjà o a l'estructura lingüística usats per expressar una determinada funció. En la L1 una funció es manifesta a través

d'un procediment concret i en la L2 a través d'un altre. Aquestes diferències provoquen dificultats d'adquisició del procediment nou, el de la L2. Per exemple, en català hi ha els anomenats verbs pronominals, en què un clíctic pronominal expressa una determinada informació semàntica del verb; en tagal, són afixos verbals (de mena de verb) els que expressen aquesta mena d'informació (vegeu l'apartat 6.1.3.2.). Per tant, el procediment és totalment diferent en el pas de la L1 a la L2.

En resum, aquestes particularitats de funcionament específiques de cada llengua seran mencionades cada cop que això resulti necessari per suplir o completar l'aplicació dels termes de referència que hem definit a l'apartat anterior.

2.3. Recapitulació: punt de partida teòric

Pel que fa a l'ASL, amb algunes puntualitzacions, el nostre estudi segueix la postura de Gass (1996), Odlin (2003), Badia i Serrat (2005) o Jarvis i Pavlenko (2008), els quals accepten la influència interlingüística juntament amb la presència d'aspectes comuns en tots els aprenents de L2, tenint en compte també factors socials, culturals i personals. Així, creiem que hi ha fases d'adquisició comunes en tots els aprenents que, independentment de la L1, juguen un paper fonamental en l'ASL, però, tal com diu Gràcia (2007, 9), «*son las propiedades tipológicas de la L1, juntamente con las de la L2, las que permiten explicar las diferencias que se dan entre grupos de aprendices de lenguas distintas*». Precisament, ja hem vist que basarem el nostre estudi en aquest darrer aspecte, en la influència de la L1 en l'ASL, i una de les maneres d'investigar aquest fenomen és a través de la comparació de grups de parlants de dues o més L1 (Jarvis 2000 o Odlin 2003). Tal com hem anat veient, el nostre estudi segueix aquesta idea i analitzarem i compararem l'adquisició del català (dels clítics pronominals) com a L2 en parlants que tenen el romanès i el tagal com a respectives L1.

L'ús de la comparació interlingüística també és un dels pilars fonamentals de la tipologia funcional. Com hem manifestat, la tipologia funcional serà la base de les interpretacions de les dades de les anàlisis quantitativa i qualitativa. En concret, partint dels estudis sobre marcatge, hem determinat quatre termes de referència per estudiar les dificultats d'adquisició de l'ús dels pronoms clítics catalans en funció de la seva complexitat i del seu grau de gramaticalització; es tracta del que anomenem complexitat estructural, redundància sintagmàtica, potencial flexiu i restriccions de distribució dels elements lingüístics. Així, des d'un punt de vista morfosintàctic, considerarem que un funcionament lingüístic és més complex que un altre si s'expressa amb més morfemes, compta amb expressions morfològiques redundants o mostra més distincions morfològiques, i, d'altra banda, prendrem com a indicatiu del grau de gramaticalització d'un determinat element lingüístic el fet que presenti més restriccions de distribució que un altre element que es pugui considerar funcionalment

equivalent. Tanmateix, hi ha trets gramaticals als quals no podem aplicar de manera simple i directa aquests termes de referència perquè depenen de diferències lèxiques específiques de cada llengua. A més a més, hem establert tres menes de diferències de funcionament que no es deixen reduir completament a aquesta mena d'anàlisi: canvi de distribució d'un mateix procediment (que comporta dificultats de reajustament), canvi de solucions lingüístiques concretes dins d'un mateix procediment (que comporta dificultats de reajustament) i canvi de procediment lingüístic (que comporta dificultats d'adquisició del nou).

Aquesta secció ha servit per presentar el nostre punt de partida teòric. Seguidament, a la secció 3, per completar la part introductòria del nostre estudi, donarem els objectius establerts i la metodologia utilitzada.

3. OBJECTIUS I METODOLOGIA

En la present secció exposarem els objectius –generals i específics– que volem assolir (3.1.) i la metodologia que hem utilitzat (3.2) en l’elaboració de la tesi.

3.1. Objectius

La tesi persegueix diversos objectius, alguns d’específics, d’altres de més generals, alguns de teòrics, d’altres de més pràctics.

Com a objectius específics, per començar, pretenem descriure els trets més significatius i el comportament dels clítics pronominals del català a partir de gramàtiques, estudis lingüístics i el nostre propi sentit de la llengua, i, seguint l’esquema formal del català, caracteritzar el funcionament bàsic dels clítics pronominals del romanès i del tagal, tot comparant-los amb els del català. Evidentment, es tracta d’objectius de caire teòric i descriptiu. En el terreny de l’adquisició, busquem aportar evidències de la influència de la L1 en el procés d’adquisició d’una segona llengua i, en concret, en el dels clítics pronominals d’una llengua romànica (el català). És un objectiu que se centra en l’anàlisi quantitativa dels resultats que extraurem de les dades estadístiques. En aquest mateix sentit, també volem identificar els clítics pronominals (funcions, persones, formes específiques, etc.) que estadísticament s’erren més, tant en els grups d’aprenents, com en el grup dels nadius. D’altra banda, el principal objectiu del nostre estudi s’associa a l’anàlisi qualitativa de les dades de les entrevistes. En concret, cerquem determinar els aspectes gramaticals del romanès i del tagal (L1) que tenen a veure amb les estratègies d’evitació i els errors relacionats amb l’ús dels clítics pronominals –omissió, addició i confusió de

forma– en el català parlat per cada grup d’aprenents. Naturalment, cal destriar els errors que s’associen clarament a la L1 dels que no s’hi associen; per exemple, els relacionats amb la influència del castellà o amb les fases comunes d’adquisició d’una L2. Se sol incloure entre els errors independents de la influència de la L1 els que es consideren relacionats amb l’estructura de la L2; s’ha de dir, però, que les diferències entre la L1 i la L2 que tractem en el nostre treball, en la mesura en què marquen l’especificitat de la L2, com en el cas de les partícules pronominals, són a l’origen de dificultats característiques de la llengua objectiu sense deixar de tenir a veure amb les propietats de la L1. Per plasmar de manera visual les aportacions més destacades, articularem dos quadres generals de les mitjanes d’errors en els clítics pronominals catalans (anàlisi quantitativa) i de la mena concreta d’errors propis de cada grup de parlants (anàlisi qualitativa), de tal manera que es puguin establir els diversos mecanismes de transferència relacionats amb cadascuna de les L1. En la nostra anàlisi qualitativa, dins del marc teòric de la tipologia funcional, mirarem d’establir el paper que juguen els fenòmens de complexitat i de grau de gramaticalització en les dificultats d’ASL i, en concret, en l’adquisició del català com a L2. Per assolir aquest objectiu, tindrem en compte els quatre termes de referència que hem donat al quadre 1.

Els objectius concretats fins ara són específics. L’objectiu general d’aquest estudi, i de la majoria dels que estan relacionats amb l’arribada de nouvinguts i l’ASL, és apropar-nos a la realitat cultural –a dins de la qual s’inclou la lingüística– dels aprenents de la nostra llengua, la catalana, com a sistema per millorar el seu procés d’integració. D’aquesta manera, havent identificat els punts problemàtics de la gramàtica pronominal catalana en aprenents –i en nadius– (anàlisi quantitativa), i havent vist els aspectes gramaticals concrets de cadascuna de les L1 que condicionen l’adquisició dels clítics pronominals (anàlisi qualitativa), també pretenem que els nostres resultats siguin útils per als professionals de l’ensenyament del català com a segona llengua, tant en l’àmbit general com en l’àmbit dels clítics pronominals en particular. En el context social de la Catalunya actual és fonamental que el professional de l’educació, ja sigui el que treballa amb infants o adolescents o el que treballa amb adults, tingui un cert coneixement, no només de la realitat cultural dels nouvinguts, sinó també

de la seva llengua. Que l'ensenyant sàpiga detalls lingüístics del romanès o del tagal, més enllà de la simple producció de paraules aïllades d'aquestes llengües, pot ser realment útil a l'aula i afavorir l'actitud de l'aprenent en el procés d'adquisició del català.

3.2. Metodologia

En aquest apartat, primer donarem la metodologia utilitzada en les primeres seccions de l'estudi, centrada en la descripció (3.2.1.), amb una menció especial d'un aspecte concret per al tagal. Seguidament, farem referència a la metodologia utilitzada en la part del treball de camp: explicarem les menes d'entrevistes que hem utilitzat (3.2.2.), exposarem el procediment que hem seguit per a la seva transcripció i codificació (3.2.3.), i, finalment, presentarem les característiques de les mostres utilitzades per a l'estudi (3.2.4.).

3.2.1. Descripció dels trets

Les seccions basades en la caracterització dels clítics pronominals del català, del romanès i del tagal han estat confeccionades des del punt de vista descriptiu, a partir de bibliografia especialitzada i més general. En el cas del català, també hem tingut en compte la pròpia competència. Pel que fa al romanès, hem disposat de l'ajuda de Magda Bistriceanu, parlant nadiua de romanès i professora d'aquesta llengua, i de la competència lingüística del director de la tesi, F. Xavier Lamuela.

Amb relació al tagal, a falta de competència pròpia o de l'ajut de tagalòfons amb coneixements de lingüística, hem recorregut a unes gravacions en tagal de parlants amb aquesta llengua com a L1 per tal de discernir determinats aspectes gramaticals relacionats amb la fonètica. En concret, es tracta de tres alumnes d'institut, d'edats similars, que van accedir a completar les quatre parts d'una entrevista que els vam proposar (vegeu l'annex 6 per a les tres primeres parts de l'entrevista): la lectura d'unes frases concretes extretes de la bibliografia, la lectura de vint-i-quatre fragments del llibre *Si Platero at Ako* (Jiménez 1985), la lectura de dos articles de la Declaració Universal dels Drets Humans¹¹ i l'explicació d'unes vinyetes d'un conte predeterminat (Mayer 1969). Aquest conte és el mateix que utilitzem en les entrevistes generals. D'aquestes

¹¹ Font: lloc web de l'Oficina de l'Alt Comissionat per als Drets Humans, (<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=tgl>, consultat el 20 d'abril de 2011).

entrevistes, bàsicament n'hem extret dades relacionades amb la prosòdia. Com en el treball de camp, els enregistraments han estat fets mitjançant una gravadora que permet emmagatzemar el so en un arxiu a l'ordinador. L'anàlisi dels arxius s'ha fet amb el programa informàtic PRAAT (Boersma i Weenink 2009), que permet l'estudi fonètic de la parla. Gràcies a aquest programa, hem pogut identificar síl·labes tòniques i, així, hem reconegut la tonicitat dels clítics pronominals de la nostra mostra (vegeu els apartats 6.1.4.1. i 6.2.1.2.), ajudant-nos del manual en línia del mateix PRAAT (<http://praatlanguage.com/index.htm>).

3.2.2. Entrevistes

Les entrevistes que utilitzem formen part d'un extens corpus del nostre grup de recerca, el Grup de Lèxic i Gramàtica de la Universitat de Girona. Es tracta d'un conjunt d'entrevistes fetes en català o en castellà a nouvinguts arribats a Catalunya amb L1 molt diverses (àrab, mandinga, romanès, tagal, xinès, etc.). Mitjançant un sistema de codificació, que més endavant especificarem, les entrevistes estan orientades a l'estudi de diferents trets gramaticals (concordança entre verb i subjecte, ordre del sintagma nominal, clítics pronominals, etc.). L'objectiu és la investigació de la influència de cada L1 en l'adquisició del català o el castellà (vegeu qualsevol dels llibres de la col·lecció *Llengua, immigració i ensenyament del català*, dels Departament de Benestar i Família i d'Educació de la Generalitat de Catalunya, o bé Gràcia 2007a i 2007b, Crous i altres 2009).

La realització d'entrevistes i les seves transcripcions no sempre han anat a càrrec nostre (en general, han estat efectuades per personal del grup de recerca). No obstant això, la sèrie de codis utilitzats, el manual de codificació i la codificació de les entrevistes han estat de realització pròpia. Pel que fa a la mena d'entrevistes, són semiestructurades, d'entre 20-30 minuts i amb un guió temàtic que consta de dues parts: una d'inicial, en què es pregunta sobre temes variats com la família, la feina, l'arribada a Catalunya, els catalans, el menjar, l'explicació del darrer llibre llegit o de la darrera pel·lícula vista, la descripció d'un plat típic del país d'origen, etc., i una segona part, en què es demana que s'expliqui una història en imatges (Mayer 1969), familiarment anomenada

«conte de la granota». Les entrevistes tenen l'objectiu d'obtenir una producció oral el màxim d'espontània possible, cosa que s'aconsegueix a mesura que avança l'entrevista i parlant de temes en què l'entrevistat se senti còmode. La part del conte busca aconseguir la producció d'un discurs narratiu que, en el nostre cas, resulta important a l'hora de produir clítics pronominals perquè afavoreix l'establiment de relacions entre personatges i elements del discurs. No obstant això, cal tenir en compte que, tot i que es pretén aconseguir discurs narratiu, moltes vegades acaba sent força descriptiu.

3.2.3. Procediment

Les entrevistes han estat enregistrades amb una gravadora que permet digitalitzar l'àudio, i han estat transcrites i codificades en un ordinador amb el format de transcripció CHAT (*Codes for Human Analysis of Transcripts*), propi del projecte CHILDES (MacWhinney 2000).¹² Pel que fa a la codificació, a sota de cada línia transcrita en què hi ha o hi hauria d'haver clítics pronominals, hi hem afegit una línia dependent que, a través de codis, descriu les seves principals característiques (vegeu l'annex 4 per a un exemple de transcripció codificada). Després de la codificació, hem analitzat l'entrevista amb el CLAN (*Computerized Language Analyses*), un paquet de programes, també del projecte CHILDES, que permet l'anàlisi lingüística de textos entrats en una base de dades. Concretament hem utilitzat els programes FREQ i KWAL. Amb el FREQ hem obtingut i confrontat freqüències de seqüències associades a les produccions de clítics pronominals, tant correctes com incorrectes, fet bàsic per obtenir dades numèriques (anàlisi quantitativa); amb el KWAL hem identificat les oracions concretes segons els nostres interessos (les que hem codificat com a errònies, per exemple), cosa que ens ha permès recollir les dades necessàries per realitzar una anàlisi qualitativa (vegeu l'annex 5 per a un exemple d'ús del FREQ i un altre del KWAL). Pel que fa a l'ús concret d'aquest sistema de transcripció i codificació, hem triat el format CHAT del projecte CHILDES bàsicament per una raó. Hi ha una quantitat considerable d'estudis dedicats a l'adquisició de primeres i segones llengües que

¹² Per a més informació, vegeu el web <http://chilides.psy.cmu.edu/>.

l'utilitzen i, a més, amb característiques semblants a les del nostre. L'ús del «conte de la granota», per exemple, és recurrent en aquesta mena d'estudis. A més a més, el lloc web del projecte CHILDES disposa d'una extensa base de dades amb entrevistes transcrites i codificades en diferents idiomes que també són similars a les nostres, les quals es podrien utilitzar per establir comparacions en futures ampliacions de la nostra recerca.

Per completar l'anàlisi quantitativa, hem utilitzat un programa estadístic informàtic: la versió 15.00 del programari SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*). Amb l'SPSS, en primer lloc, hem calculat mitjanes de proporcions de les dades entrades i, seguidament, hem comparat les mitjanes entre els diferents grups d'entrevistes. Per a la comparació, hem utilitzat el test *U* de Mann-Whitney, que el mateix programari SPSS ofereix com a possibilitat d'anàlisi estadística. En estadística, la *U* de Mann-Whitney és una prova no paramètrica que serveix per contrastar dues mostres independents. En concret, aquesta operació matemàtica compara mitjanes de dos grups i determina si les diferències són estadísticament significatives. Quan el valor resultant (representat amb la lletra *p*) és inferior a 0,05, es pot afirmar que la diferència és significativa. En el nostre estudi, la presència de diferències estadísticament significatives entre els dos grups d'aprenents representa una evidència de la influència de la L1 en l'adquisició del català com a L2, ja que les dades mostren que la variable de la L1 té a veure amb les diferències. Pel que fa a l'elecció del programari SPSS per a l'anàlisi estadística, experts informàtics de la Universitat de Girona ens el van recomanar perquè era fàcil de manejar, disposava de la prova *U* de Mann-Whitney i hi teníem accés com a membres de la universitat.

3.2.4. Participants

Primer de tot, cal puntualitzar que al nostre treball de recerca (Maré 2007) vam analitzar només produccions d'informants que tenien el romanès com a L1 i ho vam fer a través de tres entrevistes, totes provinents de l'àrea geogràfica de Girona. Com ja vam avançar al mateix treball, en la present tesi, a més d'afegir-hi informants que tenen el tagal com a L1 i el grup de control, també hem

ampliat fins a onze la mostra dels informants amb el romanès com a L1 (com també hem eixamplat l'àrea geogràfica). Ja avancem que, amb aquest augment d'informants, pel que fa a l'anàlisi de les entrevistes amb el romanès com a L1, hem obtingut resultats quantitatius molt similars als del treball de recerca, cosa que reforça les idees que vam plantejar-hi.

D'altra banda, també volem deixar constància que l'augment de participants ens ha fet incrementar el rigor de l'anàlisi quantitativa. Així, hem plantejat mostres lleugerament diferents per a les dues anàlisis. Per a l'anàlisi quantitativa, hem confeccionat una mostra amb les entrevistes de cada llengua el màxim d'homogènies possible, requisit bàsic per poder treure'n resultats estadísticament significatius. Per a la qualitativa, en canvi, com que l'equilibri de la mostra no cal que sigui tan rigorós, hem utilitzat les mateixes entrevistes de la quantitativa i cinc entrevistes que presenten alguna variable dispersa. La mostra general, la bàsica de l'anàlisi quantitativa, consta d'un total de 28 participants, 11 que tenen el romanès com a L1 (a partir d'ara, grup R), 9 que tenen el tagal com a L1 (a partir d'ara, grup T) i 8 que tenen el català com a L1 (el grup de control, a partir d'ara grup C):

TAULA 1: MOSTRA GRUP R

Codi entrevistat	Edat	Temps d'estada (mesos)	Mena d'aprenentatge
*CAA	16	30	formal (IES)
*STM	12	18	formal (IES)
*ROA	14	18	formal (IES)
*SAG	17	17	formal (IES)
*MAK	13	15	formal (IES)
*LAB	15	13	formal (IES)
*CRN	14	11	formal (IES)
*BOG	16	10	formal (IES)
*TUC	27	8	formal (Escola d'Adults)
*AHS	17	8	formal (IES)
*CIM	12	7	formal (IES)

TAULA 2: MOSTRA GRUP T

Codi entrevistat	Edat	Temps d'estada (mesos)	Mena d'aprenentatge
*DAI	27	36	formal (Escola d'Adults)
*ANA	17	34	formal (IES)
*HEN	14	28	formal (IES)
*EVL	23	17	formal (Escola d'Adults)
*ROA	13	12	formal (IES)
*KRJ	17	9	formal (IES)
*ANG	14	7	formal (IES)
*VED	16	7	formal (IES)
*ARL	16	7	formal (IES)

TAULA 3: MOSTRA GRUP C

Codi entrevistat	Edat
*CRM	22
*MAP	17
*MIS	16
*CAC	16
*LAV	16
*MAN	15
*MIB	15
*MAJ	13

Tots els informants estan o han estat escolaritzats en la seva llengua materna, cadascun al seu país d'origen. Pel que fa als aprenents de català, tots tenen la mateixa mena d'aprenentatge de la L2: formal. La gran majoria estan cursant estudis a Instituts d'Educació Secundària (IES); en són una excepció dos informants del grup T i un del grup R, que estudien català a escoles d'adults. Els nadius també provenen d'IES excepte un que està realitzant un tercer curs universitari. Les mitjanes d'edats dels tres grups són similars, i la mitjana de temps d'estada a Catalunya dels grups R i T també. A la taula següent, calculada a través del programa SPSS, mostrem els valors de les mitjanes d'edat (anys) i temps d'estada (mesos):

TAULA 4: MITJANES D'EDATS I DE TEMPS D'ESTADA

	Grup R	Grup T	Grup C
	M (DT)	M (DT)	M (DT)
Edat	15,73 (4,15)	17,44 (4,61)	16,25 (2,60)
Temps d'estada	13,73 (6,54)	18,33 (11,62)	---

M = 'mitjana' i DT = 'desviació típica'

Hem contrastat els resultats de les mitjanes entre els dos grups d'aprenents amb la prova no paramètrica *U* de Mann-Whitney i no ens ha donat cap resultat significatiu, tant pel que fa a l'edat ($Z = -1,039$, $p = 0,331$) com per al temps d'estada a Catalunya ($Z = -0,458$, $p = 0,656$). La comparació dels grups d'aprenents amb el dels nadius amb relació a l'edat, tampoc ha estat estadísticament significativa, ni per al grup R ($Z = -1,302$, $p = 0,201$) ni per al grup T ($Z = -0,089$, $p = 0,931$). Per tant, donem per fet que les mostres són equivalents pel que fa a les variables d'edat i temps d'estada a Catalunya i, així, se'n poden treure dades comparables en l'anàlisi quantitativa del treball de camp.

Pel que fa a les altres entrevistes, les que només hem tingut en compte per a l'anàlisi qualitativa, són cinc, dues fetes a parlants amb el romanès com a L1 i tres a parlants amb el tagal com a L1. En general, hem utilitzat dades de les entrevistes de les taules 1 i 2, però en ocasions ens han anat bé per reforçar alguns exemples i és per això que les incloem en l'estudi qualitatiu. Com es desprèn de la taula de sota, tant l'edat com el temps d'estada i la mena d'aprenentatge del català són molt diferents i variables. Motiu pel qual no les hem inclòs en l'anàlisi quantitativa. Ara bé, això no treu que en puguem extreure dades qualitatives.

TAULA 5: ALTRES ENTREVISTES

L1	Codi entrevistat	Edat	Temps d'estada (anys)	Mena d'aprenentatge
romanès	*MIM	23	1	informal
romanès	*ELR	23	3	informal
tagal	*ALD	27	16	informal
tagal	*JOY	41	29	formal (Escola d'adults)
tagal	*EDA	51	29	informal

Cal esmentar que cada entrevista ha anat acompanyada d'un full de dades personals de l'entrevistat (vegeu l'annex 2), algunes de les quals podrien ajudar a comprendre certs resultats. Es tracta de dades relacionades amb aspectes que podrien condicionar l'adquisició de la L2, com per exemple el coneixement d'altres llengües i el grau d'ús de la L2 amb l'entorn.

Com a apunt final, volem deixar clar que la composició de les mostres dels aprenents, sobretot per a l'anàlisi quantitativa, no ha estat fàcil. Hi ha hagut diferents condicionants que no ens han permès d'aconseguir grups més nombrosos i amb variables més homogènies. I és que en aquesta mena d'estudis no és fàcil trobar els participants òptims i normalment ens hem de conformar amb els que tenim a l'abast. Així, hem hagut de reduir la mostra de l'estudi quantitatiu i homogeneïtzar-la al màxim per poder presentar uns resultats fiables. D'altra banda, sobretot pel que fa als aprenents amb el tagal com a L1, ha estat complicat de trobar informants, i encara més de disposats a deixar-se entrevistar, en general per la desconfiança que genera una entrevista amb gravadora. De tota manera, malgrat aquests obstacles, les entrevistes que hem obtingut ens aporten informació realment valuosa que no hem de menystenir. L'anàlisi quantitativa precisament pretén treure el màxim de profit d'aquestes dades. Som conscients que la mostra podria ser més àmplia, però també de l'oportunitat que tenim de fer un primer pas en l'anàlisi d'un tema tan important des del punt de vista de l'adquisició del català com a L2 com és la gramàtica pronominal, que ja hem apuntat que és «un dels aspectes més apassionants i alhora més difícils de la llengua catalana» (Pusch 2006a, contraportada).

4. CLÍTICS PRONOMINALS DEL CATALÀ

En aquesta secció bàsicament descriurem els principals aspectes gramaticals dels clítics pronominals del català. Primer farem una introducció a les categories generals de clíctic i de pronom personal (4.1.), que conclourem amb una definició de clíctic pronominal; seguidament, caracteritzarem els principals trets gramaticals dels clítics pronominals catalans (4.2.); a continuació, descriurem els mecanismes bàsics que dominen la combinació pronominal (4.3.), i acabarem amb el fenomen de la duplicació pronominal (4.4.).

4.1. Introducció

Abans d'endinsar-nos de ple en el món dels clítics pronominals¹ catalans cal tenir presents algunes consideracions teòriques prèvies. Per començar, és necessari delimitar les dues categories generals que els donen nom, la dels *clítics* i la dels *pronoms personals*, i mostrar el paper que juguen els nostres protagonistes dins de cadascuna d'aquestes. També és important tenir-ne una visió històrica i general, per veure l'evolució teòrica i, així, entendre millor l'estat actual dels estudis que hi fan referència. El model derivat de la Gramàtica Generativa de Noam Chomsky, que va arribar a la màxima esplendor al darrer terç de segle XX, ha estat i és la base de la majoria d'estudis que s'han dedicat als pronoms clítics. D'aquesta manera, molt sovint farem referència a estudis que prenen aquesta perspectiva, encara que, com ja hem advertit al marc teòric, en la

¹ Usarem indistintament els termes *pronoms clítics* o *clítics pronominals* per referir-nos-hi.

nostra descripció, seguim les aportacions de cada corrent teòric que permetin explicar millor cada fenomen particular.

El primer bloc d'aquesta secció està estructurat en cinc parts. En la primera, tractarem la gramàtica de la categoria gramatical dels clítics (4.1.1.); seguidament, donarem els trets més destacats dels clítics catalans (4.1.2.); la tercera part la dedicarem a la categoria general dels pronoms personals (4.1.3.), i, finalment, a la quarta part (4.1.4.), descriurem els trets més significatius dels pronoms personals catalans. Per acabar, oferirem un apartat de recapitulació (4.1.5.), en què donarem la nostra definició de clíctic pronominal i resumirem els punts tractats més importants.

4.1.1. Clítics

Tradicionalment (Bloomfield 1935), els lingüistes identifiquen dos tipus d'unitats lingüístiques bàsiques: mots («formes lliures») i afixos («formes lligades»). Un mot seria 'menjar' o 'casa', la unitat lingüística més petita que pot aparèixer pel seu compte en la parla o l'escriptura (Richards i Schmidt 2002, 588), mentre que un afix seria la marca de plural *-s* o el morfema derivatiu *-ció*, un morfema que s'afegeix a un mot i que en canvia el significat o la funció (Richards i Schmidt 2002, 17). Tanmateix, en moltes llengües hi ha unitats que comparteixen trets de les dues menes. Ens referim als clítics. En termes generals, les formes clítiques es diferencien de les no clítiques per criteris basats en la tonicitat i la dependència sintàctica (Bosque 1989). A mesura que avancem anirem precisant aquesta caracterització.

La noció de *clíctic* ha estat a bastament tractada des de perspectives ben diferents, principalment per la Gramàtica Generativa, i encara ara no hi ha un consens en la seva caracterització. Més endavant veurem que amb els treballs sobre pronoms de Kayne (1975) els clítics es van identificar amb el comportament dels clítics pronominals. Actualment la idea de *clíctic* s'ajusta a la de Zwicky (1977) i se'ls acostuma a definir com a «elements que es troben a mig camí entre el morfema i el mot» (Bonet 2002, 935). Camacho (2002, 53) els anomena «categoria lingüística híbrida». Van Riemsdijk (1999, 12) ho diu d'una

manera semblant: «*if clitics cannot be either A or B, let us define a third type of element C*». A més, les anàlisis comparatives entre aquestes tres categories semblen deixar entreveure que els clítics en general funcionen com a més propers fonològicament als afixos i morfosintàcticament als mots lliures. En aquest sentit, Mascaró (1986, 123) diu que «[e]n aquest espai aquelles propietats que diferencien el mot del morfema (caràcter lliure, certa llibertat d'ordre, fenòmens fonològics típics, inexistència d'al·lomorfa) es barregen». Aquestes definicions estan relacionades amb els estadis de gramaticalització que hem vist a l'apartat 2.2.3.: «*content item > grammatical word > clitic > inflectional affix* (Hopper i Traugott 2003, 7; entre d'altres). En un determinat context, un mot perd les propietats que el fan complet i independent per assumir-ne de pròpies dels afixos. En una etapa intermèdia, però, el mot esdevé un clíctic, una categoria diferent, en què comparteix trets d'ambdues categories gramaticals.

Dins dels clítics s'inclouen una llarga llista d'elements gramaticalment molt diferents entre si: articles, possessius, pronoms, preposicions i conjuncions, entre d'altres. Estudis lingüístics generals han intentat agrupar-los sota determinats trets, com per exemple la dependència fonològica. La gran quantitat d'excepcions trobades, però, indica que la caracterització dels clítics va molt més enllà. Així doncs, ens trobem davant d'un grup d'elements que, a causa de seva heterogeneïtat, són molt difícils de situar dins de la teoria gramatical. Prenent com a punt de partida el treball de Zwicky (1977), ell mateix i altres lingüistes, entre els quals en destaquem Anderson (2005), han anat confeccionant una teoria coherent sobre la caracterització de la categoria dels clítics. Seguidament ens hi referirem. També farem una breu menció a la divisió que alguns lingüistes fan entre clítics categorials i clítics de segona posició, ja que és important per entendre el comportament dels clítics del tagal.

4.1.1.1. Zwicky: clítics simples i clítics especials

El 1977, Zwicky va realitzar un estudi general sobre clítics on va posar especial èmfasi en els pronoms clítics.² Zwicky va partir del generativisme i es va basar

² Per veure més detalls sobre la caracterització de Zwicky, vegeu Van Riemsdijk (1999, 7-12), Camacho (2002, 55-59) o Anderson (2005, § 2).

sobretot en aspectes morfosintàctics. Això sí, va tractar tot l'àmbit de les formes clítics, no estrictament el dels pronoms, i, a més, va tenir en compte llengües molt diverses. Després de diferenciar paraules i afixos a través de criteris com l'ordre o la tonicitat, va concloure que els clítics no s'adequaven a cap de les dues classes, que compartien trets de les dues. En concret, en va distingir tres menes: els clítics simples (*simple clitics*), els clítics especials (*special clitics*) i les paraules lligades (*bound words*). Segons Zwicky, els simples serien elements que han patit una reducció fonològica, però ocupen la mateixa posició sintàctica que els elements de què procedeixen. Per exemple, les formes deficientes dels verbs auxiliars i modals de l'anglès com *'d* de *would* (Camacho 2002). Per altra banda, els clítics especials també serien elements amb caracterització fonològica, però amb un comportament sintàctic diferent, més particular. Aquests són els que ens interessen, ja que Zwicky els identifica bàsicament amb els clítics pronominals de les llengües romàniques. A l'exemple (1a) tenim un clític pronominal del francès que ocupa una posició sintàctica «especial», diferent de l'element que representa (1b); els exemples són d'Anderson (2005, 10):

- (1) a) *Je la vois* [Francès]
'(Jo) **La** veig'
- b) *Je vois la femme de mes rêves* [Francès]
'(Jo) Veig **la dona dels meus somnis**'

Així, els clítics simples tindrien una caracterització únicament fonològica, mentre que els especials, a més d'aquesta, també en tindrien una de sintàctica. Finalment, ens queden les paraules lligades, que serien clítics caracteritzats, bàsicament, perquè que no procedirien de cap altre element. Per exemple, la marca de genitiu de l'anglès *'s*:

- (2) *Jaime's sweater* [Anglès]
'El jersei **d'**en Jaime'

4.1.1.2. Anderson: clítics fonològics i clítics morfosintàctics

Anderson (2005) realitza una caracterització interessant i actual del terme *clític*, tenint molt en compte el seu caràcter híbrid. Reproduïm les paraules d'Arkadiev

(2006), que resumeix perfectament la noció de *clíctic* d'Anderson: «*'clitics' are prosodically deficient elements introduced into syntactic domains by rules akin to those introducing morphological material into words, and assimilated to prosodically non-deficient material by general phonological rules*». Aquesta definició reuneix de manera coherent els trets fonològics dels clítics, més propers als dels afixos, i els morfosintàctics, més semblants als dels mots independents. A més, es basa principalment en l'àmbit sintagmàtic de la morfologia, i no en la sintaxi i la fonologia, encara que també té present que aquests components juguen un paper important en els fenòmens de cliticització. Partint dels estudis de Zwicky (1977), Anderson distingeix una caracterització fonològica i una altra de morfosintàctica. Per una banda, defineix els clítics fonològics com a elements lingüístics «*whose phonological form is deficient in that it lacks prosodic structure at the level of the (Prosodic) Word*» (Anderson 2005, 23). A dins d'aquesta caracterització hi hauria inclosos els clítics simples de Zwicky, caracteritzats per tenir una forma fonològica reduïda. Un exemple de la caracterització d'Anderson, doncs, serien els auxiliars reduïts de l'anglès:

- (3) *He's young* [Anglès]
 '(Ell) **És** jove'

Per altra banda, tindríem clítics morfosintàctics, que Anderson (2005, 31) defineix així: «*a linguistic element whose position with respect to the other elements of the phrase or clause follows a distinct set of principles, separate from those of the independently motivated syntax of free elements in the language*». L'autor puntualitza que els clítics morfosintàctics sovint també són fonològics, encara que no necessàriament ho hagin de ser. Posa com a exemples el pronom italià *loro*³ i el tagal *tayo*, que fonològicament són tòpics, però el seu comportament és més proper al dels àtons. Aproximadament, la caracterització morfosintàctica recull la dels clítics especials de Zwicky. Pel que fa al tercer tipus de clítics de Zwicky (1977), les paraules lligades –per exemple, la marca de

³ Tal com veurem a l'apartat 4.1.3.3., Cardinaletti i Starke (1999) tracten *loro* com a pronom dèbil. La caracterització dels clítics morfosintàctics d'Anderson és molt propera a la dels pronoms dèbils de Cardinaletti i Starke (1999). Més endavant hi tornarem.

genitiu de l'anglès *'s-*, Anderson, tal com el mateix Zwicky ja havia fet en treballs posteriors (Zwicky i Pullum 1983), en prescindeix.

En general, la proposta d'Anderson aconsegueix superar algunes de les dificultats més importants de la noció de *clíctic*, ja que els engloba de manera coherent dins dels diferents nivells de la gramàtica, la fonologia, la morfologia i la sintaxi. És per aquest fet i per la sistematització i la coherència generals, que en el nostre estudi seguirem les consideracions teòriques d'Anderson (2005).

4.1.1.3. Clítics categorials i clítics de segona posició

En estudis que analitzen comparativament els clítics de llengües romàniques i eslaves, l'emplaçament d'aquests elements dins de l'oració i els condicionants gramaticals que hi intervenen són temes llargament tractats. Sovint s'estableix una divisió entre aquells clítics que s'adjunten a una forma verbal, ja sigui al davant (proclisi) o al darrere (enclisi), i aquells que apareixen obligatòriament en la segona posició de la clàusula o de l'oració (entre d'altres, Halpern 1995; Franks 2000; Camacho 2002). Els clítics pronominals de llengües romàniques com el català, el castellà o el romanès formen part del primer grup. Vegem-ne un exemple del castellà:

(4) *No se lo sabe* [Castellà]
'No s'ho sap'

Camacho (2002, 72) els anomena *clítics categorials*, en referència al fet que seleccionen una categoria lingüística concreta a la qual adjuntar-se (el verb). Halpern (1995) els defineix com a *lèxics*, partint de la idea que morfofonològicament es comporten de manera molt semblant als afixos. De fet, com veurem al punt següent a través de la caracterització dels clítics pronominals del català, el comportament gramatical d'aquests clítics realment s'apropa més al dels afixos que al de les paraules independents. Tanmateix, també veurem que se'n diferencien en alguns aspectes clau. D'altra banda, la caracterització dels clítics de segona posició prové de Wackernagel (1892)⁴ i els seus estudis sobre el grec i llengües antigues indoeuropees. En tenim en llengües eslaves, com per

⁴ Fins i tot se'ls acostuma a anomenar «clítics de Wackernagel».

exemple el serbi, l'eslovè, el txec, el búlgar o el macedoni (cf. Legendre 1998a), però també en llengües austronèsiques com el mateix tagal. O'Connor (2002b, 320), adoptant la perspectiva d'interpretar els clítics com a afixos sintagmàtics (vegeu l'apartat 4.1.2.2.), precisa que aquests clítics «*must occur in a fixed order in second position in the clause [...] (alternatively, attached to an initial prosodic element of some kind – O'Connor (2002[a]) discusses attachment to both an initial prosodic word and an initial phonological phrase)*». El mateix O'Connor (2002b, 320) dóna un exemple del serbi en què la combinació de pronoms ha de seguir el verb en la frase sense subjecte (5b), però no pot fer-ho quan n'hi ha (5c):

- (5) a) *Marija mu je da* [Serbi]
 Maria DAT.3SG.masc AC.3SG.FEM donar-3SG
 'La Maria **la hi** dóna'
- b) *Da mu je*
- c) **Marija da mu je*

Per acabar, cal puntualitzar que els clítics de segona posició són inherentment enclítics i el seu emplaçament depèn de la fonologia i/o de la sintaxi.

4.1.2. Clítics catalans

4.1.2.1. Trets gramaticals

D'entre totes les menes de clítics, precisament, els pronominals són els més «famosos». Tal és aquest punt que, generalment, s'acostuma a distingir entre els clítics pronominals i els no pronominals (Mascaró 1986; Bonet 2002; entre d'altres). La principal diferència entre aquests, com diu Mascaró (1986, 127), és que els primers «cliticitzen sempre sobre un verb, en un ordre determinat, independent de l'ordre dels sintagmes amb els quals estan relacionats. Altres clítics cliticitzen sobre el primer mot que tenen a la dreta, preservant l'ordre sintàctic.». Igualment, un tret específic dels pronominals és la capacitat de duplicar un sintagma en una frase. Seguidament, tractarem la fonologia dels clítics, que ja hem aclarit que és molt semblant a la dels afixos, i, posteriorment,

la morfosintaxi, aparentment més propera a la dels mots independents. En la descripció i l'anàlisi fonològiques seguirem la teoria generativa, les beceroles de la qual es remunten a l'any 1968, quan Noam Chomsky i Morris Halle van publicar *The Sound Pattern of English*. Actualment, molts estudis han revisat i millorat les hipòtesis d'aquesta teoria, que sovint s'anomena «fonologia generativa clàssica». Per al nostre estudi seguirem Bonet i Lloret (1998), que, partint d'aquesta teoria, però alhora tenint en compte estudis més actuals, descriuen i analitzen la fenomenologia fonològica del català.

La fonologia dels clítics recorda la dels afixos, principalment en el fet que són elements gramaticals que, generalment, no posseeixen accent autònom dins d'un discurs normal,⁵ motiu pel qual es recolzen en l'element que acompanyen formant una unitat fonètica. De fet, l'origen del terme *clític* prové del vocable grec *clisi* que, precisament, significa «recolzament». Aquesta definició encaixa perfectament amb la caracterització fonològica dels clítics d'Anderson que hem vist anteriorment. Una altra manera d'anomenar-los des d'aquest punt de vista seria «mots sense accent lèxic» (Cardinaletti i Starke 1999). Els elements en negreta de (6) són considerats clítics:

- (6) Després **de** dinar, **m'**aniràs **a** comprar **per en** Joan?
 [ðəði'na] [məni'raz] [əkum'pra] [pəɾən'dʒwan]

El seu caràcter àton provoca que alguns clítics ni tan sols formin una síl·laba –asil·làbics–, tal com veiem amb el clític pronominal *en* de (7), el determinant article *el* de (8) i la preposició àtona *de* de (9):

- (7) Agafa'**n**, de caramels
(8) **L'**avió surt a les cinc
(9) Vaig mirar **d'**anar-hi

Tot i això, diversos estudis donen exemples que posen en dubte l'atonía com a tret definitori de les formes clítics, sobretot dels pronoms clítics en particular. Camacho (2002, 52), per exemple, dóna diversos exemples de llengües que tenen

⁵ Entenent per no normal un discurs metalingüístic ('La preposició **de** sempre introdueix sintagmes preposicionals') o tallat ('Diuen de mi unes coses i **de**... i de tu què?').

clítics tònicos, i Fernández Soriano (1999, 1256) esmenta casos de varietats del sud d'Itàlia en què el clíctic pronominal rep l'accent. També hi ha enclítics del grec modern (Zwicky 1977, 14) i, tal com veurem a la secció 6, certs clítics pronominals del tagal –i d'altres llengües de la seva família lingüística– que poden rebre accent per raons de prosòdia. Pel que fa al català, hi ha certes variants dialectals en què trobem clítics tònicos. Estem parlant del rossellonès (10) (Colomina 2002, 579) i del balear (11) (Bibiloni 1975, 12), on, en contextos concrets, els clítics pronominals reben accent:

(10) acompanyeu-**mé**/aixeca-**té**

(11) mirau-['mə]/agafar-['lə]

En referència a la presència d'aquest fenomen en balear, Bibiloni (1975, 12) sosté que «[q]uan una forma plena es posposa al verb, la síl·laba tònica d'aquest esdevé àtona i es carrega l'accent sobre el pronom». Es tracta, doncs, d'un desplaçament de l'accent de la forma verbal cap al clíctic. Seguint amb la tonicitat dels clítics, Fernández Soriano (1999, 1256) i Cordin i Calabrese (1991, 535), parlant dels clítics pronominals del castellà i de l'italià respectivament, coincideixen a afirmar que la manca de tonicitat és un aspecte poc apropiat per caracteritzar-los. No obstant això, ja hem vist que la tradició gramatical catalana s'ha basat en el caràcter suposadament àton de totes les formes clíctiques per donar nom als clítics pronominals. D'aquesta manera, pronoms *febles* o *àtons*, dues denominacions que avui en dia encara són generals per referir-s'hi, no s'adapten exactament a la realitat si tenim en compte exemples com els de (10) i (11). En la tradició d'altres llengües també ha prevalgut aquest criteri en la denominació, tal com mostren Kuchenbrandt i altres (2005, 1): *pronombres átonos o inacentuados* (castellà), *pronomes átonos* (portuguès), *forme neaccentuate* (romanès) i *formes faibles ou atones* (francès). Des del nostre punt de vista, refusem la denominació tradicional de *pronoms febles* perquè ignora el caràcter clíctic d'aquesta mena de pronoms, però acceptem que els clítics, també els pronominals, generalment són àtons. Per superar aquest inconvenient, seguim la caracterització de Cardinaletti i Starke (1999), que els anomena «mots sense accent lèxic». Així, podrien rebre accent, però desplaçat o per raons prosòdiques.

Passem ara a parlar de morfosintaxi. A l'apartat anterior hem vist que els clítics en general, però sobretot els pronominals, funcionen fonològicament de manera semblant als afixos. Pel que fa a la sintaxi i a la morfologia, ja hem dit que segueixen una conducta més propera als mots individuals. Per veure això, hem de mostrar què separa els clítics dels afixos. L'estudi més destacat de distinció entre aquestes dues categories és el de Zwicky i Pullum (1983). Aquests lingüistes apunten que, mentre que els afixos es generen en el component morfològic, els clítics es relacionen amb el seu amfitrió en el component sintàctic. D'entre els criteris concrets de distinció que aporten, en destaquem el grau de selecció de l'amfitrió (o base), que és més elevat amb els afixos que amb els clítics. Així, un afix com el morfema d'imperfet *-va* tan sols pot adjuntar-se a un tipus d'arrels, als verbs ('cant-a-va'); en canvi, clítics com la preposició *a* tenen molta més llibertat i poden acompanyar verbs ('a menjar'), SNs ('a la taula'), pronoms, ('a tu'), etc. Fets com aquest, doncs, fan més propers els clítics als mots independents, que tenen major grau de llibertat sintàctica. Tanmateix, si ens fixem en els clítics pronominals en concret, la cosa no és tan clara. Per exemple, hi ha formes pronominals que presenten al·lomorfa (12), fenomen típic dels afixos (13):

(12) **l'asseco/assecant-lo**

(13) **cantava/dormia**

En aquest mateix sentit, també hi ha casos de clítics pronominals que presenten *fusió* (Pérez Saldanya i altres 1998, 152-153). La fusió és la capacitat d'un morfema d'amalgamar informació gramatical. Per exemple, el morfema *-o* de la forma verbal 'canto' inclou informació de persona (1a), nombre (singular), temps verbal (present) i mode (indicatiu). Es tracta d'un tret més propi dels afixos que dels clítics, però, tal com argumentarem de manera més extensa a l'apartat 4.3.3., els clítics pronominals catalans [əlzi] (forma col·loquial) i *li* tenen morfemes *fusionants*. D'aquesta manera, novament els clítics pronominals tindrien conductes més properes a les dels afixos. Seguint amb aquesta idea, el fenomen de la duplicació pronominal (vegeu l'apartat 4.4.), la presència en una mateixa oració d'un complement i d'un clític pronominal en coreferència, que ja hem dit

que només es dona amb els clítics pronominals, també acostava el comportament dels pronoms clítics al dels afixos. Hi ha contextos en què la duplicació pronominal és obligatòria (14), com si fos una mena de marca de concordança de persona entre el complement i el verb (15):

(14) **A la teva mare_i li_i suen les mans**/***A la teva mare** suen les mans

(15) **Els teus amics arribaran tard**/***Els teus amics arribarà** tard

Finalment, en l'agrupament de clítics pronominals, tal com veurem més endavant, no en poden aparèixer dos d'iguals. Aquesta restricció sembla que també afecta els afixos: 'petitonet' és possible, però '*petitetet' no. Tanmateix, hi ha llengües que sí que permeten aquesta repetició. En el castellà d'alguns països d'Iberoamèrica com Mèxic o Perú, per exemple, col·loquialment hi ha la paraula *ahorita*, amb el sufix *-ita* de diminutiu, però també hi ha *ahoritita* i, fins i tot, *ahorititita* (Lipp 1980, 27-28; Iwasaki 2003), en què el sufix es repeteix sense cap mena de restricció.

4.1.2.2. Els clítics pronominals catalans com a *afixos sintagmàtics*

Pel que hem vist fins ara, l'adjunció a un altre element (amfitrió), la manca d'accent autònom, l'alteració morfològica en contextos determinats (al·lomorfa), la fusió o la duplicació pronominal són característiques que allunyen la naturalesa gramatical dels clítics pronominals catalans dels mots independents. Tot això pot donar la idea que els clítics pronominals són com una espècie de flexió (Jaume Solà 1998) o de morfemes verbals de concordança (Todolí 1998; Camacho 2002). Aquesta perspectiva, però, xoca amb altres peculiaritats d'aquests elements que els desmarquen de l'afixació. Estem parlant de la llibertat sintàctica o de la *pujada de clític*.⁶

Els clítics pronominals catalans, tot i estar adjuntats al verb que acompanyen, mantenen una certa autonomia: ocupen la posició preverbal amb les formes

⁶ En anglès el terme és *clitic climbing* i es tracta del procés segons el qual els clítics pronominals deixen la posició propera a l'infinitiu o al gerundi al qual pertanyen sintàcticament i s'uneixen al verb en forma finita (cegeu, entre d'altres, Rizzi 1982, Monachesi 1999 o Heggie i Ordóñez 2005).

finites del verb diferents de l'imperatiu (16a) i la postverbal amb aquest (16b) i les formes sense flexió de persona (16c):

- (16) a) **Li** regalaré la jaqueta
- b) Regala-**li** la jaqueta!
- c) No sé si regalar-**li** la jaqueta

D'altra banda, en determinades construccions amb verbs flexionats seguits d'infinitius o de gerundis, els clítics pronominals tenen la possibilitat d'emplaçar-se tant en posició enclítica com proclítica. Ocorre el que generalment s'anomena *pujada de clític*:

- (17) a) No vull fer-**ho**/No **ho** vull fer
- b) No pots anar-**te'n** ara/No **te'n** pots anar ara

Els comportaments descrits a (16) i (17) no són propis d'afixos, que mantenen un emplaçament fix respecte a la base a la qual s'adjunten. D'aquesta manera, si en comptes d'analitzar els clítics en el domini de la paraula, ho fem en el del sintagma, tal com proposem, podem tractar-los com a *afixos sintagmàtics*.⁷ Des d'aquest punt de vista, llargament desenvolupat a Anderson (2005), els clítics pronominals, i en general els morfosintàctics, serien elements lingüístics introduïts als sintagmes com a marques de trets morfosintàctics d'aquests. Els pronominals en concret serien una mena de marca de concordança –en àmbit morfològic sintagmàtic– entre argument i verb. Des d'aquesta perspectiva, la naturalesa gramatical dels clítics seria propera a la dels afixos, tal com mostren els trets descrits anteriorment, però mantindrien certes peculiaritats que s'explicarien si els analitzem en el domini sintagmàtic.

En el nostre estudi seguirem la proposta teòrica d'Anderson (2005) i considerarem que els clítics pronominals del català funcionen com a *afixos sintagmàtics*.

⁷ En anglès, *phrasal affixes*. Klavans (1985, 100) utilitza aquesta terminologia que, segons ella, prové de Nida (1949, 97). Més endavant, d'altres com Legendre (2000), Spencer (2000), O'Connor (2002a, 2002b) o Anderson (2005) n'han fet ús.

4.1.3. Pronoms personals: forts, dèbils i clítics

La majoria d'estudis sobre llengües romàniques i germàniques han acostumat a seguir vies diferents d'investigació a causa de la distància tipològica que les separa. Actualment, però, els lingüistes generativistes posen especial èmfasi a desenvolupar el que Chomsky va anomenar Gramàtica Universal, les regles i propietats innates que comparteixen els parlants de totes les llengües. Segons les investigacions de Laborda (2004), trobem ben aviat el primer estudi dedicat a trobar una gramàtica universal: la *Grammaire* de Port Royal, d'Arnauld i Lancelot (1660). Igualment, no ens podem oblidar dels estudis dels *Modistae*, una escola de gramàtics dels segles XIII i XIV que van teoritzar sobre universals lingüístics.⁸ Pel que fa als pronoms, seguint aquesta idea, han sorgit diversos estudis que prenen una perspectiva unitària i tracten els clítics pronominals com una categoria general, indiferentment del grup lingüístic (Kato 1999; Cardinaletti i Starke 1999; Déchaine i Wiltchko 2002; entre d'altres).⁹

Als punts següents, abans de tractar els pronoms personals catalans (cosa que farem a l'apartat 4.1.4.), veurem algunes de les aportacions més significatives relatives a aquesta categoria gramatical en llengües romàniques i germàniques.

4.1.3.1. Llengües romàniques: clítics pronominals i Kayne

Els estudis sobre els pronoms van guanyar importància i interès quan Kayne va presentar la seva investigació sobre la llengua francesa (1975). L'autor, que va basar-se en la Gramàtica Generativa, va dividir els pronoms en dos grups: els forts (*strong pronouns*) i els clítics (*clitic pronouns*). Vegem-ne un exemple de cada, primer de pronom fort i després de clíctic (Kayne 1975, 72-73):

(18) *Marie parle d'eux* [Francès]

'La Maria parla d'ells'

(19) *Marie nous connaît* [Francès]

'La Maria ens coneix'

⁸ Per a una bona selecció d'articles d'aquests gramàtics, vegeu Arens (1969).

⁹ A Kuchenbrandt i altres (2005, 7) hi ha una llista d'estudis sobre classes de pronoms universals que cita, entre d'altres, aquests autors.

Kayne va caracteritzar els pronoms clítics a través de diversos criteris, principalment sintàctics i morfològics, que els distingien dels pronoms forts. Per exemple, va apuntar que els clítics, a diferència dels forts, necessiten adjuntar-se a un *amfitrió*¹⁰ (20) i no es poden emfatitzar¹¹ (21); els exemples són de Henk van Riemsdijk (1999, 3-4), adaptats de Kayne (1975):

- (20) a) *Elle va les apprécier beaucoup* [Francès]
'Ella **els** apreciarà molt'
b) **Elle va les beaucoup apprécier*
'*Ella **els** molt apreciarà'
c) *Elle va beaucoup les apprécier*
'Ella **els** apreciarà molt'
- (21) a) *Jean préfère celle-là* [Francès]
'En Jean prefereix aquella'
b) *Jean la préfère*
'En Jean **la** prefereix'
c) **Jean LA préfère*
'*En Jean **LA** prefereix'

A (20), veiem com el clíctic ha d'acompanyar necessàriament el seu amfitrió (el verb), si no la frase és agramatical (20b); a (21), l'agramaticalitat de (21c) rau en l'emfatització del clíctic. Més endavant, a l'apartat 4.1.4.5., aprofundirem sobre les diferències bàsiques entre aquestes dues categories. Finalment, cal aclarir que, tal com hem avançat a l'apartat dels clítics en general, els treballs de Kayne van provocar que es tendís equivocadament a identificar el comportament dels pronoms clítics amb el de les formes clíctiques en general. Ja hem vist que l'estudi de Zwicky (1977) sobre els clítics en general desmenteix aquesta identificació.

¹⁰ En anglès s'acostuma a anomenar *host*. En català, la terminologia varia força i, a part del terme 'amfitrió', també podem trobar 'hoste' (Pérez Saldanya i altres 2004) o 'font' (Mascaró 1986).

¹¹ Entenem per *èmfasi* el 'recurs expressiu amb el qual es posa en relleu una part de l'enunciat per a assenyalar-ne la importància informativa' (Pérez Saldanya i altres 1998). Com també diuen aquests autors, «[l']èmfasi es pot aconseguir per mitjà de recursos diferents com ara les inflexions tonals (*L'ENRIC ens ho dirà*), les alteracions de l'ordre no marcat de l'oració (*ens ho dirà L'ENRIC*) i les construccions pseudoescindides (*és L'ENRIC qui ens ho dirà*). En l'anàlisi lingüística els elements emfatitzats normalment s'indiquen per mitjà de les versaletes».

4.1.3.2. Llengües germàniques: pronoms dèbils

El principal tret distintiu de la gramàtica pronominal de les llengües germàniques és que, a diferència de les romàniques, generalment no posseeixen classes de pronoms diferenciats morfològicament (Cardinaletti 1999, 33). Tanmateix, comportaments molt distanciats d'algunes formes pronominals iguals van portar alguns gramàtics (Holmberg 1986, 1991; entre d'altres) a diferenciar-ne dues sèries: els forts (*strong pronouns*) i els dèbils (*weak pronouns*). Traduïm *weak* com a 'dèbil' i no com a 'feble' per no causar una confusió amb la denominació tradicional catalana dels clítics pronominals ('pronoms febles'). Vegem exemples del suec en què un pronom formalment idèntic es comporta de manera diferent segons si és fort o dèbil (Cardinaletti 1999, 52; extret de Holmberg 1991, 156):

- (22) a) *Igår såg Anna inte [dem båda]. [Suec]*
 b) **Igår såg Anna [dem båda] inte.*
 c) *Igår såg Anna dem inte.*

Ahir va veure l'Anna ells(dos) no ells dos

'Ahir l'Anna no els va veure **a ells** dos' (a)

'Ahir l'Anna no **els** va veure' (c)

- (23) a) *Igår såg Anna inte [dej och mej]. [Suec]*
 b) **Igår såg Anna [dej och mej] inte.*
 c) *Igår såg Anna dej inte.*

Ahir va veure l'Anna a tu (i a mi) no a tu i a mi

'Ahir l'Anna no ens va veure **a tu i a mi**' (a)

'Ahir l'Anna no **et** va veure' (c)

- (24) a) *Igår såg Anna kanske inte DEN. [Suec]*
 b) **Igår såg Anna DEN kanske inte.*
 c) *Igår såg Anna den kanske inte.*

Ahir va veure l'Anna això potser no això

'Ahir l'Anna potser no va veure **això**' (a)

'Ahir l'Anna potser no **ho** va veure' (c)

Als anteriors exemples hem vist que el pronom dèbil va davant de la negació (22c i 23c) i de l'*adverbi de frase* (24c),¹² però el fort només pot aparèixer darrere (22a, 23a i 24a), si no, esdevé agramatical (22b, 23b i 24b). Aquesta és una de les principals diferències entre els pronoms dèbils i els pronoms forts. Pel que fa a altres diferències, Laenzlinger i Shlonsky (1997, 151) destaquen que els forts sovint només poden representar elements animats i que els dèbils no poden emfatitzar-se ni rebre modificacions. Precisament, aquests trets també els comparteixen els clítics romànics, motiu pel qual alguns gramàtics els han tractat com a homòlegs. De fet, el terme *weak* prové d'estudis precedents sobre pronoms forts i clítics, com els de Koster (1978) i Den Besten (1983), realitzats sobre la llengua neerlandesa, llengua germànica que sí que té distinció morfològica entre pronoms. Aquests gramàtics, com molts altres, utilitzaven els termes *weak* i *clitic* indistintament per referir-se als clítics. Així, estudis com els d'aquests lingüistes van contribuir a estendre el terme *weak* en l'àmbit d'estudi generativista –que ja hem vist que tant abraçava llengües germàniques com romàniques–, cosa que ha portat a moltes confusions.

4.1.3.3. Tripartició

Diversos estudis, d'entre els quals destaquem Cardinaletti (1999), han provat l'existència de diferències significatives entre els pronoms clítics, propis de les llengües romàniques, i els pronoms dèbils, de les germàniques. La principal divergència rau en la relació que mantenen amb el seu amfitrió, ja que els dèbils no hi apareixen necessàriament adjuntats (25) (Egerland 2002, 32), però els clítics sí (26):¹³

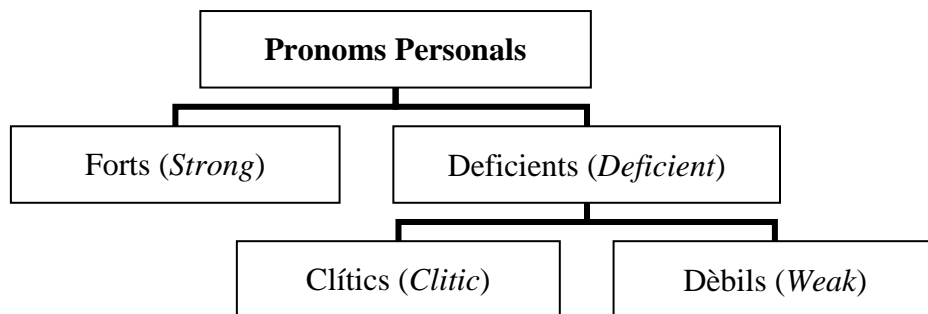
- (25) *Jag gav gärna honom boken* [Suec]
Jo vaig donar de bon grat a ell el llibre
'Li vaig donar el llibre de bon grat'
- (26) *Li de bon grat vaig donar el llibre

¹² Cardinaletti (1999, 52) utilitza el terme *sentential adverbs*.

¹³ Per a un bon resum d'aquestes diferències, vegeu Egerland (2002, 30-34).

A (25) tenim un exemple del suec en què el pronom dèbil *honom* apareix separat del verb i la frase és totalment gramatical. En canvi, l'exemple (26) és agramatical perquè el clíctic català *li* es troba separat de l'amfitrió. Diferències com aquestes han portat diversos autors a postular l'existència de diferents menes de pronoms personals que tenen caràcter general però que poden aparèixer totes o només parcialment segons les llengües. Cardinaletti i Starke (1999) és un dels estudis més representatius en aquest àmbit. Aquests lingüistes classifiquen els pronoms personals en dos tipus: forts, *strong pronouns*, i deficients, *deficient pronouns*. Els deficients, els anomenen així per les restriccions gramaticals a què estan sotmesos. Aquests últims els subdivideixen en dos grups més: clítics pronominals (*pronominal clitics*) i pronoms dèbils (*weak pronouns*). Pel que fa als dèbils, òbviament es refereixen als dèbils germànics que hem esmentat anteriorment. Vegem un esquema que il·lustra perfectament la classificació que plantegen:

ESQUEMA 1: MENES DE PRONOMS (CARDINALETTI I STARKE 1999)

Així doncs, Cardinaletti i Starke proposen que generalment hi pot haver tres classes de pronoms personals a les llengües, el que ells anomenen *tripartició*. Mantenen la distinció tradicional de Kayne entre pronoms forts i pronoms clítics, però afegeixen un tercer tipus, els dèbils, que posseeixen la naturalesa «deficient» dels clítics, però amb certes particularitats que els en distancien. Els dèbils podrien ser homòfons amb altres pronoms, tal com passa amb l'alemany o amb d'altres llengües germàniques –el suec, als exemples (22), (23) i (24)–, o ser lèxicament diferents, com amb *loro* de l'italià (27b). Per donar suport a la idea de la tripartició, Cardinaletti i Starke aporten informació i exemples d'una gran quantitat de llengües de diferents grups lingüístics (italià, francès, anglès,

alemany, serbocroat, eslovac, basc, gun,¹⁴ etc.). D'aquesta manera, plantegen la idea que hi ha pronoms dèbils en llengües romàniques i pronoms clítics en llengües germàniques (aquesta idea està àmpliament exposada a Cardinaletti 1999). Vegem un exemple de l'italià que justifica la teoria de la tripartició (Cardinaletti i Starke 1999, 212):

- (27) a) Non **gli** dirò mai (***gli**) tutto (***gli**) [Italià]
 b) Non (***loro**) dirò mai **loro** tutto (***loro**)
 c) Non (***a lui**) dirò mai (***a lui**) tutto **a lui**
 No a ell/a ells diré mai tot

A (27) hi ha les tres possibilitats de pronoms situats en tres posicions sintàctiques diferents: el clíctic (27a), el dèbil (27b) i el fort (27c). En trets generals, i resumint els punts clau de Cardinaletti i Starke (1999), sintàcticament, els forts es diferencien dels deficients (clítics i dèbils) perquè posseeixen propietats equivalents a les dels mots independents, com ara que poden coordinar-se o ser modificats; els deficients, en canvi, no poden fer cap de les dues coses. Morfològicament, la distribució dels tres elements és la següent: clíctic < dèbil < fort. És a dir, els dèbils són morfològicament més simples que els forts, però menys que els clítics. Bresnan (1997, 2000, 2001) proposa un model d'evolució morfològica semblant, però amb la intenció d'abastar les formes pronominals de totes les llengües: «*pronoun* > *weak* > *clitic* > *bound* > *zero*». Els tres darrers elements ja els hem vist; els pronoms *zero* són els pronoms buits i els *bound* són formes pronominals afixals. En referència a la semàntica, seguint amb Cardinaletti i Starke (1999), els deficients, a diferència del que passa en general amb els forts, no poden introduir un referent nou al discurs i poden tenir un referent [-humà]. Pel que fa a la fonologia, els deficients poden adjuntar-se a altres elements gramaticals, com també contraure's, mentre que els forts no posseeixen cap d'aquests trets. Finalment, quant a la prosòdia, els dèbils s'acosten als forts en el fet que poden dur accent independent, cosa que no passa amb els clítics, que, generalment, són prosòdicament dependents.¹⁵

¹⁴ Llengua de la subfamília Kwa (família Nigero-congolesa) del golf de Guinea (actual Benín).

¹⁵ Per veure exemples d'aquests trets en diferents llengües, vegeu Cardinaletti i Starke (1999). De fet, però, la major part d'aquestes característiques ja les hem exposat en punts previs.

Fent-ne una breu valoració, ens sembla una bona distribució teòrica, que, en termes generals, ens pot servir de punt de partida global del nostre estudi pel que fa a la categoria dels pronoms personals. És un bon marc teòric general per començar a indagar en la gramàtica pronominal dels clítics de les llengües catalana, romanesa i tagala.

Pel que fa al català i al castellà, Jaume Solà (2006) s'ha fonamentat en la distribució proposada per Cardinaletti i Starke (1999) per teoritzar sobre si el català i el castellà tenen pronoms dèbils.¹⁶ Segons ell, en principi, el català i el castellà no en posseeixen com a formes específiques, però especula la possibilitat que en les dues llengües hi hagi pronoms forts funcionant com a dèbils en un context formal. En concret, se centra en un tret diferencial que Cardinaletti i Starke (1999) sostenen que distingeix els pronoms forts dels dèbils i clítics: el referent [humà]. Mentre que els forts sempre tindrien un referent [+humà], els altres dos podrien ser [+humà] o [-humà]. Vegem-ho en els següents exemples, en què (29) és de Cardinaletti i Starke (1999, 146):

- (28) a) **Ell** (en Joan) m'agrada
 b) **Ell** (*l'armari) m'agrada
- (29) a) *Sie sind groß* [+/-humà] [Alemany]
 Ells són alts/grossos
 '(Ells) Són alts/grossos'
- b) *Sie und die daneben sind groß* [+humà] [Alemany]
 Ells i els del costat són alts
 'Ells i els del costat són alts'
- (30) a) **El** (en Joan) va veure
 b) **El** (el llapis) té a la mà

A (28) comprovem el tret [+humà] dels pronoms forts, ja que el pronom fort català (*ell*) és gramatical quan el referent és [+humà] (28a) i agramatical quan és [-humà] (28b). A (29) tenim el pronom alemany *sie* ('ells/elles'), que a (29a) pot ser dèbil o fort perquè no s'interpreta si el referent és [+humà] o [-humà], mentre

¹⁶ Jaume Solà tradueix *weak* per *feble*, alertant, però, que no es refereix als pronoms clítics. Nosaltres, com ja hem puntualitzat anteriorment, preferim el terme *dèbil*, que resol el problema terminològic.

que a (29b) només pot ser fort perquè el referent és clarament [+humà]. Finalment, a (30) tenim el clíctic pronominal català *el*, que és gramatical en ambdós contextos, amb referent [+humà] (30a) i [-humà] (30b). Així doncs, a partir d'aquest fet contrastat, Jaume Solà, primerament, presenta un pronom en castellà, en context *oblic*,¹⁷ que té referent [-humà] (Jaume Solà 2006, 121):

(31) *No hablaremos de él* («el problema») [Castellà]

Seguint amb l'argumentació de Solà, el referent [-humà] invalidaria que *él* fos fort, amb la qual cosa proposa que el context oblic condiciona que passi a ser un pronom dèbil.

Pel que fa al català, el context oblic mostrat amb el castellà no funcionaria (Jaume Solà 2006, 121):

(32) No he parlat d'**ell** (*«el problema»)

Tanmateix, Solà apunta que en llenguatge formal sí que hi hauria casos de pronom dèbil en català.¹⁸ Segons ell, seria en contextos reflexius i recíprocs quan es «donen resultats més naturals» (Jaume Solà 2006, 131):

- (33) a) Es resolen per **ells mateixos** («els problemes»)
b) S'assemblen **entre ells** («els problemes»)

Al nostre entendre, la possibilitat que exposa Jaume Solà és coherent, però tenint en compte que només es podria donar en certs contextos. A més, cal tenir en compte que la majoria de gramàtics bandeja l'ús de la sèrie de pronoms personals *ell/ella/ells/elles* amb valor inanimat. Basant-se en aquest fet, Casellas (2006) recomana l'ús del pronom reflexiu *si* en els contextos reflexius i recíprocs de (33): 'Es resolen per **si** mateixos/S'assemblen entre **si**'.

4.1.4. Pronoms personals catalans

Pusch (2006a, contraportada) diu el següent:

¹⁷ Entenem per *oblic* un complement preposicional.

¹⁸ Al mateix volum, Joan Solà (2006, § 1.2) també opina que en llengua escrita hi ha casos de pronoms forts amb referent [-humà].

«No hi ha dubte que la gramàtica dels pronoms és un dels aspectes més apassionants i alhora més difícils de la llengua catalana. La riquesa morfològica sobretot en el terreny dels pronoms febles,^[19] deguda a un al·lomorfisme pronunciat, i nombroses idiosincràsies d'ús fan que no només l'explicació del funcionament dels pronoms sinó també la descripció dels paradigmes i de la seva distribució continuïn constituint un repte per als lingüistes interessats per la temàtica.»

Amb aquesta citació podem fer-nos una idea de què significa la gramàtica pronominal del català per a molts lingüistes. No és estrany, doncs, que se n'hagin fet tants estudis i hagi despertat l'interès de tants investigadors. És similar a la d'altres llengües romàniques, però també és cert que té trets força particulars. A mesura que avancem, anirem descobrint algunes d'aquestes peculiaritats i veurem que, sense dubte, és un dels aspectes que fa més especial la llengua catalana. Pel que fa a la seva caracterització, els pronoms personals i les partícules pronominals (*en* i *hi*) s'agrupen en una llista ben heterogènia (Cuenca 1996, 107), amb elements que poden variar en persona (*ell/tu*), gènere (*els/les*), nombre (*ella/elles*) i cas (*el/li*), i d'altres que són invariables (*en*, *hi* i *ho*). En referència a les partícules pronominals, les gramàtiques generalment les inclouen a dins de la categoria dels *pronoms personals* i amb el nom de *pronoms adverbials* (Badia 1994, Ruaix 2000, entre d'altres). En realitat tampoc no representen necessàriament adverbis. Al llarg del nostre estudi parlarem en general dels pronoms personals, però en concretarem la denominació quan faci falta.

4.1.4.1. Noció de pronom i problemes de la seva denominació

Si fem cas de l'etimologia, podríem definir els pronoms personals com a «substituts del nom», que és una traducció pròpia de la gramàtica escolar.²⁰ Una interpretació més adequada seria «en comptes del nom» (Badia 1994, Todolí

¹⁹ El text original anglès usa el terme *clitic pronouns*, però en la traducció catalana se segueix la tradició gramatical del nostre país i s'usa *pronoms febles*.

²⁰ Per exemple, en un mòdul interactiu de Graduat en Educació Secundària, hem trobat la següent definició de pronom: «Substitueix o evita la repetició del substantiu». Consultat al març de 2007 a http://www.gencat.net/educacio/adults/formacio/enseny/pdf/1_prensa_04.pdf.

2002, 1341) o «en lloc del nom» (Valle 2002). De totes maneres, tal com apunta, entre d'altres, Cuenca (1996), cap d'aquestes denominacions s'adapta exactament a la realitat. Per començar, hi ha pronoms –els dítctics– que no realitzen una funció de substitució, simplement fan referència a un element extralingüístic:

(34) **Jo** no vindré al casament

A (34), *Jo* no substitueix res, és l'enllaç directe amb un element de la realitat extern a l'enunciat. A més, quan els pronoms sí que fan la funció de substitució –fòrics–, generalment substitueixen sintagmes, no tan sols noms,²¹ i, a sobre, no necessàriament nominals, també preposicionals (35), adjectivals (36) i adverbials (37), a més de frases senceres (38):

(35) Ara mateix, **en un possible accident**, no vull pensar-**hi**

(36) En Dani **ho** és molt, **de maco**

(37) Tranquil, que, **malament**, no s'**hi** porta mai

(38) Ja **ho** he sentit, **que demà vindreu a sopar**

En aquesta discussió etimològica, Todolí (1998) afegeix que, a més, els pronoms clítics tampoc acostumen a ocupar la posició canònica del nom a què es refereixen, sinó que se situen sempre adjuntats al verb que acompanyen seguint regles d'ordre específiques:

(39) a) No veig bé **en Pere**

b) No **el** veig bé

Una alternativa al terme *pronom* que han adoptat alguns gramàtics seria *proforma*. Tanmateix, l'etimologia d'aquest mot no deixa de tenir problemes, ja que, tot i solucionar la qüestió de l'element amb què es relaciona (tenim *-forma* en comptes de *-nom*), no deixa de fer referència a la qualitat de substituir algun element (*pro-*), i ja hem vist que els dítctics no en substitueixen cap. Més endavant hi tornarem.

²¹ Encara que cal dir que els sintagmes nominals equivalen a un nom o, més ben dit, representen la mateixa funció.

4.1.4.2. Una categoria general: la proforma

Segons el que hem anat veient, els clítics pronominals s'inclouen en la categoria general dels pronoms i, en concret, a dins dels pronoms personals, juntament amb els pronoms forts. Tant els uns com els altres, doncs, fan referència a la persona gramatical (1a, 2a o 3a). Les partícules pronominals habitualment s'associen a la 3a persona, però en funció d'OR també poden fer referència a la (40) i 2a persones (41):

(40) Sempre li'n parles, **de mi**

(41) Sempre m'**hi** refereixo, **a tu**

Com ja hem avançat, alguns autors (Marí 1988, Cuenca 1996, Todolí 1998, Climent 2002), davant de la gran heterogeneïtat gramatical dels pronoms personals, proposen emplaçar-los a dins d'una categoria més general: la de les *proformes*, que inclou els mots que són equivalents funcionalment a un sintagma o a una frase. A més dels pronoms personals, doncs, també hi hauria elements gramaticals com alguns adverbis ('ara', 'aquí', 'avui', etc.) o certs quantitatius i indefinits que equivalen a sintagmes nominals ('tot', 'tothom', 'algú', etc.). Amb l'excepció d'aquests quantitatius i indefinits, les proformes tenen en comú que només poden ser interpretades a partir d'un context –no tenen referència autònoma, fet que anomenem *dependència referencial*. En concret, es poden referir a un element del discurs lingüístic (proformes fòriques) o bé a un element del discurs lingüístic (proformes fòriques) o del context extralingüístic (proformes díctics). La divisió entre fòrics i díctics també es fa a dins dels pronoms personals. Als punts següents veurem aquesta i altres classificacions que s'han fet dins de la gramàtica pronominal.

4.1.4.3. Díctics i fòrics

Des d'un punt de vista semàntic, el significat dels pronoms personals depèn directament de l'element a què es refereixen, que, com hem deixat clar a dalt, pot ser del mateix discurs (fòrics) o del context extralingüístic (díctics). En concret, els pronoms de 1a i 2a persones, els que es refereixen a l'emissor i al receptor de l'enunciat, són inherentment díctics (42), encara que també poden ser fòrics (43):

- (42) a) Segur que **vosaltres** guanyareu el partit (F)
b) **Em** vindran a veure demà (CP)
- (43) a) Tu i els teus amics sou més bons, però **vosaltres** no ens guanyareu (F)
b) Joan, a tu no t'ho donaré (CP)

Pel que fa als de 3a, generalment són fòrics (44), però igualment hi ha casos d'ús díctic (45). L'exemple (45b) és de Todolí (1998, 31).

- (44) a) **La teva mare_i**, creu que **ella_i** és la millor (F)
b) **A la teva mare_i**, **li_i** extirparan un ronyó (CP)
- (45) a) No **li** perdís el partit que s'enfadarà (referint-se a algú present) (CP)
b) Qui pagarà? **Ell** (assenyalant en Lluís) (F)

4.1.4.4. Plens i buits

Per altra banda, hi ha lingüistes que opten per dividir els pronoms personals en *plens* i *buits*²² (Cuenca 1996; Todolí 1998, 2002; entre d'altres). La mateixa nomenclatura els defineix: els plens serien aquells que tenen contingut fonològic, on s'inclouen els pronoms forts i els clítics pronominals (46) –els pronoms dèbils també en formarien part–, i els buits, que serien els subjectes nuls²³ –alguns autors (Rizzi 1986, 501-557), també assenyalen l'existència d'alguns objectes nuls– i es marcarien amb el signe [*pro*], els que no en tenen (47):

- (46) **Els** han dit que **ells** no vindran
- (47) Estic convençut que [**pro**] apareixerà

El terme *plens*, però, té un petit problema, ja que, tradicionalment, quan parlem de *formes plenes* dels pronoms, ens referim a la forma del pronom, que depèn de la seva situació respecte al verb i el tipus d'enllaç que hi manté. Senzillament, les plenes serien amb la consonant inicial seguida d'una vocal (*me, nos, te, vos, se, lo, los*, etc.), en oposició a les reforçades, amb la vocal seguida de les consonants (*em, ens, et, es, el, els*, etc.). Pel que fa als pronoms buits, com que és un element

²² Com manté Todolí (1998, 17), la inclusió dels *pronoms buits* a la teoria gramatical prové de la Gramàtica Generativa, concretament de Chomsky.

²³ El català és una llengua de les anomenades *pro-drop*, és a dir, que permet l'omissió del subjecte en les oracions declaratives.

que no apareix a la frase, preferim simplement parlar de subjecte el·líptic i no tractar-los com un tipus de pronom personal. D'aquesta manera, creiem que és més convenient seguir l'exemple de lingüistes com Joan Solà (2006), que, des d'una perspectiva més descriptiva, prefereixen marcar l'el·lipsi amb el símbol Ø. Cordin i Calabrese (1991), per a l'italià, també marquen la manca de realització material amb el símbol Ø. Fernández Soriano (1999, 1225), per al castellà, sosté que l'aparició del subjecte a vegades no és necessària, però també menciona els pronoms buits com una possibilitat de descripció:

«[O]tra opción posible es suponer que en lenguas como el español existen pronombres fonéticamente nulos (...). Ciertas lenguas, así, permitirán la aparición en posición de sujeto de pronombres vacíos, siempre que se cumplan ciertos requisitos, entre los que está su adecuada identificación».

En general, al nostre treball, adoptem la terminologia que des de Kayne (1975) domina en els estudis de lingüística romànica i parlarem de dos tipus de pronoms personals en català: els pronoms forts i els pronoms clítics. Tanmateix, com hem comentat en apartats anteriors, no deixarem de tenir en compte els pronoms dèbils.

4.1.4.5. Forts i clítics

Els clítics pronominals de les llengües romàniques, generalment, tenen formes de pronoms forts equivalents (*em/(a) mi*, la persona del singular), motiu pel qual les seves gramàtiques sovint els presenten conjuntament i els denominen *pronoms*. En català, basant-se en l'atonía generalitzada dels clítics, tradicionalment se'ls designa com a pronoms *febles* o *àtons* (Ruaix 2000, entre d'altres), en oposició als pronoms *forts* o *tònics*. La distinció terminològica entre uns i altres respon clarament a un criteri fonològic (Fabra 1995, 1991, 1987; Badia 1994). Tanmateix, seguidament veurem que les diferències entre les dues classes van molt més enllà.

A l'inici ja hem mencionat algunes diferències generals entre els pronoms forts i els clítics pronominals. Pel que fa a la fonologia, els pronoms forts sempre són tònics i els pronoms clítics generalment àtons. Tanmateix, la seva divisió no

només respon a l'àmbit fonològic. D'aquesta manera, també són molt diferents en els àmbits sintàctic, semàntic i pragmàtic. Per a aquesta caracterització bàsicament tindrem en compte el treball de Todolí (1998), on es realitza una descripció general de les principals propietats que diferencien les dues menes de pronoms personals.

Pel que fa a la sintaxi, per començar, els pronoms forts es comporten de manera semblant als sintagmes que complementen els verbs, ocupant les seves posicions canòniques (48a), mentre que els clítics funcionen de manera més propera als afixos, adjuntats a la forma verbal (48b):

- (48) a) M'ha dit que aquesta tarda (**ella/la Joana**) rebrà el premi
b) Dóna-**li** les gràcies **a la Maria**

La coordinació és una altra característica que els distingeix. Els pronoms forts poden coordinar-se entre si (49) o amb altres sintagmes equivalents (50) –precisament, la coordinació uneix elements equivalents–, mentre que els clítics no ho permeten (51):

- (49) **Ella i jo** ens estimem
(50) **La Natàlia i jo** ens estimem
(51) *Aquesta nit la Natàlia i en Pere s'han perdut, però no **el ni la** buscarem

Per altra banda, els forts poden portar aposicions (52), el complement emfàtic *mateix* (53) o un numeral (54), cosa que no ocorre amb els clítics, ja que, com hem dit reiteradament, no poden aparèixer com a autònoms respecte a la forma verbal (55):

- (52) Ja t'ho arreglaràs amb **ell, que se les sap totes**
(53) Si no voleu venir, **vosaltres mateixos**
(54) **Elles dues** tenen ganes de festa
(55) ***El, que sap guitarra**, sentirem tocar aquesta nit

Des del punt de vista pragmaticosemàntic, els pronoms forts es desmarquen clarament dels clítics. Per començar, generalment requereixen interpretacions referencials, cosa que bloqueja que puguin aparèixer en construccions

impersonals, que sempre van amb un subjecte sense referent. Estem parlant, per exemple, d'oracions amb verbs meteorològics (56). Els pronoms clítics, en canvi, accepten lectures no referencials, com per exemple a les estructures formades amb el clític *es* (57):

(56) ***Ell** nevarà molt fort

(57) Algun dia **se** sabrà qui va ser l'assassí

Obrint un parèntesi, en referència als pronoms forts, Todolí (1998, 27), en una nota de peu de pàgina, afirma que «alguns dialectes catalans sí que permeten l'aparició d'un pronom fort en oracions impersonals», com és el cas d'oracions «pròpies del dialecte mallorquí». L'autora cita un treball de Bibiloni de 1976 i aporta els següents exemples: '**Ell** ha de ploure/**Ell** no n'hi ha'. Todolí (2002, 1370-1371) afina i diu que aquest pronom «no representa cap argument del verb, sinó que funciona com una partícula exclamativa». No hem trobat la referència de Bibiloni, però la seva tesi (Bibiloni 1975), d'un any anterior, també tracta els pronoms de les Illes i hi apareixen els mateixos exemples esmentats a dalt. En aquest estudi, l'autor deixa clar que tals partícules no tenen un ús referencial, que no es tracta de pronoms forts: «Segons F. de B. Moll l'etimologia d'aquesta partícula (*ell*) és la forma llatina ELLU (derivat de ILLU) “vetaquí [*sic*], mireu això”» (pàg. 6). D'aquesta manera, l'element *ell* podria ser una mena de presentatiu, del tipus *vet* o *heus*. Tanmateix, Coromines (1982, 266-267; extret de Hinzelin 2006, 72), que anomena aquesta partícula «*ell* emfàtic», sosté que la seva etimologia és el pronom personal del llatí *ille* i nega que provingui d'*ellu* o *illu*, com deia Bibiloni. Un altre autor que toca aquest tema és Joan Solà (2003), que cita exemples de les *Rondaies Mallorquines* d'Alcover. El mateix títol de l'article ja evidencia que Solà aposta per la impossibilitat que *ell* sigui el subjecte (Solà 2003): '**Ell** tu saps que crides!'. La frase no tindria sentit si el pronom *ell* tingués valor de subjecte perquè ja hi ha el *tu* de 2a persona. L'autor fins i tot ens aporta exemples en què aquesta partícula es troba al final de l'oració: 'No, no vendràs **ell, tu!**'. Per tancar el parèntesi, l'anàlisi més detallada i actual sobre aquesta partícula és la de Hinzelin (2006, 54-56 i 68-73). Aquest autor opta per anomenar-la *diskusmarkierer*, és a dir, marcador de discurs. Ara per ara,

nosaltres ens quedem amb aquesta apreciació, ja que trobem que és la més coherent.

Seguint amb les diferències semanticopragmàtiques, els pronoms clítics no admeten una lectura contrastiva, tal com veiem a (58a) i (58b), però els forts sí, (59b) i (59c):

- (58) a) *L'he vista, **no a ell/no l'he vist**
b) L'he vista **a ella, no a ell**
- (59) a) *Li donaré el llibre, **no a ells**
b) Li donaré el llibre **a ell, no a ells**

Una altra distinció és que els forts poden funcionar emfàticament (60a), però els clítics no (60b):

- (60) a) **ELL** serà l'escollit, i no en Joan
b) *En Joan **LA** prefereix

4.1.5. Recapitulació

Fins ara, hem repassat les principals aportacions teòriques relacionades amb les categories generals dels clítics i dels pronoms personals, sempre tenint en compte els actors principals del nostre estudi, els clítics pronominals (del català). En el terreny dels clítics, hem seguit la noció de clíctic d'Anderson (2005) i, seguint aquest mateix lingüista, després d'analitzar els trets principals dels clítics catalans, hem proposat de tractar els clítics pronominals del català com a *afixos sintagmàtics*. Pel que fa als pronoms personals, hem assumit la possibilitat de la tripartició de Cardinaletti i Starke (1999), representada a l'esquema 1, i hem acceptat que en català hi pugui haver pronoms dèbils en determinats contextos (Jaume Solà 2006). Finalment, hem caracteritzat la gramàtica dels pronoms personals catalans, establint les principals diferències entre díctics i fòrics, plens i buits i, les més importants, entre forts i clítics. A més a més, en el camí de la caracterització de les categories generals de clíctic i de pronom personal, transversalment hem anat precisant la idea sobre de què entenem com a clíctic pronominal. Més enllà de les idiosincràsies pròpies de les formes del català, del romanès o del tagal, que veurem en apartats i seccions successius, hi ha uns trets

bàsics que identifiquen la categoria objecte del nostre estudi. Seguidament reunirem les característiques més representatives que hem anat establint al llarg del capítol. Des del punt de vista fonològic, els clítics pronominals són elements lingüístics que, a diferència dels pronoms forts i dels dèbils, no tenen accent lèxic (Cardinaletti i Starke 1999). Aquesta caracterització supera els obstacles de definir els clítics pronominals com a àtons, ja que, com hem comprovat, n'hi ha que poden ser tòpics. Des del punt de vista morfosintàctic, els clítics pronominals s'introdueixen als sintagmes com una marca de concordança entre argument i verb (Anderson 2005). Es tracta d'un procés paral·lel al dels afixos respecte a les paraules. A més a més, no poden ser coordinats, modificats per un altre element (com un adverbi, per exemple), tematitzats, aïllats ni emfasitzats. Aquests trets els diferencien dels pronoms forts, que sí que poden.

Després d'aquesta necessària introducció al món de la gramàtica pronominal, al bloc següent definitivament aprofundirem en l'anàlisi dels clítics pronominals del català.

4.2. Clítics pronominals

Els clítics pronominals es poden distribuir i classificar amb diferents criteris i des de diversos punts de vista. Els lingüistes principalment els cataloguen segons les característiques gramaticals de persona i nombre (per exemple, Badia 1994) i les funcions sintàctiques que representen (per exemple, Todolí 2002). La naturalesa gramatical de l'amfitrió i la posició que agafen respecte a aquest també són aspectes que influeixen en la seva caracterització. Pel que fa a la persona, clarament hi ha una divisió entre la 1a i la 2a persones i la 3a.²⁴ En l'acte comunicatiu, la 1a persona fa referència a l'emissor i la 2a al receptor. En canvi, la 3a persona és externa a l'acte comunicatiu; tal com deia Benveniste (1946), la tercera persona seria com la «no persona». És per això que els de 1a i 2a són, en primer lloc, díctics i els de 3a, fòrics. En referència a les funcions sintàctiques, cal tenir present que poden ser representades per més d'un clític i un clític pot relacionar-se amb més d'una funció, és a dir, no hi ha correspondència biunívoca entre funcions i clítics. La gramàtica tradicional enumera les diferents funcions sintàctiques (subjecte, OD, OI, etc.) i les associa als pronoms (Valle 2002), o viceversa (Ruaix 2000, 108-109). Una altra possibilitat és la que proposa Todolí (1998, 2002), que redueix les funcions a les de cinc menes bàsiques de pronoms: argumentals, adjunts, inherents, predicatius i impersonals. Com que aquesta perspectiva aconsegueix sistematitzar de forma coherent les diferents funcions dels clítics pronominals, l'adoptarem en el nostre estudi, tot considerant els pronoms possessius com un sisè tipus. A mesura que anem avançant en aquest bloc, aprofundirem en la caracterització de tots els aspectes mencionats.

El bloc es divideix en tres parts. Començarem per la distribució general dels clítics pronominals del català (4.2.1.). En concret, tractarem el seu emplaçament –enclisi i proclisi– respecte a la forma verbal (4.2.1.1.), la classificació tradicional en formes plenes, reduïdes, reforçades i elidides (4.2.1.2.), i la distribució de les catorze formes bàsiques (4.2.1.3.). A la segona part veurem que una anàlisi dels clítics pronominals catalans des de l'àmbit morfofonològic (4.2.2.) soluciona alguns dels buits de l'anàlisi tradicional (4.2.1.). També

²⁴ Per a més concreció, vegeu Moreno (1991, 264-268).

tractarem morfofonològicament el funcionament de la vocal epentètica de certs clítics pronominals (4.2.2.3.) i estudiarem el cas concret d'algunes formes pronominals dialectals de la zona de Girona (4.2.2.4. i 4.2.2.5.). Finalment, dedicarem la tercera part a la descripció de les funcions sintàctiques dels clítics pronominals catalans (4.2.3.), que, seguint bàsicament Todolí (1998, 2002), dividirem en argumentals (4.2.3.1.), adjunts (4.2.3.2.), predicatius (4.2.3.3.), inherents o lèxics (4.2.3.4.), impersonals (4.2.3.5.) i possessius (4.2.3.6.). Per acabar, farem un apartat de recapitulació (4.2.4.).

4.2.1. Distribució de les formes

4.2.1.1. Enclisi i proclisi

Segons la posició respecte a les formes verbals, els clítics pronominals tradicionalment s'anomenen *enclítics* (situats al darrere) o *proclítics* (situats al davant). L'emplaçament, però, no és gratuït i depèn de la naturalesa morfosintàctica de la forma verbal que acompanyin. Així, a les formes verbals no personals d'infinitiu (61) i de gerundi (62) –els participis no accepten clítics–, i a l'imperatiu (63) sempre se'ls adjunten formes enclítics:

- (61) treure-**la**/***la** treure
- (62) prenent-**ne**/***en** prenent
- (63) porta'**l**/***el** porta

La resta de formes, flexionades en persona, tal com ocorre generalment en totes les llengües romàniques actuals, excepte el galaicoportuguès i l'asturianolleonès (González-i-Planas 2007), requereixen la proclisi (Pusch 2006b, XIII):

- (64) Diuen que **la** veurà demà/*Diuen que veurà-**la** demà
- (65) Em penso que **en** saben molt/*Em penso que saben-**ne** molt
- (66) **Hi** té molt a veure/*Té-**hi** molt a veure
- (67) Totes les dones **els** demanaven diners
*Totes les dones demanaven-**los** diners

En el cas dels temps perifràstics (68) i de les perífrasis verbals d'infinitiu o de gerundi (69), tot i que es tendeix a utilitzar la forma proclítica, el clíctic pot col·locar-se en ambdues posicions:

(68) Us van despatxar/Van despatxar-**vos**

(69) N'he de menjar, de carn/He de menjar-**ne**, de carn

Aquest fenomen, que ja hem comentat en apartats anteriors, s'anomena *pujada de clíctic*.

4.2.1.2. Distribució tradicional de les formes

Com ja hem dit, els clítics pronominals poden revestir diferents formes segons la posició i el context fonològic. Les gramàtiques tradicionals (Fabra 1991; Marvà 1968; Badia 1994; Ruaiç 2000; Colomina 2002, 571; etc.) anomenen quatre tipus de formes pronominals segons aquest criteri: plenes, reduïdes, reforçades i elidides. Les plenes i les reduïdes, que són enclítics, es diferencien entre si perquè les reduïdes són la forma consonàntica de les plenes quan han d'acompanyar un verb que acaba en una vocal. Per la seva banda, les reforçades i les elidides se situen en posició preverbal (proclítics) i es distingeixen perquè, mentre que les reforçades acompanyen verbs iniciats per consonant, les elidides s'ajunten als que comencen per vocal. Més endavant veurem que, quan aquests clítics es combinen amb altres, ja sigui en enclisi o en proclisi, i en alguns contextos particulars, adopten la forma plena ('**me n'**havia d'anar', ja **se sap**'). Seguidament donem un quadre il·lustratiu de totes les formes:

QUADRE 2: CLÍTICS PRONOMINALS POSSIBLES DEL CATALÀ

		Proclisi		Enclisi			
		Davant de consonant	Davant de vocal	Darrere de consonant o semivocal	Darrere de vocal		
1a persona	SG	em	m'	-me	'm		
	PL	ens		-nos	'ns		
2a persona	SG	et	t'	-te	't		
	PL	us		-vos	-us		
3a persona	SG	AC	MASC	el	l'	-lo	'l
			FEM	la	l'	-la	
			NEUT	ho		-ho	
	DAT		li		-li		
	PL	AC	MASC	els		-los	'ls
			FEM	les		-les	
		DAT		els		-los	'ls
	Reflexiu AC/DAT		es	s'	-se	's	
	Partícules pronominals		en	n'	-ne	'n	
			hi		-hi		

Versió modificada del quadre que proposa Colomina (2002, 571).

Hem de fer algunes precisions sobre les formes del quadre. Per començar, la forma d'acusatiu femení de la 3a persona del singular (*l'*) no és possible davant d'*u* i *i* àtones, i s'utilitza la forma plena: '**la** unificaran/**la** internaran'. D'altra banda la forma col·loquial [ə'lzi] té un ús més extens que les formes de datiu de la 3a persona del plural (*els/-los/'ls*). Finalment, davant de formes verbals que comencen amb el so [s], en lloc de la forma reforçada *es*, generalment s'usa la forma plena ('**se** sent'). El motiu té a veure clarament amb l'explicitació de la pronúncia.

4.2.1.3. Clítics bàsics

Anteriorment hem vist la varietat de formes dels pronoms clítics. Pel que fa a les formes bàsiques, les gramàtiques no s'acaben de posar d'acord en un nombre

exacte. La majoria de gramàtics en compten catorze, repetint la forma *els* dues vegades, una amb cas acusatiu i l'altra amb datiu. Les formes de 1a i 2a persones *em*, *et*, *ens* i *us* també serveixen per a ambdós casos, mentre que la 3a persona singular sí que varia segons el cas: *el* i *la* per a l'acusatiu, i *li* per al datiu. Finalment, la forma femenina plural de 3a persona *les* només s'utilitza per a l'acusatiu, ja que la forma de datiu és *els* ('A les teves nenes no **els** donaran cap regal'). Mascaró (1986), per exemple, proposa les formes següents: *em*, *ens*, *et*, *us*, *es*, *el*, *els* (AC), *la*, *les*, *li*, *els* (DAT), *ho*, *en* i *hi*. Tenen en comú que totes són proclítics i que opta per les formes reforçades, pròpies del bloc dialectal oriental. Bonet i Lloret (2005), analitzant el dialecte barceloní, donen les mateixes formes, però en comptes de la forma estàndard *els* per al datiu plural, donen [əɫzi] (que fonològicament és /lzi/), pronom col·loquial però d'ús molt estès. Badia (1994), que també analitza el barceloní, en canvi, refusa l'opció [əɫzi]. Reconeix que oralment s'utilitza molt, però normativament, de la mateixa manera que Fabra (1995), la descarta. Així, Badia anota com a formes bàsiques les catorze següents: les plenes de 1a persona *me* i *nos*, de 2a *te* i *vos*, i de 3a *se*, *lo*, *la*, *li*, *los* i *les*; la reforçada *els*; el pronom neutre *ho*, i els anomenats pronoms adverbials *en* i *hi*. Aparentment, aquesta distribució no és racional per la variació de formes reforçades i plenes. Sembla ser que la inclusió de la forma reforçada *els* enmig d'una llista bàsicament de plenes, en comptes de la corresponent *los*, serviria per distingir el datiu plural. Colomina (2002, § 3.9.) prefereix no incloure *els* en cas datiu i proposa les tretze formes plenes com a clítics pronominals bàsics. En català, originàriament, les formes plenes eren d'ús més general, però en l'evolució han anat perdent força en detriment de les altres. Al bloc dialectal occidental i en diverses zones de l'oriental, però, encara són ben vives en posició proclítica davant de consonant.

En el nostre estudi seguirem la proposta de clítics bàsics de la majoria de gramàtics (Fabra 1991, Marvà 1968, Pérez Saldanya i altres 2004, entre d'altres). Es tracta de les catorze formes proclítics que es col·loquen davant de verbs que comencen amb consonant (repetint *els* per al datiu i l'acusatiu plurals). Ara bé, de la mateixa manera que Bonet i Lloret (2005), també tindrem en compte la forma col·loquial mencionada abans del datiu plural: [əɫzi]. En un estudi que té

l'objectiu d'esbrinar la transferència en el català que empra la gent, cal tenir en compte formes que, com a col·loquials, formen part de l'ús quotidià d'un parlant de català. Vegem el quadre que proposem dels clítics pronominals bàsics, distribuïts segons el nombre, la persona, el gènere i el cas; a sota de tot hi col·loquem les partícules pronominals:

QUADRE 3: CLÍTICS PRONOMINALS BÀSICS DEL CATALÀ

		SG	PL	
1a persona	AC/DAT	em	ens	
2a persona	AC/DAT	et	us	
3a persona	AC	MASC	el	els
		FEM	la	les
		NEUT	ho	-
	DAT	li	els/[əlzi]	
	Reflexiu AC/DAT	es		
Partícules pronominals		en, hi		

Cal precisar que els clítics pronominals *em*, *et*, *ens* i *us* poden ser, alhora, formes de reflexiu.

4.2.2. Caracterització morfofonològica

4.2.2.1. Buits en la classificació tradicional

Ja hem vist que la distribució tradicional de les formes dels pronoms clítics distingeix entre plenes, reduïdes, reforçades i elidides, una disposició centrada bàsicament en un criteri formal. Aquest plantejament comporta certs dubtes de descripció. Per exemple, la forma elidida i la reduïda només es diferencien en

l'escriptura, ja que es tracta de la mateixa forma: 'm'agrada/porta'm'. A més, hi ha clítics que s'escriuen com a formes reforçades i, segons la pronunciació habitual, són formes reduïdes, ja que es recolzen en l'element anterior al verb (Badia 1984):

(70) **No el [nol]** vull perquè **no em [nom]** diu res

En referència a aquest fenomen, Klavans (1985) apunta que l'adjunció del clíctic es pot donar sintàcticament a un element i fonològicament a un altre.

4.2.2.2. Anàlisi morfofonològica

Una anàlisi dels clítics pronominals des de l'àmbit morfofonològic (entre d'altres: Viaplana 1980; Mascaró 1986; Pérez Saldanya i altres 2004; Bonet i Lloret 1998, 2005) sistematitza molt més la seva distribució i permet resoldre contradiccions com les plantejades al punt anterior. Des d'aquesta perspectiva, hi ha uns clítics pronominals bàsics formats per morfemes (de gènere, nombre, persona i cas) que, condicionats per l'entorn fonològic, les combinacions i la situació respecte al verb, adopten diferents formes, algunes al·lomòrfiques. A continuació veurem dues propostes de classificació d'autors diferents des d'aquest àmbit. En la primera, Pérez Saldanya i altres (2004, 281-283) distingeixen els clítics en sil·làbics i asil·làbics, i dins dels últims, en variacions al·lofòniques²⁵ i variacions al·lomòrfiques. En la segona, Bonet i Lloret (2005) suggereixen una divisió segons el tipus de morfemes que componen els clítics pronominals. Després d'aquestes classificacions, donarem la caracterització que proposem nosaltres.

Pérez Saldanya i altres (2004, 281-283) opten per dividir les formes bàsiques dels clítics en sil·làbiques i asil·làbiques. Pel que fa a les primeres, les caracteritzen perquè tenen una vocal morfològica i no canvien pràcticament mai la seva forma: *la*,²⁶ *les*, *li*, *ho* i *hi*. Desglossem els valors de cada morfema:

²⁵ Entenem per al·lofòn: 'Cadascuna de les variants o modalitats fonèticament regulars en què es manifesta un fonema específic' (Pérez Saldanya i altres 1998). Per exemple, [b], [β] i [p] són al·lofons del fonema /b/.

²⁶ El clíctic pronominal *la*, tot i el seu nucli vocàlic /a/ com a marca de gènere, pateix elisió en els mateixos contextos que l'article determinant equivalent, tal com hem esmentat en anteriors apartats.

QUADRE 4: CLÍTICS PRONOMINALS SIL·LÀBICS

Pronom	Morfema de persona	Morfema de gènere	Morfema de cas	Morfema de nombre
la	/l/	/a/	∅	∅
les	/l/	/a/	∅	/z/
li	/l/	∅	/i/	∅
ho	∅	/u/	∅	∅
hi	∅	∅	/i/	∅

Reproduïm el quadre de Pérez Saldanya i altres (2004, 280), però amb la forma fonològica

Seguint Pérez Saldanya i altres, a l'altre cantó tindríem unes formes asil·làbiques que se separen entre les que presenten variants que responen a regles fonològiques més o menys generals (variacions al·lofòniques) i les que presenten al·lomorfes que no es poden explicar per aquestes regles. Al grup dels primers, hi ha clítics amb una base morfèmica consonàntica: /m/, /t/, /s/ i /n/. Depenent de la seva situació, se serveixen d'una vocal epentètica de suport, preposada o posposada, seguint l'esquema exposat en anteriors apartats. La resta de formes asil·làbiques que Pérez Saldanya i altres proposen són les següents: /nz/, /ws/, /l/, /lz/ (AC) i /lz/ (DAT). Justifiquen la seva agrupació perquè, en posició enclítica darrere consonant, presenten una variant al·lomòrfica que posseeix la vocal velar /u/: 'donar-nos, donar-vos, donar-lo, donar-los (AC), donar-los (DAT)'. En general, trobem que la classificació de Pérez Saldanya i altres (2004) és coherent, encara que hi trobem a faltar la forma col·loquial [əlzi] i pensem que és discutible la diferenciació que realitza dins de les formes asil·làbiques. Això sí, té l'avantatge que distingeix entre formes sil·làbiques i asil·làbiques.

Una altra distribució morfofonològica diferent és la que fan Bonet i Lloret (2005, 11), que divideixen els clítics en cinc grups segons la naturalesa dels morfemes que formen els clítics pronominals. Reproduïm l'esquema que proposen:

ESQUEMA 2: CLASSIFICACIÓ MORFOFONOLÒGICA (BONET I LLORET 2005)

Clítics monoconsonàntics:

Tercera persona reflexiva:	/s/ (<i>es</i>)
Primera persona del singular:	/m/ (<i>em</i>)
Segona persona del singular:	/t/ (<i>et</i>)
Partitiu:	/n/ (<i>en</i>)

Clítics biconsonàntics:

Primera persona del plural:	/nz/ (<i>ens</i>)
Tercera persona del datiu plural:	/l+z+i/ (<i>elzi</i>)
Segona persona del plural:	/wz/ (<i>us</i>)

Clítics vocàlics:

Locatiu:	/i/ (<i>hi</i>)
Neutre:	/u/ (<i>ho</i>)

Clítics monoconsonàntics amb una vocal representant un morfema (i amb un morfema plural opcional):

Tercera persona del datiu singular:	/l+i/ (<i>li</i>)
Tercera persona de l'acusatiu fem. singular:	/l+a/ (<i>la</i>)
Tercera persona de l'acusatiu fem. plural:	/l+a+z/ (<i>les</i>)

Clítics de la tercera persona de l'acusatiu no reflexives, amb al·lomorfa de gènere:

Singular:	/l/, /l+u/ (<i>el</i>)
Plural:	/l+z/, /l+u+z/ (<i>els</i>)

Aquesta classificació és més precisa i coherent que l'anterior de Pérez Saldanya i altres (2004), però té l'inconvenient que només té en compte els clítics pronominals que les autores entenen com pròpies del barceloní, amb la qual cosa no contempla la forma normativa de datiu plural (*els*) ni els al·lomorfs *nos* i *vos*.

Seguidament donem la caracterització que nosaltres adoptem dels diferents clítics pronominals aïllats des del punt de vista morfofonològic. Des d'aquesta perspectiva, la forma bàsica del clíctic *em* és /m/ i segons el context fonològic pren les següents formes: *m*, davant o darrere de vocal ('**m**'estima/estima'**m**'); *em*, amb una epèntesi vocàlica preposada, en posició proclítica en contacte amb

una consonant ('**em** mira'), i, finalment, *me*, amb una epèntesi posposada, en posició enclítica en contacte amb una consonant o amb la semivocal /w/ ('mirar-**me**/mire[w]-**me**'). A més, /m/ posseeix la informació morfològica de 1a persona del singular. Podem aplicar el mateix esquema descriptiu als pronoms *et*, *es* i *en*: la seva forma bàsica és /t/, /s/ i /n/, respectivament, i, segons el context, adopten vocals epentètiques perifèriques. Igualment, /t/ té informació morfològica de 2a del singular, /s/, de 3a de caràcter reflexiu, i /n/, del partitiu i dels altres complements regits per 'de' (a l'apartat 4.2.3.1. farem referència al partitiu).

El clíctic *el* segueix l'explicació dels anteriors, però amb una forma enclítica que presenta al·lomorfia. /l/ és la forma bàsica ('l'estima/estima'l') i la fonologia explicaria la formació d'*el* ('el miro'), amb l'epèntesi vocàlica. En canvi, la fonologia no pot explicar l'aparició de /u/ en l'enclíctic *lo* ('mirar-lo'). Segons Pérez Saldanya i altres (2004, 282), aquesta /u/ és el morfema de gènere masculí. Altres gramàtics com Viaplana (1980, 466-467) sostenen que la forma *lo* està formada pel morfema bàsic /l/ i una vocal epentètica (/u/) pròpia del masculí. El que queda clar, però, és que aquesta /l/ recull la informació morfològica de 3a persona, ja que també està present en els clítics *la*, *els*, *les*, *li* i [əlzi].

Seguint amb l'anàlisi, el clíctic *la* està format per dos morfemes: un de 3a persona /l/ i un de gènere femení /a/, és a dir: /l+a/ ('la mira/mirar-la/mira-la'). Tanmateix, cal fer precisions respecte a /a/, ja que desapareix davant de vocal que no sigui *i* o *u* àtones: 'A l'Anna, l'odio'. Viaplana (1980, 465) ho explica apel·lant a «raons de tipus fonètic».

La forma bàsica de l'acusatiu plural masculí (*els*) és /l+z/, formada per un morfema de 3a persona i un morfema de plural ('mira'ls'). En posició proclítica necessita una vocal de suport pel context fonològic ('els mira/els estima'), tal com passava amb *em*, *et*, *es* i *en*. En enclisi darrere de consonant, però, segueix l'esquema d'*el*, amb una forma al·lomòrfica amb el morfema /u/: *los*, amb la forma bàsica /l+u+z/ ('mirar-los'). Com amb l'acusatiu masculí, aquesta /u/ és una marca de gènere. La forma de l'acusatiu masculí plural coincideix amb el datiu plural normatiu, però l'anàlisi morfofonològica els distingeix. Mentre que, com hem dit, en l'acusatiu /u/ marca el gènere, en datiu no pot ser així perquè s'utilitza tant en masculí com en femení: 'A les meves amigues, van donar-los el

premi'. Seria una prova de distinció d'aquests dos pronoms que han acabat tenint la mateixa forma superficial.

L'acusatiu plural femení *les* està compost per tres morfemes: /l/, de 3a persona; /a/, de femení, i /z/ de plural. Com a resultat, tenim /l+a+z/ ('**les** mira/**les** estima/mirar-**les**/ mira-**les**').

Pel que fa als datius, i comptant-hi la forma plural col·loquial ([əlzɪ]), la seva marca distintiva és el morfema de datiu /i/. D'aquesta manera, tenim les formes bàsiques /l+i/, per al singular ('**li** dóna/**li** estalvia/donar-**li**/dóna-**li**'), i /l+z+i/, per al plural ('[əlzɪ] dóna/[əlzɪ] estalvia/dóna-[lzɪ]'). El valor de cada morfema és: 3a persona per a /l/, plural per a /z/ i datiu per a /i/. En el plural apareix una vocal epentètica preposada en proclisi ('[əlzɪ] dóna/[əlzɪ] estalvia') i en enclisi darrere de consonant ('donant-[əlzɪ]'). En enclisi també hi ha una altra possibilitat col·loquial: [luzɪ]. En aquest cas, la forma morfofonològica és /lu+z+i/. Com ja hem aclarit abans, la forma normativa del datiu plural darrere de consonant (/l+z/) té una forma al·lomòrfica superficialment igual que la de l'acusatiu (*los*), però diferent des del punt de vista morfofonològic: /lu+z/.

Un altre clíctic que requereix una vocal epentètica és *ens*. La seva forma bàsica és /n+z/ ('mira'**ns**'), amb la vocal de suport en proclisi ('**ens** mira/**ens** estima'). Igual que l'acusatiu masculí plural i el datiu, té una forma al·lomòrfica en enclisi amb una /u/: *nos* /nu+z/ ('mirar-**nos**'). Tanmateix, aquesta vocal no sembla que tingui a veure amb la marca de gènere masculí dels acusatius *lo* i *los* perquè, com en el datiu, funciona tant per a formes de masculí com de femení.

El plural de segona persona *us* també té /u/ en enclisi. Seguint Wheeler (2005, 344-345), la seva forma bàsica és /w+z/ ('**us** mira / **us** estima / veure-**us**') i té la forma al·lomòrfica /wu+z/: *vos* ('mirar-**vos**'). Aquesta forma és anàloga a /nu+z/ i /lu+z/ (datiu).

Finalment, ens queden per analitzar les formes *hi* i *ho*, que serien /i/ i /u/. La informació morfològica de /i/ s'associa al règim amb preposicions diferents de 'de', i la de /u/, al neutre de 3a persona.

Per acabar, al següent quadre resumim la nostra proposta de caracterització morfofonològica:

QUADRE 5: CLÍTICS PRONOMINALS DEL CATALÀ DES DEL PUNT DE VISTA MORFOFONOLÒGIC

Pronoms	Forma fonològica bàsica	Informació morfològica ²⁷	Formes amb al·lomorfa
em	/m/	1a persona del SG	
et	/t/	2a persona del SG	
es	/s/	3a persona del reflexiu	
en	/n/	Partitiu	
el	/l/	3a persona (+ MASC)	/l+u/
la	/l+a/	3a persona + FEM	
els	/l+z/	3a persona (+ MASC) + PL	/l+u+z/
les	/l+a+z/	3a persona + FEM + PL	
li	/l+i/	3a persona + DAT	
els	/l+z/	3a persona + PL	/lu+z/
[əlzi]	/l+z+i/	3a persona + PL + DAT	/lu+z+i/
ens	/n+z/	1a persona del PL + PL	/nu+z/
us	/w+z/	2a persona del PL + PL	/wu+z/
hi	/i/	Locatiu	
ho	/u/	Neutre de 3a persona	

4.2.2.3. Vocal epentètica

En aquest apartat primordialment seguirem Bonet i Lloret (2005), que realitzen una descripció raonada i lògica de l'aparició de la vocal de suport tant en clítics simples com en seqüències. Ara per ara, només tractarem el fenomen en clítics simples; més endavant arrodonirem el tema amb les combinacions (a l'apartat 4.3.2.2.).

Bonet i Lloret (2005) basen la seva argumentació en la Teoria de l'Optimitat, un model teòric iniciat amb l'estudi de Prince i Smolensky (1993) que es troba a dins del marc del generativisme. La idea central de la Teoria de l'Optimitat és que «per cada forma subjacent, es genera un conjunt infinit de formes possibles [*superficials*], les quals s'anomenen candidats; entre aquests candidats, un és seleccionat com a òptim en funció de la jerarquització d'una sèrie de restriccions universals» (Pons 2007, 19). La forma superficial escollida és aquella que, seguint aquesta jerarquització, viola en menor grau les constriccions (en comptes

²⁷ Per descriure les formes *en* i *hi*, hem utilitzat les etiquetes *partitiu* i *locatiu*, respectivament. Donada la complexitat de les seves funcions, aquesta convenció ens serveix de simplificació.

de *restricció*, preferim el terme *constricció*, com a traducció més adequada de l'anglès *constraint*). Evidentment, la jerarquitització de les constriccions és un aspecte clau a l'hora d'identificar el candidat «òptim». Les constriccions, com hem dit, són universals, però la seva disposició jerarquitzada varia depenent de cada llengua (o dialecte).²⁸

Feta aquesta breu introducció al model teòric que segueixen Bonet i Lloret (2005), anem a concretar l'aparició de la vocal epentètica en formes simples. Per començar, en català la vocal epentètica sorgeix sempre que hi hauria una sil·labificació que no és factible.²⁹ Pel que fa a clítics pronominals, per exemple: ‘*(e)n treu, *(e)ns cuina, mengem-n*(e)’. Tanmateix, també es manifesta en sil·labificacions que aparentment no tenen problemes fonològics, tal com demostren les parelles dels següents exemples (Bonet i Lloret 2005, 15): ‘tirar-ne - carn/fer-me - ferm’. El que sí que veiem en tots els casos és que, quan es tracta d'un sol clíctic, la vocal epentètica apareix sempre a la seva perifèria. Aquest fet, segons la Teoria de l'Optimitat, s'explica per l'existència d'uns principis de fidelitat a la forma subjacent que miren d'evitar que l'estructura interna de la peça lèxica o morfològica es vegi alterada. Fixant-nos en els exemples, veiem una diferència important entre els mots amb epèntesi i la parella sense. En els primers mots (‘tirar-ne’ i ‘fer-me’), si no hi hagués epèntesi, hi hauria una *coda*³⁰ complexa en què una consonant formaria part del verb i l'altra del clíctic. En canvi, en els mots sense epèntesi (‘carn’ i ‘ferm’), les consonants de la coda són del mateix morfema. Així, Bonet i Lloret (1998, 198; 2005, 22) justifiquen l'epèntesi per una constricció sobre la coda complexa: com que la consonant del clíctic quedaria isolada des d'un punt de vista morfològic, necessita una vocal de suport. A més, aquest fet explica per què paraules com ‘misògins’ o ‘faci'ns’ (Bonet i Lloret 1998, 198) no representen cap problema de sil·labificació i, per tant, no necessiten cap vocal de suport. Explicat de manera més descriptiva, podem dir que en formes simples la vocal epentètica sempre

²⁸ Vegeu Grimshaw (1997), Kager (1999, § 1) o Pons (2007, § 2) per a més informació sobre la Teoria de l'Optimitat.

²⁹ Per a un bon resum de les estructures sil·làbiques impossibles en català, vegeu Bonet i Lloret (2005, 13-15).

³⁰ ‘Constituent de la síl·laba que pot seguir el nucli. Per exemple, la consonant final del mot *puc*’ (Pérez Saldanya i altres 1998).

apareix a la perifèria del clíctic: en proclisi, al començament de la forma ('em mira'), i en enclisi, al final ('mirar-me').

4.2.2.4. Formes dialectals locals

En l'anàlisi morfofonològica dels diferents clítics pronominals, hem escollit la descripció de les formes normatives (a part del datiu plural [əlzi]). Seguidament, comentarem alguns aspectes rellevants del dialecte de la zona de Girona. En la zona dialectal gironina és normal trobar col·loquialment les formes plenes *me*, *te* i *se* (*m[ə]/t[ə]/s[ə]*) proclítics davant de consonant ('**m[ə]** mira') i enclítics darrere de vocal ('mira-**m[ə]**'). A aquestes formes hi afegim l'aparició d'una vocal neutra de suport després de certs clítics, en contextos diferents dels vistos a l'apartat anterior en combinació ('troba'ns[ə]-la'). Ens referim a construccions del tipus 'ens[ə] dóna, us[ə] dóna i els[ə] dóna'.

La variació de les formes *em*, *et* i *es*, sobretot amb relació a l'aparició de la vocal neutra, ha donat molt a parlar. Com ja hem vist, Bonet i Lloret (1998, 2005) expliquen que l'aparició d'aquesta vocal és causada exclusivament per raons fonològiques, és a dir, és epentètica. Fischer (2006), per la seva banda, en un estudi diacrònic de l'evolució d'aquests pronoms, opina que la vocal preposada (*em/et/es*) no només apareix per causes fonològiques, sinó també per raons sintàctiques i morfològiques. Lloret i Viaplana (1996), en una anàlisi d'alguns dialectes del català oriental, constaten que les formes *em*, *et* i *es* del barceloní i del català normatiu se serveixen de vocals epentètiques, però l'empordanès³¹ es comporta de manera diferent. En concret, sostenen que la forma bàsica de les formes *em*, *et* i *es* seria /mə/, /tə/ i /sə/ (Lloret i Viaplana 1996, 280). Així, en enclisi, tindríem una forma que no variaria ('mira-**m[ə]**/mirar-**m[ə]**'), mentre que, en proclisi, davant de consonant seria la mateixa ('**m[ə]** mira'), però davant de vocal patiria una elisió vocàlica ('**m'**estima'). D'aquesta manera, tal proposta explicaria casos del parlar de les comarques gironines com '**m[ə]** diu' o 'acosta-**t[ə]**'. De fet, sobretot explicaria 'acosta-**t[ə]**', ja que no hi ha explicació fonològica que el justifiqui (tenim 'termòstat' o 'aeròstat', per exemple). Es tracta d'una perspectiva interessant, però no creiem

³¹ Que estendríem al parlar de la zona de Girona.

que sigui l'explicació exacta. El fet és que aquestes vocals epentètiques no se situen a la perifèria en posició proclítica, com en català normatiu, sinó que ho fan a l'interior, tal com passa en les seqüències de clítics (que veurem en apartats posteriors). Així, pensem que les vocals d'aquestes formes gironines són epentètiques seguint les mateixes regles fonològiques de les seqüències (Bonet i Lloret 2005). Més endavant hi tornarem.

4.2.2.5. *Ens[ə], us[ə] i els[ə]*

Bonet i Lloret (1998, 199-200) observen que hi ha varietats del català central en què s'intercala una vocal neutra entre el clític i la forma verbal quan entren en contacte dues sibilants: 's[ə] sent', 'us[ə] sent', 'ens[ə] sent' i 'els[ə] sento'. Aquest fenomen s'explica per raons fonològiques, pel contacte entre dues *s*. És, doncs, una vocal epentètica. Dels casos mostrats, tan sols el primer exemple apareix en la grafia (i normativament com a opcional): 'se sent'. Aquesta mateixa epèntesi també es dona en la combinació d'aquestes formes amb altres clítics per solucionar problemes de sil·labificació complexa; l'exemple (71a) és de Ruaix (2000, 104) i el (71b) de Bonet i Lloret (1998, 200):

- (71) a) **ens[ə]** la pren
 b) **us[ə]** la vendran

A aquests exemples hi podem afegir les formes enclítics: 'porta'**ns[ə]** **les**/treure-**us[ə]** **les**/porta'**ls[ə]** **la**'. Els casos vistos fins ara –exceptuant l'inicial 'se sent'– només apareixen en la llengua oral. Els manuals que en parlen accepten les formes com a possibilitats col·loquials o de registres informals (Ruaix 2000, 104; IEC 1990, 24; entre d'altres). Seguint amb aquests tres clítics, en barceloní aquesta vocal epentètica també apareix en enclisi després de vocal tònica (Viaplana 1980, 468): [pu'zanzə], [pu'zawzə] i [pu'zəlzə]. Aquestes solucions conviuen amb les del català normatiu *nos* ('posar-**nos**'), *vos* ('posar-**vos**') i *los* ('posar-**los**'). Per altra banda, Bonet i Lloret (1998, 199) esmenten que en empordanès, a diferència del barceloní, apareix la vocal epentètica en formes enclítics darrere de vocal: 'porta'**ns'** [pərtənzə]. La raó seria que, en aquesta

varietat, la coda complexa no seria admissible, cosa que no passaria amb el barceloní: [ˈpɔrtəns].

Fixem-nos ara en els exemples següents:

(72) **ens**[ə] mira/mira-**ns**[ə]

(73) **us**[ə] mira/mira-**us**[ə]

(74) **els**[ə] mira/mira'**ls**[ə]

Els exemples (72), (73) i (74) se senten sovint en l'entorn geogràfic de Girona. Hem consultat dos corpus d'entrevistes a persones d'aquesta zona per comprovar l'existència d'aquesta mena de construccions. El primer, extret de Bartomeu (2006), mostra algunes de les formes dels exemples anteriors:

(75) a) Jo, com **els**[ə] faig?/(...) de veure'**ls**[ə] passar

b) No **els**[ə] poden matar (*les formigues*)

c) (...) i potser això sí que **ens**[ə] va xocar una mica, no?

Del corpus, destaquem que la forma *els*[ə] també s'utilitza amb valor de femení (75b) i que no hem trobat cap exemple de la forma *us*[ə]. En referència a *us*[ə], de fet, apareixen molt poques formes *us*. Creiem que la manca té a veure amb la mena d'entrevista, que facilita l'ús de la primera i la tercera persones en detriment de la segona. L'altre corpus és el COD (*Corpus Oral Dialectal*, de Viaplana i altres 2007). Amb molt més volum d'entrevistes, al COD, en participants de la província de Girona, trobem exemples com els següents:

(76) a) **ens**[ə] rentem sovint

b) **els**[ə] rep cada dia

c) **els**[ə] va comprar ahir/renta-**ls**[ə] amb detergent

d) **us**[ə] renteu només amb aigua

Tornem a trobar exemples de la forma *els*[ə] que fan referència a un element de gènere femení (76b). D'altra banda, aquesta vegada, sí que hi ha diversos exemples de la forma *us*[ə]. La metodologia de l'entrevista d'aquest corpus és diferent de l'anterior i permet l'ús més extens de la segona persona.

En general, tant en un corpus com en l'altre, s'evidencia la presència de formes proclítics i enclítics del tipus en *ens*[ə], *els*[ə] i *us*[ə] en el parlar de la zona de les comarques gironines. Val a dir, però, que quantitativament sempre han estat més abundants les normatives. També cal destacar que la forma de tercera persona *els*[ə] neutralitza la distinció de gènere. El que més ens interessa, però, és que en tots els casos, a diferència dels mostrats fins ara en aquest apartat, la inserció de [ə] no es produeix només pel contacte de sibilants ('*us*[ə] sembla') o en combinació ('*els*[ə] la donaré'), sinó que la vocal apareix entre el clíctic simple i la forma verbal sense que es donin les condicions esmentades.³² En aquest punt, enllacem aquesta aparició de la vocal neutra amb la que hem observat al punt anterior en les formes –també gironines– *m*[ə]/*t*[ə]/*s*[ə]. Creiem que en ambdues sèries de clítics succeeix el mateix fenomen. La vocal epentètica, doncs, a diferència del que passa amb les formes simples (apartat 4.2.2.3.), en posició proclítica no apareix a la perifèria, sinó entre la forma simple i el verb. De fet, es comporta de la mateixa manera que en les seqüències de clítics (apartat 4.3.2.2.), en què la vocal epentètica apareix entre els clítics consonàntics. Bonet i Lloret (2005, 38), parlant de les seqüències de clítics, sostenen que l'aparició d'aquesta vocal epentètica es produeix per no transgredir principis sil·làbics com l'ONSET o NO-CODA.³³ Per tant, una possible explicació fonològica seria que en el parlar de les comarques gironines la distribució de la vocal epentètica de les formes simples segueix el mateix comportament fonològic que el de les seqüències. Tot i això, l'ús de les sèries de formes *m*[ə]/*t*[ə]/*s*[ə] i *ens*[ə]/*us*[ə]/*els*[ə] a les comarques gironines no és general. Tant al corpus de Bartomeu (2006) com al del COD, l'ús de les formes *em/et/es* i *ens/us/els* és majoritari.

Tornant a les formes gironines del tipus 'me mira' i 'mira-me', Campmany (2007, § 7.5.3.), també des de la perspectiva de la Teoria de l'Optimitat, dóna una explicació de la posició de la vocal neutra molt semblant a la nostra. Campmany

³² Un cas concret és, en enclisi, el d'aquestes formes després de vocal tònica: [pu'zanzə]. Al corpus de Bartomeu (2006) totes les formes són plenes, però al COD hi ha alternança amb les altres.

³³ Es tracta de constriccions de la Teoria de l'Optimitat. ONSET prescriu que tota síl·laba ha de tenir obertura i NO-CODA que les síl·labes no han de tenir coda.

bàsicament explica l'epèntesi per constriccions d'alineament sil·làbic, tot i que manté com a constriccions fonamentals ONSET i NO-CODA.

4.2.2.6. Resum

En general, creiem que les vocals de les sèries de clítics propis del dialecte gironí *m[ə]/t[ə]/s[ə]* i *ens[ə]/us[ə]/els[ə]* són epentètiques, i una explicació fonològica podria ser que amb el seu ús s'evita la transgressió de certs principis fonològics (seguint la Teoria de l'Optimitat). Així, davant de consonant caldria una vocal epentètica per seguir les constriccions ONSET i NO-CODA ('**m[ə]** dóna/**t[ə]** dóna/**s[ə]** dóna' i '**ens[ə]** dóna/**us[ə]** dóna/**els[ə]** dóna'); davant de vocal, presentarien la forma consonàntica ('**m**'interessa/**t**'interessa/**s**'interessa' i '**ens** interessa/**us** interessa/**els** interessa'); darrere de consonant, uns adoptarien la forma al·lomòrfica amb /u/ ('donar-**nos**/donar-**vos**/donar-**los**') i els altres tindrien una vocal de suport per evitar que la consonant del clíctic quedi isolada al seu morfema ('mirar-**me**/mirar-**te**/mirar-**se**'), i, finalment, darrere de vocal, la forma corresponent presentaria epèntesi final altra vegada per respectar les constriccions ONSET i NO-CODA ('mira-**m[ə]**/mira-**t[ə]**/miri-**s[ə]**' i 'porta'**ns[ə]**/prendre'**us[ə]**/porta'**ls[ə]**').

4.2.3. Funcions sintàctiques

Com ja hem assenyalat, els clítics pronominals es poden associar a més d'una funció sintàctica i una funció pot representar-se amb més d'un clíctic. Aquest fenomen ens porta a un primer dubte metodològic, amb avantatges i inconvenients segons si partim d'un sistema o un altre d'anàlisi. Podríem analitzar cada pronom per separat i veure la funció o funcions sintàctiques que fa, la qual cosa ens permetria tenir una visió concreta de cadascun (Fabra 1995, Marvà 1968, Badia 1994). Per contra, no percebríem les relacions que mantenen entre ells. També podríem fer-ho al revés: enumerar les menes de funcions i relacionar-hi els diferents pronoms, amb la qual cosa aconseguiríem una visió global dels clítics i els seus vincles. Tanmateix, no veuríem específicament cada pronom. Nosaltres preferim aquesta darrera opció pels avantatges que hem

exposat, encara que, quan tingui interès, també analitzarem algun pronom individualment –tal com fem amb el pronom *en*. En concret, seguirem la proposta presentada per Todolí (2002) en la *Gramàtica del Català Contemporani (GCC)* i en la seva obra *Els pronoms personals* (1998), en les quals estudia els pronoms clítics a partir de grups de funcions. A la *GCC* (Todorí 2002, 1371), diferencia quatre blocs segons la relació sintàctica amb el verb: argumentals, adjunts, predicatius i inherents. En el seu llibre, en canvi (Todorí 1998, 66), té en compte un altre grup, el dels impersonals, que a la *GCC* es tracta en un apartat particular.

Seguidament descriurem els cinc blocs de funcions mencionats afegint-hi, com a bloc a part, el dels possessius. Bàsicament seguirem les dues referències esmentades de Todolí (1998, 2002), tot i que puntualitzarem quan faci falta utilitzant altres materials. Els clítics possessius els tractem al final en un apartat diferent, i no a dins dels adjunts com fa Todolí (1998, 2002), per raó del seu comportament peculiar, proper al dels adjunts datius en alguns aspectes i al dels argumentals en d'altres. Al final d'aquest apartat també farem una breu caracterització de les oracions atributives, locatives, existencials i possessives (abreujadament, ALEP), construccions molt relacionades entre si, que tindran més importància en el bloc de l'anàlisi qualitativa.

4.2.3.1. Clítics argumentals

Els clítics argumentals, com el seu nom indica, són aquells que representen els arguments del verb, és a dir, els complements subcategoritzats i alguns subjectes. Tot verb requereix uns arguments sense els quals l'oració resultaria agramatical. Per exemple, el verb 'estimar' necessita un subjecte i un OD animats:

(77) **En Dani** estima **la Berta**

Ens referim a arguments que s'associen a les funcions sintàctiques de subjecte, objecte directe (OD), objecte indirecte (OI) i complement de règim (OR). El bloc de les funcions argumentals és l'únic dels sis citats que comporta l'ús de tots els clítics pronominals. En concret, el subdividim segons quatre grups de clítics: els

de funció d'acusatiu definites (*el, la, els, les, em, et, ens, us, es, ho*), el partitiu (*en*), els oblics (*en, hi*) i els de funció de datiu (*em, et, ens, us, es, li, els*).

El primer grup que volem tractar és el dels clítics de funció d'acusatiu definites. Aquests clítics representen certs sintagmes que fan la funció d'OD de verbs transitius. Els clítics acusatius definites per excel·lència són *el, la, els* i *les*; també ho poden ser *em, et, ens, us* i *es*, i, finalment, el neutre *ho*. El tret fonamental dels clítics definites és que es relacionen amb sintagmes amb referència específica, és a dir, referencials (Cabré i Rigau 1986, 177-179). Per *definitud*, entenem la '[p]ropietat dels sintagmes nominals (...) que són unívocament identificables, o bé pel discurs precedent (...) o bé pel context situacional (...) o bé pel coneixement que comparteixen l'emissor i el receptor. La definitud s'expressa per mitjà de l'article definit o altre tipus de determinants com ara els demostratius i els possessius' (Pérez Saldanya i altres 1998). D'altra banda, la *referencialitat* indica que la referència (la relació semàntica que hi ha entre el concepte i l'expressió lingüística que el representa) té una lectura *específica*. Finalment, un sintagma nominal *específic*, en oposició al no-específic, seria aquell que representa un referent concret. Per exemple, en l'oració 'La Mireia està buscant una flor', podem entendre que es tracta d'una flor concreta, que ja sap quina és (lectura específica), o, al contrari, que en pot ser una qualsevol que encara no ha escollit (lectura no-específica). Vegem-ho en els següents exemples; a l'esquerra hi ha una frase amb un OD i a la dreta la seva pronominalització amb un clític:

(78)	Busco secretari	*El/En busco
(79)	Busco un secretari que hagi estudiat empresarials	*El/En busco un
(80)	Busco un secretari que ha estudiat empresarials	El/*En busco
(81)	Busco el secretari	El/*En busco
(82)	Busco aquest secretari	El/*En busco
(83)	Busco el meu secretari	El/*En busco

A (78) i (79) el clític que representa els complements acusatius no és definit (*en*) perquè el complement 'secretari' no és referencial. A (80), (81), (82) i (83), en canvi, 'secretari' és referencial i, per tant, la pronominalització es fa amb un

clíctic definit (*el*). D'altra banda, a l'exemple (80) l'OD és introduït per un article indeterminat, la qual cosa prova que els clítics definits no tan sols fan referència a sintagmes determinats com els introduïts per un article definit (81), un demostratiu (82) o un possessiu (83). Així, aquests clítics poden representar elements definits que han estat introduïts en el discurs com a referencials indefinits. Deixant de banda la discussió sobre la referencialitat, una altra particularitat d'aquests clítics és la duplicació pronominal. En certs contextos d'insistència, el clíctic definit apareix en coreferència amb el pronom fort equivalent (el subíndex «_i» indica la coreferència):

- (84) a) **El_i** volien **a ell_i** perquè era el millor
b) **Em_i** miren **a mi_i** perquè sóc el més simpàtic

Pel que fa al clíctic neutre acusatiu, sempre representa complements no *actualitzats*³⁴ i es caracteritza perquè en funció fòrica fa referència a oracions senceres (85) o a proformes neutres com 'això' i 'allò' (86):

- (85) Volia **que vinguessis a veure'm** **Ho** volia
(86) Dóna'm **això** o m'enfadaré **Dóna-m'ho** o m'enfadaré

La segona mena de clítics argumentals és la del clíctic partitiu. El partitiu pot representar SN sense especificador (87), o acompanyats d'un especificador indefinit (88), un quantitatiu (89) o un numeral (90). Si concretem els arguments, el clíctic partitiu pot referir-se a: un OD d'un verb transitiu (87) –per tant, funcionant com a acusatiu indefinit; un subjecte d'un verb *inacusatiu* (88) o *ergatiu*;³⁵ un subjecte d'un verb pseudoimpersonal o existencial (89), i un subjecte d'una passiva perifràstica (90a) o pronominal (90b):

- (87) Va llençar **pedres** **En** va llençar
(88) Vindran **alguns amics** **En** vindran **alguns**
(89) Cal molta **gent** **En** cal molta
(90) a) Han estat assassinats **dos homes** **N'**han estat assassinats **dos**

³⁴ Amb el terme *actualitzat*, en oposició a *no actualitzat*, ens referim a tot aquell element que ja ha aparegut en el discurs expressat per un nom.

³⁵ Per a una visió més detallada d'aquests tipus de verbs i les seves característiques, vegeu Gràcia (1989).

b) Es van aprovar **dos exàmens** Se'n van aprovar **dos**

La denominació de partitiu, precisament, s'utilitza perquè el clíctic *en* representa complements que són part d'una realitat global. Per exemple, el SN 'pedres' de (87), que és pronominalitzat per *en*, es presenta com una part del total de pedres possibles, mentre que 'les pedres' és un SN que representa una totalitat delimitada amb l'ús de l'article i que es pronominalitzaria amb un acusatiu definit (*les*).

Els clítics oblics són el tercer grup de clítics argumentals. Aquesta mena de clítics es relacionen amb sintagmes en funció d'OR, que normalment són introduïts per una preposició. Les gramàtiques mencionen *en* i *hi* com a clítics oblics (Todolí 1998, 71). El primer bàsicament representa complements introduïts per la preposició *de* (91), mentre que el segon fa referència a complements introduïts per *a*, *en*, *per* i *amb* (92):

(91) Ve **de Llagostera** **En** ve

(92) Sempre va **a Llagostera** a dormir Sempre **hi** va

Com el clíctic neutre, *en* i *hi* també poden fer referència a oracions senceres, sempre que funcionin com a OR:

(93) Va penedir-se **de no haver vingut** Se'n va penedir

(94) Va anar **a buscar-te els llibres** **Hi** va anar

Obrim ara un parèntesi breu amb relació al clíctic *en*, que ja ha sortit en diversos exemples. Fins ara hem vist que pot ser partitiu, representant un SN en funció de subjecte (95) o d'acusatiu (96), i oblic (97). Més endavant veurem que també pot representar un atribut (98), pot ser un clíctic inherent o lèxic (99) i, finalment, pot representar un possessiu, un CN introduït per la preposició *de* (100):

(95) Arribaran **molts passatgers** **N'**arribaran molts

(96) Va llençar **pedres** **En** va llençar

(97) Ve **de Llagostera** **En** ve

(98) Que **n'**ets de burro!

(99) Va anar-se'n **massa ràpid**

(100) Ha vist les meravelles **de Girona** N'ha vist les meravelles

Els darrers clítics argumentals que tractem són els de datiu (*em, et, ens, us, es, li* i *els* ([əlzi])), que es caracteritzen perquè representen elements amb funció d'OI:

(101) En Joan encara no **m'**ha dit què volia

(102) Avui la Maria **us** donarà caramels

Els SNs que fan la funció d'OI sempre van introduïts per la preposició *a*:

(103) Va regalar una vaixella **als seus pares**

Els va regalar una vaixella

(104) En Pere va donar les gràcies **a en Joan**

En Pere **li** va donar les gràcies

Els clítics datius també poden ser reflexius:

(105) Per Nadal **en Pau**_i sempre **es**_i regala roba

Fins ara només hem tractat OI amb el tret [+humà]. Rigau (1978, 1982) sosté que, en la pronominalització de l'OI, *li* representaria els complements animats

(106) i *hi* els inanimats (107); els exemples són de Rigau (1978, 101):

(106) **A la meva filla, li** dedico molt de temps

(107) **A això, hi** dedico molt de temps

D'aquesta manera, Rigau no considera la possibilitat que s'usi el pronom *li* amb inanimats i usa *hi* en casos com els següents (Rigau 1978, 100):

(108) a) El vailet dóna cops **a la taula** El vailet **hi** dóna cops

b) El pare dóna corda **al rellotge** El pare **hi** dóna corda

Segons l'autora, els casos d'inanimats que s'accepten amb OI serien personificacions de complements (Rigau 1978, 100):

(109) **A la parròquia**, l'alcalde **li** ha regalat un orgue

Tanmateix, donem alguns exemples que aporten dubtes raonables sobre la incapacitat dels pronoms *li* i *els* de representar elements inanimats:

(110) **A aquest tema/a aquests temes, li/els** dedicarem una bona estona

(111) **A aquest rellotge, li** hauríem de donar corda perquè falla³⁶

Des del nostre punt de vista, els exemples anteriors són perfectament normals. No s'ha de donar, doncs, per fet que la funció d'OI estigui exclusivament associada a elements animats. D'altra banda, la distinció entre les pronominalitzacions diferents de (106) i (107), *li* i *hi*, pensem que té més a veure amb la referència al complement que representen que amb el tret [+/- humà], com planteja Rigau (1978, 1982). És a dir, en les pronominalitzacions de complements argumentals introduïts per la preposició *a*, *li* pronominalitzaria complements actualitzats (vegeu nota 34 d'aquesta secció) i *hi*, no actualitzats. Il·lustrem-ho amb exemples:

(112) **A aquest tema, li** dedicarem una bona estona

(113) **A això, hi** dedicarem una bona estona

(114) **A parlar de pronoms, hi** dedicarem una bona estona

A (112), igual que a (106), (110) i (111), el complement dislocat està actualitzat, amb la qual cosa *li* és el pronom més apropiat. En canvi, a (113) i a (114), com a (107), el complement és neutre i la pronominalització es fa amb *hi*. Per emmarcar la nostra argumentació, fixem-nos ara en els següents exemples de clítics que representen complements no introduïts per cap preposició, que són anàlegs als anteriors:

(115) **Aquest noi, el** veig

(116) **Això, ho** veig

Els exemples anteriors també són complements argumentals, representats, per tant, per dos clítics argumentals. La diferent pronominalització depèn de la qualitat d'actualitzat del complement de (115), mentre que el de (116) és neutre.

³⁶ El nostre sentit de la llengua dóna la preferència a aquesta solució per sobre de la de Rigau (1978, 100), de l'exemple (108b).

Aquesta argumentació ens porta a creure que *li* i *els*, a part de representar OI animats, també poden fer referència a OI inanimats. L'exemple (111) planteja un problema d'ús de la llengua, ja que per a alguns parlants seria factible la pronominalització amb *hi*; el fet que es tracti d'una perífrasi amb el verb *donar* permet pensar que hi ha parlants que interpreten el complement com a OI i d'altres que l'interpreten com a OR. El nostre sentit de la llengua, però, ens porta a creure que la pronominalització més espontània és amb *li*. Pel que fa a l'exemple (108a), entenem que la pronominalització amb *li* correspon a un OI i la pronominalització amb *hi* a una interpretació locativa. Altres particularitats dels clítics d'aquesta funció les veurem a l'apartat següent, comparant-los amb els altres datius (el benefactiu i l'ètic).

4.2.3.2. Clítics adjunts

Abans de parlar dels clítics adjunts, farem una breu menció del tipus de complements segons el vincle que estableixen amb el predicat. En distingim tres tipus: argumentals, adjunts al predicat i adjunts oracionals.³⁷ Ja hem vist que els argumentals depenen directament de la semàntica del verb (117) i, per tant, estan molt lligats al predicat. Els adjunts oracionals se situen al cantó contrari, ja que no mantenen cap vincle amb el predicat, tan sols complementen l'oració en conjunt (118a). Els adjunts al predicat (118b), finalment, podríem dir que es troben a mig camí, ja que estableixen una relació amb el predicat, però més dèbil que la dels argumentals. Vegem-ne exemples:

(117) En Carles va tenir **càncer**

(118) **Amb tanta feina** (a), no li queda temps per jugar **amb els fills** (b)

La conseqüència d'aquestes relacions desiguals és que es pot prescindir dels dos adjunts (119), però no dels complements argumentals, ja que, llavors, l'oració resultaria agramatical (120):

(119) No li queda temps per jugar

³⁷ Per veure-ho amb més detall, vegeu Rigau (2002).

(120) *En Carles va tenir³⁸

Explicat des de la perspectiva dels complements adjunts, aquests afegixen a l'oració un element que no és exigít pel verb.

Pel que fa als clítics, només en tenim d'argumentals (121) i, depenent del complement, d'adjunts al predicat (122); els oracionals, com que són tan externs, si en prescindim no solen deixar marca amb un pronom de represa (123); de fet, la posició inicial és normal per a un adjunt oracional:

(121) **De càncer**, en Carles en va tenir

(122) No li queda temps per jugar-**hi**, **amb els fills**

(123) **Amb tanta feina**, no li queda temps per jugar amb els fills

L'aparició del pronom clíctic, tal com passa amb el complement que representen, només és obligatòria amb els argumentals. Sense el clíctic argumental la frase és agramatical (124), cosa que no passa amb el clíctic adjunt al predicat (125):

(124) En Carles va tenir*(-**ne**)

(125) No li queda temps per jugar(-**hi**)

Centrant-nos en els clítics adjunts, tractarem els més clars, els de datiu benefactiu (126) i l'ètic (127):

(126) La Mariona **li** va fer un pastís (**a la Joana**)

(127) No **me** li trenquis la bicicleta

Aquests clítics es caracteritzen perquè generalment es refereixen a elements animats, concretament a persones externes a l'acció descrita pel verb, però que hi són presents d'alguna manera. Els clítics que poden realitzar aquesta funció són *em, ens, et, us, es, li* i *els*. Com que són datius, són els mateixos clítics que hem vist amb la funció de datiu argumental. Tanmateix, funcionen de manera diferent, tal com comprovarem a continuació.

³⁸ Cal precisar que els verbs amb arguments també poden tenir usos absoluts del tipus: 'En Carles va anar a obrir (la porta)'.

El datiu benefactiu és el clíctic adjunt que més s'apropa als argumentals. Per començar, la seva relació amb el predicat no és tan laxa com la dels altres. Un fet que prova aquest major grau de dependència és que només es manifesta amb verbs particulars, concretament aquells en què el subjecte és qui domina l'acció. Com diu Todolí (1998, 75): «verbs que denoten un procés creatiu, com ara *pintar, dissenyar o construir*, o que mostren algun tipus de preparació o d'elaboració, com *fer, cuinar o netejar*». Vegem-ne exemples:

(128) En Joan **li** prepara macarrons cada dia

(129) **Et** cuina molt bé, el teu home

(130) **Els** fa la neteja cada dia

A més, comparteix certs trets amb el datiu argumental d'OI. Els exemples (131a) i (132a) són OI, i (131b) i (132b), adjunts benefactius. Veiem que, com l'OI de (131a), el benefactiu de (131b) pot ser coreferent amb el mateix subjecte, és a dir, admet el valor reflexiu; igualment, tal com l'OI de (132a), el benefactiu de (132b) pot aparèixer juntament amb el complement a què equival, és a dir, admet la duplicació:

(131) a) **En Pere**_i sempre **es**_i dóna cops al pit per animar-se

b) **En Pau**_i sempre **s'**_i amaneix l'amanida

(132) a) **A ella** sempre **li** donen més regals

b) **A la Lluïsa** sempre **li** fan el sopar

Per altra banda, com qualsevol complement verbal, el benefactiu pot ser objecte d'una pregunta:

(133) **A qui** li han envernissat la casa?

L'adjunt datiu ètic és molt diferent del benefactiu. De naturalesa col·loquial, el datiu ètic es caracteritza perquè és extern a l'estructura argumental del verb, implica psicològicament en l'enunciat la persona a què fa referència i estableix una relació de possessió, proximitat o afectivitat amb l'objecte de l'oració:

(134) Si véns, no te'**m** pentinis

El clíctic 'm tan sols funciona com a vincle afectiu entre una persona externa a l'oració (la 1a) i l'OD reflexiu representat per *te*. El datiu ètic també es caracteritza perquè pot aparèixer juntament amb els altres datius tractats fins ara, l'argumental, en funció d'OI (135), i l'adjunt benefactiu (136):

(135) Com és que **te m'**han donat la beca? [OI - DÈti.]

(136) **Me li** cuinaràs truita com sempre? [DÈti. - DBen.]

A diferència dels altres datius, i del possessiu, que veurem a l'apartat 4.2.3.6., i tal com es desprèn dels exemples donats fins ara, l'ètic no necessita un tipus de verb concret, no admet el caràcter reflexiu, no pot duplicar-se juntament amb el complement i tampoc pot ser objecte d'una pregunta.

4.2.3.3. Clítics predicatius

Els clítics predicatius poden ser *el* (*la*, *els*, *les*), *ho*, *hi* i *en*. Si prescindim dels quatre primers, preconitzats per Fabra però absents de l'ús general, el tret distintiu d'aquests clítics és la invariabilitat respecte a la concordança de gènere i nombre. Els clítics predicatius s'associen a les funcions sintàctiques d'atribut, CPred. i CCM. Els atributs apareixen en construccions amb verbs copulatius ('ser', 'estar' i 'semblar') i quasicopulatius ('resultar', 'quedar-se', 'restar', 'seguir', 'continuar', 'tornar-se', etc.), que es caracteritzen perquè la càrrega predicativa recau en un element que no és el verb (precisament, l'atribut). Seguidament, donem dos exemples d'atributs, el primer amb un verb copulatiu i el segon amb un verb quasicopulatiu:

(137) En Robert és **molt simpàtic**

(138) En Pere s'ha tornat **boig**

D'altra banda, en les construccions amb un CPred., aquest comparteix la càrrega predicativa amb el verb (exemple adaptat de Todolí 2002, 1410):

(139) El govern volia nomenar **síndica de greuges** la catedràtica de dret constitucional

Finalment, ens queden les construccions amb un CCM, que normalment estan formades per un SAdv. o un SPrep. L'exemple (140) és adaptat de Todolí (2002, 1418):

(140) Caminava **de gairell**

A part de les construccions amb CCM, en els altres casos, un SN, un SAdj. o un SPrep. estableixen una relació predicativa amb el subjecte, (137) i (138), o l'OD (139).

El terreny dels clítics predicatius és un dels més discutits i pitjor tractats per la gramàtica pronominal del català (Todolí 2002, 1410), la qual cosa ens avisa de les divergències existents entre gramàtics sobre aquest punt. La principal rau en la realització del clíctic corresponent als atributs de verbs copulatius. Gramàtics com el mateix Fabra (1995) o Marvà (1968) accepten l'acusatiu definit (*el, la, els, les*) per substituir SNs introduïts amb valor referencial (141), mentre que d'altres, com Mascaró (1986), Badia (1994) o Coromines (1998), tan sols admeten el clíctic *ho* (142), el típic d'aquestes construccions; els exemples són de Todolí (2002, 1410).³⁹

(141) En Joan l'és o no l'és, **el mestre d'Espot**

(142) En Joan **ho** és o no **ho** és, **el mestre d'Espot**

Es tracta d'un problema de normativa en el qual no aprofundirem més. Seguint amb la caracterització dels clítics predicatius, segons les gramàtiques catalanes, la presència d'un o altre clíctic té a veure amb el tipus de verb. Al nostre entendre, generalment, el clíctic *ho* s'associa a verbs copulatius (143), el clíctic *hi* es vincula amb el verb 'estar' combinant-se amb el clíctic *es* impersonal (144a), amb verbs quasicopulatius (144b) i amb verbs predicatius (144c), i el clíctic *en* es relaciona amb verbs copulatius en una oració exclamativa en què el pronom cohabita amb l'atribut –duplicació– (145a) i amb el verb 'ésser' combinant-se amb el clíctic *es* amb valor impersonal (145b):

(143) La meva mare sembla **boja** La meva mare **ho** sembla

(144) a) No creia que es pogués estar **content**
 No creia que s'**hi** pogués estar

³⁹ Aquest fet queda reflectit al quadre 6, en què donem la variant normativa que propugna Fabra i, al cantó, la variant de referència.

- b) Encara que la netegis, la bandera sempre seguirà bruta
Encara que la netegis, sempre **hi** seguirà, bruta
- c) No em consideren **culpable** No m'**hi** consideren
- (145) a) Que **n'és, d'intel·ligent!**
- b) En Pere respectava que es fos espanyol
En Pere respectava que se'**n** fos

Entre els verbs copulatius i els quasicopulatius, la principal diferència rau precisament en la pronominalització. Així, com ja hem aclarit abans, l'atribut dels copulatius pronominalitza amb el clíctic *ho* (143) o amb *en* (145a i 145b), mentre que l'atribut dels quasicopulatius es representa amb *hi* (144). En el cas de (145b), sembla que la pronominalització d'*ho* queda bloquejada per la presència del clíctic *es* impersonal. Todolí (1998, 85) parla «d'incompatibilitat de clítics». Si bé és possible l'oració de (146a), amb l'atribut pronominalitzat amb *ho*, en afegir el sentit impersonal amb el clíctic *es* (146b), la pronominalització de l'atribut amb *ho* queda bloquejada. La combinació més adequada de l'atribut, doncs, ha de ser amb *en*, tal com tenim a (145b).

- (146) a) En Pere respectava que en Joan **ho** fos (**espanyol**)
- b) *En Pere respectava que s'**ho** fos (**espanyol**)

Paral·lelament, apareix *hi* en lloc d'*ho* quan, en una oració impersonal, el verb copulatiu és 'estar':

- (147) a) No creia que **ho** pogués estar (**content**)
- b) *No creia que s'**ho** pogués estar (**content**)

La combinació correcta ha de ser la de (144a), amb *hi*. Deixant de banda els verbs copulatius i quasicopulatius, les construccions amb CPreds. es diferencien de les dues anteriors per la possibilitat d'admetre una segona predicació –predicació secundària–, que pot fer referència al subjecte (148a) o a l'OD (148b). En tots dos casos el clíctic pronominal que els substitueix és *hi*:

- (148) a) La meva cosina mai no condueix **beguda**
La meva cosina mai no **hi** condueix

- b) El van trobar **ajagut** L'**hi** van trobar

Finalment, ens queden les construccions amb CCM. Aquest tipus de construccions també pronominalitzen amb *hi*:

- (149) Avui esmorzarem **ràpidament** Avui **hi** esmorzarem
(150) Corre **de costat** **Hi** corre

Els CPreds. (151) es diferencien dels CCM per la concordança que mantenen amb el subjecte o amb un altre argument del verb (Rigau 2002); els CCM no hi concorden (152) perquè depenen del conjunt del predicat:

- (151) a) El meu germà sempre esmorza **lent**
 Els meus germans sempre esmorzen **lents**
 b) El meu germà sempre camina **tort**
 Els meus germans sempre caminen **torts**
(152) a) El meu germà sempre esmorza **lentament**
 b) El meu germà sempre camina **de costat**

Com a resum d'aquest apartat, hem fet un quadre de la pronominalització dels clítics predicatius. A la primera columna donem els verbs o tipus de verbs que hem descrit: els copulatius 'ésser', 'semblar' i 'estar', els verbs quasicopulatius, els verbs amb CPred. i els verbs amb CCM. A la segona columna donem alguns trets destacats del complement pronominalitzat a l'exemple (nom/adjectiu/adverbi, caràcter referencial, definitud/no definitud, duplicació i exclamació). A la tercera columna proposem un exemple concret i fem la pronominalització del complement. Finalment, a la quarta, cinquena i sisena columnes donem, respectivament, la forma que creiem que ara és de referència, el clíctic que proposa la normativa (si és diferent del de referència) i possibles altres variants (que poden tenir caràcter col·loquial).

QUADRE 6: CLÍTICS PREDICATIUS

Verb o tipus de verb	Trets destacats		Exemple i pronominalització	Variante de referència	Variante normativa	Altres variants
Ésser i Semblar	Nom + Ref.	Def.	- En Joan és/sembla el mestre de Llers - En Joan ho és/sembla	ho	el (la, els, les)	
		Indf.	- En Joan és/sembla un dels mestres de Llers - En Joan ho és/sembla			
Ésser	Nom - Ref.	Def.	- Es comporta com si fos l'amo - Es comporta com si ho fos	ho		en
		Indf.	- En Joan és mestre/un mestre - En Joan ho/n 'és			
Semblar	Nom - Ref.	Def.	- A tot arreu sembla l'amo - A tot arreu ho sembla	ho		
		Indf.	- En Joan sembla mestre/un mestre - En Joan ho sembla			
Ésser	Adj.		- En Joan és bo - En Joan ho/n 'és	ho		en
Estar	Adj.		- En Joan està content - En Joan ho/hi/n 'està - El bastó està tort - El bastó ho/hi/n 'està	ho		hi, en
Semblar	Adj.		- En Joan sembla bo/content - En Joan ho sembla	ho		
Ésser i Estar	Adj. Duplicació + Exclamació		- Que n 'és, de bo! - Que n 'estava, de content!	en		
Ésser	Combinació amb 'es' impersonal		- En Pere respectava que es fos espanyol - En Pere respectava que se'n fos	(es) en		
Estar	Combinació amb 'es' impersonal		- No creia que es pogués estar content - No creia que s'hi pogués estar	(es) hi		
v. Quasicop. i v. CPred.	Adj.		- La noia continua dreta - La noia hi continua - La noia condueix beguda - La noia hi condueix	hi		
CCM	SAdv.		- Treballa bé - Hi treballa	hi		

D'aquest quadre, volem fer-ne un parell d'apunts. Amb els verbs 'ésser' i 'estar', hi ha adverbis que també demanen la pronominalització amb *ho* (Ruaix 2000, 112):

- (153) a) –Ja estàs **bé**?
–Encara no **ho** estic del tot
b) –És **lluny**?
–Sí que **ho** és

D'altra banda, l'ús del clíctic *hi* amb el verb 'estar' és propi de les Balears (Solà 1994, 323), però es deixa sentir també en altres varietats, particularment amb adjectius que expressen posició, com ara 'tort'.

4.2.3.4. Clítics inherents o lèxics

Els clítics inherents o lèxics es caracteritzen perquè, a diferència dels altres, no s'associen a cap element lingüístic. El seu comportament és el que s'apropa més al dels afixos, ja que, com els morfemes derivatius, formen noves paraules (en concret, nous verbs). Per exemple, el verb 'anar' significa 'moure's en direcció a algun lloc' i 'anar-**se'n**', amb dos clítics inherents, 'partir d'un indret'. 'Anar' requereix un OR, però 'anar-**se'n**' no necessita cap complement verbal per satisfer la seva estructura semàntica:

- (154) a) Després de la festa en Joan **va anar a casa seva** (OR)
b) Fa estona que en Joan vol **anar-se'n**

Així, els clítics inherents afegeixen components al significat del verb original al qual s'adjunten o fins i tot els canvien totalment. Són els clítics que acompanyen els anomenats verbs pronominals (Todolí 2002, 1424). Poden realitzar aquesta funció tots els pronoms clítics excepte els datius. En concret, el més fructífer és el paradigma del reflexiu, que pot variar segons la persona afectada (*em, et, ens, us* o *es*): 'produir-**se**', 'agafar-**se**', 'trobar-**se**', etc. Aquest paradigma modifica l'estructura sintàctica del verb respecte als seus complements. Així, per exemple, 'agafar' porta subjecte i OD (155), mentre que 'agafar-**se**', subjecte i OR (156):

(155) Per què en Pere **ha agafat** el meu llibre?

(156) En Joan no va poder **agafar-se** a la barana i va caure

També hi ha el clíctic *en*, que acostuma a acompanyar verbs pronominals relacionats amb el moviment ('anar-se'n', 'sortir-se'n', etc.). El clíctic *hi*, per la seva banda, s'adjunta a verbs relacionats amb la percepció i tant pot provocar canvis sintàctics com semàntics ('sentir-hi', 'fer-hi', etc.). Estructuralment, pot tornar-se un verb intransitiu, i, alhora, variar el seu significat, tal com passa amb 'sentir-hi'. El verb 'sentir' és transitiu, però amb l'inherent no requereix OD i, a més, no fa referència al procés, sinó a la capacitat de 'sentir':

(157) No **sent** el que li dic perquè no **hi sent**

Finalment hi ha algunes formes amb el clíctic acusatiu (Todolí 2002, 1426-1429), però poques, generalment col·loquials i només amb les formes de femení *la* i *les*, com 'dinyar-la', 'passar-la' i 'tenir-se-les', i del neutre *ho*, com 'passar-s'ho' i 'fer-ho'.

La diversitat de clítics pronominals que poden ser inherents ja evidencia les grans diferències que mantenen entre si. Tot i això, Todolí (1998, 96) enumera cinc característiques generals que comparteixen: l'addició del clíctic al verb no és gratuïta (per exemple, els clítics inherents acusatius acompanyen verbs originàriament transitius: 'passar/passar-la'); hi ha una tendència a acompanyar l'addició del clíctic de la prefixació, fet que fins i tot ha unit lèxicament certs clítics al verb ('**endur-se**', '**emportar-se**', etc., o formes col·loquials molt esteses com '**enriure-s**', '**enrecordar-se**', '**ensortir-se**', '**empenedir-se**', etc.); el significat global no sempre es pot predir i fins i tot pot variar totalment ('tocar' significa 'palpar', mentre que 'tocar-hi' significa 'entendre bé alguna cosa, raonar adequadament'); molts verbs encara mantenen l'alternança amb la forma verbal no pronominal, i, finalment, hi ha molts casos de combinació amb el clíctic *es* ('anar-se'n', 'passar-s'ho', 'posar-s'hi', etc.).

4.2.3.5. Els clítics impersonals

Com la seva denominació indica, els clítics impersonals es caracteritzen perquè tornen impersonal el verb. Concretament, «impedeixen la realització del subjecte agent en l'oració» (Todolí 1998, 89):

(158) Avui **els pintors** han pintat la façana Avui **s'**ha pintat la façana

Com els inherents, estan units lèxicament al verb, però se'n diferencien pel seu caràcter impersonalitzador. L'impersonal per excel·lència és *es*, encara que alguns gramàtics sostenen que *hi* també ho és amb determinats verbs (Ferrater 1968; Solà 1990; Todolí 1998, 2002). Pel que fa a *es*, aquest clíctic, a part d'impedir l'aparició de l'argument extern, pot provocar que l'OD es converteixi en el subjecte gramatical:

(159) No hem marcat **cap gol** No s'ha marcat **cap gol**

El clíctic *hi* com a impersonal és un tema més problemàtic. Segons Todolí (2002; 1420), aquest clíctic es dóna amb els verbs 'posar(-hi)', 'dir(-hi)', 'tocar(-hi)' i 'haver(-hi)'. Vegem-ne els usos concrets amb els exemples que dóna Todolí (1998, 90), que alhora són extrets de Joan Solà (1990) i Ferrater (1981):⁴⁰

- (160) On **hi diu** «tira» ha de dir «tia»
(161) A la sola **hi posa** el preu
(162) En aquest pis no **hi toca** el sol
(163) L'any passat **hi havia** més neu que enguany

Es tracta de verbs amb algunes particularitats. 'Posar-hi' té un sentit equivalent a 'dir-hi' i més aviat sembla una adaptació del verb castellà *poner*. Per altra banda, 'tocar-hi', segons Todolí (2002, 1422), es pot substituir per 'haver-hi': 'En aquest pis no **hi ha** sol'; però 'dir-hi' també: 'On **hi ha** «tira» ha de dir «tia»'. En fi, tots tres verbs tenen usos limitats, sovint anàlegs, i amb exemplificacions poc clares i/o ambigües. Amb el verb 'tocar-hi', per exemple, el clíctic *hi* és més probablement un OR representant el sintagma 'En aquest pis'. El fet és que desorienta la posició temàtica habitual de l'OR. En aquests exemples es veu clara l'agramaticalitat de l'ús del clíctic:

- (164) a) *El sol només **hi toca al pis de dalt**
 b) ***Hi** diu el preu **a la part de dintre**

⁴⁰ En una nota de peu de pàgina, Todolí (2002, 1423) afirma que l'oració de l'exemple (162) és de Ferrater (1981, 13-21), «el primer treball que va parar l'atenció en aquesta mena de construccions, que són repeses i estructurades per Solà.».

Serien gramaticals amb *hi* referit a un altre element com ara, respectivament, ‘en aquest edifici’ o ‘en aquest embolcall’. En general, no sembla que el clíctic *hi* d’aquests verbs es comporti de la mateixa manera que *es* impersonal. Finalment ens queda ‘haver-hi’, que és el més utilitzat. Aquest verb és el propi de les oracions existencials, aquelles que expressen la presència d’un element. El fet és que no hi ha un verb ‘haver’ al qual el clíctic s’afegeix per impersonalitzar-lo. Un altre fenomen que posa en dubte el caràcter impersonal d’*hi* és la relació sintàctica del verb ‘haver-hi’ amb el SN que acompanya, ja que alguns gramàtics defensen la seva concordança, la qual cosa el faria subjecte gramatical de l’oració:

(165) No **hi han flors**

Aquest és l’ús més habitual, sobretot col·loquialment. Ara bé, la normativa veta la concordança i estableix que s’ha d’escriure considerant que l’argument és un OD:

(166) No **hi ha flors**

Per tant, la forma pronominal *hi* del verb ‘haver-hi’ tampoc creiem que sigui impersonal. En aquest cas, creiem que és inherent.

4.2.3.6. Clítics possessius

Molt relacionats amb els adjunts datius benefactius i ètics hi ha els clítics possessius, que, tanmateix, com que pronominalitzen un CN, no es poden considerar adjunts. Per tant, a diferència de Todolí (1998, 2002), no els tractem com a tals. Els possessius representen un terreny abrupte dins dels clítics pronominals i amb diverses peculiaritats en les quals, en un estudi de caràcter general com el nostre, no podem aprofundir. Els clítics següents poden fer la funció de possessius: *em*, *et*, *ens*, *us*, *es*, *li*, *els* i *en*. Vegem exemples del seu ús:

(167) a) A la Teresa, **li** van operar el fill

b) Se **m**’ha espatllat la bicicleta

Els clítics possessius es defineixen perquè expressen una relació de possessió amb un element subcategoritzat pel verb, en què el clític representa el posseïdor i aquest element la cosa posseïda. El complement pronominalitzat és un CN; el fet que depengui d'un complement del verb suposa que manté amb aquest una relació de dependència molt més feble que altres complements, com ara els adjunts datius benefactius. La relació amb l'element posseït pot ser de caràcter alienable, com veiem als exemples (168) i (169), i inalienable, com veiem a (170), en referència a parts del cos, i a (171), a membres d'una família:

(168) **M'**esparracaràs **la samarreta** si no vigiles

(169) Si pugem, **t'**embrutaran **el cotxe**

(170) **Li** han enguixat **el braç**

(171) **Li** han raptat **el fill**

En les relacions de possessió alienable 'l'element posseït manté una relació temporal o no essencial amb el posseïdor' (ex: '**Li** han destrossat **el cotxe**'), mentre que en les de possessió inalienable, la relació amb el posseïdor és 'permanent o necessària' (ex: '**M'**he trencat **el braç**'), deixant de banda situacions traumàtiques (ex: '**Li** han tallat **la cama**').⁴¹

D'altra banda, els clítics possessius sovint poden alternar amb altres construccions possessives, com el determinant possessiu (172a) o el sintagma preposicional introduït per *de* (172b):

(172) a) **T'**han tret el plat de la taula Han tret **el teu** plat de la taula

b) **Li** van raptar la germana Van raptar la germana **d'en Pere**

Amb el determinant possessiu, però, hi ha casos en què l'alternança no és possible:

(173) a) Avui **t'**han rentat el cap *Avui han rentat **el teu** cap

b) **M'**he venut el cotxe *He venut **el meu** cotxe

c) Se **m'**ha estripat la camisa *S'ha estripat **la meva** camisa

Les oracions de (173) només serien possibles en funció contrastiva:

⁴¹ Les definicions són de Pérez Saldanya i altres (1998); els exemples són nostres.

(174) Avui he venut **el meu** cotxe i no **el teu**

D'altra banda, sobretot en construccions de possessiu inalienable, l'aparició del clíctic és necessària. Així, si aquest no apareix, les frases poden esdevenir agramaticals (175) o semànticament incompletes (176); exemples de Todolí (1998, 77; els parèntesis són afegits):

(175) Sempre que juga a cartes ***(li)** suen les mans

(176) En Pere ***(s')**ha trencat el braç

Amb la possessió alienable el clíctic és més fàcilment prescindible, encara que la seva absència pot canviar el sentit de la frase:

(177) Si pugen, **(li)** embrutaran el cotxe

Per altra banda, de la mateixa manera que els clítics benefactius i els que representen la funció d'OI, els possessius poden comportar la duplicació del complement, introduït per la preposició *a* (178), poden ser preguntats (179) i poden tenir caràcter reflexiu (180):

(178) **Li** he agafat el jersei **a la Maria**

(179) **A qui** li has agafat el Jersei?

(180) **La Pepa**_i sempre **es**_i renta les mans abans d'anar a dormir

Finalment, cal apuntar que *en* també pot ser un clíctic possessiu:

(181) **D'aquest armari, en** trauré els calaixos

4.2.3.7. Oracions atributives, locatives, existencials i possessives

A banda de les funcions dels clítics pronominals, volem fer esment d'una sèrie de construccions –algunes de les quals ja han anat sortint en la descripció gramatical de les funcions– que estan molt relacionades entre si i que, en alguns casos, presenten vincles especials amb alguns clítics pronominals. Ens referim a les oracions atributives, locatives, existencials i possessives (ALEP).

Les oracions atributives es caracteritzen perquè es construeixen amb verbs semànticament buits (bàsicament només són marques de persona i nombre,

4.2.4. Recapitulació

Hem dedicat aquest bloc a l'anàlisi dels clítics pronominals catalans. Per començar, hem descrit la distribució de les seves formes, criticant la classificació tradicional i proposant catorze formes bàsiques (quadre 3). També hem adoptat la perspectiva morfofonològica com la millor per caracteritzar els clítics pronominals (quadre 5). En àmbit local, hem proposat que les formes *m[ə]/t[ə]/s[ə]* i *ens[ə]/us[ə]/els[ə]*, pròpies de zona dialectal de les comarques gironines, tenen una vocal neutra epentètica, generada per constriccions fonològiques comunes. Finalment, bàsicament seguint Todolí (1998, 2002) hem dividit els clítics pronominals en sis grups d'acord amb les seves funcions: argumentals, adjunts, predicatius, inherents, impersonals i possessius. També hem evidenciat l'estreta relació que mantenen entre si les oracions atributives, locatives, existencials i possessives (ALEP).

En aquest bloc hem vist i caracteritzat els clítics pronominals presos de manera individual. Al bloc següent veurem les diferents possibilitats que tenen d'agrupar-se i les normes que dominen la combinació.

4.3. Grups de clítics pronominals

El comportament general dels grups de clítics no difereix gaire del dels clítics simples en aspectes associats a la seva naturalesa gramatical. Per exemple, funcionen idènticament pel que fa a la posició: enclítica quan acompanyen un infinitiu, un gerundi o un imperatiu, i proclítica amb la resta de formes verbals. Igualment, conserven els trets propis dels clítics com el caràcter generalment àton i la dependència fonològica respecte al verb: també s'hi recolzen formant una unitat fonètica. Per una altra banda, la combinació no és arbitrària i els grups de clítics mantenen una jerarquia estricta d'ordre intern. A més, s'hi produeixen modificacions fonològiques i, fins i tot, morfològiques. En aquest bloc farem referència a totes aquestes peculiaritats.

El següent bloc està distribuït en tres parts. En la primera, donarem la descripció dels mecanismes que dominen l'ordenació de les agrupacions de clítics pronominals (4.3.1.); en la segona, presentarem les peculiaritats de les diferents combinacions (4.3.2.), incidint en les diferents possibilitats combinatòries (4.3.2.1.) i en les modificacions que s'hi produeixen (4.3.2.2.). Després tractarem el fenomen de la fusió en les formes /li/ i /lzi/ (4.3.3.). Per acabar, donarem un apartat de recapitulació (4.3.4.).

4.3.1. Ordre

Per començar, cal tenir present que, en les agrupacions, els pronoms clítics sempre van junts:

(184) Donaré **aigua als meus germans**

Els en donaré/Dóna'ls-en/*Els donaré en

Pel que fa a l'ordre intern de l'agrupació (la posició d'un o altre pronom en la combinació), les formes segueixen un esquema rígid i independent de la posició proclítica o enclítica i de les característiques gramaticals del verb. Així, hi ha uns pronoms que sempre s'anteposen dins de l'agrupació i uns altres que es posposen. Aquest comportament és semblant al dels afixos i, per contra, diferent

Sembla ser, doncs, que l'ordre d'agrupament de clítics no s'explica a partir de la sintaxi. Aquesta afirmació es referma si analitzem exemples en què es poden capgirar les funcions d'una combinació de clítics (Bonet 1991, 67):

(192) **Te'm** van recomanar per a aquesta feina [OI - OD]/[OD - OI]

L'exemple anterior pot interpretar-se de dues maneres:

(193) a) **Em** van recomanar **a tu** per a aquesta feina

b) **Et** van recomanar **a mi** per a aquesta feina

El que hem pogut comprovar amb els exemples donats fins ara és que la 2a persona sempre precedeix la 1a. Per tant, preferim parlar d'un ordre combinatori condicionat bàsicament per la forma.

A continuació, seguint la descripció feta per Badia (1994, 480-81), explicarem les altres particularitats de l'ordre combinatori. Per començar, el clíctic *es* sempre obre qualsevol combinació en què aparegui:

(194) **Se** me'n va anar ben lluny/**Se** li ha posat malalt

A l'altre extrem, els clítics *en*, *hi* i *ho* sempre ocupen la darrera posició del seu agrupament:

(195) Dóna'ls-**hi**/Li **ho** va agafar/Menja-te'**n** una

En el cas que aquestes tres formes es combinin entre si (l'únic cas possible és el d'*hi* amb *en*),⁴⁴ la darrera posició absoluta és per a *hi*:

(196) No crec que **n'hi** hagi per tant/Va cabre-**n'hi** un més

Les formes anteriors, *en*, *hi* i *ho*, tenen en comú l'absència de marca gramatical de persona. Pel que fa a les que en tenen (deixant de banda *es*), les de 2a persona sempre ocupen la primera posició, i les de 3a, l'última. Aquesta disposició es pot il·lustrar de la següent manera: *2a persona - 1a persona - 3a persona*. Vegem-ne exemples:

(197) Van voler portar-**vos-la** a casa (2a - 3a)/**Ens el** van demanar (1a - 3a)

⁴⁴ Tanmateix, Ruaix (2000, 107) accepta la combinació entre *en* i *ho* amb exemples com 'endur-se-**n'ho**'.

Menja-te'l (2a - 3a)/Te me li vas declarar (2a - 1a - 3a)

Finalment, ens queda esmentar l'ordre entre clítics de 3a persona amb el morfema de persona *l*. El clíctic *els* sempre obre qualsevol agrupament (198) –amb les dues funcions que pot representar, datiu i acusatiu–, però les combinacions amb el clíctic *li* pateixen canvis morfològics (199):

(198) dóna'**ls-el**/remena'**ls-la/els** les va portar/**els els** van demanar

(199) dóna-l'**hi**/remena-**la-hi/les hi** va portar/**els hi** van demanar

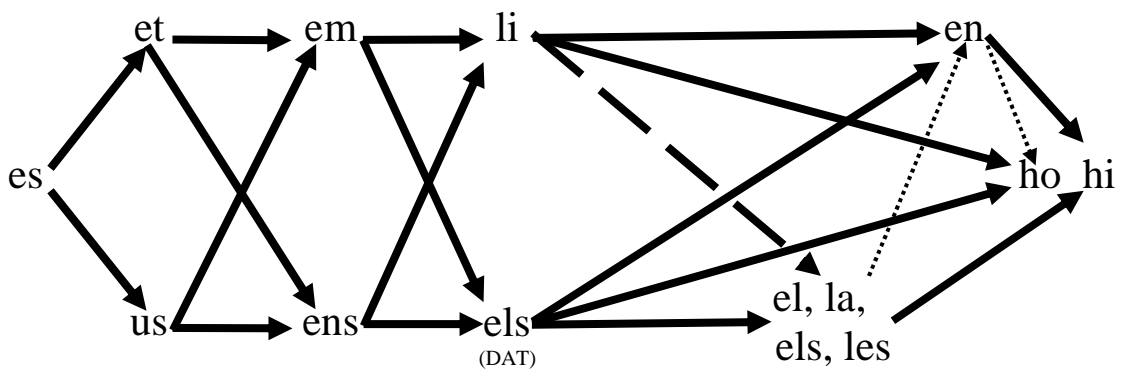
No obstant això, en valencià, aquests canvis no es donen i *li* sempre obre les combinacions:

(200) **Li'l** va demanar/Dóna-**li-la/Li'ls** va regalar

Com podem comprovar, si deixem de banda els canvis morfològics de la combinació amb *li*, en les combinacions de tercera persona amb el morfema *l* l'ordre combinatori s'associa a la funció sintàctica: DAT > AC.

Per veure l'ordre combinatori establert fins al moment d'una manera gràfica, fixem-nos en el següent esquema:

ESQUEMA 3: ORDRE DELS CLÍTICS PRONOMINALS

L'ordre de combinació va d'esquerra a dreta i les possibilitats combinatòries dels clítics són indicades per les diferents fletxes. Cada forma permet l'agrupació amb

les que s'indiquen amb una fletxa i, alhora, amb les consecutives. Així, per exemple, *es* pot combinar-se amb tots els clítics i ocupa sempre la primera posició, mentre que *hi* també es pot unir a tots (menys a *ho*), però situant-se el darrer. Igualment, veiem com agrupacions de pronoms com *us* i *et* (2a persona), *em* i *ens* (1a persona) o *els* (DAT) i *li*, situats a diferents nivells, no es poden donar. Argente (1976, 43) ja proposa un model semblant, basant-se en Perlmutter (1971): *es* - II - I - III (AC) - III (DAT) - *en* - *ho/hi*. D'altra banda, al quadre hi ha dues combinacions que hem marcat amb una fletxa discontinua prima. Es tracta de possibilitats poc utilitzades, més aviat residuals, que alguns gramàtics accepten en llengua formal: *en* - *ho* i *el/la* - *en*. Considerem que, tot i que es poden produir, només són acceptables per a alguns parlants i es manifesten amb verbs i en contextos específics. Per exemple, la combinació *el, la* - *en*, bàsicament només s'exemplifica amb el verb 'treure' (Fabra 1995, 62; Marvà 1968, 200; Valle 2002): '**la n**'he tret'; '**el n**'hem tret'. Pel que fa a la combinació *en* - *ho*, l'agrupació encara és més inusual i també apareix amb verbs com 'treure', o semblants, com 'endur-se' (Ruix 2000, 107): '**n**'ho va treure'; 'endur-se-**n**'ho'. Finalment, al quadre hi ha una combinació que hem marcat amb una línia discontinua gruixuda. És la combinació de *li* - *el, la, els* i *les*, que ja hem deixat clar que exclusivament es dona en valencià.

4.3.2. Combinació

4.3.2.1. Possibilitats combinatòries

La majoria de gramàtiques donen les mateixes possibilitats combinatòries als clítics pronominals que als elements que representen. Seguint aquesta idea, s'arriba a parlar de combinacions de quatre, cinc i fins a sis pronoms clítics (Badia 1984, 1994; Ruix 2000, 101). Essent més realistes i des d'un punt de vista comunicatiu, tal com sosté Todolí (1998), creiem més convenient parlar de combinacions habituals de com a màxim tres clítics (ternàries), mentre que les de dos (binàries) són les més freqüents. Ara bé, no totes les combinacions binàries i ternàries són possibles. Per començar, les de tres sovint comporten que un dels

clítics sigui un possessiu (201) o bé que no tingui referent lèxic, és a dir, que sigui inherent (201) o datiu ètic (202):

- (201) Al camp, no **me l'hi** portis més [Poss. - OD - OR]
 (202) **Se l'hi** va imaginar [Inherent - OD - CPred.]
 (203) Ja té massa regals, espero que no **me li'n** facin més [DÈti. - OI - OD]

També cal tenir en compte que, en l'agrupament de clítics pronominals, no poden coincidir dues formes idèntiques, encara que representin funcions diferents:

- (204) a) Vaig mirar de parlar **amb el teu pare a casa teva**
 b) Ja saps que (***hi**) **hi** vaig mirar de parlar (**a casa teva/amb el teu pare**)
 (205) a) Vaig anar **fins a casa a peu**
 b) Vaig anar-**hi**(*-**hi**) (**a peu/fins a casa**)

Ara bé, es dona un cas d'una combinació entre dos clítics iguals superficialment. Es tracta de les formes que funcionen com a acusatiu masculí i datiu plurals, que ja hem vist que segons la normativa revesteixen la mateixa forma: *els*. D'aquesta manera, en català normatiu la combinació d'aquestes dues formes és possible:

- (206) Demà donaré **els llibres als alumnes** Demà **els els** donaré

Cal tenir en compte, però, que, com hem deixat palès al quadre 5, resulta plausible atribuir-los dues formes subjacents diferenciades. A més, col·loquialment, aquesta combinació en general se soluciona amb la forma [əlzi] (igual que el datiu plural col·loquial /lzi/), com en l'exemple que segueix:

- (207) Demà donaré **els llibres als alumnes** Demà **els hi** donaré

4.3.2.2. Modificacions dels pronoms en les combinacions

Ja hem dit que en l'agrupament dels clítics pronominals es donen diversos canvis. N'hi ha de caràcter fonètic, a causa de la naturalesa asil·làbica d'alguns pronoms o de principis que regeixen la pronunciació, i n'hi ha de caràcter morfològic. Seguidament tractarem aquestes modificacions.

A l'apartat 4.2.2.3. hem explicat la distribució de les vocals epentètiques en clítics simples. A continuació completarem aquesta explicació amb la de la presència de la vocal epentètica en les seqüències de clítics. En combinacions, la vocal epentètica apareix entre els clítics consonàntics, contràriament al que hem dit que passa amb els clítics simples, on generalment apareix a la perifèria. Vegem-ne exemples tenint en compte que els de (208b) són formes orals:

- (208) *a)* se l'estima/**te**'ns perdràs/**me**'ls portaràs/menjar-**te**'ls/oblidant-**se**'n
b) els[ə] la donarà/us[ə] n'oblidareu/troba'ns[ə]-la

En l'exemple 'se l'estima', no sembla que hi hagi cap raó fonològica que impedeixi la producció de '*es l'estima'. Tanmateix, segons Bonet i Lloret (2005, 38), casos com '*es l'estima' transgredirien principis sil·làbics com l'ONSET o NO-CODA (vegeu nota de peu 33 d'aquesta secció), cosa que no passaria amb 'se l'estima'. Per altra banda, tot i que en els exemples de (208b) no sembla haver-hi una producció gaire problemàtica (sobretot en casos com 'troba'ns[ə]-la', ja que tenim mots com 'translació'), segons Bonet i Lloret (2005, 37-40), l'epèntesi apareixeria per solucionar el problema de la coda complexa ([ns] en el cas esmentat). Amb la vocal de suport, doncs, l'estructura sil·làbica no presentaria cap dificultat. En general, tal com apunten Bonet i Lloret (2005), en les combinacions de pronoms hi hauria la tendència a produir una seqüència sil·làbica el màxim de simple, amb la qual cosa les síl·labes s'aproprien a la forma CV (Consonant - Vocal). Amb tot això, hem justificat fonològicament el canvi més notable es dona en combinacions, la presència de la vocal a la dreta en la sèrie de clítics *em*, *et* i *es*:

- (209) **Me** li van robar la cartera/Menja-**te**-li l'entrepà/**Se** me'n fot

Amb relació a aquests canvis, hi ha algunes convencions gràfiques. Per exemple, tenim la regla ortogràfica de situar l'apòstrof el màxim a la dreta possible:

- (210) No **me**'l deixen veure/**Te**'ls trobaràs a casa/No **se**'n va recordar/**Se**'ns va oblidar
(211) **Se n**'havia d'anar/**Me l**'he trobat/**Te m**'enduré la samarreta

Un altre canvi destacable i que ha donat molt a parlar es dóna en la combinació del datiu singular *li* amb l'acusatiu de 3a persona amb morfema *l* de persona: *el*, *la*, *els* i *les*. Formalment s'explica que *li* passa a *hi*, situat al final, en la seva posició habitual, de tal manera que l'ordre normal DAT - AC s'altera. Vegem com se soluciona en la llengua normativa:

(212) Vaig donar **el gerro/la gerra/els gerros/les gerres al veí**
L'hi/La hi/Els hi/Les hi vaig donar

Hi ha altres clítics pronominals que poden funcionar com a acusatiu: *en* i *ho*. La normativa prescriu que es combinen de la següent manera:

(213) Vaig donar **això/beguda al veí** **Li ho/Li'n** vaig donar.

Ara bé, en el llenguatge col·loquial del català central, el clític *li*, quan entra en contacte amb qualsevol acusatiu, passa a *hi* (o més ben dit, esdevé fonològicament /i/) i es perd la distinció entre el masculí, el femení i el neutre *ho*.⁴⁵ D'aquesta manera, dels exemples anteriors, en col·loquial no es distingeix *l'hi*, de *la hi* i de *li ho*, sinó que tots se solucionen amb [*li*]:

(214) Vaig donar **el gerro/la gerra/això al veí** [**li**] vaig donar

Igualment, *li'n* esdevé col·loquialment *n'hi*:

(215) Vaig donar **beguda al veí** **N'hi** vaig donar

Pel que fa al valencià, però, tal com comentàvem anteriorment parlant de l'ordre, aquests canvis morfològics no es donen:

(216) Vaig donar **el gerro/la gerra/els gerros/les gerres/això/beguda al veí**
Li'l/Li la/Li'ls/Li les/Li ho/Li'n vaig donar

Tanmateix, com molt bé diu Todolí (1998), en aquesta varietat el clític *hi* no representa cap funció sintàctica, cosa que fa impossible el canvi. Tornant als casos col·loquials del català central, Joan Solà (2006) proposa reconsiderar les

⁴⁵ Per a una anàlisi acurada d'aquest fenomen, vegeu Joan Solà (2006, 152) o Bonet i Lloret (2005).

formes normatives que no s'han consolidat com *la hi*, *li ho* i *li'n*, i, per tant, acceptar l'ús normatiu de *l'hi* per a les dues primeres i de *n'hi* per a la tercera.

Finalment, Badia (1994) i Todolí (1998) intenten explicar les raons de les modificacions morfofonològiques des de dues perspectives diferents. D'una banda, Badia (1994, 487) ho fa des d'un punt de vista diacrònic, dient que les formes originals van anar canviant per causes de pronúncia: «(...) fins que la pronunciació repetida de dues *l* començà de produir un efecte cacofònic, que acabà introduint el pron. *hi* en comptes de *li*.» Per la seva banda, Todolí (1998, § 4.2.5.) apunta que, tal com passa amb els afixos, dos morfemes idèntics no poden anar junts i per això la marca de persona *l* només es realitza una vegada i *li* se substitueix per *hi*, que no té morfema de persona. Totes aquestes reflexions serviren per a les formes amb *l* com a marca de persona, però no explicarien el canvi col·loquial de *li'n* a *n'hi* i de *li ho* a *l'hi*.

4.3.3. Fusió en /li/ i /lzi/

Com ja hem avançat en punts anteriors (4.1.2.1.), la fusió és un fenomen que es produeix quan els afixos poden assumir més d'un valor gramatical, tal com ho fa el morfema *o* de 'menjo', que conté informació gramatical de temps, conjugació, persona i mode (Pérez Saldanya i altres 1998, 152-153). Els clítics pronominals, en canvi, si seguim la perspectiva morfofonològica de lingüistes com Bonet i Lloret (2005), Pérez Saldanya i altres (2004) o Mascaró (1986), no es consideren fusionants, més aviat aglutinants. Ara bé, a la pràctica trobem certs casos que morfològicament podem anomenar de fusió. Ens referim a la combinació de terceres persones d'acusatiu i datiu. Considerem els següents exemples com a generals, encara que alguns no són normatius:

(217) *li* (datiu) - *el, la, ho* (acusatiu) = /li/

El cromó, [li] vaig donar (a ell)

La carta, [li] vaig donar (a ell)

Això, [li] vaig donar (a ell)

(218) *li* (datiu) - *els, les* (acusatiu) = /lzi/

Els entrepans, [əlzi] vaig donar (a ell)

Les maletes, [əlzi] vaig donar (a ell)

(219) *els* (datiu) - *el, la, ho, els, les* (acusatiu) = /lzi/

El cotxe/la moto, [əlzi] vaig regalar (a ells)

Els petards/Les monedes, [əlzi] vaig regalar (a ells)

Això, [əlzi] vaig regalar (a ells)

Anteriorment hem apuntat que el clíctic *li* passa a /i/ (escrit *hi*) quan entra en contacte amb un clíctic acusatiu (*el, la, els, les, en* i *ho*). D'aquesta manera, donaria /li/ en singular i /lzi/ en plural. Una manera d'explicar aquests canvis seria plantejant que tant /li/ com /lzi/ serien una sola forma que contindria la informació de nombre, persona i cas. D'aquesta manera, tal com apunten gramàtics com Mascaró (1986) o Bonet i Lloret (2005), el morfema *l* equivaldria a la 3a persona que no és reflexiva, *i* a la 3a persona del datiu i, en el cas de /lzi/, *s* (/z/) seria el morfema de nombre. Pel que fa a la forma /lzi/, Bibiloni (1975, 18) escriu:

«A altres parlars catalans també hi ha aquest pronom (*elzi*), que les gramàtiques, en condemnar-lo, solen escriure *els hi*, ex: *els hi portaré els llibres*. No obstant això, nosaltres considerem que en mallorquí podria tractar-se més que de l'addició del pronom adverbial *hi*, d'una forma paral·lela a *elze* amb la *i* pròpia del datiu, agafada del pronom *li*.»

Així doncs, estendríem la idea proposada per Bibiloni a la resta de «parlars catalans» i també a la forma /li/. Amb aquesta reflexió, considerariem que els morfemes /l/ i /z/ de /l+i/ i /l+z+i/ són fusionants quan contenen informació de dues formes combinades. En aquesta anàlisi podríem incloure fàcilment les formes *n'hi* (/n+i/) i *els n'hi* (/l+z+n+i/), amb les seves variants *li'n* (/l+i+n/) i [əlzi]'n (/l+z+i+n/), que se'n diferencien per l'ordre dels morfemes presents. Aquesta explicació, basada en les seqüències de morfemes identificables en les formes audibles, no és contradictòria amb la de Bonet (1995), que presenta aquestes seqüències com a resultants de processos d'elisió dins de les seqüències obtingudes per la combinació del conjunt de morfemes dels clítics implicats.

En general, concloem que bàsicament en el parlar col·loquial, però també en algunes formes normatives, quan conflueixen les terceres persones d'acusatiu i

datiu no reflexives, s'evita la repetició dels morfemes /l/ i /z/, cosa que provoca que apareguin les formes /li/ i /lzi/. Aquest fenomen donaria als dits fonemes caràcter fusionant, que tindrien en comú amb diversos afixos.

4.3.4. Recapitulació

En aquest tercer bloc, hem començat descrivint l'ordre fix que segueixen les seqüències de clítics pronominals catalans. Així, a part de la tercera persona, en què el cas acusatiu precedeix el datiu (condicionat sintàcticament), l'ordenació ve determinada per la persona ($2a > 1a > 3a$), amb la forma *es* iniciant sempre el grup, i *en* i *ho/hi* (en aquest ordre), acabant-lo (esquema 3). També hem repassat els canvis més habituals de les diferents combinacions de clítics pronominals. Finalment, hem acabat tractant el cas de fusió de les formes /li/ i /lzi/, en què /l/ és morfema de 3a persona, /i/ de cas datiu i /z/ de nombre plural, i en què /l/ i /z/ corresponen alhora als pronoms d'acusatiu i de datiu.

Després de descriure els fenòmens principals propis de les agrupacions de clítics pronominals, el bloc següent tractarà un aspecte realment controvertit de la gramàtica pronominal: la duplicació.

4.4. Duplicació pronominal

Dins de la complexitat que hem comprovat que hi ha en la gramàtica pronominal, la duplicació n'és un dels temes més polèmics i que compta amb opinions més diverses. Les principals causes d'aquestes divergències són l'heterogeneïtat de les construccions (sobretot les d'OI) i la diversitat en la variació dialectal. D'aquesta manera, el context gramatical pot comportar que la duplicació sigui obligatòria, opcional o totalment bloquejada, i, per si fos poc, trobem dialectes en què la duplicació està generalitzada i d'altres en què és francament escassa (Todolí 2002).

Aquest bloc, l'últim i el més curt d'aquesta secció, el dividirem en tres parts. En la primera, explicarem i diferenciarem la duplicació «estricta» i la duplicació general (4.4.1.); en la segona, tractarem la duplicació pronominal obligatòria amb els pronoms forts (4.4.2.), i, en la darrera part, parlarem de la duplicació pronominal amb els clítics pronominals datius (4.4.3.). Per acabar, farem una recapitulació dels aspectes bàsics del bloc (4.4.4.).

4.4.1. Duplicació «estricta» i duplicació general

La duplicació pronominal és un fenomen que es dona en la majoria de les llengües romàniques, en algunes llengües eslaves com el macedoni i el búlgar (Camacho 2002, 76) i en altres llengües com el grec modern (Papangeli 2000). Tradicionalment s'anomena «doblament de clíctic» o «pleonasme pronominal». Cal no confondre-la amb la repetició de clíctic, que, com el seu nom indica, és la reiteració del mateix clíctic en una oració en posició proclítica i enclítica:

(220) **Ho** va voler dir-**ho** de manera planera

(221) a) (...) no **hi** pot fer-**hi** res (...)

b) (...) que **hi** va poguer-**hi** haver (...)

Construccions com les anteriors són condemnades pels gramàtics normatius (Marvà 1968; Ruaix 2000; entre d'altres), però són ben vives en certs dialectes

catalans com el barceloní (Alegre 1991). De fet, els exemples de (221) són extrets de les entrevistes del nostre grup de control.

Considerem que hi ha dos casos de duplicació pronominal, una d'«estricta» i una altra de més general. Anomenem duplicació pronominal «estricta» la presència en una mateixa oració d'un complement en la seva posició canònica i d'un clíctic pronominal en coreferència (Todolí 2002, 1395). Vegem-ne exemples:

(222) **Li**_i direm **a la Marta**_i que ha de venir demà

(223) Tan sols **m'**_iagrada **a mi**_i

Un cas especial de duplicació es dóna amb el pronom indefinit 'tot', que, quan funciona com a OD neutre, requereix la duplicació amb el clíctic neutre *ho*. Així, no es pot prescindir del pronom si es vol mantenir la gramaticalitat:

(224) Va menjar-s' **ho tot**/* Va menjar-**se tot**

En els casos de duplicació general, el clíctic es troba en coreferència amb el complement, però aquest no se situa en la seva posició canònica. Es tracta de construccions en què un complement està dislocat –a l'esquerra, sinislocació, o a la dreta, dextralocació. Apareix un clíctic anomenat «pronom de represa» perquè el complement no ocupa la seva posició canònica, sinó que apareix en un emplaçament extern a l'oració:

(225) **A la teva mare, li** netejarem el cotxe

(226) No **li** volien donar els diners, **a en Joan**

D'altra banda, hi ha casos que, encara que ho sembli, no hi ha duplicació perquè el clíctic involucrat és inherent. Aquests casos s'acostumen a anomenar «falsa» duplicació. Les construccions amb clítics inherents, com ja hem vist anteriorment a l'apartat 4.2.3.4., es caracteritzen perquè el pronom no posseeix ni càrrega semàntica ni sintàctica. Així, no considerem que es produeixi la duplicació perquè el clíctic no és coreferent amb el complement (Ruix 2000, 125):

(227) a) ***Hi**_i ha molta gent **a la plaça**_i

b) ***Me'n**_i vaig **de casa**_i

4.4.2. Pronoms forts

Els casos més clars de duplicació pronominal es donen amb els pronoms forts. La duplicació és generalment obligatòria independentment que el cas sigui datiu o acusatiu. Així, si el clític no apareix, la frase resulta agramatical:

- (228) a) Crec que ***(el)** convidaran **a ell**
 b) **A mi** no ***(m')**agrada el tennis
 c) **A ell** ***(li)** sembla malament que pleguis

Cal apuntar, però, que hi ha algunes excepcions:

- (229) a) **Em** van recomanar **a tu** per a aquesta feina
 b) **Et** van recomanar **a mi** per a aquesta feina

4.4.3. Datus

Hi ha casos de certs datius en què o bé la duplicació és obligatòria, tal com hem vist que passa amb els pronoms forts, o clarament hi ha tendència a fer-la. El primer d'aquests datius és el benefactiu, que no necessita el clític per mantenir la gramaticalitat de la frase:

- (230) a) **(Li)** buscarem una xicota **al teu germà**
 b) No sé perquè **(els)** portaran caramels **als nens**

La duplicació també tendeix a aparèixer quan s'associa amb un possessiu inalienable:

- (231) **(Li)** he tocat la mà **a la Míriam**

La duplicació esdevé obligatòria quan «el verb designa un procés intern del subjecte i l'element representat pel clític forma part del mateix subjecte» (Todolí 2002, 1398). Vegem-ne un exemple (Todolí 2002, 1398):

- (232) ***(Li)** ha sortit una altra dent **al nen**

El darrer datiu que tractem és l'OI amb paper temàtic d'experimentador, que complementa verbs psicològics com 'agradar', 'interessar', etc., o pseudoimpersonals com 'caldre', 'passar', etc. En aquests casos la duplicació és obligatòria (233), excepte en certs contextos de verbs psicològics en què el subjecte és definit i temàtic, i el complement experimentador és indefinit i remàtic (234):⁴⁶

(233) a) Les roses no ***(li)** agraden **a la meva xicota**

b) El que ***(li)** cal **a l'Anna** és un bon xicot

(234) Aquest concert no **(li)** agrada **a ningú**

4.4.4. Recapitulació

En aquest bloc hem descrit les diferents possibilitats de duplicació pronominal: estricta i general. També hem vist el cas més clar de duplicació, que es dona amb els pronoms forts i és obligatòria. Finalment, hem esmentat casos de tendència o obligatorietat de duplicació amb pronoms clítics datius: els casos del benefactiu i del possessiu.

Aquest ha estat el darrer bloc d'apartats de la secció descriptiva dels clítics pronominals del català. A la secció següent, bàsicament seguint l'esquema utilitzat per al català, descriurem els fenòmens que caracteritzen els clítics pronominals de la llengua romanesa.

⁴⁶ Entenem per *tema* la informació coneguda (o vella) i per *rema* la desconeguda (o nova).

5. CLÍTICS PRONOMINALS DEL ROMANÈS

Aquesta secció se centra en la descripció dels trets més significatius de la gramàtica pronominal del romanès, incidint en tots aquells que presenten un funcionament distant del propi del català. En l'estructuració de la secció, seguirem el mateix esquema que en la secció 4. Així, per començar, farem una breu introducció a les categories generals de clíctic i de pronom personal del romanès (5.1.), després caracteritzarem els seus clítics pronominals (5.2.), en tractarem les agrupacions (5.3.), i, per acabar, descriurem el fenomen de la duplicació pronominal (5.4.).

5.1. Introducció

La llengua romanesa, com a membre del grup de les llengües romàniques, comparteix moltes característiques gramaticals amb la seva «germana» catalana. La gramàtica pronominal no n'és una excepció. Ja ho anirem veient a mesura que avancem. Abans, però, en aquest breu capítol introductori, tractarem de manera general les dues categories que donen nom als clítics pronominals: els clítics (5.1.1.) i els pronoms personals (5.1.2.).

5.1.1. Clítics

El romanès disposa d'una llista molt rica i variada dels diversos clítics. A part dels pronominals, seguint Dobrovie-Sorin (1994, 62), també hi ha clítics adverbials (*nu*, que significa 'no', i *mai*, que significa 'més'), conjuncions clíctiques (*să*, que acompanya formes de subjuntiu), preposicions (*a*, que

acompanya infinitius) o, fins i tot, alguns auxiliars¹ (*am*, del verb *a avea*, que significa ‘he’, del verb ‘haver’). Quan entren en contacte més d’un clíctic, sovint s’elideixen vocals, es produeixen contraccions i es formen diftongs. La marca gràfica que s’utilitza per assenyalar els canvis formals és el guió (-).

Per al català, hem seguit l’anàlisi dels clítics d’Anderson (2005), que els considera *afixos sintagmàtics* (vegeu l’apartat 4.1.2.2.). Pel que fa al romanès, seguim Legendre (2000), que, basant-se en aspectes teòrics del mateix Anderson i en altres lingüistes com Stump (1992) i Spencer (2000), proposa estudiar els clítics pronominals i els auxiliars del romanès també com a *afixos sintagmàtics*. Un altre punt de vista és el de Monachesi (2000), que sosté que els clítics pronominals i alguns adverbials –intensificadors del tipus *mai* (‘més’)– tenen un estatus afixal a nivell de mot («*word-level affixes*»).

5.1.2. Pronoms personals

En romanès, com és característic en les llengües romàniques, hi ha dos tipus de pronoms personals: els forts i els clítics. Com en català i en altres llengües, el caràcter àton general dels clítics és el factor principal que es té en compte a l’hora de denominar-los. Així, la majoria de les gramàtiques consultades parlen de formes àtones: *forme neaccentuate*, a Avram (1997); *unstressed forms*, a Daniliuc i Daniliuc (2000); *formas átonas*, a González-Barros (2004). Per la nostra banda, seguirem el criteri establert i els anomenarem *clítics pronominals*, tal com es fa a Lamuela i Ani (2005).

Els pronoms forts del romanès són molt semblants als del català. En funció de subjecte (nominatiu) només s’usen amb valor emfàtic o de contrast (1b) (Cojocar 2004, 55):

- (1) a) **(Eu) Sunt studentă**
 ‘**(Jo)** Sóc estudiant’
- b) **Eu sunt profesoara, ea e o studentă!**
 ‘**Jo** sóc la professora, ella és una estudiant!’

¹ Altres autors com Popescu (2000), Legendre (2000) i Kuchenbrandt i altres (2005, 19) també tracten els auxiliars com a clítics.

Ocorre el mateix en funció de complement, però, en canvi, hi sol aparèixer de manera regular el clíctic corresponent. Ja ho anirem veient al llarg de la secció. Així, en romanès també hi ha pronoms forts acusatius (2a), datius (2b) i genitius (2c). Vegem-ne exemples (Cojocaru 2004, 56, 58 i 73):

- (2) a) *Te iubesc pe tine*
‘T’estimo a **tu**’
- b) *Îmi aduce cartea mie, nu ție!*
‘Em porta el llibre a **mi**, no a **tu**’
- c) *Eu vorbesc cu prietenul lui*
‘Jo parlo amb el **seu** amic’ (lit. ‘Jo parlo amb l’amic d’**ell**’)

5.2. Clítics pronominals

Després d'haver fet una breu caracterització de les dues categories que donen nom als clítics pronominals, a continuació ens centrarem definitivament en els clítics pronominals del romanès i el seu funcionament general. En la confecció del capítol seguirem l'esquema del mateix tema de la secció 4 (del català). Així, començarem amb la distribució de les formes bàsiques dels clítics pronominals romanesos (5.2.1.), continuarem amb la seva col·locació respecte al verb i l'enumeració de les diferents variants formals que poden adoptar (5.2.2.), seguirem amb l'anàlisi morfofonològica (5.2.3.) i la caracterització de les funcions sintàctiques que poden representar (5.2.4.), i, finalment, acabarem amb una breu menció dels règims verbals i les ALEP (5.2.5.). Òbviament, en aquests apartats, en tot moment anirem comparant l'estructura gramatical del romanès amb la del català. Per acabar, farem una recapitulació dels aspectes més importants que haurem tractat (5.2.6.).

5.2.1. Distribució de les formes

Com els del català, els clítics pronominals romanesos adopten diferents formes segons el context. Abans de tractar cada cas particular, presentem un quadre on mostrem els clítics pronominals que considerem bàsics, és a dir, aquells que apareixen en la posició més habitual; entre parèntesis hi escrivim la forma catalana equivalent per establir-hi posteriorment algunes comparacions:

QUADRE 7: CLÍTICS PRONOMINALS BÀSICS DEL ROMANÈS

		SG		PL		
1a persona	AC	<i>mă</i>	'em'	<i>ne</i>	'ens'	
	DAT	<i>îmi</i>				
2a persona	AC	<i>te</i>	'et'	<i>vă</i>	'us'	
	DAT	<i>îți</i>				
3a persona	AC	MASC	<i>îl</i>	'el'	<i>îi</i>	'els'
		FEM	<i>o</i>	'la'	<i>le</i>	'les'
		NEUT		'ho'	–	
	Reflexiu	<i>se</i>		'es'		
	DAT	MASC/FEM	<i>îi</i>	'li'	<i>le</i>	'els/[əlzi]'
		Reflexiu	<i>își</i>		'es'	

Primer de tot, tal com veiem al quadre, és important de remarcar que en romanès no hi ha clítics pronominals que facin referència al subjecte, és a dir, que tots són d'objecte, ja sigui directe (cas acusatiu) o indirecte (cas datiu). Morfològicament, els clítics romanesos són molt propers als catalans, amb morfemes idèntics com la *m* de 1a persona del singular (*em/mă* i *îmi*), la *t* de la 2a del singular (*et/te* i *îți*) o la *s* de 3a persona amb caràcter reflexiu (*es/se* i *își*).² La forma que més sobta és la d'acusatiu femení (*o*), ja que en català i en castellà el morfema *o* s'identifica més aviat amb el gènere masculí. Tanmateix, *o* també s'usa pel neutre, molt

² El morfema *i* del datiu provoca que la forma fonètica dels morfemes consonàntics sigui: [um¹] (*îmi*) de 1a persona, [uts¹] (*îți*) de 2a, i [u¹] (*își*) de reflexiu de 3a.

proper al clíctic català *ho*. Una altra diferència és la major distinció entre formes d'acusatiu i datiu, ja que en català només hi ha una forma de 1a persona del singular (*em*), de 2a del singular (*et*) i de 3a amb caràcter reflexiu (*es*). Així, per exemple, hi ha casos en què en català morfològicament no es pot distingir el cas i en romanès no hi ha dubte (Cojocaru 2004, 163):

- (3) a) *a se mira*
'sorprenre's (d'alguna cosa)'
b) *a-și face*
'fer-se (a un mateix, alguna cosa)'

Finalment, una darrera diferència fonamental és que, com el castellà i a diferència del català, el romanès no disposa de partícules pronominals equivalents a les catalanes *en* i *hi*.

5.2.2. Emplaçament i variacions formals

L'emplaçament dels clítics pronominals del romanès és molt semblant al del català i la resta de llengües romàniques: solen ser proclítics, situats davant de la forma verbal, o enclítics, al darrere. La mesoclisi, la presència de clítics situats entre la forma no finita i l'auxiliar posposat, és el fenomen més distant, però no l'únic de diferent. Pel que fa a les variacions formals, veurem que hi ha formes que es mantenen sempre iguals, però d'altres que pateixen modificacions.

5.2.2.1. Proclisi, enclisi i mesoclisi

Els clítics pronominals del romanès són proclítics amb les formes verbals conjugades, excepte l'imperatiu afirmatiu. Vegem-ne un exemple (Răuță 1973, 123):

- (4) *Îmi place spectacolul*
'M'agrada l'espectacle'

També ho són amb els infinitius, a diferència dels catalans (Cojocaru 2004, 159):

- (5) *De ce m-ai sunat? Numai pentru a mă întrista?*
 ‘Per què m’has trucat? Només per entristir-me?’

D'altra banda, l'enclisi es dóna amb el gerundi (6a), forma no personal, i amb l'imperatiu afirmatiu (6b) (Cojocaru 2004, 147 i 159):

- (6) a) *văzându-vă*
 ‘veient-vos’
 b) *Arată-mi pantoful!*
 ‘Ensenya'm la sabata!’

Diferenciem l'imperatiu afirmatiu del negatiu perquè en el segon, construït amb l'infinitiu, hi ha proclisi i no enclisi (Cojocaru 2004, 147):

- (7) *Nu îmi (nu-mi) arăta pantoful!*
 ‘No m’ensenyis la sabata!’

El clíctic *o* té un comportament particular pel que fa a l'emplaçament. Amb les formes verbals simples és proclíctic, però amb les formes compostes i perifràstiques, que es construeixen amb un auxiliar, també pot ser enclíctic (8), i, si l'auxiliar comença per vocal (com passa amb el perfet, els dos condicionals i els presumptius), l'enclisi és obligatòria (9) (Sasaki i Căluianu 2000, 59):³

- (8) *îmi va arăta-o/mi-o va arăta*
 ‘me la/m'ho ensenyarà’
 (9) *mi-a arătat-o/*mi-o a arătat*
 ‘me l'/m'ho ha ensenyat’

Cal precisar que el clíctic *o* pot equivaler al femení definit *la* o al neutre *ho* i, en altres contextos, també és l'article indeterminat femení *una*.

D'altra banda, com passa en català i en la majoria de llengües romàniques, en romanès també es produeix el fenomen de la pujada de clíctic (vegeu l'apartat 4.2.1.1.). Vegem-ne un exemple (Monachesi 2000, 283):

³ Per veure més dades sobre el comportament particular de *o*, vegeu Sasaki i Căluianu (2000).

- (10) *O voi vedea(-o)*
 ‘**La** vaig a veure(-**la**)’

També és important remarcar que, a diferència de que passa en català, alguns adverbis clítics com *mai* (‘més’) poden interposar-se entre el pronom clític i la forma verbal (Cojocaru 2004, 148):

- (11) *Vă rog să nu vă mai duceți acolo!*
 Us prego que no us més porteu allà
 ‘Us prego que no hi torneu’

Ens queda per tractar la mesoclisi. Aquest fenomen també s’acostuma a anomenar *endoclisi* (Camacho 2002; Harris 2002; Roberts 1997; entre d’altres), mot introduït per Zwicky (1977). No obstant això, ens quedem amb el terme *mesoclisi* perquè descriu millor la seva naturalesa: la col·locació d’un clític entre la forma no finita (participi o infinitiu) i l’auxiliar posposat. La mesoclisi, que també es dona, entre d’altres idiomes, en portuguès actual (Camacho 2002, 77; Barrie 2000, 8-9 i § 3.3) i en turc (Klavans 1985, § 2.9), i es donava en castellà (Kuchenbrandt i altres 2005, 19), en català i gallec medievals (Batllori i altres 2005, 14), produeix una estructura estranya en llengües romàniques. En romanès és una construcció dialectal o pròpia del registre literari (Lombard 1974, 129; Dobrovie-Sorin 1994; Legendre 2000). De fet, tan sols es produeix en contextos particulars (Lombard 1974, 130; González-Barros 2004, 43): en oracions que expressen desig o imprecació amb el futur (12) (Dumitru 2001, 99) i el condicional (13) (González-Barros 2004, 43), i en certes formes de perfet (14) (Lombard 1974, 129):

- (12) *Ruga-mă-vei să te ajut?*
 ‘**Em** demanaràs que t’ajudi?’
- (13) *lua-m-ar!*
 ‘que se **m**’emporti!’
- (14) *spusu-mi-s-a*
 ‘**se m**’ha dit’

Els morfemes *-vei*, *-ar* i *-a* són els auxiliars de les formes verbals, que, en aquest tipus de construccions, se situen al final. Es produeix, doncs, una inversió en les perífrasis.⁴

5.2.2.2. Formes estables

Hi ha quatre formes que no varien mai gràficament: els acusatius de 2a persona del singular, *te*, de 1a del plural, *ne*, de 3a del plural femení, *le*, i de 3a persona singular femení –o també neutre–, *o*. Vegem-ho, per exemple, amb el clíctic *te* (Avram 1997, 121; Lombard 1974, 128):

- (15) *te văd/te-am văzut/văzându-te/lua-te-ar*
 ‘**et** veig/**t**’he vist/veient-**te**/que se **t**’emporti’

Aquestes formes no pateixen canvis gràfics, però sí que en poden patir de fonètics. En certs contactes vocàlics es produeixen els dos diftongs característics del romanès: *ea* [ɛa] i *oa* [ɔa] (Lamuela i Ani 2005, 18). Així, *te*, *ne* i *le*, en contacte amb els clítics auxiliars que comencen per la vocal *a*, provoquen la seqüència [ɛa] (Lombard 1974, 133):

- (16) *te-au văzut* [ɛaw]
 ‘**t**’han vist’

El clíctic *o*, per la seva banda, si s’ajunta a la vocal *a* d’un verb, forma el diftong [ɔa]:

- (17) *o(-)aștept*
 ‘**l**’ho espero’

Un altre diftong que es pot produir és [ɛo], amb la combinació de *ne* i *o* (Lombard 1974, 133):

- (18) *ne-o dă* [ɛo]
 ‘**ens la**/ho dóna’

⁴ Per a més informació sobre aquest fenomen, vegeu Dobrovie Sorin (1994, § 1.4 i 2.4.2) i Legendre (2000, § 2.3).

Per altra banda, hi ha altres formes que només varien en combinació amb un altre clíctic. Ens referim als clítics datius de 1a persona del plural, *ne*, de la segona del plural, *vă*, i de la 3a del plural, *le*, que muden a *ni* (19a), *vi* (19b) i *li* (19c), respectivament, quan entren en contacte amb clítics acusatius (els exemples (19a) i (19c) són d'Avram (1997, 121); el (19b) és de Lombard (1974, 135-136)):

- (19) a) *ni-i dă*
 ‘ens els dóna’
 b) *vi-l iartă*
 ‘us el perdona’
 c) *li-i dă*
 ‘els els dóna’

Generalment es tracten com un fenomen d'al·lomorfia. Alguns, com Popescu (2000), els analitzen com a realitzacions diferents produïdes per necessitats morfofonològiques. Cal apuntar que *ne* o *le*, en combinació amb *o* mantenen la seva forma gràfica, mentre que la vocal de *vă* cau (els exemples (20a) i (20b) són d'Avram (1997, 121); el (20c) és de Cojocaru (2004, 65)):

- (20) a) *dă-ne-o*
 ‘dóna’**ns**-la/-ho’
 b) *dă-le-o*
 ‘dóna’**ls**-la/-ho’
 c) *v-o trimite astăzi*
 ‘us ho envia avui’

La resta de clítics pronominals poden variar la seva forma, principalment a causa de l'entorn fonètic, i adjuntar-se a certs elements. Seguidament intentarem formular alguns dels paràmetres que influeixen en els canvis, diferenciant l'emplaçament en proclisi, en enclisi i en mesoclisi. També veurem algunes formes que sembla que s'han de considerar al·lomòrfiques.

5.2.2.3. Formes variables en proclisi

Amb la proclisi, independentment del cas a què pertanyen i si són de caràcter reflexiu o no, els clítics poden patir modificacions i adjuntar-se a elements precedents o posteriors quan entren en contacte amb vocals (21*b*). Això sí, els canvis només són obligatoris en contacte amb altres clítics posteriors, com per exemple amb l'auxiliar d'una forma verbal (21*b*); els exemples són de Dobrovie-Sorin (1994, 73):

- (21) a) (*mă*) *m-adoră*/(*nu îl*) *nu-l pricep*
 'm'adora/no l'entenc'
 b) (**îi*) *i-am rugat*
 'li he pregat'

No seria obligatori, en canvi, en contacte amb les formes del verb *a avea* quan no és auxiliar (adaptat de Monachesi 2000, 267):

- (22) *m-ai/mă ai acolo*
 'em tens aquí'

D'aquesta manera, podem dir que els proclítics només varien obligatòriament en contacte vocàlic amb elements clítics successius. Els canvis que es donen –opcionals o no– es produeixen sobre les vocals: no apareix la vocal *î* (sempre inicial, de *îl*, *îi*,⁵ *îmi*, *îți* i *își*), s'elideix *ă* (sempre final, de *mă* i *vă*) i, excepcionalment, s'elideix la *e* del reflexiu *se*. Les vocals *î* i *ă* són molt properes;⁶ la vocal *ă* s'acosta molt a la neutra del català, però pronunciada cap enrere, mentre que *î* o *â* és més tancada (Lamuela i Ani 2005, 3). Pel que fa a la vocal *e*, dels clítics *te*, *ne* i *le*, aquesta no s'elideix mai (23*a*), mentre que la del reflexiu *se* (23*b*), sí (Răuță 1973, 124):

- (23) a) *Ție ți le-am dat*
 'A tu te les he donat'
 b) *Mi s'a plîns*
 'Se m'ha queixat'

⁵ Coincideixen en aquesta forma el datiu singular (*li*) i l'acusatiu plural masculí (*els*).

⁶ El so de *î* també es representa amb el símbol *â*; segons la regla general, *î* s'utilitza en posició inicial o final de paraula i *â* entremig (Lamuela i Ani 2005, 17).

D'altra banda, també cal aclarir que en combinacions la vocal *i* de les formes de datiu, com veurem més endavant, es manté (Cojocarú 2004, 63):

- (24) a) **Mi-l** va trimite mâine
'Me l'enviarà demà'
b) **Ti-l** va trimite mâine
'Te l'enviarà demà'

Anem a veure els contextos gramaticals de tots aquests canvis. Anant a pams, per començar, els clítics precedeixen els auxiliars de les formes verbals de perfet i condicionals –tant el present com el perfet. El contacte vocàlic entre clítics provoca l'elisió de *-ã* i comporta la inhibició de l'epèntesi de *î-*. Vegem-ne exemples amb el perfet (25) (adaptat de Cojocarú 2004, 59) i amb les dues formes dels condicionals, (26a) (González-Barros 2004, 46) i (26b) (adaptat de Cojocarú 2004, 159):

- (25) **v-l-** a ascultat
'us/l' ha escoltat'
(26) a) **mi-ar** aduce
'me'n portaria'
b) *De ce m-ar fi sunat?*
'Per què m'hauria d'haver trucat?'

Hi ha una estructura impersonal que es construeix amb la forma verbal *e* (tercera persona singular present del verb *a fi* 'ésser'), acompanyada d'un clíctic datiu. En aquest cas l'adjunció amb inhibició de l'epèntesi vocàlica també és obligatòria en el present (González-Barros 2004, 46):

- (27) **mi** -e foame
em és fam/gana
'tinc gana'

Per altra banda, les formes clíiques que varien poden o no presentar la forma consonàntica amb els verbs que comencen per vocal (Monachesi 2000, 266; i un exemple adaptat de Dobrovie-Sorin 1994, 71):⁷

- (28) a) *mă/m-așteaptă*
 ‘m’espera’
 b) *îmi/mi-aduce*
 ‘me’n porta’

Ara bé, si la vocal de la forma verbal és *î*, seria aquesta la que cauria darrere de *mă, vă* i *se* (Avram 1997, 121):

- (29) (*vă întreb*)/*vă-ntreb*
 ‘us pregunto’

Els clítics pronominals també poden unir-se fonèticament a elements precedents. Tal com hem vist a l’apartat 4.2.2.1, en català passa alguna cosa semblant, encara que, a diferència del que es fa en romanès, no es representa gràficament. En romanès, els elements més característics que poden unir-se fonèticament als clítics pronominals són l’adverbi de negació *nu* (‘no’), la conjunció *și* (‘i’ o ‘també’), la conjunció clítica *să*, que acompanya el subjuntiu, i la preposició clítica *a*, que acompanya els infinitius.⁸ Vegem-ne uns exemples, en què (30), (31) i (32) són adaptacions extretes de Cojocar (2004, 58, 59 i 61) i (33) és de Lamuela i Ani (2005, 56; extret de Lombard 1974, 124):

- (30) *nu îi (nu-i) ascultă*
 ‘no **els** escolta’
 (31) *și îi (și-i) răspunde (lui)*
 ‘i **li** respon (a ell)’
 (32) *să îi (să-i) răspundă*
 ‘que **li** respongui’

⁷ González-Barros apunta que els casos amb canvis es donen «en *lenguaje familiar*» (1994, 43-46).

⁸ Els infinitius romanesos normalment es construeixen amb la preposició *a* (*ad* del llatí). Quan qualsevol clíic es combina amb l’infinitiu, se situa entre aquesta preposició i la forma verbal, tal com hem vist amb els pronominals. Per a més informació, vegeu Dobrovie-Sorin (1994, 82-95).

- (33) *dorința de [a îl] a-l înlîni*
‘el desig de trobar-me’**l**’

D'altra banda, el contacte de la forma *o* amb *nu* i *să* provoca l'elisió opcional de les vocals *u* (34) i *ă* (35) (adaptat de Cojocaru 2004, 58 i 61):

- (34) *nu o (n-o) ascultă*
‘no **la/ho** escolta’
- (35) *vreau să o (s-o) asculte*
‘vull que **la/ho** escolti’

Fins i tot, un estil més proper a l'oralitat donaria exemples com el proposat per Dobrovie-Sorin (1994, 71):

- (36) *Maria-mi (îmi) scrie des*
‘La Maria **m**'escriu sovint’

5.2.2.4. Formes variables en enclisi

A diferència dels proclítics, els enclítics s'uneixen gràficament al verb sempre de manera obligatòria (Dobrovie-Sorin 1994, 72):

- (37) *apără-mă/-te/-l*
‘defensa’**m**/'**t**/'**l**’
- (38) **apără îl*

Aquesta adjunció provoca que alguns clítics variïn necessàriament la seva forma bàsica: (Avram 1997, 121):

- (39) *dă-mi/dă-i*
‘dóna’**m**/dóna’**ls**’

En concret, el fenomen bàsic és la inhibició de l'epèntesi de la vocal inicial *î* de les formes *îmi*, *îi*, *îl*, *îți* i *își*. Ja ho hem vist amb els exemples en imperatiu (39), temps verbal que en singular acaba regularment en vocal. El cas del gerundi és especial, ja que en combinació amb els clítics, excepte amb *o*, manté la vocal *u* etimològica (Cojocaru 2004, 160): *dând* ('donant') i *dându-ți* ('donant-**te**');

văzând ('veient') i *văzându-mă* ('veient-me'); però *văzând-o* ('veient-la/ho'). Com ja hem vist anteriorment, el clíctic *o* es comporta de manera especial pel que fa al seu emplaçament: pot ser enclíctic amb les formes compostes, quan la resta de pronoms són obligatòriament proclítics. A més, amb un auxiliar que comença per vocal l'enclisi és necessària (vegeu l'apartat 5.2.2.1. i els exemples (8) i (9)).

5.2.2.5. Formes variables en mesoclisi

Pel que fa a les formes variables en mesoclisi, aquestes s'uneixen a la forma no finita del verb per un cantó i a l'auxiliar posposat per l'altre. Tan sols es dona en fórmules que expressen desig o imprecació en els temps de futur i de condicional i, en certs contextos, en perfet. Pel que fa a variacions, amb el futur s'inhibeix l'epèntesi de la forma *îi* (adaptat de González-Barros 2004, 43):

- (40) *lua-i-va!*
'se'ls emportarà!'

Amb el condicional, a part d'aquestes inhibicions, també s'elideix la vocal *ă* final de *mă* i *vă* (Dobrovie-Sorin 1994, 27):

- (41) *mira-m-aș*
'm'admiraria (em sorprendria)'

5.2.2.6. Resum

En referència a l'emplaçament i a les variacions formals, hem vist que els clítics pronominals romanesos poden ser proclítics –exemples (4) o (5)–, enclítics –exemples (6) o (8)– i, excepcionalment, mesoclítics –exemples (12) o (13). Els proclítics poden presentar elisions i inhibicions de l'epèntesi de *î* en contacte amb elements vocàlics –exemples (25) o (26)–, però l'absència de la vocal només es representa gràficament amb guions de manera obligatòria si el contacte es produeix amb elements que també són clítics situats darrere del pronom (bàsicament auxiliars) –exemple (22). Amb l'enclisi només hi ha inhibicions de l'epèntesi, però, en aquest cas, la unió gràfica amb guions es requereix sempre obligatòriament –exemple (37). Pel que fa a la mesoclisi, hi ha inhibicions de l'epèntesi i elisions –exemples (40) i (41). D'altra banda, en alguns contactes vocàlics es produeixen diftongs i les vocals *e* i *o* passen a ser

semiconsonants –exemples (16), (17) i (18). En aquests casos no hi ha variació gràfica. D'altra banda, a part de totes aquestes variacions motivades pel context fonètic, també hi ha mutacions de morfemes o al·lomorfies, que Popescu (2000) presenta com a realitzacions causades per necessitats morfofonològiques –exemple (19). Aquests canvis es donen quan alguns clítics es combinen amb d'altres.

Pel que fa a les diferències respecte al català, principalment destaquem el funcionament de l'infinitiu (que tot i ser una forma no personal es construeix amb proclisi), la possibilitat d'inclusió de certs elements entre el clític i la forma verbal, el comportament especial de la forma *o* (que pot funcionar com a enclítica amb les formes compostes i perifràstiques) i el fenomen de la mesoclisi.

5.2.3. Anàlisi morfofonològica

Si fem una anàlisi morfofonològica dels clítics pronominals, tal com hem fet amb el català (vegeu l'apartat 4.2.2.), ens adonarem que alguns clítics tenen vocals clarament epentètiques i que el morfema *i*, característic del cas datiu, provoca que algunes consonants mudin la seva forma original. D'aquesta manera, hi ha certs morfemes bàsics que contenen la informació de persona, gènere, nombre i cas, d'altres que s'han de considerar al·lomòrfics i alguns sons que apareixen o desapareixen a causa de l'entorn fonètic.

5.2.3.1. Epèntesis i altres variacions

La vocal *î* de les formes *îl*, *îi*, *îmi*, *îți* i *își* és clarament epentètica. La prova és que només apareix quan la forma requereix un so de suport per poder-se pronunciar. A (42) (Cojocaru 2004, 19), veiem, per exemple, la forma completa de *îi*, a començament de dicció i davant de consonant; a (43) (Avram 1997, 121), la mateixa forma sense vocal epentètica:

(42) **Îi** dau cartea băiatului!

'**Li** dono el llibre al noi'

(43) *așteaptă-i*

'espera'**ls**'

Comparant-ho amb el català, seria com la vocal neutra de les formes reforçades (*em, et, es*, etc.). D'altra banda, la vocal *ă*, que apareix en les formes *mă* i *vă*, tot i que desapareix com *î* en contacte vocàlic, no és epentètica, ja que tenim formes com la següent (Cojocaru 2004, 146):

- (44) *Ajutați-mă!*
 'Ajudeu-me'

El mateix passa amb la vocal *e* dels clítics *te, le* (datiu), *ne* i *se*. Per exemple (Cojocaru 2004, 161):

- (45) *îmbrăcându-se*
 'vestint-se'

Si altra vegada ho comparem amb el català, aquestes dues vocals serien com la *a* de la forma femenina *la*, que, tot i ser clarament morfemàtica, generalment desapareix en contacte vocàlic ('l'anirem a buscar, la Maria'). Pel que fa a les consonants, els morfemes *t*, de la 2a persona, i *s* del reflexiu de la 3a, en la forma de datiu, varien a /ts/ i /ʃ/, respectivament (gràficament *ț* i *ș*). La causa és que entren en contacte amb el morfema de datiu *i*. Així, tenim els acusatius *te* i *se*, però els datius *îți* ([uʦɨ]) i *își* ([uʃɨ]). De fet, aquestes mutacions són generals en els processos morfofonològics del romanès (Cojocaru 2004, 24-25). Finalment, ens queden les mutacions que ja hem vist de *ne* a *ni*, de *le* a *li* i de *vă* a *vi*, que se solen tractar com a al·lomorfies.

5.2.3.2. Morfemes bàsics

Deixant de banda les vocals epentètiques i els morfemes consonàntics que varien, amb l'anàlisi morfofonològica veiem que: *m* s'associa a la 1a persona del singular, present als clítics *mă* i *îmi*; *t*, a la 2a del singular, als clítics *te* i *îți*; *s*, a la 3a del reflexiu, a les formes *se* i *își*; *n*, a la 1a del plural, al clític *ne*; *v*, a la 2a del plural, a *vă*; *o* representa la 3a persona no reflexiva del femení i també el neutre (*o*); *i* és el morfema de datiu dels clítics *îmi*, *îți*, *îi* i *își* i també el morfema de plural de l'acusatiu *îi*; *e* representa el femení plural en la forma d'acusatiu *le*, i, finalment, *l* és el morfema de 3a persona dels acusatius *îl* i *le* i del datiu *le*. Cal

afegir que en les formes *îi* de datiu i acusatiu hi ha un morfema de persona *l* subjacent que desapareix en contacte amb la *i* de datiu o de plural. Aquest fenomen és típic de la morfofonologia del romanès (Cojocar 2004, 26):

- (46) *cal - cai*
 ‘cavall - cavalls’

Amb tot, cal puntualitzar que en la distribució anterior hem deixat de banda les vocals *ă*, dels clítics *mă* i *vă*, i *e*, dels clítics *te*, *ne*, *le* (datiu) i *se*. Al punt anterior ja hem concretat que no són vocals de suport, que formen part del morfema, sense que se’ls pugui atribuir un valor específic. En resum, la forma bàsica dels clítics pronominals romanesos seria la següent:

QUADRE 8: CLÍTICS PRONOMINALS DEL ROMANÈS DES DEL PUNT DE VISTA MORFOFONOLÒGIC

Pronoms	Forma fonològica bàsica	Informació morfològica	Formes amb al·lomorfa
<i>mă</i>	/mə/	1a persona del SG (AC)	
<i>îmi</i>	/m+i/	1a persona del SG + DAT	
<i>te</i>	/te/	2a persona del SG (AC)	
<i>îți</i>	/ts+i/	2a persona del SG + DAT	
<i>se</i>	/se/	3a persona del reflexiu (AC)	
<i>își</i>	/ʃ+i/	3a persona del reflexiu + DAT	
<i>îl</i>	/l/	3a persona (del SG) (MASC)	
<i>o</i>	/o/	3a persona (del SG) (FEM)	
		Neutre de 3a persona	
<i>îi</i>	/l+i/	3a persona (del SG) + DAT	
<i>ne</i>	/ne/	1a persona (del PL) (+ DAT)	/n+i/
<i>vă</i>	/və/	2a persona (del PL) (+ DAT)	/v+i/
<i>îi</i>	/l+i/	3a persona + PL	
<i>le</i>	/le/	3a persona (+ PL/FEM) (AC)	
<i>le</i>	/le/	3a persona (PL) (+ DAT)	/l+i/

En comparació amb el català, el romanès hi té en comú alguns dels morfemes bàsics i d’altres són molt similars. En concret, comparteixen la *m*, de 1a persona del singular (*mă* i *îmi* - ‘em’); *t*, de 2a del singular (*te* i *îți* - ‘et’); *n*, de 1a del

plural (*ne* - ‘ens’); *s*, del reflexiu (*se* i *își* - ‘es’), i *l* de la 3a persona (*îl*, *le* i *le* - ‘el’, ‘les’, ‘els’ i ‘[əlzi]’).⁹ Igualment, el morfema neutre /o/ és molt proper a /u/ (*o* - ‘ho’). A més, el morfema /i/ també marca el cas datiu (*îmi*, *îți*, *îi* i *își* - ‘li’ i ‘[əlzi]’).

5.2.4. Funcions sintàctiques

Seguidament, partint de la classificació en blocs de funcions que hem fet a la secció 4 per al català (Todolí 1998, 2002), veurem les funcions sintàctiques que s’expressen en romanès i les diferències que té amb el català.

Per començar, i com ja hem anat veient, com passa amb el castellà, el romanès no té partícules pronominals. Així, en contextos similars simplement no hi ha pronominalització: es repeteixen els complements (47) (Alboiu 1999, 23), no es pronominalitzen (48) (Lamuela i Ani 2005, 83; extret d’Avram 1997, 371) o s’utilitzen adverbis (49):¹⁰

- (47) *Mioara nu avea deloc rochite, așa că i-a cusut o rochită mama*
 ‘La Mioara no tenia cap vestit, així que li [ha cosit **un vestit/n**] ha cosit **un**] la mare’
- (48) *Colegi am întâlnit*
 ‘De col·legues, me **n**’he trobat’
- (49) *Trebuie să merg în România - Trebuie să merg acolo*
 cal que vagi a Romania - cal que vagi allà
 ‘He d’anar **a Romania** - **Hi** he d’anar’

També hi ha el cas concret de la forma inherent *hi* de les oracions existencials catalanes (vegeu l’apartat 4.2.3.7.). En romanès aquesta mena d’estructures es formen amb el verb *a fi*. Vegem-ne exemples (Lamuela i Ani 2005, 95; extret de Levițchi 1965, 228 i Avram 1997, 319):

⁹ Com hem vist al paràgraf anterior, el morfema *l* també és present de forma subjacent en la forma *îi*, tant amb el valor d’acusatiu plural com amb el de datiu singular.

¹⁰ L’exemple (49) és de collita pròpia. Aquells exemples en què no mencionem cap font bibliogràfica són propis.

- (50) a) *E pâine pe masă?*
‘**Hi ha** pa a la taula?’
- b) *În casă nu era nimeni*
‘A la casa no **hi havia** ningú’
- c) *Ce era să fac?*
‘Què podia fer?’ (lit.: ‘Què **hi havia** que faci?’)

Així doncs, el romanès no té clítics argumentals partitius (48), oblics (49) ni associats a les oracions existencials (50) equivalents als catalans (*en* i *hi*). Tanmateix, sí que té datius en què el referent és inanimat (a l’apartat 4.2.3.1. ja hem fet referència al clíctic *li* inanimat). Vegem-ne un exemple:

- (51) *Am luat un telefon mobil și i-am adăugat câteva opțiuni la meniu*
‘He agafat un telèfon mòbil i **li** he afegit algunes opcions al menú’

D’altra banda, tampoc té clítics predicatius, amb la qual cosa, els atributs (52), els complements predicatius (53) i els CCM (54) no es poden pronominalitzar:

- (52) *–Daniel este frumos*
‘–En Daniel és **maco**’
–Da, este
‘–Sí, **ho** és’
- (53) *–Daniel conduce beat*
‘–En Daniel condueix begut’
–Da, conduce beat
‘–Sí, **hi** condueix’
- (54) *–Mioara conduce repede*
‘–La Mioara condueix **de pressa**’
–Da, conduce repede
‘–Sí, **hi** condueix’

En canvi, el romanès sí que disposa de la resta de funcions que hem atribuït als clítics pronominals del català. D’aquesta manera, n’hi ha d’argumentals

acusatius definites (55a) (adaptat de Cojocaru 2004, 34) i datius (55b) (Cojocaru 2004, 64):

- (55) a) *L-am văzut aseară*
‘El vaig veure ahir vespre’
b) *I-a trimis trandafirul ieri*
‘Li va enviar la rosa ahir’

També n’hi ha d’adjunts, és a dir, el benefactiu, com en l’exemple (56) (adaptat de Cojocaru 2004, 164), i l’ètic,¹¹ com en els exemples (57) (Daniliuc i Daniliuc 2000, 70) i (58) (Dumitru 2001, 101):

- (56) *Maria ne-a gătit în seara asta*
‘La Maria **ens** ha cuinat aquest vespre’
(57) *Mi-l înșfăcară imediat*
‘**Me**’l van arrencar de seguida’
(58) *Din scaun că mi-și fugea*
‘Que se **m**’escapava de la cadira’

Igualment, de possessius, tant de possessió inalienable (59a) com alienable (59b) (Lamuela i Ani 2005, 57; extret de Lombard 1974, 124):

- (59) a) *I-au rupt brațul*
‘**Li** han trencat el braç’
b) *Mi-am vândut casa*
‘**M**’he venut la casa’

Amb relació al possessiu, però, a diferència del català, en romanès s’utilitzen pronoms clítics possessius en casos en què en català no és factible (Lamuela i Ani 2005, 57; extret de Lombard 1974, 124):

- (60) *Ne-a vizitat țara?*
‘Ha visitat el nostre país?’

¹¹ El datiu ètic és comú en les llengües romàniques i també en algunes d’eslaves com el polonès o el búlgar (Rivero 2002, 189-193).

D'aquest fenomen, en diem *ús extens del possessiu*. Seguint amb les funcions, el romanès també disposa de clítics pronominals inherents (Lamuela i Ani 2005, 89; extret de Levițchi 1965, 202):

- (61) *Mă duc să-l caut*
'Vaig a buscar-lo'

Per acabar amb les funcions, també n'hi ha d'impersonals (Cojocaru 2004, 165):

- (62) *În acest restaurant se mănâncă bine*
'En aquest restaurant es menja bé'

En resum, en matèria de funcions sintàctiques, les principals diferències respecte al català són la manca de clítics argumentals partitius i oblics equivalents, i de predicatius, fenomen bàsicament conseqüència de la manca de les partícules pronominals (*en* i *hi*), i l'ús extens de la funció del possessiu en casos que en català no es poden donar.

5.2.5. Règim verbal i oracions atributives, locatives, existencials i possessives (ALEP)

En romanès, hi ha verbs transitius com *a ști* ('saber'), *a spune* ('dir') o *a se uita* ('mirar'), i d'altres de propers semànticament, que sovint s'usen de manera absoluta, és a dir, sense complements. Aquest fenomen implica que sovint no sigui necessària la producció d'un clíctic pronominal associat a l'OD. El cas prototípic es produeix amb el clíctic neutre *ho*. Vegem-ne un parell d'exemples (Cojocaru 2004, 92 i 108):

- (63) a) *Dar poate le-a spus Andrei unor cunoștințe,*
Però potser els-ha dit Andrei alguns.DAT coneguts
nu știu precis
no sé exactament
'Però potser els **ho** ha dit l'Andrei a alguns coneguts, no **ho** sé exactament.'

- b) *Ți-am spus de sute de ori!*
 et-he dit de cents de vegades
 ‘**T’ho** he dit centenars de vegades’

En català, la tendència a fer verbs transitius absoluts també es produeix, però de manera molt menys significativa.

Seguidament, tractarem breument les oracions atributives, locatives, existencials i possessives (ALEP) del romanès. Deixant de banda les possessives pròpies, que es construeixen de manera molt semblant a les del català, les atributives (64a), locatives (64b) i existencials (64c) es caracteritzen perquè es formen amb el mateix verb: *a fi* (‘ser’). Vegem-ne exemples (Lamuela i Ani 2005, 91-95):

- (64) a) *Ei sunt turiști*
 ‘Els **són** turistes’
 b) *E în cameră*
 ‘**És** a l’habitació’
 c) *E pâine pe masă?*
 ‘**Hi ha** pa a la taula?’

En català, en canvi, ja hem vist (a l’apartat 4.2.3.7.) que les oracions atributives es construeixen amb els verbs ‘ser’ i ‘estar’, les locatives amb ‘ser’ (sovint també amb ‘estar’ i ‘haver-hi’) i les existencials amb ‘haver-hi’.

5.2.6. Recapitulació

Hem començat el bloc del romanès donant les formes bàsiques dels seus clítics pronominals (quadre 7). En aquest apartat hem vist que els clítics pronominals del romanès són propers als catalans des del punt de vista morfològic, però distants per la presència de la forma del femení i neutre *o*, per la major distinció de cas en les formes de primera i segona persones, i de reflexiu, i per la manca de les partícules pronominals (*en* i *hi*). El capítol següent ha estat la descripció de l’emplaçament dels clítics romanesos i la variació formal que presenten. El

fenomen més destacat és la mesoclisi, en què el clíctic se situa entre la forma no finita (participi o infinitiu) i l'auxiliar posposat. També és important que en romanès es produeix proclisi amb els infinitius i no enclisi com ocorre en català. Seguidament, hem proposat una anàlisi morfofonològica de les formes romaneses (quadre 8). També hem concretat les funcions sintàctiques que poden representar els clítics pronominals del romanès, seguint els sis blocs de funcions proposats per al català. Així, hem comprovat que el romanès no disposa del bloc d'argumentals oblics, d'argumental partitiu ni de predicatius. A l'últim capítol de la descripció hem vist que en romanès hi ha la tendència a fer un ús absolut de certs verbs, cosa que sovint comporta la manca de producció de certs clítics pronominals. En català, en canvi, aquesta tendència és menor. Finalment, també hem vist que el verb propi de les oracions atributives, locatives i existencials és *a fi* ('ser'), mentre que en català s'usen 'ser', 'estar' i 'haver-hi'.

Després de caracteritzar els clítics pronominals del romanès de manera general i des del punt de vista de les formes individuals, al bloc següent tractarem els principals trets dels grups de clítics pronominals.

5.3. Grups de clítics pronominals

Com hem mencionat al final del darrer capítol, fins ara hem descrit la naturalesa fonològica i morfològica dels clítics pronominals romanesos de manera individual. Ara ens centrem en el seu comportament en grup. Els aspectes més interessants a tractar són l'ordre en la combinació (5.3.1.) i les diferents possibilitats combinatòries (5.3.2.). Al final, farem una recapitulació (5.3.3.).

5.3.1. Ordre

Al principi hem vist que diferents tipus de clítics, com alguns auxiliars o l'adverbi de negació *nu*, poden entrar en contacte, i que l'ordre intern d'aquests agrupaments està condicionat sintàcticament. Així, per exemple, la combinació de clítics sempre se situa després de l'adverbi de negació i abans dels auxiliars del verb *a avea* (és a dir, entre l'adverbi i el verb), tal com veiem a l'exemple següent (Monachesi 2000, 270):

(65) *nu ni l-a dat*
 'no ens l'ha donat'

L'ordre concret dels pronoms clítics romanesos en combinació, a diferència del del català (vegeu l'apartat 4.3.1.), depèn de la seva naturalesa sintàctica. D'aquesta manera, els clítics datius sempre precedeixen els acusatius (Cojocar 2004, 64-66):

(66) a) *I le trimite astăzi*
 Li les envia avui
 'Les hi envia avui'

b) *Li -i trimite astăzi*
 Els (DAT) els (AC) envia avui
 'Els els envia avui'

Un ordre diferent seria agramatical (Monachesi 2000, 264):

(67) *Alexandru mi-l trimite astăzi/*Alexandru îl-mi trimite astăzi*
 'L'Alexandre me l'envia avui'

Tal com hem vist amb les formes individuals, es produeixen algunes elisions i variacions vocàliques, i el clític *o* no sempre es manté dins de l'agrupació. Ara bé, l'ordre DAT > AC no s'altera. Una altra jerarquia en l'ordre –supeditada a l'anterior de cas– és la de persona. La primera persona sempre precedeix la segona (Săvescu 2007, 266):

- (68) a) **Mi te-a prezentat Ion la petrecere**
'En Ion t'ha presentat a mi a la festa' (lit.: '... **me t**'ha presentat ...')
- b) ***Ți m-a prezentat Ion la petrecere**
'En Ion m'ha presentat a tu a la festa'

Aquest ordre és diferent del del català, en què la segona persona precedeix la primera. Això sí, com amb el català, l'ordre intern és rígid, el mateix tant en proclisi (69a) com en enclisi (69b):

- (69) a) **ni le trimite/*le ni trimite**
'**ens les** envia'
- b) **trimite-ni-le!/*trimite-le-ni**
'envia'**ns-les**'

D'altra banda, la tercera persona, també precedeix la segona (Săvescu 2007, 265):

- (70) **I te-au recomandat ieri**
li et-han recomanat ahir
'(Ells) T'hi van recomanar ahir'

5.3.2. Combinació

Les combinacions de pronoms en romanès són bàsicament binàries, entre un pronom en cas datiu i un altre en acusatiu. L'agrupament comporta certes variacions, algunes de les quals ja hem vist que se solen tractar com a al·lomorfies. De fet, són pràcticament les mateixes que hem vist en contacte amb els auxiliars que comencen per vocal de les formes verbals. Així, les variacions

depenen bàsicament d'elisions i inhibicions d'epèntesi. Altra vegada el clíctic *o* segueix un comportament especial.

5.3.2.1. Combinacions característiques

Les combinacions més típiques són les de datius amb terceres persones d'acusatiu. Principalment, les alteracions són la inhibició de la vocal epentètica *î* i el canvi de *ă* i *e* dels datius a *i* (*vă* - *vi* o *le* - *li*, per exemple) davant d'un altre pronom, excepte davant d'*o*. També es produeix la pronunciació com a vocal plena de la *i* dels datius davant d'un altre clíctic que no sigui *o*. Així, l'agrupament de *îmi* i *îl* dona ***mi-l*** ('me'l'), *vă* i *le*, ***vi le*** ('us les') o *își* i *îi*, ***și-i*** ('se'ls'); però *vă* i *o* dona ***v-o*** ('us la/ho') i *le* i *o*, ***le-o*** ('els la/ho'). Aquests exemples donen la forma gràfica que les combinacions de clítics adoptarien en proclisi davant de qualsevol forma verbal simple. En altres contextos només varia l'emplaçament del/s guionet/s. En enclisi, les formes serien ***-mi-l***, ***-vi-le***, ***-și-i***, ***-v-o*** i ***-le-o***, mentre que davant d'auxiliars que comencen per vocal, com el del perfet, tindríem ***mi l-***, ***vi le-***, ***și i-***, ***v-(verb)-o*** i ***le-(verb)-o***. Notem que, a part de les particularitats d'*o* amb auxiliars, la forma fonètica resultant de les combinacions sempre és la mateixa. Al quadre següent mostrem exemples de combinacions de 3a persona; tots són en present, en proclisi, excepte *o*, que també donem en perfet per veure el seu comportament especial:

QUADRE 9: COMBINACIONS MÉS HABITUALS DEL ROMANÈS

Clítics	Possibilitats combinatòries i traducció	Exemples ¹²
<i>îmi</i>	<i>îl</i> (-)mi(-)l(-) ('me'l')	<i>Îmi</i> trimite <i>trandafirul</i> astăzi: <i>Mi-l</i> trimite astăzi
	<i>o</i> (-)mi(v./-)o(-) ('me la/m'ho')	<i>Îmi</i> trimite <i>garoafa</i> astăzi: <i>Mi-o</i> trimite astăzi <i>Mi-a</i> trimis <i>garoafa</i> ieri: <i>Mi-a</i> trimis-o ieri
	<i>îi</i> (-)mi(-)i(-) ('me'ls')	<i>Îmi</i> trimite <i>trandafirii</i> astăzi: <i>Mi-i</i> trimite astăzi
	<i>le</i> (-)mi(-)le(-) ('me les')	<i>Îmi</i> trimite <i>garoafele</i> astăzi: <i>Mi le</i> trimite astăzi
<i>îți</i>	<i>îl</i> (-)ți(-)l(-) ('te'l')	<i>Îți</i> trimite <i>trandafirul</i> astăzi: <i>Ți-l</i> trimite astăzi
	<i>o</i> (-)ți(v./-)o(-) ('te la/t'ho')	<i>Îți</i> trimite <i>garoafa</i> astăzi: <i>Ți-o</i> trimite astăzi <i>Ți-a</i> trimis <i>garoafa</i> ieri: <i>Ți-a</i> trimis-o ieri
	<i>îi</i> (-)ți(-)i(-) ('te'ls')	<i>Îți</i> trimite <i>trandafirii</i> astăzi: <i>Ți-i</i> trimite astăzi
	<i>le</i> (-)ți(-)le(-) ('te les')	<i>Îți</i> trimite <i>garoafele</i> astăzi: <i>Ți le</i> trimite astăzi
<i>îi</i>	<i>îl</i> (-)i(-)l(-) ('l'hi')	<i>Îi</i> trimite <i>trandafirul</i> astăzi: <i>I-l</i> trimite astăzi
	<i>o</i> (-)i(v./-)o(-) ('la hi/li ho')	<i>Îi</i> trimite <i>garoafa</i> astăzi: <i>I-o</i> trimite astăzi <i>I-a</i> trimis <i>garoafa</i> ieri: <i>I-a</i> trimis-o ieri
	<i>îi</i> (-)i(-)i(-) ('els hi')	<i>Îi</i> trimite <i>trandafirii</i> astăzi: <i>I-i</i> trimite astăzi
	<i>le</i> (-)i(-)le(-) ('les hi')	<i>Îi</i> trimite <i>garoafele</i> astăzi: <i>I le</i> trimite astăzi
<i>ne</i>	<i>îl</i> (-)ni(-)l(-) ('ens el')	<i>Ne</i> trimite <i>trandafirul</i> astăzi: <i>Ni-l</i> trimite astăzi
	<i>o</i> (-)ne(v./-)o(-) ('ens la/ens ho')	<i>Ne</i> trimite <i>garoafa</i> astăzi: <i>Ne-o</i> trimite astăzi <i>Ne-a</i> trimis <i>garoafa</i> ieri: <i>Ne-a</i> trimis-o ieri
	<i>îi</i> (-)ni(-)i(-) ('ens els')	<i>Ne</i> trimite <i>trandafirii</i> astăzi: <i>Ni-i</i> trimite astăzi
	<i>le</i> (-)ni(-)le(-) ('ens les')	<i>Ne</i> trimite <i>garoafele</i> astăzi: <i>Ni le</i> trimite astăzi

¹² Tots els exemples estan extrets de Cojocaru (2004, 63-68). El verb sempre és el mateix: *a trimite* ('enviar'). Els OD són *trandafir* ('rosa'), de gènere masculí, i *garoafă* ('clavell') de gènere femení. Els adverbis que apareixen són *astăzi* ('avui') i *ieri* ('ahir').

vă	îl	(-)vi(-)l(-)	(‘us el’)	Vă trimite trandafirul astăzi: Vi-l trimite astăzi
	o	(-)v(v./-)o(-)	(‘us la/us ho’)	Vă trimite garoafa astăzi: V-o trimite astăzi V-a trimis garoafa ieri: V-a trimis- o ieri
	îi	(-)vi(-)i(-)	(‘us els’)	Vă trimite trandafirii astăzi: Vi-i trimite astăzi
	le	(-)vi(-)le(-)	(‘us les’)	Vă trimite garoafele astăzi: Vi le trimite astăzi
le	îl	(-)li(-)l(-)	(‘els el’)	Le trimite trandafirul astăzi: Li-l trimite astăzi
	o	(-)le(v./-)o(-)	(‘els la/els ho’)	Le trimite garoafa astăzi: Le-o trimite astăzi Le-a trimis garoafa ieri: Le-a trimis- o ieri
	îi	(-)li(-)i(-)	(‘els els’)	Le trimite trandafirii astăzi: Li-i trimite astăzi
	le	(-)li(-)le(-)	(‘els les’)	Le trimite garoafele astăzi: Li le trimite astăzi

Al quadre veiem que el clíctic *o*, a causa de la seva morfologia concreta –l’únic que és exclusivament vocàlic–, es comporta de manera diferent en el perfet (també amb els condicionals i els presumptius). Deixant de banda el clíctic *o*, els agrupaments presentats al quadre són els mateixos en tots els temps verbals. L’únic que pot variar és l’emplaçament respecte a la forma verbal. Així, tal com passa amb els clítics individualment, amb formes de subjuntiu, que es construeixen amb la conjunció clíctica *să*, la combinació es col·loca entre el verb i la conjunció. Vegem-ho amb el present (71a) (Cojocaru 2004, 66) i el perfet (71b) de subjuntiu:

- (71) a) *Vreau să mi-l trimită astăzi*
‘Vull que **me l**’envii avui’
- b) *Sper să mi-le fi dat*
‘Espero que **me les** hagi donat’

Finalment, a les combinacions del quadre, cal afegir-hi les de la segona persona del singular acusatiu *te* amb les formes de datiu (*mi-te*, *i-te*, *ni te* i *li te*). Un exemple ja l’hem vist a (70), de Săvescu (2007, 265). Tot i això, com esmenta el mateix Săvescu, no queda clar que aquestes combinacions siguin del tot gramaticals.

5.3.2.2. Combinacions amb els reflexius de 3a persona

Ens queda descriure el comportament combinatori dels clítics reflexius de 3a persona. Com és obvi, el datiu *își* encapçala qualsevol agrupament:

QUADRE 10: COMBINACIONS AMB *ÎȘI*

Clítics		Possibilitats combinatories i traducció	Exemples ¹³
<i>își</i>	<i>îl</i>	(-) <i>și</i> (-) <i>l</i> (-) ('se'l')	<i>și-l imaginează</i>
	<i>o</i>	(-) <i>și</i> (v./-) <i>o</i> (-) ('se la/s'ho')	<i>și-o imaginează</i> <i>și-a imaginat-o</i>
	<i>îi</i>	(-) <i>și</i> (-) <i>i</i> (-) ('se'ls')	<i>și-i imaginează</i>
	<i>le</i>	(-) <i>și</i> <i>le</i> (-) ('se les')	<i>și le imaginează</i>

D'altra banda, la forma *se*, per la seva qualitat d'acusatiu, s'emplaça sempre al final de la combinació:

QUADRE 11: COMBINACIONS AMB *SE*

Clítics		Possibilitats combinatories i traducció	Exemples ¹⁴
<i>îmi</i>	<i>se</i>	(-) <i>mi</i> (-) <i>s</i> (e/-) ('se'm')	<i>Mi se dă</i>
<i>îți</i>		(-) <i>ți</i> (-) <i>s</i> (e/-) ('se't')	<i>Ți se dă</i>
<i>îi</i>		(-) <i>i</i> (-) <i>s</i> (e/-) ('se li')	<i>I se dă</i>
<i>ne</i>		(-) <i>ni</i> (-) <i>s</i> (e/-) ('se'ns')	<i>Ni se dă</i>
<i>vă</i>		(-) <i>vi</i> (-) <i>s</i> (e/-) ('se us')	<i>Vi se dă</i>
<i>le</i>		(-) <i>li</i> (-) <i>s</i> (e/-) ('se'ls')	<i>Li se dă</i>

5.3.3. Recapitulació

Breument, en aquest bloc hem caracteritzat el comportament dels clítics pronominals en combinació. D'aquesta manera, hem vist com el component sintàctic domina l'ordre de les seqüències de clítics pronominals del romanès (DAT > AC). En català, en canvi, és la forma el que fonamentalment condiciona l'ordre. També hem deixat clar que la persona també afecta l'ordre de les

¹³ Exemples adaptats de Lombard (1974, 135). El verb usat és *a și imagina* ('imaginar-se'): 'se l'imagina', 'se la imagina', etc.

¹⁴ Exemples extrets d'Avram (1997, 121). El verb és *a da* ('donar'): 'se'm dóna', 'se't dóna', etc.

agrupacions, però, a diferència del català, amb la 1a i la 3a persones precedint la 2a. Per acabar, hem donat les principals possibilitats combinatòries dels clítics pronominals del romanès (quadres 9, 10 i 11).

Al bloc següent tractarem un tret especial de la gramàtica pronominal romanesa, que comparteix amb la catalana: la duplicació pronominal.

5.4. Duplicació pronominal

La duplicació pronominal és un fenomen característic del romanès, com també del català i del castellà. Bàsicament, s'hi manifesta en les mateixes circumstàncies i està condicionada pels mateixos factors, encara que existeixen diferències destacades. De fet, en romanès hi ha molts més casos de duplicació pronominal. Dividirem aquest bloc en dues parts descriptives: primer distingirem la duplicació «estricta» de la duplicació general (5.4.1.) i després repassarem els diferents contextos en què es produeix la duplicació (5.4.2.). Per acabar, tancarem el bloc amb una breu recapitulació (5.4.3.).

5.4.1. Duplicació «estricta» i general

Seguint el criteri establert, com hem fet amb el català (vegeu l'apartat 4.4.1.), dividirem els fenòmens de duplicació pronominal en dos grups, un de duplicacions «estrictes» i un altre de generals. Aquest últim correspon als casos de dislocació, com veiem als exemples (72) (Cojocar 2004, 96) i (73) (Lamuela i Ani 2005, 83; extret d'Avram 1997, 371):

- (72) *Pe Maria am văzut-o ieri la universitate*
'**La Maria la** vaig veure ahir a la universitat'
- (73) *Cartea am citit-o*
'**El llibre, l'**he llegit'

La duplicació «estricta», en canvi, es produeix quan l'ordre de l'oració és el regular (V - O). Vegem-ne un exemple:

- (74) *Mă așteaptă pe mine*
'**M'**espera **a mi**'

5.4.2. Principals contextos de duplicació

El context més prototípic de duplicació pronominal, igual que en català, és amb la presència del pronom fort, ja sigui datiu (75) o acusatiu (76), en tots dos casos, la duplicació és obligatòria (Cojocaru 2004, 95-96):

- (75) *Ea mi-a încredințat acest secret numai mie*
 ‘Ella **m**’ha confiat aquest secret només **a mi**’
- (76) *El ne-a așteptat pe noi*
 ‘Ell **ens** ha esperat **a nosaltres**’

A propòsit de l'exemple (76), podem anunciar que anirem veient com els complements introduïts per la preposició *pe* afavoreixen la duplicació. La resta de casos de duplicació pronominal són diferents segons si el complement és OD o OI. La duplicació amb altres complements com l'OR, que requeriria un clíctic oblic, no es pot donar perquè el romanès no disposa d'aquest tipus de clíctic.

Amb OI la duplicació és opcional, encara que, quan aquest complement és animat, en la llengua romanesa actual es tendeix a duplicar (Cojocaru 2004, 97):

- (77) *Le- am scris părinților o scrisoare*
 Els (DAT) he escrit pares-als una carta
 ‘He escrit una carta **als meus pares**’

De complements en funció d'OD, a part dels formats per un pronom fort, n'hi ha d'altres que obligatòriament necessiten ser duplicats amb un clíctic coreferent i en català no. Ens referim a estructures formades per un possessiu (78) (Cojocaru 2004, 95), un demostratiu (79) (Cojocaru 2004, 95) o un relatiu (80) (Lamuela i Ani 2005, 82):

- (78) *I- a invitat și pe ai mei (prietenii)*
 Els ha invitat també a els meus (amics)
 ‘També (***els**) ha invitat **els meus** (amics)’

(79) *Îl* *prefer* *pe acesta* (*dicționarul acesta*)
 El prefereixo a aquest (diccionari-el aquest)
 ‘(*El) Prefereixo **aquest** (aquest diccionari)’

(80) *Cartea* *pe* *care* *am* *citit-o*
 llibre-la PREP. que(REL) he llegit-la
 ‘El llibre **que** (*I’)he llegit’

En referència als relatius, en romanès aquesta mena de duplicacions són sistemàtiques; en català no, però col·loquialment hi ha alguns casos que cal tenir en compte: ‘Una noia que tothom se l’estima’. Seguint Lamuela i Ani (2005, 82), també és important puntualitzar que la forma *ce*, encara que generalment es duplica, no ho fa quan és no actualitzada (vegeu la nota 34 de la secció 4, on apuntem la definició del terme *actualitzat*). Vegem-ne un exemple (Lamuela i Ani 2005, 82; extret de Lombard 1974, 198):

(81) (*Ceea*) *ce am văzut*
 ‘El que he vist’

Amb els demostratius amb el mateix tret donat a dalt per al relatiu *ce*, encara que la duplicació és viable, se sol defugir. En aquest cas, però, en català la duplicació és necessària. Vegem-ne un exemple (Lamuela i Ani 2005, 84; extret d’Avram 1997, 371):

(82) *Asta să nu mai sperii!//Asta să n-o mai sperii!*
 ‘Això no t’ho esperis pas!’

Els OD indefinits comptables en singular, a diferència del que ocorre en català, es dupliquen (Dobrovie-Sorin 1994, 224):

(83) *Am văzut-o* *pe* *o secretară*
 He vist-la PREP una secretària
 ‘(*La) He vist **una secretària**’

Tanmateix, no ho fan els OD indefinits no comptables o plurals, que en català es dupliquen amb el clíctic partitiu *en*. Vegem-ne un exemple (Lamuela i Ani 2005, 83; extret d'Avram 1997, 371):

- (84) *Colegi am întâlnit*
'De col·legues, me **n**'he trobat'

Finalment, amb els noms que fan d'OD introduïts per la preposició *pe*, la duplicació no és obligatòria, però hi ha una tendència general a fer-la (Lamuela i Ani 2005, 84; extret d'Avram 1997, 372):

- (85) *(îl) aştept pe Ion*
'(*L')espero en Joan'

5.4.3. Recapitulació

En aquest bloc, el darrer d'aquesta secció, bàsicament hem descrit els punts més significatius del fenomen de la duplicació pronominal. El més important és que, a diferència del català, la duplicació pronominal es produeix en construccions amb possessius, demostratius i relatius, i, per contra, no es dona amb els OD indefinits no comptables o plurals.

Amb aquest bloc hem acabat la part de l'anàlisi gramatical dels clítics pronominals del romanès. A la secció següent estudiarem els trets fonamentals dels clítics pronominals del tagal.

6. CLÍTICS PRONOMINALS DEL TAGAL

En la secció següent descriurem la gramàtica pronominal del tagal. Com en el cas del romanès, seguirem l'organització de la secció dedicada al català, encara que aquesta vegada, donades les diferències gramaticals interlingüístiques, ho farem amb algunes variacions. El tagal és una llengua que, inicialment, només hem pogut estudiar a partir de la bibliografia. En l'anàlisi de la gramàtica pronominal del català hem comptat amb la nostra pròpia competència lingüística i la del nostre entorn; en la del romanès, amb companys i professors amb una bona competència o nadius, però, pel que fa a la del tagal, a causa de la distància geogràfica i les poques possibilitats de trobar parlants amb formació associada a la lingüística, no hem pogut tractar-la en les condicions que hauríem desitjat. Per resoldre parcialment aquesta dificultat, hem obtingut una producció oral d'informants amb el tagal com a L1 (vegeu l'apartat 3.2.1. de la metodologia). La producció oral ha estat important sobretot amb relació a aspectes fonètics, tal com veurem més endavant. Per tant, cal tenir en compte que en algunes ocasions ens referirem a inferències fetes a partir d'aquestes entrevistes.

Començarem aquesta secció amb una introducció en què caracteritzarem alguns elements morfosintàctics bàsics del tagal i descriurem les categories generals de pronom personal i clíctic (6.1.). A continuació, tractarem els aspectes bàsics que defineixen la gramàtica pronominal tagala (6.2.). Finalment, acabarem presentant tots aquells elements gramaticals que intervenen en les combinacions pronominals del tagal (6.3.).

6.1. Introducció

La majoria de gramàtiques i d'estudis dedicats a llengües filipines com el tagal presenten el funcionament de la llengua a partir de la naturalesa semàntica dels arguments del verb –amb papers temàtics– (Ramos 1971, Schachter i Otones 1972, Schachter 1987, Kroeger 1993, Nagaya 2004, etc.) i no de la morfosintàctica –amb funcions sintàctiques– com estem acostumats a fer amb les llengües indoeuropees. Nosaltres, tanmateix, partim de la idea que des del moment que les llengües se sistematitzen gramaticalment, la seva anàlisi ha de ser sintàctica i morfològica, i no directament semàntica. En aquest sentit, seguim estudis com el de Rackowski (2002, 2003), que, comparant el sistema d'afixos verbals del tagal amb el d'altres llengües, evidencia que és més adequat parlar de casos que de papers temàtics. D'altra banda, els diferents estudis i gramàtiques referits a aquesta llengua no es posen d'acord a analitzar-la com a llengua *ergativa/absolutiva*¹ (Aldridge 2004, 2006; Nagaya 2006a, 2006b; entre d'altres) o *acusativa/nominativa*² (Kroeger 1998; Rackowski 1999, 2002, 2003; Culwell-Kanarek 2005; entre d'altres). Des del nostre punt de vista, el tagal és una llengua acusativa i així quedarà palès a mesura que anem avançant en l'estudi.³

Als punts següents començarem tractant el conjunt de marques de funció sintàctica (6.1.1.), un aspecte fonamental de les llengües de la família austronèsica. Seguidament, descriurem breument l'ordre dels constituents de l'oració bàsica del tagal (6.1.2.), un ordre allunyat del de les llengües romàniques i que varia amb l'aparició de pronoms personals. A continuació, parlarem dels trets essencials de la morfologia verbal (6.1.3.), caracteritzada per diverses menes d'afixos. Finalment, com hem fet a les introduccions descriptives del català i del romanès, tractarem les categories generals de pronom personal i clíctic

¹ Terme que fa referència «to languages in which the complement of a transitive verb and the subject of an intransitive verb are assigned the same case» (Richards i Schmidt 2002: 184).

² Una llengua *acusativa/nominativa* és aquella que no marca cap distinció entre els subjectes d'un verb transitiu i d'un verb intransitiu, mentre que sí que distingeix l'objecte directe dels verbs transitius d'aquests subjectes.

³ Un altre aspecte que cal deixar clar abans de començar fa referència als accents gràfics. Hem decidit de no marcar-los perquè generalment en tagal no se solen representar. Seguirem aquest principi al llarg de l'estudi.

del tagal (6.1.4.). Per acabar, farem una recapitulació de les idees més destacades del bloc (6.1.5.).

6.1.1. Marques de funció

Abans de començar a descriure la gramàtica pronominal i la categoria general dels clítics (a l'apartat 6.1.4.) és necessari fer un cop d'ull a les relacions morfosintàctiques entre el verb i els seus arguments, un dels aspectes més característics del sistema gramatical del tagal. El tagal té una sèrie de partícules anomenades *marques de funció* (Gràcia 2005) que s'anteposen als arguments per indicar la seva funció. Les bàsiques són *ang*, *ng* i *sa*, utilitzades davant de noms comuns, però també hi ha *si*, *ni* i *kay*, amb els seus respectius plurals *sina*, *nina* i *kina*, associades als noms propis i a noms de familiars i d'oficis de respecte.

Les marques de funció *ang* i *si/sina* són les més especials perquè, en una oració, distingeixen un argument de la resta. Serien una mena de distintiu morfològic que expressa un rang especial d'aquest argument. La terminologia que s'ha utilitzat per anomenar-lo és variada: *subjecte*, *focus*, *tema*, *tòpic*, *detonant*,⁴ *nominatiu*, *absolutiu*, entre d'altres (Himmelmann 1999; Palmer 1999). Nosaltres parlarem d'*argument principal* (Gràcia 2005), i, per referir-nos a les marques, de *marques d'argument principal*, perquè són termes descriptius i eviten d'avançar interpretacions que són objecte de discussió. El més interessant del cas és que la morfologia verbal, fent ús d'un afix o d'un altre, indica la funció concreta d'aquest argument. Aquest fenomen és característic de les llengües filipines. Més endavant tornarem al tema dels afixos i de les funcions que poden assignar a l'argument principal.

Hi ha dues altres sèries de marques de funció: *ng* i *ni/nina*, que fan referència al cas recte, i *sa* i *kay/kina*, referides al règim. Entenem que el cas recte agrupa el que nosaltres etiquetem com a subjecte i OD, mentre que el cas règim equival a l'OI, l'OR, etc. Com ja hem dit, generalment el tagal s'analitza en termes semàntics. Així, les formes *ng* s'acostumen a relacionar amb el paper temàtic d'actor i pacient i les *sa* amb el de direcció. Tanmateix, ja hem dit que seguirem

⁴ L'original d'aquest terme, l'anglès *trigger*, és un dels més utilitzats (Schachter 1987; Goddard 2005).

una anàlisi feta en termes de casos. Així doncs, diferenciem dos nivells de marques de casos: amb les marques de funció d'argument principal (*ang* i *si/sina*) és el sistema d'afixació verbal el que especifica la funció de l'argument, i les altres marques de funció es limiten a dues possibilitats: cas recte (*ng* i *ni/nina*) i cas règim (*sa* i *kay/kina*). En el primer nivell, el cas s'especifica en els afixos verbals, mentre que, en el segon, són les marques de funció les que l'especifiquen, distingint entre recte o règim. Al quadre següent resumim els trets principals que hem exposat d'aquests elements gramaticals:

QUADRE 12: MARQUES DE FUNCIO

			Forma	
			Noms comuns	Noms propis i altres casos particulars
Nivell afixal	Argument principal ⁵	SG	<i>ang</i>	<i>si</i>
		PL		<i>sina</i>
Nivell de marques de funció	Cas recte	SG	<i>ng</i>	<i>ni</i>
		PL		<i>nina</i>
	Cas règim	SG	<i>sa</i>	<i>kay</i>
		PL		<i>kina</i>

Els noms precedits per la marca d'argument principal (*ang* i *si/sina*) sempre són definits, mentre que els altres arguments, com que en tagal no es marca la definitud, es poden interpretar, depenent del context, com a definits o com a no definits.⁶ D'altra banda, cal apuntar que, a part de les marques del quadre, també hi ha les marques de funció de datiu benefactiu, que es forma unint la partícula *para* a les marques de funció de cas règim: *para sa*, *para kay* i *para kina*. Vegem

⁵ Remarquem que l'argument principal pot representar qualsevol funció, especificada pels afixos de les formes verbals.

⁶ Per a una bona descripció d'aquests contextos, vegeu Culwell-Kanarek (2005, § 2).

exemples d'ús de marques de funció, en què (1a) és de Gràcia (2005, 22; extret de Schachter 1987, 213) i la resta són de Schachter i Otones (1972, 93 i 113):⁷

- (1) a) *I-pang-aalis ng tindero ng bigas sa sako ang sandok*
 OBL-pang-PROS.treure REC botiguer REC arròs RÈG sac AP pala
 ‘El/un botiguer traurà arròs del/d’un sac amb la pala’
- b) *I-pin-akilala ni George kay Jose si Maria*
 OBL-ACOM-presentar REC George RÈG Jose AP Maria
 ‘En George va presentar la Maria a en Jose’
- c) *Ma-sasaya na sina⁸ Maria*
 ma-PROS.feliç ara AP Maria
 ‘La Maria i els altres ara seran feliços’
- d) *Para kina Luis ang handaan*
 BEN Luis AP festa
 ‘La festa és per en Luis i els altres’

6.1.2. Ordre bàsic oracional

El tagal és una llengua amb un ordre gramatical bàsic que situa el verb a l’inici i els seus arguments darrere (2) (Gràcia 2005, 54; extret de Schachter i Otones 1972, 80), excepte quan hi ha una negació (3a) (Culwell-Kanarek 2005, 53) o una tematització⁹ (3b) (Kroeger 1998, 4):

⁷ Cal fer una menció especial en referència a les glosses de les formes verbals. En lletra rodona donem afixos de mena de verb (ma-, pag-, etc.) i l’infinitiu de la forma verbal corresponent (veure, menjar, etc.); en versaletes, en canvi, donem la informació gramatical de l’aspecte (ACOM, ‘aspecte acomplert’, PROS, ‘aspecte prospectiu’, etc.) i de la funció sintàctica de l’argument principal (AC, ‘acusatiu’, NOM, ‘nominatiu’, etc.). A la forma verbal, un guionet (-) separa morfemes que podem segmentar fàcilment. A la glossa, mantenim la separació amb el guionet per facilitar la identificació d’aquests morfemes. El punt (.), en canvi, separa informacions gramaticals que pertanyen al mateix morfema o seqüències de morfemes que plantegen problemes de segmentació.

⁸ Les frases formades per una marca de funció plural i un nom personal tenen un significat concret: la persona anomenada i algú altre relacionat amb aquesta persona (Schachter i Otones 1972, 113).

⁹ Partint de Schachter i Otones (1972), l’oració bàsica del tagal es compon de dos elements: el predicat i el *tema*, que apareixen en aquest mateix ordre. Aquelles construccions en què el tema precedeix el predicat s’anomenen invertides. La més comuna és la que es construeix amb la partícula *ay* (Schachter i Otones 1972, 485); tractarem aquest tipus de construcció com una tematització.

- (2) *Bum-ili* *ng* *bigas* *ang* *babae*
 NOM.ACOM-comprar REC arròs AP dona
 ‘La dona **ha comprat** arròs’
- (3) a) *Hindi ka* *niya* *tin-awag*
 no 2SG(*ang*)et 3SG(*ng*)ell/ella ACOM-trucar.AC
 ‘(Ell/Ella) **No t’ha trucat**’
- b) *Si Charlie ay bin-igy-an* *ko* *ng* *pera*
 AP Charlie MI ACOM-donar-DAT 1SG(*ng*)jo REC diners
 ‘**A en Charlie**, (jo) li he donat (els) diners’

Així doncs, el verb tendeix a aparèixer al principi de l’oració, mentre que l’ordre dels arguments del verb no és fix, tal com veiem a (4), tot i que l’argument principal sol anar al final quan és un sintagma nominal (4a) (Gràcia 2005, 55; extret de Schachter i Otones 1972, 83):

- (4) a) *Nag-bigay* *ng* *libro* *sa* *babae* *ang* *lalaki*
 pag.NOM.ACOM-donar REC llibre RÈG dona AP home
- b) *Nag-bigay* *ang lalaki* *ng libro* *sa babae*
- c) *Nag-bigay* *ang lalaki* *sa babae* *ng libro*
- d) *Nag-bigay* *ng libro* *ang lalaki* *sa babae*
- e) *Nag-bigay* *sa babae* *ng libro* *ang lalaki*
- f) *Nag-bigay* *sa babae* *ang lalaki* *ng libro*
 ‘**L’home** ha donat un llibre a la dona’

Tanmateix, si l’argument principal és un pronom, excepte en alguns casos que veurem més endavant, s’emplaça necessàriament darrere de la primera paraula del predicat (5) (Gràcia 2005, 54; extret de Schachter i Otones 1972, 80):

- (5) *Bum-ili* *ako* *ng* *bigas*
 NOM.ACOM-comprar 1SG(*ang*)jo REC arròs
 ‘**(Jo)** He comprat arròs’

Més endavant analitzarem amb més precisió aquest fenomen.

6.1.3. Morfologia verbal

Els verbs del tagal són morfològicament molt rics, amb un sistema complex d'afixos –prefixos, sufixos i infixos– que representen informacions gramaticals ben diverses i que sovint conflueixen en morfemes fusionants. Representen el cas de l'argument principal, la «mena de verb»¹⁰ i l'aspecte. Morfològicament, també és important la reduplicació aspectual: la repetició de part de l'arrel verbal marca que l'acció no s'ha acabat. El fenomen de la reduplicació, que no només té una funció aspectual, és molt comú en les llengües austronèsiques de les Filipines (Himmelmann 2005, 123-128). Seguidament descriurem les diferents menes d'afixos i les seves possibles combinacions.

6.1.3.1. Afixos de cas de l'argument principal

Com abans hem avançat, els arguments precedits per les marques de funció *ang* i *si/sina* remetent a la funció que defineixen uns determinats afixos que s'adjunten a la forma verbal. Aquests afixos són els de cas de l'argument principal. Els anomenem així seguint el criteri terminològic utilitzat fins ara: si abans parlàvem d'argument principal i de marques d'argument principal, els afixos verbals que hi fan referència els anomenarem *afixos de cas de l'argument principal*. Com que les gramàtiques acostumen a relacionar les marques de la morfologia verbal amb les funcions semàntiques (actor, pacient, direcció, etc.), la majoria d'estudis presenten aquests afixos associats a papers temàtics (Schachter 1987, 223):

¹⁰ Ramos (1971) utilitza el terme «mena d'acció» (*kind of action*) per referir-s'hi. Nosaltres preferim «mena de verb» perquè aquests afixos també afecten la valència del verb.

QUADRE 13: AFIKOS VERBALS SEGONS LA FUNCIO SEMÀNTICA (SCHACHTER 1987)

Actor	-um-/m-/ma-/maka-
Pacient	-in/i-/an/ma-
Direccional	-an/-in
Benefactiu	i-
Instrumental	i-

Altres estudis com els de Ramos (1971), Schachter i Otones (1972) i Nagaya (2004) presenten llistes i etiquetes similars. Com ja hem repetit sovint, però, creiem que l'anàlisi des del punt de vista sintàctic és més adequada que des del semàntic. A més a més, la llista ens sembla massa llarga i presenta superposicions. És per tot això que seguim estudis com el de Rackowski (2003, 11), que etiqueta els afixos a partir de marques de cas i els redueix a quatre de bàsics:

QUADRE 14: AFIKOS VERBALS COM A MARQUES DE CAS (RACKOWSKI 2003)

Nominatiu	-um-
Acusatiu	-in
Datiu	-an
Oblic	i-

Vegem, primer, exemples del funcionament d'aquests afixos (Rackowski 2003, 10):

- (6) a) *Bibilh-in ng bata ang tela sa palenke para sa Nanay*
 PROS.comprar-AC REC nen AP roba RÈG mercat BEN mare
 'El nen comprarà **la roba** al mercat per a la mare'

- b) *Bum-ili* *ang bata ng tela sa palenke para sa Nanay*
 NOM.ACOM-comprar AP nen REC roba RÈG mercat BEN mare
 ‘El nen ha comprat roba al mercat per a la mare’
- c) *Bin-igy-an* *ko* *ang bawat ina ng laruan*
 ACOM-donar-DAT 1SG(ng)jo AP cada mare REC joguina
 ‘(Jo) He donat una joguina **a cada mare**’
- d) *I-pinang-balot* *ko* *sa libro ang diyaryo*
 OBL-pang.ACOM-embolicar 1SG(ng)jo RÈG llibre AP diari
 ‘(Jo) He embolicat el llibre **amb el diari**’

A (6) veiem com els afixos verbals determinen la funció que té l’argument principal: a (6a), *-in*, que s’associa a l’acusatiu, atribueix aquest cas a *ang tela* (‘la roba’); a (6b), *-um-* defineix el cas nominatiu per a *ang bata* (‘el nen’);¹¹ a (6c), *-an* marca el datiu d’*ang bawat ina* (‘a cada mare’), i, finalment, a (6d), *i-* indica que *ang diyaryo* (‘amb el diari’) funciona com a oblic. Per analitzar aquests afixos adoptem la terminologia sintàctica de Rackowski (2003): nominatiu, acusatiu, datiu i oblic.

La proposta de Rackowski (2003) ens és molt útil perquè cataloga els afixos en termes sintàctics, la qual cosa ens permet comprendre molt millor la seva naturalesa gramatical, i perquè, amb els quatre afixos bàsics, simplifica enormement l’anàlisi gramatical. El fet que d’altres estudis presentin un nombre molt més elevat d’afixos relacionats amb l’argument principal té a veure amb el contacte amb afixos d’altra mena. Depenent de quins morfemes es combinin, se n’originen de fusionants que amalgamen diverses informacions gramaticals (més endavant hi tornarem). La majoria d’afixos de funció de l’argument principal que presenta Schachter (1987; vegeu el quadre 13), per exemple, o bé són afixos d’una altra mena o bé són producte del contacte amb els afixos d’aspecte i de mena de verb.

¹¹ Hi ha moltes altres llengües austronèsiques de les Filipines amb l’infix *-um-* en la morfologia verbal (Himmelman 2005, 122-123).

6.1.3.2. Afixos de mena de verb

Els afixos de mena de verb especifiquen el tipus d'acció (transitiva, intransitiva, causativa, etc.) de l'arrel verbal a la qual s'adjunten. L'afix més característic és *pag-*, que es relaciona amb el sentit causatiu i la transitivitat (Rackowski 1999, 2002, 2003). Aquest afix, combinat amb l'afix de cas de l'argument principal *-um-*, esdevé *mag-* (o *nag-* si hi ha l'afix d'aspecte *-in-*). Vegem-ne un parell d'exemples, dels quals (7a) és adaptat de Culwell-Kanarek (2005, 42) i (7b) ho és d'Aldridge (2004, 16):¹²

- (7) a) **mag-aalis** [pag-um]
 pag.NOM-PROS.treure
 'traurà'
- b) **nag-bigay** [pag-um-in]
 pag.NOM.ACOM-donar
 'ha comprat'

Un altre afix de mena de verb és *pang-*, que s'associa a un valor instrumental (Himmelman 2008; extret de Wolff i altres 1991, 367):

- (8) **I-pang-puputol ko na lang ito-ng kutsilyo**
 OBL-pang-PROS.tallar 1SG(ng)jo ara només aquest(ang)-PART ganivet
 '(Jo) Ara només ho tallaré **amb aquest ganivet**'

Els darrers afixos de mena de verb que volem mencionar són *ma-* i *ma(ka)-*. L'afix *ma-* s'associa al sentit estatiu (9) i *ma(ka)-* a la capacitat de fer quelcom (10). D'aquest últim, en tenim dues possibilitats: *ma-* o *maka-*. La síl·laba *-ka-* només és present quan l'argument principal és nominatiu (10a), mentre que, quan és acusatiu (10b), datiu o oblic, no apareix.¹³ Un fenomen especial relacionat amb *ma-* i *ma(ka)-* és que, tal com manté Rackowski (2002, 135), exclouen les marques de cas de l'argument principal de nominatiu i d'acusatiu. Tot i això, l'oposició entre els quatre casos es fa sempre; és per això que a les

¹² Com que la morfologia verbal tagala no disposa de marca de persona, en els exemples en què tan sols aportem una forma verbal, hem adoptat la convenció de donar la traducció en la tercera persona del singular.

¹³ D'aquesta manera, tot i que tractem *ma(ka)-* com a afix de mena de verb, cal remarcar que també fa possibles les distincions de cas.

glosses de les formes verbals dels exemples de (9) i (10) hem marcat els casos nominatiu i acusatiu. També en referència als exemples, cal tenir en compte que el canvi de *ma-* a *na-* és produït per la combinació d'aquests afixos de mena de verb amb l'afix d'aspecte *-in-* (que tractarem al punt següent). Vegem finalment els exemples (Rackowski 2003, 135; el (9) extret de Ramos 1971 i el (10) extret de Schachter i Otones 1972, 330):

- (9) *Na-pagot* *ako*
 ma.ACOM.NOM-cansar 1SG(*ang*)jo
 '(**Jo**) M'he cansat' [ma-in]
- (10) a) *Naka-gamit* *siya* *ng* *mangang* *hilaw*
 maka.ACOM.NOM-usar 3SG(*ang*)ell/ella REC mango verd
 '(**Ell/Ella**) Ha sabut usar un mango verd' [ma-ka-in]
- b) *Na-gamit* *niya* *ang* *mangang* *hilaw*
 ma.ACOM.AC-usar 3SG(*ng*)ell/ella AP mango verd
 '(Ell/Ella) Ha sabut usar **el mango verd**' [ma-Ø-in]

6.1.3.3. Afixos d'aspecte

Finalment, ens queden els afixos d'aspecte, que, òbviament, són aquells que indiquen l'aspecte verbal. Cal distingir quatre possibilitats: neutre (sense marca morfològica d'aspecte), aspecte acomplert (acció iniciada i acabada), incomplert (acció iniciada, però no acabada) i prospectiu (acció no iniciada). A diferència del tagal, el català s'analitza a partir dels temps verbals i no dels aspectes. Com que un aspecte pot equivaler a diferents temps verbals, pel que fa als exemples adaptats al català, seguirem unes convencions per simplificar l'anàlisi. Així, a part dels casos en què es pugui interpretar pel context, l'aspecte acomplert es traduirà com a perfet ('he cantat'), l'incomplert, com a present ('canto'), i el prospectiu, com a futur ('cantaré'). Pel que fa a terminologia, preferim la parella de mots *acomplert/incomplert* a la de *perfectiu/imperfectiu* (Schachter i Otones 1972 i Rackowski 2003, per exemple) perquè correspon millor al fenomen descrit. D'altra banda, les formes anomenades neutres, sense flexió d'aspecte, equivaldrien, per entendre'ns, a l'infinitiu de la forma verbal catalana, tot i que en tagal també s'utilitzen com a formes d'imperatiu.

Hi ha dues marques morfològiques d'aspecte: l'afix *-in-* i la reduplicació de part de l'arrel verbal. L'afix *-in-* és el distintiu morfològic dels aspectes acomplert i inacomplert. Com diu Rackowski (2002, 27), aquest afix marca que l'acció del verb ha començat. Quan coapareix amb els afixos *mag-* (que ja hem vist que és la combinació de *pag-* i *-um-*), *ma-* o *ma(ka)-*, aquest afix té la variant al·lomòrfica *n-*. La reduplicació de l'arrel verbal generalment es dona en les primeres consonant i vocal (CV-CV → *luto/luluto*) o en la primera vocal (V-V → *alin/aalin*),¹⁴ i es produeix en els aspectes prospectiu i inacomplert. Així doncs, aquest fenomen marca que l'acció no s'ha acabat. Vegem, ara, exemples de tots els aspectes. Marquem en negreta els afixos que representen l'aspecte i les reduplicacions (els exemples són adaptats de Kroeger 1993, 16):

(11)	a)	<i>mag-luto</i>	[pag-um]
		pag.NOM-NEUT.cuinar	
		‘cuinar/cuina (imperatiu)’	
	b)	<i>nag-luto</i>	[pag-um-in]
		pag.NOM.ACOM-cuinar	
		‘ha cuinat’	
	c)	<i>nag-luluto</i>	[pag-um-in-RED]
		pag.NOM.INAC-cuinar	
		‘cuina’	
	d)	<i>mag-luluto</i>	[pag-um-RED]
		pag.NOM-PROS.cuinar	
		‘cuinarà’	

A (11a), sense l'afix d'aspecte *-in-* ni reduplicació, tenim una forma d'aspecte neutre; a (11b), l'aspecte és l'acomplert perquè hi ha l'afix *-in-* i no hi ha reduplicació; a (11c), l'afix *-in-*, en la seva variant al·lomòrfica *n-*, marca que l'acció s'ha iniciat, i la reduplicació que aquesta no s'ha acabat, és a dir, que l'aspecte és l'inacomplert, i, finalment, a (11d), la reduplicació marca que l'acció, no iniciada, no s'ha acabat, entenent, doncs, l'aspecte prospectiu.

¹⁴ Tanmateix, en una estructura sil·làbica formada per CCV, només es reduplica la primera de les dues consonants: *tatrabaho*.

Finalment, en referència a la reduplicació, en certs contextos es generen formes amb infixos d'altra mena inserits dins de la síl·laba duplicada. Vegem-ho amb l'infix de nominatiu *-um-* (adaptat de Mercado 2004, 112):

- (12) *Kum-akain*
 NOM.INAC-menjar
 'menja'

6.1.3.4. Combinacions d'afixos i altres processos morfològics

Després de descriure per sobre les diferents menes d'afixos verbals i concretar-ne els principals, ara toca veure com es comporten quan es combinen. Fins ara hem vist el canvi al·lomòrfic que es produeix amb l'afix de nominatiu *-um-*, que alterna amb el morfema *m-* quan apareix l'afix de mena de verb *pag-*. La combinació de *-um-* i *pag-* dóna com a morfema resultant *mag-* (exemple (11a)). Aquesta alternança també es dóna amb l'afix de mena de verb *pang-*, que resulta *mang-* quan s'hi combina. També hem vist que l'afix d'aspecte *-in-*, que marca que l'acció del verb s'ha iniciat, alterna amb *n-* quan entra en contacte amb la combinació anterior, *mag-*, o amb l'afix de mena de verb *ma(ka)-* (exemples (10a) i (11b)). El que no hem vist és que l'afix *-in-* disposa d'un altre al·lomorf, *ni-*, que només apareix quan l'arrel verbal comença per *l-* (Rackowski 1999, 9):

- (13) *ni-lagy-an*
 ACOM-posar-DAT
 'ha posat'

Un altre procés al·lomòrfic important es produeix amb relació al cas nominatiu. L'afix d'aspecte *-in-* s'omet en contacte amb el de cas de l'argument principal nominatiu *-um-*. Així, en els aspectes acomplert (14a) i inacomplert (14b) l'acció iniciada no és marcada morfològicament (Rackowski 2002, 29):

- (14) a) *bum-ili* [um-in] > [um-Ø]
 NOM.ACOM-comprar
 'ha comprat'

- b) *bum-ibili* [um-RED-in] > [um-RED-Ø]
 NOM.INAC-comprar
 ‘compra’

Rackowski (1999, 8) parla de «conservació» de l’afix *-um-*. En canvi, en l’aspecte prospectiu s’elideix *-um-* com a mostra que l’acció no s’ha iniciat (Rackowski 2002, 29):

- (15) *bibili* [RED-um] > [RED-Ø]
 PROS.NOM.comprar
 ‘comprà’

Un altre procés al·lomòrfic important es produeix amb l’afix de cas de l’argument principal que marca l’acusatiu (*-in*). Concretament, aquest afix no es realitza fonèticament (alterna amb l’al·lomorf Ø) quan ha de combinar-se amb l’afix d’aspecte *-in-*. D’aquesta manera, l’afix d’acusatiu *-in* apareix en els aspectes neutre (16a) i prospectiu (16b), però no en l’inacomplert (17) ni en l’acomplert (18). Els següents exemples són molt clars: el (16b), el (17a) i el (18) són adaptats de Rackowski (2003, 1 i 3), el (16a) és adaptat de Kroeger (1993, 28) i el (17b) és adaptat de Rackowski (2002, 36; extret de Maclachlan 1996):¹⁵

- (16) a) *awit-in*
 NEUT.cantar-AC
 ‘cantar/canta (imperatiu)’
 b) *aawit-in*
 PROS.cantar-AC
 ‘cantarà’
 (17) a) *in-aawit-Ø*
 INAC-cantar-AC
 ‘canta’
 b) *din-udurog-Ø*
 INAC-trencar-AC
 ‘trenca’

¹⁵ La negreta s’associa a l’afix *-in* d’acusatiu i la manca de cursiva a l’afix *-in-* d’aspecte. Seguim aquesta convenció formal quan volem marcar i diferenciar dos aspectes d’un exemple.

- (18) a) *bin-ili-Ø*
 ACOM-comprar-AC
 ‘ha comprat’
- b) *in-awit-Ø*
 ACOM-cantar-AC
 ‘ha cantat’

A banda de les combinacions d’afixos, també volem apuntar un parell de processos morfològics que són d’interès. Els infixos *-um-*, de cas de l’argument principal, i *-in-*, d’aspecte, quan es generen en un verb que comença per vocal, passen a ser prefixos. Anteriorment ja ho hem vist amb l’afix *-in-*, als exemples (17a) i (18b). Vegem-ho amb *-um-* (Bickel i Nichols 2001, 35):

- (19) *um-ibig*
 NEUT.NOM-estimar
 ‘estimar’

L’afix *-um-* posseeix altres particularitats morfològiques que cal precisar. Generalment, hem vist que *-um-* s’introdueix després de la primera consonant si el verb comença per consonant o a l’inici si ho fa per vocal. Tanmateix, amb verbs que comencen per dues consonants,¹⁶ *-um-* s’insereix després d’aquestes (20a), i amb verbs iniciats per /m/ o /w/, la inserció no es produeix per restriccions fonològiques (20b) (Klein 2005, 4-5):

- (20) a) *grum-adwet*
 NEUT.NOM-llicenciar-se
 ‘llicenciar-se’
- b) *mahal/*m-um-ahal*
 NEUT.NOM.fer-se car
 ‘tornar-se car’

¹⁶ L’estructura sil·làbica prototípica del tagal està formada per CV (*pu-sa*, ‘gat’) o CVC (*lag-nat*, ‘febre’). L’estructura CCV també és possible, però en préstecs: *gri-po*, *pla-to*, etc. Els exemples són de Gràcia (2005, 14).

Cal assenyalar que les combinacions i els processos morfològics que hem vist no són els únics que es produeixen en la morfologia verbal del tagal. Hem esmentat els més característics. Pel que fa als altres, preferim no entrar a tractar-los perquè són elements de valor secundari per al nostre estudi.

Finalment, per acabar de completar la qüestió dels afixos verbals, presentem cinc quadres amb les diferents possibilitats combinatòries dels afixos tractats fins ara, completats amb diversos exemples (adaptats de Ramos 1971, 31-34). Al quadre 15, hi ha els afixos de cas de l'argument principal relacionats amb els d'aspecte, mentre que als quadres 16, 17, 18 i 19 hi ha cadascun dels quatre aspectes, amb els seus afixos, i hi relacionem els tres afixos de mena de verb que hem tractat amb els de cas de l'argument principal.

QUADRE 15: AFIOS DE CAS D'AP COMBINATS AMB ELS D'ASPECTE

		Neutre <i>kain</i> 'menjar'	Acomplert <i>k-in-ain</i> 'ha menjat'	Inacomplert <i>k-in-a-kain</i> 'menja'	Prospectiu <i>ka-kain</i> 'menjarà'
		Ø	-in-	RED-in-	RED-
NOM	-um-	-um- k-um-ain	-um-Ø k-um-ain	RED-um-Ø- k-um-a-kain	RED-Ø- ka-kain
AC	-in	-in kain-in	-in- Ø k-in-ain	RED-in- Ø k-in-a-kain	RED- -in ka-kain-in
DAT	-an	-an kain-an	-in- -an k-in-ain-an	RED-in- -an k-in-a-kain-an	RED- -an ka-kain-an
OBL	i-	i- i-kain	i- -in- i-k-in-ain	i-RED-in- i-k-in-a-kain	i-RED- i-ka-kain

QUADRE 16: ASPECTE NEUTRE: AFIOS DE MENA DE VERB COMBINATS AMB CAS D'AP

		Aspecte Neutre			
		Ø			
		NOM	AC	DAT	OBL
		-um-	-in	-an	i-
pag-	mag- mag-linis 'netejar'	Ø- -in linis-in 'netejar'	Ø- -an linis-an 'netejar'	i-pag- i-pag-linis 'netejar'	
pang-	mang- mang-huli 'agafar'	pang- -in pang-hulih-in ¹⁷ 'agafar'	pang- -an pang-hulih-an 'agafar'	i-pang- i-pang-huli 'agafar'	
ma(ka)-	maka- maka-sulat 'escriure'	ma- Ø ma-sulat 'escriure'	ma- -an ma-sulat-an 'escriure'	ma-i- ma-i-sulat 'escriure'	

¹⁷ Quan s'afegeixen els afixos *-in* o *-an*, s'insereix una *-h-* al final de l'arrel verbal si aquesta acaba en vocal.

QUADRE 17: ASPECTE ACOMPLERT: AFIKOS DE MENA DE VERB COMBINATS AMB CAS D'AP

	Aspecte Acomplert			
	-in-			
	NOM	AC	DAT	OBL
	-um-	-in	-an	i-
pag-	nag- [pag-um-in] nag-linis 'ha netejat'	Ø-in-/ni- -Ø ni-linis 'ha netejat'	Ø-in-/ni- -an ni-linis-an 'ha netejat'	i-p-in-ag- i-p-in-ag-linis 'ha netejat'
pang-	nang- [pang-um-in] nang-huli 'ha agafat'	p-in-ang-Ø p-in-ang-huli 'ha agafat'	p-in-ang- -an p-in-ang-hulih-an 'ha agafat'	i-p-in-ang- i-p-in-ang-huli 'ha agafat'
ma(ka)-	naka- [maka-um-in] naka-sulat 'ha escrit'	na- -Ø [ma-in-Ø] na-sulat 'ha escrit'	na- -an [ma-in-an] na-sulat-an 'ha escrit'	na-i- [ma-i-in] na-i-sulat 'ha escrit'

QUADRE 18: ASPECTE INACOMPLERT: AFIKOS DE MENA DE VERB COMBINATS AMB CAS D'AP

	Aspecte Inacomplert			
	RED-in-			
	NOM	AC	DAT	OBL
	-um-	-in	-an	i-
pag-	nag-RED- [pag-um-in-RED] nag-li-linis 'neteja'	Ø-in/ni-RED- -Ø ni-li-linis 'neteja'	Ø-in/ni-RED- -an ni-li-linis-an 'neteja'	i-p-in-ag-RED- i-p-in-ag-li-linis 'neteja'
pang-	nang-RED- [pang-um-in-RED] nang-hu-huli 'agafa'	p-in-ang-RED- -Ø p-in-ang-hu-huli 'agafa'	p-in-ang-RED- -an p-in-ang-hu-hulih-an 'agafa'	i-p-in-ang-RED- i-p-in-ang-hu-huli 'agafa'
ma(ka)-	naka-RED- [maka-um-in-RED] naka-su-sulat 'escriu'	na-RED- -Ø [ma-in-RED-Ø] na-su-sulat 'escriu'	na-RED- -an [ma-in-RED-an] na-su-sulat-an 'escriu'	na-i-RED- [ma-i-in-RED] na-i-su-sulat 'escriu'

QUADRE 19: ASPECTE PROSPECTIU: AFIIXOS DE MENA DE VERB COMBINATS AMB CAS D'AP

	Aspecte Prospectiu			
	RED-			
	NOM	AC	DAT	OBL
	-um-	-in	-an	i-
pag-	mag-RED- [pag-um-RED] mag-li-linis 'netejarà'	Ø-RED- -in li-linis-in 'netejarà'	Ø-RED- -an li-linis-an 'netejarà'	i-pag-RED- i-pag-li-linis 'netejarà'
pang-	mang-RED- [pang-um-RED] mang-hu-huli 'agafarà'	pang-RED- -in pang-hu-hulih-in 'agafarà'	pang-RED- -an pang-hu-hulih-an 'agafarà'	i-pang-RED- i-pang-hu-huli 'agafarà'
ma(ka)-	maka-RED- maka-su-sulat 'escriurà'	ma-RED- -Ø ma-su-sulat 'escriurà'	ma-RED- -an ma-su-sulat-an 'escriurà'	ma-i-RED- ma-i-su-sulat 'escriurà'

Com a resum d'aquest punt podem dir que la flexió verbal del tagal és molt complexa, amb diferents menes d'afixos que alternen amb formes al·lomòrfiques i que, en combinació, poden esdevenir fusionants. El grup d'afixos que més ens interessen en aquest estudi són els de cas de l'argument principal (seguint Rackowski 2003): *-um-* (nominatiu), *-in* (acusatiu), *-an* (datiu) i *i-* (oblic).

6.1.4. Pronoms personals i clítics

En aquest bloc, tal com hem fet amb el català i el romanès en els seus respectius blocs, situarem els clítics pronominals del tagal dins de les categories generals dels pronoms personals i dels clítics.

6.1.4.1. Pronoms personals

El sistema pronominal del tagal és molt diferent del de les llengües romàniques com el català o el romanès. Generalment, en la classificació dels pronoms

personals tagals es distingeixen tres grups segons les tres marques de funció principals que ja hem vist anteriorment: les formes *ang*, les formes *ng* i les formes *sa*.

QUADRE 20: PRONOMS PERSONALS DEL TAGAL

		Formes <i>ang</i>	Formes <i>ng</i>	Formes <i>sa</i>	
1a persona	SG	<i>ako</i>	<i>ko</i>	<i>(sa) akin</i>	
	PL	EXC	<i>kami</i>	<i>namin</i>	<i>(sa) amin</i>
		INC	<i>tayo</i>	<i>natin</i>	<i>(sa) atin</i>
2a persona	SG	<i>ka/ikaw</i>	<i>mo</i>	<i>(sa) iyo</i>	
	PL	<i>kayo</i>	<i>ninyo</i>	<i>(sa) inyo</i>	
3a persona	SG	<i>siya</i>	<i>niya</i>	<i>(sa) kaniya</i>	
	PL	<i>sila</i>	<i>nila</i>	<i>(sa) kanila</i>	

La divisió en tres grups, segons les tres principals marques de funció, respon a les diferents funcions a què fan referència. Com hem vist en punts anteriors, els pronoms de les formes *ang* fan referència a l'argument principal, els de les *ng*, al cas recte, i els de les *sa*, al cas oblic. Tal com es desprèn del quadre, només la partícula *sa* pot aparèixer acompanyant el pronom (com una espècie de preposició). En negreta hem destacat les formes monosil·làbiques, que són dependents fonològicament de l'element que segueixen. A part d'aquestes, hi ha tres pronoms més que oralment poden ser monosil·làbics. Seguint Billings (2005), que dona les dades d'un estudi fet a partir d'un corpus oral de MacFarland (2001), serien una mena de formes abreujades. Es tracta de *siya* (*s'ya*), *ninyo* (*n'yo*), i *niya* (*n'ya*). Exemples de gramàtics com Llamzon (1976, § 2) suggereixen l'ús corrent d'aquesta mena de formes: [ʊmalɪ'ʃa] /ʊmalɪs sɪ'ʃa/

‘(ell) va marxar’; [ˈsabrɪˈɲa] /ˈsabrɪ nɪˈɲa/ ‘(ell) va dir’; [sɪⁱˈa] (acurat), [sⁱˈa] (ràpid) o [ˈʃa] (més ràpid) /sɪˈɲa/. Quant a la producció oral que hem obtingut, gairebé totes les produccions de *siya* i *niya* han estat monosil·làbiques: [ˈʃa] i [ˈɲa], respectivament. Sembla que la vocal *i* és purament gràfica.

Continuant amb el quadre, remarquem la presència de dues solucions diferents de primera persona del plural: la inclusiva i l’exclusiva. La inclusiva és la que entenem com a ‘nosaltres’, amb l’interlocutor inclòs, mentre que en l’exclusiva no interpretem la presència de l’interlocutor (per entendre’ns, ‘jo i ell/ella/ells/elles’). En anglès, el terme que s’utilitza per la distinció «exclusiu/inclusiu» en la primera persona del plural és *clusivity*.¹⁸ Catalanitzant el mot, podríem utilitzar «clusivitat». Com a formes de respecte (‘vós, vostè, vostès’), s’utilitzen la segona o la tercera persona del plural. D’altra banda, al quadre, no hi afegim les formes que alguns autors, seguint Schachter i Otnes (1972, 88), anomenen «dual». Es tracta de *kata* (formes *ang*), *nita* (formes *ng*) i (*sa*) *kanita* (formes *sa*), que fan referència a la primera i segona persona del singular juntes (‘tu i jo’). La majoria de fonts (per exemple, Schachter i Otnes 1972) apunten que són formes arcaiques i actualment en desús. Finalment, cal afegir una forma pronominal particular: *kita*. Aquest pronom amalgama la informació de segona persona del singular de les formes *ang* (*ka*) i de primera del singular de les *ng* (*ko*), i se sol qualificar com a *portmanteau*, és a dir, un mot resultat de la fusió de dos o més que dona un nou significat. Richards i Schmidt (2002, 55) defineixen el concepte *portmanteau* d’aquesta manera: ‘*a relatively unproductive process of word formation by which new words are formed from the beginning (usually the first phoneme or syllable) of one word and the ending (often the rhyme) of another*’. En realitat, doncs, *kita* no és *portmanteau* en el sentit estricte del terme: no és el resultat de la combinació de les formes *ka* (o *ikaw*) i *ko*, sinó de les seves informacions gramaticals. És per aquesta raó que preferim parlar d’una forma *fusionant*, que és aquella que amalgama informació gramatical de dos o més morfemes.

¹⁸ Per a un aprofundiment del concepte, vegeu Filimonova (2005).

Seguint amb la descripció dels elements del quadre, cal apuntar que els pronoms personals del tagal fan honor a l'etimologia del terme que els anomena i tan sols fan referència a éssers humans o a animals humanitzats, com mascotes (21). Per als altres éssers animats i per a les coses, o bé s'utilitza el mateix nom en comptes d'un pronom (22) o bé s'utilitza un demostratiu (23). Vegem-ne exemples (Schachter i Otones 1972, 89 i 93):

- (21) *Wala rito ang lalaki/ang aso ko. Nasa bukid siya.*
 no aquí AP home/AP gos 1SG(ng)Poss. a granja 3SG(ang)ell
 'L'home/el meu gos no és aquí. (Ell) És a la granja.'
- (22) *Wala rito ang baka/ang kotse. Nasa bukid.*
 no aquí AP vaca/AP cotxe a granja
 'La vaca/el cotxe no és aquí. És a la granja.'
- (23) *Na-kita ko ang pelikula. Interessante iyon.*
 ma.ACOM-veure.AC 1SG(ng)jo AP pel·lícula. interessant aquella(ang)
 '(Jo) He vist la pel·lícula. És interessant.'

Pel que fa al gènere, els pronoms funcionen, de la mateixa manera que els noms, sense cap distinció morfològica. En el cas dels noms amb distinció de sexe, per exemple, s'hi adjunta el mot *lalaki* ('mascle/home') o *babae* ('femella/dona') (Pottier 1999, 117):

- (24) a) *apo-ng lalaki*
 nét-PART mascle
 'nét'
- b) *apo-ng babae*
 nét-PART femella
 'néta'

Així, amb el pronom *siya*, per exemple, si no s'interpreta pel context, com a (25) (Nagaya 2005, 11 i 13), el seu gènere no queda clar, tal com veiem a (26) (Aldridge 2004, 21):

- (25) a) *Si May, kailan ba siya babalik dito?*
 AP May quan PI 3SG(*ang*)ella PROS.NOM.tornar aquí
 ‘(Pel que fa a) la May, quan (**ella**) tornarà aquí?’
- b) *Si Juan, i-bin-ili mo siya?*
 AP Juan OBL-ACOM-comprar 2SG(*ng*)tu 3SG(*ang*)ell
 ‘(Pel que fa) a en Juan, (li) has comprat *(quelcom) per a **ell**?’
- (26) *Siya ay kaibigan ko*
 3SG(*ang*)ell/ella MI amic 1SG(*ng*)Poss.
 ‘**Ell/Ella** és el meu/la meva amic/amiga’

Els pronoms personals també s'utilitzen per expressar la possessió. En concret, ho poden fer o bé a través dels pronoms de les formes *ng* o bé amb els de les formes *sa*, però de manera diferent. Així, quan els pronoms de les formes *ng* segueixen noms, es tradueixen com a adjectius possessius (Ramos 1971, 24):

- (27) *bahay ko/niya*
 casa 1SG(*ng*)Poss./3SG(*ng*)Poss.
 ‘**la meva/seva** casa’

Els pronoms de les formes *sa*, en canvi, precedeixen el nom i van acompanyats d'una partícula d'enllaç (*ng/na*). En aquest tipus de construccions la partícula *sa* és optativa. Vegem-ne un exemple (adaptat de Schachter 1987, 215):

- (28) *(sa) aking [akin-ng] bahay*
 1SG(*sa*)-PART casa
 ‘**la meva** casa’

El grup de pronoms personals que a nosaltres ens interessa és el dels clítics pronominals. La majoria d'autors (Schachter i Otones 1972; Billings i Konopasky 2002; Anderson 2003; Nagaya 2006a) consideren que poden funcionar com a clítics els pronoms de les formes *ang*, exceptuant *ikaw* (una de les dues formes de la segona persona del singular, al costat de *ka*, específicament clítica), els de les formes *ng* i la forma fusionant *kita*, que reuneix la informació gramatical de les formes *ka* i *ko*. De moment, per no modificar excessivament el

sistema de descripció gramatical seguit fins ara, mantenim aquesta idea, però més endavant en precisarem la caracterització dels pronoms.

6.1.4.2. Clítics

Al punt anterior hem situat els clítics pronominals del tagal dins de la categoria general dels pronoms personals. Seguidament, farem el mateix dins de la dels clítics en general.

En els diferents estudis gramaticals del tagal, no hi ha consens sobre una llista concreta de clítics. Els acostumen a dividir en dos grups: els pronominals i els que anomenen *partícules* (Schachter i Otones 1972, Anderson 2003, etc.). Els primers, que ja hem vist amb els pronoms personals, normalment els divideixen en dos subgrups: les formes *ang* i les formes *ng*. Pel que fa a les formes *sa*, simplement serien pronoms personals forts. D'altres autors (Llamzon 1976, 74; Billings i Konopasky 2002) prioritzen la distinció entre monosil·làbics (*ko*, *ka* i *mo*) i bisil·làbics (els altres de les formes *ang* i *ng*). El grup de les partícules és un conjunt força heterogeni d'elements lingüístics que sovint s'etiqueten com a adverbis (Ramos 1971; Schachter i Otones 1972). Nagaya (2006b) distingeix les partícules entre aspectuals (*na* i *pa*) i adverbials (la resta), i a *Tagalog Grammar* (TG) ho fan entre temporals (*pa*, *na* i *muna*) i modals (*nga*, *lang* o *pala*). Com que la llista general de pronoms personals del quadre 20 ja comprèn els clítics pronominals (dins de la general de pronoms personals), vegem un quadre de les partícules considerades com a clítics (seguint Schachter i Otones 1972 i Anderson 2003, 2005):

QUADRE 21: PARTÍCULES DEL TAGAL

Partícula	Descripció/ Equivalència	Partícula	Descripció/ Equivalència
<i>ba</i>	s'utilitza per marcar una oració interrogativa	<i>na</i>	<i>ja</i>
<i>kasi</i>	expressa causa: <i>perquè</i>	<i>naman</i>	expressa desigualtat entre dues situacions: <i>en canvi, d'altra banda</i>
<i>kaya</i>	expressa especulació: <i>potser, si...</i>	<i>nga</i>	normalment expressa confirmació (<i>realment</i>) o cortesia per demanar alguna cosa (<i>si us plau</i>)
<i>daw</i> o <i>raw</i>	<i>es diu que</i>	<i>pa</i>	<i>encara</i>
<i>din</i> o <i>rin</i>	<i>també</i>	<i>pala</i>	expressa sorpresa
<i>ho</i> o <i>po</i>	expressa cortesia o respecte vers l'interlocutor	<i>sana</i>	expressa esperança o una situació que ja no es pot complir: <i>tant de bo</i>
<i>lamang</i> (o <i>lang</i>)	<i>només, simplement</i>	<i>tuloy</i>	<i>com a resultat, en conseqüència</i>
<i>man</i>	depenent del context: <i>fins i tot, tot el que, encara...</i>	<i>yata</i>	expressa dubte o manca de convicció
<i>muna</i>	expressa temporalitat; depenent del context: <i>durant una estona, primerament...</i>		

Sembla que les partícules bàsicament es diferencien de la resta d'elements similars no clítics pel seu emplaçament, obligatòriament en la segona posició¹⁹ de la clàusula (Schachter i Otnes 1972, 411):

- (29) *Naroon* ***na*** *si* *Rosa* (****na***)
 allà ja AP Rosa
 ‘La Rosa **ja** hi és’

A (29), la partícula *na* només accepta la posició enclítica, seguint la primera paraula de la clàusula. En canvi, l'adverbi *ngayon* pot emplaçar-se en altres posicions sense fer agramatical la frase (Schachter i Otnes 1972, 412):

- (30) *Naroon* ***ngayon*** *si* *Rosa* (***ngayon***)
 allà ara AP Rosa
 ‘**Ara** la Rosa hi és’

Precisament, aquest comportament, l'emplaçament en la segona posició de la clàusula, veurem que és característic dels elements clítics del tagal, també dels pronominals. A part del clítics pronominals i les partícules, en tagal hi ha altres elements fonològicament deficients²⁰ susceptibles de ser clítics. Tot i això, les gramàtiques no s'acaben de posar d'acord sobre la seva naturalesa. Per exemple, estem parlant de les marques de funció (*ang*, *ng*, *sa*, etc.), que sempre precedeixen els noms, o del que anteriorment hem anomenat partícula d'enllaç en les construccions possessives (*ng/na*).

Pel que fa a les marques de funció, de fet, hi ha autors que les consideren com a clítics. Les mencionades *ang*, *ng* i *sa*, s'utilitzen davant de noms comuns, i *si*, *ni* i *kay*, amb els seus respectius plurals *sina*, *nina* i *kina*, associades als noms propis, a familiars i a oficis de respecte. Kroeger (1993, 12) afirma que *[t]he case markers are clitics in the sense that they are not phonologically independent, i.e. they do not bear stress and never appear in isolation*. Alguns lingüistes, precisament, les caracteritzen com a proclítics (Nagaya 2006a,

¹⁹ Els clítics de segona posició són comuns en les llengües austronèsiques de les Filipines i d'illes veïnes de l'arxipèlag (Himmelmann 2005).

²⁰ Deficients en el sentit que no poden produir-se de manera independent.

2006b; Himmelmann 1999), tot al contrari dels clítics vistos fins ara (pronominals i partícules), que generalment són enclítics.

L'altre element amb l'estructura fonològica deficient que hem vist és la partícula d'enllaç *ng/na*. Concretament, la partícula és *ng* (31b) quan el mot anterior acaba en vocal, *-n* o oclusió glotal ([ʔ]), i *na* (31a) quan acaba en les altres consonants (Schachter i Otones 1972, 118). A part d'aparèixer en construccions possessives –exemple (28) de dalt–, també té altres usos com enllaçar oracions relatives. Vegem-ne alguns exemples (Billings 2000, 84):

- (31) a) *Ang mga mag-a-aral na= nag-trabaho*
 AP PL estudiant PART pag.NOM.ACOM-treballar
nang²¹ masikap
 ADV→ diligent
 ‘els estudiants **que** han treballat molt’
- b) *Ang mga studyante =ng nag-trabaho*
 AP PL estudiant PART pag.NOM.ACOM-treballar
nang masikap
 ADV→ diligent
 ‘els estudiants **que** han treballat molt’

La dependència fonològica és representada amb el símbol «=». Aquesta dependència fa que autors com Billings (2000, § 4.1) tractin aquesta partícula com un clític.

No ens estendrem amb aquestes formes perquè no són l'objecte de l'estudi. Això sí, considerem que la manca d'independència fonològica d'ambdós grups és un signe inequívoc de la seva condició de clítics.

6.1.5. Recapitulació

Hem iniciat aquest bloc amb tres aspectes gramaticals del tagal que són bàsics per entendre el funcionament dels pronoms personals. Per un cantó, hem descrit el fenomen de les marques de funció (quadre 12), un seguit de partícules que

²¹ La forma *nang* és una partícula que converteix en adverbi l'adjectiu que precedeix.

marquen l'argument principal de l'oració (*ang* i *si/sina*) o si el cas de l'argument que precedeixen és recte (*ng* i *ni/nina*) o règim (*sa* i *kay/kina*). D'altra banda, hem vist que hi ha una llibertat relativa quant a l'ordre dels components d'una oració bàsica, encara que generalment el verb se situa a l'inici, seguit dels seus arguments. Seguidament, hem comprovat que el tagal es caracteritza per la riquesa de la seva morfologia verbal, amb afixos de cas de l'argument principal (*-um-*, *-in*, *-an* i *i-*), afixos de mena de verb (*pag-*, *pang-* o *ma-*) i afixos d'aspecte (bàsicament, *-in-*). Amb relació a l'aspecte, hem vist el fenomen de la reduplicació, que s'associa a una acció que no s'ha acabat. Amb la intenció de clarificar les possibilitats combinatòries dels diferents afixos, als quadres 15, 16, 17, 18 i 19, hem establert les seves diferents opcions combinatòries, caracteritzades per variacions que sovint s'expliquen per al·lomorfia. Després d'aquests tres apartats generals, tal com havíem fet amb el català i el romanès, hem situat els clítics pronominals a dins dels pronoms personals i dels clítics en la gramàtica del tagal. Inicialment, hem vist que els pronoms personals del tagal es classifiquen segons les tres marques de funció (quadre 12): *ang*, *ng* i *sa*. També hem repassat algunes de les idiosincràsies dels pronoms personals d'aquesta llengua, com la clusivitat, la forma fusionant *kita* o la manca de gènere morfològic. Pel que fa a la categoria dels clítics, hem donat una llista de partícules clíiques (quadre 21) i hem apuntat la possibilitat que altres elements, a part dels pronominals i d'aquestes partícules, puguin ser considerats com a clítics: les marques de funció (*ang*, *ng*, *sa*, etc.) i les partícules d'enllaç (*na/ng*).

La secció del tagal continua amb el bloc següent, amb la descripció dels clítics pronominals i dels seus trets més significatius. Com hem fet en la part de l'anàlisi del romanès, en tot moment farem comparacions amb els clítics pronominals catalans.

6.2. Clítics pronominals

En el següent bloc primer farem una caracterització més precisa dels clítics pronominals tagals, fent referència a la seva naturalesa clítica (6.2.1.) i a la seva distribució (6.2.2.), i, seguidament, ens centrarem en la comparació dels trets gramaticals més peculiars amb els dels clítics pronominals catalans (6.2.3.). Per acabar, farem una recapitulació de les dades més significatives (6.2.4.).

6.2.1. Naturalesa clítica

6.2.1.1. Emplaçament

La col·locació dels clítics pronominals del tagal és un tema controvertit. Com que el verb tendeix a aparèixer en posició inicial, és difícil decidir-se a classificar-los com a clítics de segona posició (Schachter i Otnes 1972; Anderson 1992, 2003, 2005; Kroeger 1993, 1998) o com a clítics categorials, situats al costat del verb (Lee i Billings 2005; Billings i Konopasky 2002).²² Estudis recents basats en corpus lingüístics (Lee i Billings 2005) indiquen que el tagal, tot i que permet les construccions de segona posició (32a), manté una preferència per l'opció amb el clític al costat de la forma verbal (32b) (Lee i Billings 2005, 242):

- (32) a) *Bakit ka hindi sum-asagot?*
 per què 2SG(ang)tu no NOM.INAC-contestar
- b) *Bakit hindi ka sum-asagot?*
 per què no 2SG(ang)tu NOM.INAC-contestar
 ‘Per què (tu) no contestes?’

Igualment, al nostre corpus de tagal (vegeu l'annex 6) tenim construccions amb clítics pronominals precedits de conjuncions i adverbis, com per exemple «ngunit [però] hindi [no] ko [jo] alam [saber]...» ('però (jo) no sé...'), extret de Jiménez (1985, § 95). Podríem discutir sobre la condició d'elements interrogatius

²² Per a un resum d'aquestes dues perspectives, vegeu l'apartat 4.1.1.3.

com *bakit* ‘per què’ o de conjuncions com *ngunit* ‘però’, que es poden considerar exteriors a la frase. Per una altra banda, si com a primer element de la frase prenem el seu primer sintagma entès des del punt de vista prosòdic, la consideració de clítics de segona posició no deixa de ser viable. Així doncs, pel que fa a l’emplaçament dels clítics tagals en general, seguirem estudis com els de Kroeger (1993, 1998) i Anderson (2003, 2005), i tractarem els clítics del tagal com a clítics de segona posició.²³

Un altre element de debat és si el component gramatical que principalment influeix en aquest emplaçament és la fonologia (bàsicament la prosòdia) o la sintaxi. Anderson (2005, § 6) assumeix que el component fonològic hi té a veure, però que també el sintàctic, que estaria darrere del fenomen de la segona posició. Així, els clítics del tagal encaixarien en el grup dels clítics morfosintàctics que ell mateix proposa (vegeu l’apartat 4.1.1.2.). Kroeger (1993), Legendre (1998b, 18-19) i Billings i Konopasky (2002), en canvi, postulen que és el component fonològic el que intervé en la seva col·locació. Nosaltres seguirem la idea d’Anderson (2003, 2005) i mantindrem que, a més de la fonologia, la sintaxi també influeix en la seva col·locació. A part de casos concrets que explicarem posteriorment, els clítics pronominals del tagal (tradicionalment, els pronoms de les formes *ang* i *ng*, i *kita*), i també les partícules, són enclítics: segueixen la primera paraula o el primer sintagma de l’oració de la qual formen part (Kroeger 1993, 1998; Anderson 2003, 2005; entre d’altres). Veiem aquest comportament en els exemples de (33) (Mercado 2004, 112), en què *ka* només es pot situar després de la primera paraula de l’oració, i (34) (adaptat de Kroeger 1998, 7), on *siya* necessàriament se situa just després del primer sintagma:

- (33) a) *Kum-akain =ka ng pansit (*ka) kahapon (*ka)*
 NOM.INAC-menjar 2SG(*ang*)tu REC fideus ahir
 ‘(Tu) Ahir estaves menjant fideus’
- b) *Hindi =ka kum-akain (*ka) ng pansit (*ka) kahapon (*ka)*
 no 2SG(*ang*)tu NOM.INAC-menjar REC fideus ahir
 ‘(Tu) Ahir no estaves menjant fideus’

²³ No deixarem de banda, però, la idea d’altres, com Lee i Billings (2005) o Halpern (1995, 16), que sostenen que els dos emplaçaments són possibles.

- c) *Kahapon =ka hindi (*ka) kum-akain (*ka) ng pansit (*ka)*
 ahir 2SG(ang)tu no NOM.INAC-menjar REC fideus
 ‘(Tu) Ahir no estaves menjant fideus’
- (34) [*Sa matanda ko(*siya)-ng kapatid] siya*
 RÈG vell 1SG(ng)Poss.-PART germà 3SG(ang)ell/ella
*nag-bigay (*siya) ng sanlibo-ng peso (*siya)*
 pag.NOM.ACOM-donar REC mil-PART peso
 ‘Al meu germà gran, (ell) li ha donat mil pesos’

A l’altre extrem hi ha els pronoms de les formes *sa*, que ja hem vist que no són clítics. Es tracta de pronoms forts o tòpics i, per tant, poden ocupar la posició argumental (Aldridge 2004, 22):

- (35) *Nag-bigay ako ng libro sa kaniya*
 pag.NOM.ACOM-donar 1SG(ang)jo REC llibre RÈG 3SG(sa)a ell/a ella
 ‘(Jo) Vaig donar(-li) un llibre a ell/a ella’

La mateixa partícula *sa*, que pot precedir aquestes formes, funciona com una espècie de preposició. Ara bé, les formes *ang*, que són les que fan referència a l’argument principal, també poden ocupar altres emplaçaments. En concret, poden tematitzar-se, com veiem als exemples (36a) i (36b), i emfatitzar-se (predicat clivellat), com a l’exemple (36c) i, així, aparèixer a l’inici de l’oració. Vegem-ne exemples (Aldridge 2004, 21):

- (36) a) *Siya ay kaibigan ko*
 3SG(ang)ell/ella MI amic 1SG(ng)Poss.
 ‘**Ell/Ella** és el meu/la meva amic/amiga’
- b) *Ikaw ay mas matalino kaysa sa akin*
 2SG(ang)tu MI més intel·ligent que RÈG 1SG(sa)jo
 ‘**Tu** ets més intel·ligent que jo’
- c) *Kami ang mag-tatagumpay sa wakas*
 1PL(ang)nosaltres.EXC PART pag.NOM-PROS.triomfar RÈG final
 ‘Serem **nosaltres** qui triomfarà al final’

Els contextos de tematització, dels exemples (36a) i (36b), i d'emfatització, de (36c), són clarament propis de pronoms forts i no de pronoms clítics. Més endavant hi tornarem. El que ens importa en aquest apartat és l'emplaçament: els pronoms de les formes *ang* (excepte *ka*, que tractarem al punt següent) no sempre són enclítics i situats obligatòriament a la segona posició de la clàusula.

Pel que fa als pronoms de les formes *ng*, en aquest cas, sempre se situen a la segona posició de la clàusula, i no poden ser tematitzats ni emfatitzats. Vegem-ne un parell d'exemples, on el (37) és de Schachter i Otones (1972, 90) i el (38) de Latrouite i Naumann (1999, 2):

- (37) *Na-kita* *namin/natin* *siya*
 ma.ACOM-veure.AC 1PL(*ng*)nosaltres.EXC/INC 3SG(*ang*)el/la
 ‘(Nosaltres (sense **tu**)/Nosaltres (amb **tu**)) L’hem vist’
- (38) *Kain-in* *mo* *ang* *isda*
 NEUT.menjar-AC 2SG(*ng*)tu AP peix
 ‘Menja (**tu**) el peix’

En general, doncs, alguns dels pronoms personals que tradicionalment s’han pres com a clítics pronominals mostren un comportament que no és propi dels clítics quan hi ha desplaçament. Així, la possibilitat de trobar pronoms de les formes *ang* en tematitzacions i emfatitzacions crea dubtes sobre la seva condició de clítics. Més endavant hi tornarem.

6.2.1.2. Estructura fonètica

Deixant ara els aspectes relacionats amb l'emplaçament, centrem-nos en l'estructura fonètica dels pronoms. Potser crida l'atenció que les formes considerades tradicionalment com a clítics pronominals (formes *ang* i *ng*, segons Kroeger 1993, Anderson 2003, Nagaya 2006a, etc.) –com també passa amb les partícules– puguin rebre accent, ja siguin monosil·làbiques o bisil·làbiques. Recordem que a l'apartat 4.1.2.1. ja hem explicat que l'atonía no hauria de ser un dels trets que definissin com a categoria els clítics, ja que tenim exemples de certs dialectes del català (exemples (10) i (11) de la secció 4), de varietats del sud d'Itàlia (Fernández Soriano 1999, 1256) o del grec modern (Zwicky 1977, 14),

de clítics amb accent. Deixant de banda els altres casos, els exemples tònicos del català es produeixen per la presència de l'accent a la darrera síl·laba del conjunt format pel verb amb el pronom enclític, com en l'exemple del baleàric 'acompanyeu-**mé**', (Colomina 2002, 579). És a dir, la forma clítica esdevé tònica sense ser autònoma; mai no rep accent com a forma independent. Seguidament veurem què diuen diferents estudis amb relació a l'estructura fonètica dels clítics del tagal.

Legendre (1998b, 18 [nota 17]) sosté que no ha d'estranyar a ningú trobar clítics tagals tònicos, tal com passa en búlgar en determinats contextos. Legendre (1998b) segueix Hauge (1976) per afirmar que, amb l'excepció de la partícula interrogativa *li*, un clític búlgar «*must carry stress in a negative context, if it immediately follows the negative particle ne*» (pàg. 423):

(39) Ne **go** razbiram
 'No **ho** entenc'

En general s'accepta que la partícula *ne* i el clític que la segueix formen una unitat prosòdica (Rudin i altres 1999, § 5.2.), amb tonicitat del clític. En el cas del tagal, segons Aspillera i altres (2007), un mot monosil·làbic a final de seqüència porta l'accent, absent de la paraula anterior si aquesta no té cap vocal llarga. Aspillera i altres (2007, 22) afirmen el següent: «[m]onosyllabic words often take the stress of the preceding word, and the stress of that word is lost. The stress is thus “transferred” to the following single-syllable word». I donen aquest exemple, en què en negreta hem marcat la tonicitat:

(40)	<i>Kum-ain</i>	//	<i>Kum-ain</i>	<i>ka</i>
	NOM.NEUT-menjar		NOM.NEUT-menjar	2SG(<i>ang</i>)tu
	'menjar'		'Menja (Tu)'	

En aquesta línia, Llamzon (1976, 53) diu: «*when several enclitics follow each other, the accent usually falls on the last enclitic (...): /umalís na ba **siyá**, tanuñ niyá/ [Encara no ha marxat?, va preguntar]*». Per tant, sembla que els clítics pronominals del tagal poden ser tònicos. Ara bé, poden ser-ho de manera autònoma? Zwicky (1977, 14-15) fa referència a la presència d'accent en certs

clítics especials bisil·làbics del bicol,²⁴ una llengua austronèsica molt propera al tagal, tant geogràficament com lingüísticament. L'autor manté que els clítics bisil·làbics del bicol, a diferència dels monosil·làbics, comparteixen propietats pròpies de les paraules independents: porten accent i no comporten l'allargament de les vocals precedents. Tot i això, no deixarien de ser clítics especials. Himmelmann (2005, 137), en referència a les llengües austronèsiques de les Filipines en general, sosté el següent:

«Most disyllabic clitics such as Tagalog naman and namin and some monosyllabic ones carry their own stress and thus could be considered independent words. But the fact that with regard to their position they clearly pattern with unstressed second position clitics strongly suggests an analysis as clitics. There is probably also evidence for a clitic analysis in the way the stress of the second position clitics interacts with the stress of the base, but this once again is a topic which has not yet been investigated.»

Així, segons aquest autor, a més de clítics bisil·làbics que poden rebre accent autònom, també n'hi hauria de monosil·làbics. D'altra banda, per a Bickel i Nichols (2001), el fet que certs pronoms i partícules del tagal no perdin l'accent ni mostrin reducció formal associada al comportament afixal és suficient per considerar-los com a mots independents. Concretament, sostenen que elements com *siya*, pronom *ang* de tercera persona del singular, *«are phonologically independent words, not clitics»* (pàg. 11-12). Billings i Konopasky (2002, 15), en referència al tagal, el bicol i el cebuano,²⁵ afirmen que *«in all three modern languages the two-syllable forms are only optionally clitics. For example, the disyllabic subject forms (...) can be clefted or topicalized, appearing clause-initially; such forms are not clitics.»*. Per tant, si opcionalment són clítics, deduïm que aquests en concret, els de «subjecte» (que òbviament fan referència als de les formes *ang*), en uns contextos funcionarien com a clítics i en d'altres

²⁴ El bicol és una llengua de les Filipines present sobretot a la península del seu mateix nom (situada al sud-est de l'illa de Luzon). Vegeu el mapa lingüístic de les Filipines, a l'apartat 1.2. de l'annex 1.

²⁵ El cebuano és la segona llengua de les Filipines en nombre de parlants després del tagal i es parla a l'illa de Cebú (al centre de l'arxipèlag) i a certes regions de l'illa de Mindanao (al sud de les Filipines). Vegeu el mapa lingüístic de les Filipines, a l'apartat 1.2. de l'annex 1.

no. D'altra banda, Cardinaletti i Starke (1999, 172-173), quan parlen de les diferències entre els pronoms clítics i els pronoms dèbils (vegeu l'apartat 4.1.3.3.), esmenten que aquells pronoms que són deficientes però que porten accent són dèbils. Un exemple seria l'italià *loro*. Per a ells, doncs, pronoms tònicos com els del tagal, els podríem incloure en el grup dels dèbils. Anderson (2005) precisament esmenta el pronom italià *loro* i el tagal *tayo* com a exemples de clítics morfosintàctics que no són clítics fonològics (vegeu l'apartat 4.1.1.2.), és a dir, pronoms que es comporten com a clítics, però que són tònicos. Per tant, per a Anderson hi hauria clítics del tagal que serien clítics morfosintàctics (tònics).

En general, hem vist diferents perspectives d'anàlisi fonològica dels –tradicionalment anomenats– clítics pronominals del tagal: els tònicos com a mots independents (Bickel i Nichols 2001), els tònicos com a pronoms dèbils (Cardinaletti i Starke 1999), tots com a clítics (Legendre 1998*b* i Himmelmann 2005), els tònicos com a clítics morfosintàctics²⁶ (Zwicky 1977, Anderson 2005) i els de les formes *ang* com a opcionalment clítics (Billings i Konopasky 2002). El nostre punt de vista és proper, en part, a Billings i Konopasky (2002) i a Anderson (2005). Des del nostre punt de vista, creiem que només els pronoms de les formes *ng*, el pronom *ka* de les formes *ang* i el fusionant *kita* són estrictament clítics pronominals, i que tots poden rebre l'accent final de la seva seqüència fònica. Pel que fa als pronoms de les formes *ang*, pensem que es tracta de pronoms ambivalents, és a dir, que tenen dos valors diferents segons el context. Així, els pronoms de les formes *ang*, excepte *ka*, poden tematitzar-se, emfatitzar-se, coordinar-se i ser aïllats, comportament propi dels pronoms forts. En concret, doncs, aquesta mena de pronoms són clítics o forts depenent del seu funcionament (excepte la parella *ka* i *ikaw*, que morfològicament ja presenten aquesta divisió). A més, quan funcionen com a clítics, serien clítics morfosintàctics, tal com proposa Anderson (2005). El principal tret diferenciador d'ambdós grups és l'emplaçament; els clítics obligatòriament són enclítics en segona posició, i els forts, en canvi, s'emplacen en altres posicions.

²⁶ A l'apartat 4.1.1.1. ja hem vist que els clítics especials de Zwicky són aproximadament els clítics morfosintàctics d'Anderson.

Pel que fa a la parella *ka/ikaw*, la distinció clíctic/fort ja és morfològica. L'alternança de les dues formes generalment s'explica per la seva posició a l'oració. Segons Ramos (1971, 24), *ikaw* seria la variant que normalment apareix a l'inici de les oracions, mentre que *ka* s'usa en altres posicions. Schachter i Otanes (1972, 89) diuen que *ka* és la forma utilitzada en posició de tema i *ikaw* en la de predicat.²⁷ Pottier (1999, 118), per la seva banda, diu que *ikaw* és la forma que s'utilitza sovint per a frases interrogatives i imperatives. D'altres mantenen la condició fonològica dependent de *ka*, que no té el seu equivalent *ikaw* (Rubino 2002, 21). Finalment, també se sosté que *ikaw* pot anar sol i *ka* no, és a dir, que el primer pot estar aïllat i el segon no. Des del nostre punt de vista, tots aquests trets diferencials estarien relacionats amb la condició de clíctic pronominal de *ka*, que sempre se situa en segona posició de l'oració i és deficient fonològicament, i de pronom fort d'*ikaw*, que pot aparèixer a l'inici d'una oració tematitzat o emfatitzat i, com veiem als següents exemples, pot anar aïllat (41) (adaptat de TG) o coordinat (42) (adaptat de Ramos 1971, 141):

- (41) a) *Minda, kumusta ka (*ikaw)?*
Minda com-està 2SG(ang)tu 2SG(ang)tu
'Minda, (tu) com estàs?'
- b) *Mabuti. (*Ka) Ikaw?*
bé 2SG(ang)tu 2SG(ang)tu
'Bé. I tu?'
- (42) *(*Ka) Ikaw at ako*
2SG(ang)tu 2SG(ang)tu i 1SG(ang)jo
'Tu i jo'

D'aquesta manera, a part de *ka*, els pronoms de les formes *ang* no són sempre clítics pronominals, tal com s'acostuma a dir, sinó que en determinats contextos funcionen com a forts, com és el cas d'*ako* a (42).

²⁷ Recordem que aquests autors divideixen l'oració bàsica del tagal en dos components, predicat i tema, que, generalment, apareixen en aquest ordre.

6.2.1.3. Clítics pronominals i pronoms forts

Els pronoms de les formes *ang*, com hem anat veient, excepte quan funcionen com a clítics de segona posició, poden tematitzar-se, ser emfatitzats, coordinar-se i trobar-se aïllats (trets característics dels pronoms forts en contraposició als pronoms clítics i que ja hem vist a l'apartat 4.1.4.5.). De tematitzacions i emfatitzacions ja n'hem vist als exemples de (36). Pel que fa a la coordinació, l'exemple (42) és prou clar. Pel que fa a la isolació, seguidament en donem un exemple (Schachter i Otones 1972, 493):

- (43) *Kami*, *mag-papahinga*.
 1PL(*ang*)nosaltres.EXC pag.NOM-PROS.descansar
Kayo, *mag-tatrabaho*.
 2PL(*ang*)vosaltres pag.NOM-PROS.treballar
 'Nosaltres descansarem. Vosaltres treballareu.'

Així doncs, en contextos similars als del (43), els pronoms funcionen clarament com a forts. Els pronoms de les formes *ng*, en canvi, no permeten cap d'aquests usos perquè sempre funcionen com a clítics pronominals (de segona posició). Pel que fa a la tematització i a l'emfatització, Aldridge (2004, 22-23) manté que, com en la majoria de llengües austronèsiques, en tagal aquestes construccions només són possibles amb els arguments principals²⁸ i amb els de règim –vegeu l'exemple (45b)–, i, per tant, amb els arguments *ng*, entre els quals hi ha els pronoms corresponents de les formes *ng*, no poden aparèixer (Aldridge 2004, 23):

- (44) a) *Libro ang bin-ili ni Maria*
 llibre PART ACOM-comprar.AC REC Maria
 'Un llibre és el que va comprar la Maria'
 b) **Maria ang bin-ili ang libro*
 Maria PART ACOM-comprar.AC AP llibre
 'La Maria és qui va comprar el llibre'

²⁸ De fet, l'autora menciona les formes 'absolutives' (*ang*) en oposició a les 'ergatives' (*ng*). Ja hem mencionat a l'inici que molts gramàtics opten per analitzar el tagal com una llengua ergativa.

El mateix ocorre amb la coordinació i amb la isolació. En referència a la coordinació, Schachter i Otnes (1972, 116) afirmen que «*a ng personal pronoun, on the other hand* [a diferència d'un pronom de les formes *ang* o *sa*], *occurs rarely, if at all, as a coordinate in a construction with at* [partícula copulativa].» Finalment, tal com hem vist als exemples (27) i (28), hi ha dues maneres d'expressar la possessió amb els pronoms personals: amb els de les formes *ng* o amb els de les formes *sa*. Aquest fet suggereix la hipòtesi que el primer cas (*ng*) sigui un clític i representi la forma habitual, i que, en canvi, el segon (*sa*) sigui un pronom fort i representi una forma emfàtica. Aquesta hipòtesi reforçaria la idea que els pronoms de les formes *ng* siguin clítics.

6.2.1.4. Els clítics pronominals del tagal com a afixos sintagmàtics

En la descripció gramatical del català i del romanès, hem tractat els seus clítics pronominals com a afixos sintagmàtics (vegeu els apartats 4.1.2.2. i 5.1.1., respectivament); per al català, basant-nos en els estudis d'Anderson (1992, 2003, 2005), i, per al romanès, seguint Legendre (2000). Pel que fa al tagal, tornem a adoptar aquest principi i, insistint en la idea d'Anderson (2003, 2005), també tractem els seus clítics pronominals com a afixos sintagmàtics: com a tals, els clítics del tagal afectarien directament el sintagma dins del qual s'insereixen com a marques de les seves característiques morfosintàctiques. Segons les característiques accentuals del tagal, els clítics pronominals s'insereixen en una seqüència fònica unitària. A (45) (Aldridge 2006, 2) veiem com, a part que sempre apareixen en segona posició, s'adjunten fonèticament a un verb (45a), a un nom emfatitzat (45b) i a un adverbi de temps (45c):

- (45) a) *I-bibigay* =*ko* *ang bulaklak kay Maria*
 OBL-PROS.donar 1SG(*ng*)jo AP flor RÈG Maria
 '(Jo) Donaré les flors a la Maria'
- b) *Kay Maria=ko i-bibigay ang bulaklak*
 RÈG Maria 1SG(*ng*)jo OBL-PROS.donar AP flor
 'A la Maria, (jo) donaré les flors'

- c) *Bukas=ko* *i-bibigay* *ang bulaklak kay Maria*
 demà 1SG(*ng*)jo OBL-PROS.donar AP flor RÈG Maria
 ‘Demà, (**jo**) donaré les flors a la Maria’

Per justificar aquest fenomen, a dalt hem vist un exemple d’un clíctic pronominal (*ka*) contraposat a un pronom fort (*ikaw*), en què la manca d’autonomia queda provada per la incapacitat del primer d’estar aïllat (41) o coordinat (42). Així, a (41), de les dues formes *ang* de segona persona del singular, veiem que només pot actuar aïllada la forma *ikaw* (41a), mentre que la seva parella *ka* es reserva per a contextos enclítics. Finalment, a (42), provem que en la coordinació pot aparèixer *ikaw* (o *ako*), però no *ka*. Recordem que aquests dos pronoms són complementaris: *ikaw* seria sempre un pronom fort o tònic, mentre que *ka* seria un clíctic. Encaixa, doncs, que *ka* no pugui aparèixer aïllat ni coordinat.

Per tant, seguint Anderson (2003, 2005), els clítics pronominals del tagal són afixos sintagmàtics.

6.2.2. Distribució de les formes

En aquest apartat donarem una distribució de les formes que considerem que són o poden ser clítics pronominals en tagal. Això mateix hem fet en la descripció del romanès a la secció 5. Per al romanès, com que és una llengua romànica i té una sèrie de clítics pronominals molt semblant a la catalana, això no ha suposat cap problema. Amb el tagal, però, que pertany a una família lingüística molt allunyada tipològicament de la del català, se’ns han presentat diverses dificultats a l’hora de fer-ne una anàlisi similar. La principal és que les formes equivalents en català als clítics pronominals del tagal poden ser pronoms forts, clítics pronominals i pronoms possessius. És per això que en aquesta distribució només analitzarem les formes que pensem que són clítics pronominals del tagal: els pronoms de les formes *ng*, el pronom *ka* (forma *ang*), el fusionant *kita* i les altres formes *ang* segons els contextos d’ús.

Generalment, els pronoms del tagal mantenen sempre la mateixa forma morfològica. La morfologia pronominal, com la nominal, s’acosta molt a la de

les llengües aïllants com el xinès, en què «els mots no varien per indicar formes gramaticals diferents (segons el gènere, el nombre, el cas, etc.), és a dir, no tenen flexió» (Gràcia 2005, 5). Al següent quadre representem les dues sèries dels clítics pronominals tagals, que, tot i que ja les havíem exposat al quadre 20, les tornem a donar –aquesta vegada amb la traducció catalana aproximada– per, així, facilitar la comparació amb el català. Seguim Anderson (2003, 550) i Billings (2005, 310) però amb afegitons i modificacions:²⁹

QUADRE 22: CLÍTICS PRONOMINALS DEL TAGAL

Etiqueta tradicional	[+/- PL]	[+/- jo]	[+/- tu]	Formes <i>ang</i>	Formes <i>ng</i>	Formes pronominals equivalents catalanes
1SG	-	+	-	<i>ako</i>	<i>ko</i>	F: 'jo', 'a mi' CP: 'em'
2SG+1SG	-	+	+	<i>kita</i>		CP: '(Jo) et (jo+a tu)' CP: '(Tu) em (tu+a mi)'
1PL EXC	+	+	-	<i>kami</i>	<i>namin</i>	F: '(a) nosaltres' CP: 'ens'
1PL INC	+	+	+	<i>tayo</i>	<i>natin</i>	F: '(a) nosaltres' CP: 'ens'
2SG	-	-	+	<i>ka</i>	<i>mo</i>	F: '(a) tu' CP: 'et'
2PL	+	-	+	<i>kayo</i>	<i>ninyo</i>	F: '(a) vosaltres' CP: 'us'
3SG	-	-	-	<i>siya</i>	<i>niya</i>	F: '(a) ell/(a) ella' CP: 'el/la/li'
3PL	+	-	-	<i>sila</i>	<i>nila</i>	F: '(a) ells/(a) elles' CP: 'els/les/elzi'

Tal com veiem al quadre, morfològicament la distinció de formes es fa a través de la persona i de la funció sintàctica. Tenim formes *ang*, relacionades amb l'argument principal, i formes *ng*, relacionades amb el cas recte. Pel que fa a *kita*, ja hem deixat clar en altres punts que es tracta d'una forma fusionant que amalgama els trets gramaticals de *ka* i *ko*. En general, les formes representades al

²⁹ Tal com hem vist en la descripció dels pronoms personals (quadre 20), també hi ha unes formes arcaïques que generalment s'identifiquen com a «dual»: *kata* (*ang*) i *nita* (*ng*). Tanmateix, es tracta de formes que ja no s'utilitzen.

quadre no comparteixen gaires trets gramaticals amb el català. Ja hem anat veient, però, que es tracta d'una llengua que funciona de manera molt diferent. Els equivalents de les formes *ang* en català, tal com veiem al quadre, poden ser tant clítics pronominals com pronoms forts. A més a més, les formes *ng* també poden funcionar com a possessius. D'aquesta manera, *ko* seria equivalent a 'el meu', *mo*, a 'el teu', etc.

6.2.3. Comparació amb els clítics pronominals catalans

El següent apartat està motivat per les grans diferències entre els clítics pronominals del tagal i els del català. Després d'haver presentat les formes bàsiques a l'apartat anterior, cal fer-ne una comparació amb les formes catalanes per veure el funcionament particular dels clítics pronominals del tagal.

6.2.3.1. Gènere

Per començar, en morfologia pronominal, com en la nominal, no hi ha distinció de gènere, tal com hem vist als exemples (24), (25) i (26) d'aquesta secció. Aquest fenomen contrasta amb les formes de tercera persona no reflexives d'acusatiu del català, que sí que distingeixen entre masculí (*el, els*) i femení (*la, les*).

- (46) a) *Na-kikita* *mo* *na* *siya*
 ma.INAC-veure.AC 2SG(*ng*)tu ara 3SG(*ang*)el/la
 (Tu) Ara **el/la** veus'
- b) *Na-kikita* *mo* *na* *silā*
 ma.INAC-veure.AC 2SG(*ng*)tu ara 3PL(*ang*)els/les
 '(Tu) Ara **els/les** veus'

6.2.3.2. Clusivitat

Una altra diferència important és la clusivitat, la distinció entre forma exclusiva i inclusiva en la primera persona del plural (Filimonova 2005), que és un tret comú de llengües de la família austronèsica i inexistent en llengües romàniques. D'aquesta manera, el tagal clarament té dues formes –una de cada sèrie– que

equivalen a la primera persona inclusiva (*tayo* i *natin*) i dues més a l'exclusiva (*kami* i *namin*). Vegem-ne un exemple (Schachter i Otnes 1972, 90):

- (47) *Na-kita* *namin/natin* *siya*
 ma.ACOM-veure.AC 1PL(*ng*)nosaltres.EXC/INC 3SG(*ang*)el/la
 '(Nosaltres (sense tu)/Nosaltres (amb tu)) L'hem vist'

6.2.3.3. El pronom fusionant *kita*

També tenim el pronom fusionant *kita*, que ja hem vist anteriorment. Correspon a la combinació de la informació gramatical de la forma *ka* (segona persona del singular de les formes *ang*) i *ko* (primera persona del singular de les formes *ng*). Vegem-ne, ara, un exemple concret (Aldridge 2004, 20-21):

- (48) a) *Mahal* *ko* *si* *Maria*
 ACOM.estimar 1SG(*ng*)jo AP Maria
 '(Jo) Estimo la Maria'
- b) *Mahal* *ka* *ni* *Maria*
 ACOM.estimar 2SG(*ang*)et REC Maria
 'La Maria t'estima'
- c) *Mahal* *kita*
 ACOM.estimar 1SG(*ng*)-2SG(*ang*)
 '(Jo) T'estimo'

6.2.3.4. Els clítics pronominals catalans *en*, *hi* i *ho*

Hem vist clítics pronominals tagals que no té el català, però també n'hi ha de catalans que no té el tagal. Per començar, cal remarcar que, tal com hem dit en altres punts, els pronoms personals tagals bàsicament només fan referència a éssers humans, cosa que no passa en català. Així, per exemple, no disposa de pronoms personals equivalents a les partícules pronominals catalanes (*en* i *hi*), que sovint fan referència a elements no-humans. En català, aquests clítics poden associar-se a diverses funcions sintàctiques: poden ser argumentals oblics, partitius o predicatius (vegeu l'apartat 4.2.3.). En el cas d'*hi*, per exemple, aquesta manca se soluciona amb adverbis o amb verbs que semànticament ja

disposen de significat locatiu. El següent exemple és d'un verb amb el significat locatiu inherent (adaptat de *Tagalog Dictionary* (TD)):

- (49) *Pum-aron* *ka* *nga*
 NOM.ACOM-anar.allà 2SG(ang)tu PART(realment)
 '(Tu) Realment **hi** has anat (has anat **allà**)'

En d'altres contextos, ni tan sols fa falta la referència. Per exemple, tenint com a base l'oració 'La Rosa cantarà a l'escola aquesta nit' (*Kakanta si Rosa sa iskwela mamayang gabi*), una pregunta podria ser (Schachter i Otanes 1972, 517):

- (50) *Aano siya* (*sa iskwela mamayang gabi*)?
 què 3SG(ang)ell/ella RÈG escola després nit
 'Què **hi** farà (ell/ella) (a l'escola aquesta nit)?'

Amb el partitiu *en* ocorre el mateix que amb *hi* (Schachter i Otanes 1972, 515):

- (51) *Gaano* *ba* *ang* *kailangan*³⁰ *mo*?
 quant PI AP necessitat 2SG(ng)tu/Poss.
 'Quant **en** necessites?'

Igualment, el tagal no disposa de cap pronom personal equivalent al neutre català *ho*. Recordem que aquest clíctic, en català, pot ser argumental acusatiu definit (fent referència a una oració sencera o a una proforma neutra com *això* o *allò*), inherent i predicatiu (associat a verbs copulatius). Dels inherents, ja en parlarem més endavant. Pel que fa a l'argumental acusatiu, seguint Gràcia (2005, 28), en tagal aquesta funció la farien pronoms demostratius com *ito* (proper al parlant), *iyan* (proper a l'oient) o *iyon* (lluny dels interlocutors). Vegem-ne algun exemple, en què (52) és de TD i el (53) de Gràcia (2005, 88):

³⁰ El mot *kailangan* ('necessitar/haver de'), com *gusto* ('agradar/voler'), *ibig* ('voler') o *maari* ('poder'), és un «verb modal», sovint també anomenat «pseudoverb» (Ramos 1971, 19; Schachter i Otanes 1972, 261; Kroeger 1993, 51). Aquesta mena de verbs sovint tenen com a complement una oració subordinada, generalment d'infinitiu (*Gusto kong kumain*: 'M'agrada menjar'; Gràcia 2005, 87; extret de Schachter i Otanes 1972, 265-266), però, com en català, també poden tenir com a complement un sintagma nominal (51). D'aquests verbs destaquem que no posseeixen cap marca de cas de l'argument principal, d'aspecte o de mena de verb.

- (52) *Alsah-in mo ito*
aixecar-AC 2SG(*ng*)tu això(*ang*)
‘(Tu) Aixeca **això** (Aixeca-**ho**)’
- (53) *Maaari-ng gin-agawa iyon ni Pedro*
poder-PART INAC-fer.AC allò(*ang*) REC Pedro
‘En Pedro pot estar fent **allò** [és possible que **ho** estigui fent]’

Com a predicatiu, la cosa és més complicada. El tagal és una llengua que no disposa de verbs copulatius. Com en moltes altres llengües, i a diferència del que es fa en les romàniques, la relació copulativa s’expressa unint el subjecte i l’element que té la funció predicativa (un adjectiu, un substantiu, etc.). A més, a part de la manca de verb, l’ordre dels components és invers del del català (vegeu l’exemple (55) de més endavant). El que a nosaltres ens interessa, però, és que no existeix cap pronom neutre semblant al predicatiu del català de les oracions amb verbs copulatius. Lògicament, hi té a veure la manca de verb.

6.2.3.5. Pronoms inherents i pronoms possessius

A l’apartat 4.2.3.4. hem vist el bloc dels pronoms inherents del català. El tagal no té cap mena de pronoms equivalents als inherents, i encara menys de pronoms que no representin cap element. Ara bé, sí que hi hauria una certa equivalència amb els afixos de mena de verb (vegeu l’apartat 6.1.3.2.), que aporten informació del tipus d’acció del verb (transitiva, intransitiva, causativa, etc.). Ens referim a *pag-*, *pang-* o *ma-*.

Pel que fa als possessius, en aquest cas en tagal sí que hi ha clítics pronominals que expressen possessió. Ens referim als pronoms de les formes *ng* (Ramos 1971, 24):³¹

- (54) *bahay ko/niya*
casa 1SG(*ng*)Poss./3SG(*ng*)Poss.
‘**la meva/seva** casa’

³¹ Recordem que la possessió també s’expressa amb els pronoms personals de les formes *sa* i una partícula d’enllaç (Schachter 1987, 215): *aking* (*akin-ng*) *bahay* (**la meva** casa).

Ara bé, tal com veiem a l'exemple anterior, aquests pronoms funcionen quan en català s'utilitzen adjectius possessius. D'aquesta manera, podem dir que en tagal hi ha clítics pronominals que expressen possessió, però de manera diferent que els clítics possessius del català.

6.2.3.6. Oracions atributives, locatives, existencials i possessives

Les ALEP (oracions atributives, locatives, existencials i possessives), molt relacionades entre si, condicionen la producció de certs clítics pronominals (el cas del verb 'haver-hi', per exemple). És per aquesta causa que, tal com hem fet en el cas del romanès, compararem les estructures gramaticals de les ALEP del tagal amb les del català. En català, ja hem vist a l'apartat 4.2.3.7. que les oracions atributives es formen amb els verbs 'ser' i 'estar' i les locatives amb 'ser' (sovint també amb 'estar' i 'haver-hi'). En tagal, aquesta mena d'oracions es construeixen sense verb. Pel que fa a les atributives, un sintagma (nominal, adjectival, preposicional, etc.) es juxtaposa al subjecte i realitza la funció predicativa (55a); les locatives situen el complement locatiu al davant del subjecte (55b) (Gràcia 2005, 62-63; extret de Schachter i Otones 1972, 64-65).

- (55) a) *Hinog ang mga mangga*
madur AP PL mango
'Els mangos **són** madurs'
- b) *Nasa kusina ang mesa*
a cuina AP taula
'La taula **és** a la cuina'

Les oracions existencials, que en català es construeixen amb el verb 'haver-hi', en tagal tampoc necessiten cap mena de verb. En concret, es formen mitjançant les partícules *may* o *mayroon* (o *wala*, el seu negatiu) per expressar que una determinada cosa existeix, sovint en un lloc (Schachter i Otones 1972, 399):

- (56) *May giyera sa Europa*
PART guerra RÈG Europa
'A Europa **hi ha/hi havia** guerra'

Aquestes partícules són una mena de presentatius que també s’usen per indicar possessió a les oracions possessives (Schachter i Otones 1972, 399):

- (57) *May pera si Juan*
 PART diners AP Juan
 ‘En Juan té/tenia diners’

En general, hem vist que en tagal les ALEP es construeixen sense verb, la qual cosa ja ens dona una idea de les enormes diferències tipològiques respecte al català.

6.2.3.7. Anàfora zero

En català, en determinats contextos, no fa falta fer referència a un element que ja ha aparegut mitjançant un pronom perquè ja se sobreentén. Hi ha gramàtics que parlen de l’existència de *pronoms buits* en aquesta mena de construccions (vegeu l’apartat 4.1.4.4.). En tagal, aquest fet també és molt general, sobretot en construccions semànticament transitives i si l’element és [-humà] (Himmelmann 1999). Els gramàtics acostumen a anomenar aquest fenomen *anàfora zero*³² –en anglès, *zero anaphora*– (Kroeger 1993, Himmelmann 1999, Nagaya 2006a, entre d’altres), expressió que seria equivalent a la de pronoms buits. Així, l’argument principal pot ometre’s si ja ha aparegut anteriorment en el discurs, ja sigui [+humà], com en els exemples (58a), (58b) i (58c), o [-humà], com en (58d) i (58e). Quan és [+humà], a part de clíctic pronominal (58b), l’argument també pot ser representat amb un pronom fort (58a) o un demostratiu (58c). Els exemples (58a) i (58d) són de Gràcia (2005, 90; extrets de Schachter i Otones 1972, 465-466), mentre que (58b), (58c) i (58e) són de Nagaya (2006a, 96):

- (58) a) *Hindi pupunta si Juan sa miting kung pagod (siya)*
 no PROS.NOM.anar AP Juan RÈG reunió si cansat 3SG(ang)ell
 ‘En Juan no anirà a la reunió si (ell) està cansat’

³² Segons Richards i Schmidt (2002, 25 i 595), l’anàfora zero és «a type of anaphora [process where a word or phrase refers back to another word or phrase which was used earlier in a text or conversation] in which a form may be omitted because its referent is known or can be guessed.».

- b) *Hin-ahanap ng bata yung³³ nanay niya.*
 INAC-buscar.AC REC nen/a AP mare 3SG(ng)Poss.
Tapos na-kita niya Ø sa kusina
 llavors ma.ACOM-veure.AC 3SG(ng)ell/ella RÈG cuina
 ‘El nen/a buscava **la seva mare**. Llavors (ell/ella) **la** va trobar a la cuina.’
- c) *Hin-ahanap ng bata yung nanay niya.*
 INAC-buscar.AC REC nen/a AP mare 3SG(ng)Poss.
Tapos na-kita niya ito sa kusina
 Llavors ma.ACOM-veure.AC 3SG(ng)ell/ella aquest(ang) RÈG cuina
 ‘El nen/a buscava **la seva mare**. Llavors ell/ella **la** va trobar a la cuina.’
- d) *Kung mahal ang damit, hindi ko bibilh-in Ø*
 si car AP vestit no 1SG(ng)jo PROS.comprar-AC
 ‘Si el vestit és car, (jo) no **el** compraré’
- e) *Bin-uhat niya ang isang kahon.*
 ACOM-aixecar.AC 3SG(ng)ell AP un/una caixa
Din-ala niya Ø ngayon sa bayk.
 ACOM-carregar.AC 3SG(ng)ell ara RÈG bicicleta
I-sin-akay niya Ø.
 OBL-ACOM-deixar 3SG(ng)ell
 ‘(Ell) Ha aixecat **una caixa**. (Ell) **L**’ha carregada a la seva bicicleta.
 (Ell) **L**’ha deixada a terra.’

D’aquesta manera, tal com veiem als exemples, sobretot amb referents [-humà], en tagal molt sovint no s’usen pronoms per recuperar elements ja apareguts anteriorment. A l’últim exemple, doncs, l’argument *ang isang kahon* (‘una caixa’), apareix a la primera oració, però no a les altres dues, perquè la morfologia verbal, amb l’afix argument principal d’acusatiu primer (*dinala*) i d’oblic després (*isinakay*),³⁴ ja hi fa referència. De fet, en català, tot i que en

³³ La forma *yung* és una marca de funció col·loquial que s’associa a l’argument principal (com *ang* o *si*) i que deriva dels pronoms demostratius (Nagaya 2006, 85).

³⁴ En tagal el verb *isinakay* es construeix amb un argument amb la funció d’oblic, a diferència del verb equivalent del català, que porta un acusatiu.

nivells diferents, ja ocorre alguna cosa semblant. Ens referim a la relació entre el subjecte i la flexió verbal: com a llengua *pro-drop*, els pronoms personals de subjecte es poden ometre i la flexió verbal ja indica la informació de persona i nombre.

6.2.3.8. Tematitzacions

Seguint amb la comparació, unes altres construccions en què en català s'utilitzen clítics pronominals i en tagal no, són les tematitzacions. En català, quan un element funciona com a tema i es desplaça a davant de l'oració o al darrere, sempre apareix un clíctic pronominal anomenat «pronom de represa» (vegeu l'apartat 4.2.3.2.). En tagal, un argument pot emplaçar-se a davant de la frase, acompanyat de la partícula d'inversió *ay*, però no hi ha cap mena de pronom de represa que faci referència a l'element desplaçat. Això sí, aquest referent, com passa amb els arguments principals elidits de l'anàfora zero, es troba present en la morfologia verbal. Per exemple, a (59) i a (60) tenim dues oracions de les quals (59) està ordenada de manera normal i (60) conté un argument tematitzat (*ikaw*). Com podem veure en la traducció, en català és necessària l'aparició del pronom de represa *et* (Schachter i Otnes 1972, 486):

- (59) *Na-kita ka nila roon*
 ma.ACOM-veure.AC 2SG(*ang*)et 3PL(*ng*)ells/elles allà
 '(Ells/Elles) T'han vist allà'
- (60) *Ikaw ay na-kita nila roon*
 2SG(*ang*)tu MI ma.ACOM-veure.AC 3PL(*ng*)ells/elles allà
 'A tu, (ells/elles) t'han vist allà'

6.2.3.9. Pronoms datius

Pel que hem vist, en tagal els arguments datius es construeixen amb la marca de funció *sa* i, en conseqüència, quan no constitueixen l'argument principal, els pronoms que hi fan referència són els de les formes *sa* (quadre 20). Vegem-ne un exemple (TD):

- (61) *I-harap mo ang iyong (iyo-ng) mukha sa kanila*
 OBL-ensenyar 2SG(*ng*)tu AP 2SG(*sa*)-PART cara RÈG 3PL(*sa*)a ells/a elles
 ‘(Tu) Ensenya’ls la cara’ (lit: ‘*Ensenya la teva cara a ells/a elles’)

Així, formes que en català serien clítics pronominals, en tagal són pronoms forts.

6.2.4. Recapitulació

A l’inici d’aquest bloc, davant de les contradiccions bibliogràfiques trobades amb relació a la qualitat de clíctic o no dels pronoms personals, hem fet hipòtesis sobre la seva naturalesa. Hem conclòs que només els pronoms de les formes *ng*, el pronom *ka* de les formes *ang* i el fusionant *kita* són estrictament clítics pronominals, i que tots poden rebre accent, mentre que els pronoms de les formes *ang* són ambivalents, és a dir, que funcionen com a clítics pronominals o com a pronoms forts segons el context (excepte la parella *ka* i *ikaw*, que morfològicament ja presenten aquesta divisió). Seguidament, hem tractat els clítics pronominals del tagal com a afixos sintagmàtics, tal com havíem fet en els casos del català i del romanès. La part de comparació dels trets més destacats dels clítics pronominals del tagal amb els dels catalans ens ha mostrat aspectes molt interessants d’aquesta llengua: la manca de partícules pronominals i de clítics en funció predicativa, les construccions de possessió amb formes clítiques, les estructures existencials formades per partícules presentatives o el fenomen de l’anàfora zero, entre d’altres.

A continuació, al bloc següent, tractarem les combinacions de clítics pronominals en tagal.

6.3. Agrupacions de pronoms

En aquest bloc volem tractar les característiques de les seqüències de pronoms tagals. Altra vegada ens trobem amb dificultats a l'hora de fer una anàlisi equivalent a la feta amb el català i el romanès. Optem, doncs, per tractar només el que considerem com a clítics pronominals tagals. Això sí, ja veurem més endavant que les partícules clítics també tenen un paper important en la combinació.

Seguidament descriurem els aspectes fonamentals de l'ordre de les seqüències de clítics (6.3.1.) i els fenòmens que afecten la seva combinació (6.3.2.), per acabar amb una breu recapitulació (6.3.3.).

6.3.1. Ordre

Les agrupacions de clítics, ja siguin pronominals o no, segueixen la primera paraula fonèticament independent de l'oració o el primer sintagma, igual que els clítics individuals. Vegem-ho en un exemple (Billings i Konopasky 2002, 4):

(62) *Na-kita =ka =ba =nila (kahapon)?*

ma.ACOM-veure.AC 2SG(*ang*)et PI 3PL(*ng*)ells/elles ahir

‘(Els/Elles) Et van veure (ahir)?’

(63) *Kahapon =ka =ba =nila na-kita?*

ahir 2SG(*ang*)et PI 3PL(*ng*)ells/elles ma.ACOM-veure.AC

‘Ahir (ells/elles) et van veure?’

Ja sigui un verb encapçalant l'oració (62) o un adverbi en posició inicial (63), el grup de clítics pronominals s'adjunta prosòdicament (=) a la primera paraula de l'oració. No és res de nou, ja ho hem vist amb les formes individuals. Això sí, com podem veure als exemples anteriors, l'ordre intern d'aquest agrupament no varia encara que el verb se situï davant o darrere. En aquest sentit, funciona igual que en català o en romanès, on també es manté un ordre intern fix (per al català, vegeu l'apartat 4.3.1.; per al romanès, l'apartat 5.3.1.).

6.3.2. Combinació

L'ordre dels clítics en un agrupament, incloent-hi les partícules, està condicionat en primer lloc per la prosòdia (Schachter i Otnes 1972, Schachter 1973, Billings i Konopasky 2002, Legendre 1998*b*, Lee 2006, entre d'altres): les formes pronominals monosil·làbiques precedeixen les partícules clítics, mentre que les formes pronominals bisil·làbiques les segueixen. Hi ha altres llengües austronèsiques que funcionen de la mateixa manera en la combinació. Per exemple, el binukid (Peng i Billings 2006), el bicol (Billings i Konopasky 2002), el mansaka (Lee i Billings 2004) o el masbatenyo (Lee 2006).³⁵ Aquest fet, en canvi, contrasta amb el comportament de clítics d'altres llengües com el romanès (vegeu l'apartat 5.3.1.), en què la sintaxi domina l'alineament. Pel que fa al català, recordem que, a part de la tercera persona, en què el cas acusatiu precedeix el datiu, l'ordre és formal, amb *es* precedint sempre el grup, i *en* i *ho/hi* (en aquest ordre), acabant-lo. Les formes amb marca de persona segueixen aquest ordre: 2a > 1a > 3a. D'aquesta manera, l'ordre és molt diferent del del tagal, en el qual ja hem vist que domina la prosòdia.

En una combinació de pronoms,³⁶ doncs, els monosil·làbics sempre precedeixen els bisil·làbics (Lee i Billings 2004, 197; extret de Billings i Konopasky 2002):

- (64) a) *Na-kita ko siya* [**Nakita siya ko*]
 ma.ACOM-veure.AC 1SG(*ng*)jo 3SG(*ang*)el/la
 '(**Jo**) **L**'he vist'
- b) *Na-kita mo ako* [**Nakita ako mo*]
 ma.ACOM-veure.AC 2SG(*ng*)tu 1SG(*ang*)jo
 '(**Tu**) **M**'has vist'

³⁵ El binukid es parla a la regió nord-oest de l'illa de Mindanao (al sud de les Filipines), el mansaka, a la regió de Davao (al centre-est de l'illa de Mindanao), i el masbatenyo, sobretot a l'illa de Masbate (al centre-est de les Filipines). Anteriorment ja hem vist que el bicol és present al sud-est de l'illa de Luzon. Per situar les zones en un mapa, vegeu el mapa lingüístic de les Filipines, a l'apartat 1.2. de l'annex 1.

³⁶ En aquest apartat, bàsicament seguirem els estudis de Billings i Konopasky (2002, 12-13) i Billings (2005 § 3).

- c) *Na-kita* *ka* *nila* [**Nakita nila ka*]
 ma.ACOM-veure.AC 2SG(*ang*)et 3PL(*ng*)ells/elles
 ‘(Els/Elles) T’han vist’

D’aquesta manera, el pes sil·làbic és l’element principal que condiciona l’alineament. Què passa, però, quan coincideixen dues formes amb les mateixes síl·labes? Pel que fa a les formes *ka*, *ko* i *mo*, no hi ha cap problema perquè per diverses raons no poden aparèixer mai en el mateix agrupament. Així, *ko* i *mo* són dues formes de cas recte (són formes *ng*), la qual cosa bloqueja la combinació. La possible combinació de *mo* (cas recte) i *ka* (argument principal) també és impossible perquè fan referència a la mateixa persona gramatical, la segona del singular. En aquest cas, un pronom reflexiu, que no és clític, substitueix una de les dues formes. Finalment, la combinació de *ko* i *ka* ja hem dit repetidament que no és possible, que en el seu lloc s’utilitza el clític pronominal fusionant *kita*. Amb relació a les formes de dues síl·labes, les possibilitats combinatòries són diverses. Seguint Billings i Konopasky (2002, 10-13) i Billings (2005, § 3), sembla que, en general, l’ordre preferent és amb les formes de cas recte (formes *ng*) precedint les d’argument principal (formes *ang*).³⁷ Vegem-ne un exemple contrastiu (Billings i Konopasky 2002, 10-13):

- (65) a) *Na-kita* *niya* *ako*
 ma.ACOM-veure.AC 3SG(*ng*)ell/ella 1SG(*ang*)jo
 b) ?*Nakita ako niya*
 ‘(Ell/Ella) M’ha vist’

Precisament, l’ordre de (65a) segueix l’alineament argumental normal dels elements no pronominals (Billings 2005, § 2). Tot i això, no deixa de ser una tendència, ja que oracions com la de (65b) poden ser gramaticals. Això sí, la relativa llibertat d’ordre en els clítics pronominals bisil·làbics de (65) contrasta amb la rigidesa de les combinacions dels exemples inicials de (63).

Finalment, ens queden les partícules clítics (quadre 21). Quan es combinen amb un clític pronominal, si aquest és monosil·làbic (66a), se situen darrere, i si

³⁷ De fet, els estudis mencionats parlen del paper temàtic d’actor que precedeix el subjecte. Ja hem dit repetidament que la nostra anàlisi serà sintàctica i no semàntica.

és bisil·làbic (66*b*), davant; si es combina amb dues formes en què una és monosil·làbica i l'altra bisil·làbica (66*c*), van al mig. Els exemples són de Schachter i Otones (1972, 412-413):

- (66) a) *Kum-akain* *ka* *na*
 NOM.INAC-menjar 2SG(*ang*)tu ara
 ‘(Tu) Ara estàs menjant’
- b) *Kum-akain* *na* *siya*
 NOM.INAC-menjar ara 3SG(*ang*)ell/ella
 ‘(Ell/Ella) Ara està menjant’
- c) *Na-kikita* *ko* *na* *siya*
 ma.INAC-veure.AC 1SG(*ng*)jo ara 3SG(*ang*)el/la
 ‘(Jo) Ara el/la veig’

Pel que fa a l'ordre entre partícules, segons Schachter i Otones (1972), Schachter (1987) i Billings i Konopasky (2002), entre d'altres, altra vegada el contingut sil·làbic condiona la disposició. D'aquesta manera, les partícules monosil·làbiques tendeixen a precedir les bisil·làbiques, encara que no sempre es produeix aquest ordre. Així, en els següents exemples, (67*a*) representa l'ordre més comú, però (67*b*) també és possible (Schachter i Otones 1972, 414):³⁸

- (67) a) *Hindi raw* *kaya* *mabuti* *iyon*
 no PART(es diu) PART(si) bo això(*ang*)
- b) *Hindi kaya raw mabuti iyon*
 ‘No sé si diuen que això no és bo’

En comparació amb el català, el més destacat d'aquest punt és que una partícula clítica pot aparèixer entre clítics pronominals combinats, mentre que en català, entremig d'agrupaments de clítics pronominals, no hi pot haver de cap manera un altre element, encara que sigui clíctic.

³⁸ Per a més informació sobre la naturalesa i l'alineament de les partícules clítics, vegeu Schachter i Otones (1972, 411-437).

6.3.3. Recapitulació

En aquest bloc, bàsicament hem vist que les seqüències de clítics mantenen un ordre intern d'agrupació fix i que la prosòdia és el component que determina l'emplaçament dels clítics pronominals del tagal: les formes pronominals monosil·làbiques adjuntades a la forma verbal, seguides de les partícules clítics i, finalment, les formes pronominals bisil·làbiques.

Aquest ha estat el darrer bloc de la part descriptiva de la gramàtica pronominal del tagal, la darrera de les descripcions de les llengües implicades en l'anàlisi. Per tant, després de la part teòrica i la part descriptiva, seguidament, encetarem la presentació del treball de camp amb la secció dedicada a l'anàlisi de les dades extretes de les entrevistes.

7. ANÀLISI DE LES ENTREVISTES

En aquesta secció, la del treball de camp, tractarem quatre punts essencials: el manual de codificació que hem utilitzat per dur a terme l'estudi de camp (7.1.), l'anàlisi quantitativa de les produccions i dels errors i la seva discussió (7.2.), l'anàlisi qualitativa (7.3.) i els quadres generals de trets (7.4.). En el primer apartat detallarem la manera concreta de procedir que hem seguit en la codificació de les entrevistes. A l'anàlisi quantitativa, veurem dades numèriques relacionades primer amb les produccions i després amb els errors. Això ens permetrà constatar les semblances i les diferències entre els grups d'entrevistes i, així, comprovar que la gramàtica de la primera llengua influeix en l'adquisició de la segona (i en concret, els aspectes associats als clítics pronominals). A l'apartat de la discussió realitzarem interpretacions de les dades estadístiques. En l'anàlisi qualitativa, seguint el nostre marc teòric, associarem les dades de les entrevistes amb les diferències entre les gramàtiques pronominals de les dues L1 i la L2. En general, les dues anàlisis ens permetran d'examinar els factors que intervenen en com s'organitzen els fenòmens de transferència. Finalment, els quadres generals de trets representen una proposta d'enllaçar certs aspectes de l'anàlisi quantitativa amb d'altres presents en l'anàlisi qualitativa.

7.1. Manual de codificació

7.1.1. Dades bàsiques prèvies

La línia de codificació és una línia dependent de la línia de transcripció que s'escriu a sota seu. L'encapçalament és el símbol % seguit de tres lletres en minúscula. En el nostre cas concret, hem creat l'etiqueta %cli, òbviament en referència als clítics pronominals. Cal aclarir que per facilitar i fer menys feixuga la lectura dels exemples, hem suprimit la majoria de referències a detalls de producció previstes pel manual de transcripció, com l'allargament de síl·laba (:), la reformulació (//) o la interrupció de l'enunciat (+/), entre d'altres. També per aquesta raó, no hem transcrit les indicacions de vacil·lació en el registre oral com són *hm*, *e:* o *m:* (totes especificades al manual de transcripció de l'annex 3). Finalment, quan hem trobat un enunciat reformulat, només hem codificat la part del discurs triada com a definitiva pel parlant (l'última). D'aquesta manera, en l'exemple següent, només hem tingut en compte el clíctic *els*:

(1) *ELR: (...) unes vint minuts i després <el> [//] **els** pintem (...).

Ara bé, si es tracta d'un encavalcament (l'entrevistador i l'entrevistat es trepitgen), sí que l'hem analitzat:

(2) *ELR: <i res més> [>].

*LAP: <i prou> [<].

A continuació ens fixarem en les sublínies de codificació i els elements que les formen.

7.1.2. Format de les línies de codificació

Com ja hem dit, l'encapçalament de la línia és %cli: (tabulador). Seguidament, iniciades pel símbol \$, hi podem trobar dos tipus diferents de sublínies de codificació: una que marca totes les produccions de clítics (\$C), entenent com a tals també les omissions o «produccions fallides», i una altra que identifica els

errors en concret ($\$e$). Quan hi ha un error, la sublínia de codificació de la producció ($\$C$) acaba amb el símbol $-E$ i, seguidament, apareix la sublínia d'error ($\$e$). D'aquesta manera, tota sublínia d'error sempre depèn d'una de producció. Vegem un exemple de l'ús de tots aquests símbols, primer amb una producció errònia (omissió d'*hi*) i després amb una de correcta (*li*):

- (3) *ELR: és molt maco, ui sí, és una passada ara hem anat tres persones,
aquella noia que **li** va donar el teléfonos...
- %cli: $\$C$:sim:pro:aro:7:0-E $\$e$:CO:0=aro:7:0=hi
 $\$C$:sim:pro:ard:3:li

A partir d'aquí, els diferents nivells de codificació se separen amb dos punts (:). Tot seguit aclarirem el sentit de les abreviatures. També hem utilitzat el símbol =; més endavant n'especificarem les funcions i els nivells on poden aparèixer.

7.1.3. Totes les produccions

La codificació de qualsevol producció, inclosa l'omissió, consta de sis nivells: la identificació formal, la caracterització, la posició, la funció sintàctica, la persona i el nombre i, finalment, la forma específica.

7.1.3.1. Identificació formal

El primer nivell és merament funcional. Simplement es tracta d'un codi que diferencia la codificació de clítics d'altres codificacions que es puguin realitzar posteriorment a l'entrevista ($\$C$):

- (4) *ELR: jo quedar-**me** toda la vida aquí, de moment no **ho** tinc clar.
%cli: $\$C$:sim:enc:inh:1:em $\$C$:sim:pro:arc:8:ho

7.1.3.2. Caracterització

El segon nivell marca si és un clític simple (*sim*) o una combinació (*com*):

- (5) *TUC: ara que **m'ho** dius, no **ho** sé, igual.
%cli: $\$C$:**com**:pro:ard:1+arc:8:em+ho $\$C$:**sim**:pro:arc:8:ho

7.1.3.3. Posició

Segons l'emplaçament del clíctic respecte al verb, aquest pot ser proclíctic (*pro*) o enclíctic (*enc*):

- (6) *ELR: arreglar, **m'**entens què vull dir-**te** (...).
 %cli: \$C:sim:**pro**:ard:1:em \$C:sim:**enc**:ard:2:et

En alguna ocasió, però, hem usat l'etiqueta ambigu (*amb*) perquè es tractava d'una omisió de clíctic en la qual no es podia saber la seva posició:

- (7) *ALD: (...) farà un any que [**hi**] vaig anar[**-hi**] (...).
 %cli: \$C:sim:**amb**:aro:7:0-E \$e:CO:0=aro:7:0=hi

7.1.3.4. Funció sintàctica

La funció sintàctica dels clíctics codificats és una informació bàsica per a l'anàlisi. Seguint l'anàlisi gramatical de les funcions del català que hem fet en aquest estudi (vegeu l'apartat 4.2.3.), hem identificat les següents funcions: la dels clíctics argumentals –els acusatius (*arc*), el partitiu (*arp*), els oblics (*aro*) i els datius (*ard*)–, la dels adjunts –el benefactiu (*adb*) i l'ètic (*ade*)–, la dels predicatius (*pre*), la dels inherents (*inh*), la dels impersonals (*imp*) i la dels possessius (*pos*). Vegem un exemple de clíctic inherent (8) i un altre d'argumental datiu (9):

- (8) *TUC: el gos i el... com **es** diu...
 %cli: \$C:sim:pro:**inh**:3:es
- (9) *TUC: sí, **m'**agraden més els ciutats.
 %cli: \$C:sim:pro:**ard**:1:em

Finalment, quan hem trobat un clíctic que no acompanyava cap verb hem utilitzat l'etiqueta *amb* ('ambigu'), ja que sense verb no hem pogut esbrinar la funció del clíctic:

- (10) *MIM: és que **s'**han +...
 %cli: \$C:sim:pro:**amb**:6:es

També hem utilitzat aquesta etiqueta quan es tractava d'una construcció agramatical en la qual no hem pogut identificar la funció del clític:

- (11) *MAK: el nen està mal i **se** surt amb una pedra per...
 %cli: \$C:sim:pro:**amb**:3:es

7.1.3.5. Persona i nombre

Al cinquè nivell hem descrit la persona i el nombre de cada clític i, per mantenir l'analogia de codis, també hi hem distingit les partícules pronominals i el neutre. Els codis són els següents: 1 per a la primera del singular, 2 per a la segona, 3 per a la tercera, 4 per a la primera del plural, 5 per a la segona, 6 per a la tercera, 7 per a les partícules pronominals (*en* i *hi*) i 8 per al neutre 8 (*ho*). Vegem un exemple on apareixen el neutre i la 2a persona del singular:

- (12) *ELR: gúita nena, això no **ho** dius bé o això no **ho** fas bé, saps
 què vull dir-**te**?
 %cli: \$C:sim:pro:arc:**8**:ho \$C:sim:pro:arc:**8**:ho
 \$C:sim:enc:ard:**2**:et

En el cas que es tracti d'una combinació, hem utilitzat el signe + per separar la funció i la persona d'una forma de les de l'altra:

- (13) *AHS: no **t'ho** puc dir si no saps.
 %cli: \$C:com:pro:**ard:2+arc:8**:et+ho (...)

7.1.3.6. Forma específica

Finalment, hem donat la forma específica de cada clític pronominal que hem trobat. Per poder identificar-los millor en la cerca, donem la forma bàsica de cada codi: *em*, *ens*, *et*, *us*, *es*, *el*, *la*, *els*, *les*, *li*, *elz*, *ho*, *en* i *hi*. Per diferenciar l'acusatiu i el datiu plurals definits (*els*) en la codificació, hem utilitzat el codi *elz* per al datiu (com a distinció formal). Com passa amb la funció sintàctica i la persona i el nombre, si hem codificat una combinació, els clítics els hem separat amb el signe +:

- (14) *ELR: **m'hi** quedava +...
 %cli: \$C:com:pro:inh:1+aro:7:**em+hi**

Cal puntualitzar que hem utilitzat el símbol 0 per marcar la inexistència d'una forma en els errors d'omissió:

- (15) *TUC: perquè necessito, saps de encara.
%cli: \$C:sim:pro:arc:8:0-E \$e:CO:0=arc:8:0=ho

7.1.4. Codificació d'errors

Com ja hem vist, la sublínia de codificació dels errors apareix després d'una sublínia general (\$C) que acaba amb el símbol -E, marca de l'existència d'algun error en la producció codificada. La sublínia es divideix en cinc nivells diferents. A part del nivell inicial (\$e), que marca l'inici de la codificació, els altres nivells identifiquen: les menes d'errors; les funcions produïdes i les que ho haurien d'haver estat; la persona i el nombre produït i els que ho haurien d'haver estat, i, finalment, la producció específica produïda i la que ho hauria d'haver estat. El símbol = es posa entre les produccions correctes i les incorrectes.

Per fer més comprensible la codificació d'errors, tractarem el seu funcionament a partir de les menes d'errors. Els errors que podem trobar són de diferents tipus: ommissió de clíctic (CO), addició (CA), confusió (o substitució) (CC) i equivocació de forma per una de castellana (CE).

7.1.4.1. Omissió

Un error per ommissió de clíctic (CO) seria com el següent, en què l'informant es deixa el clíctic partitiu en tres ocasions:

- (16) *DAB: i castellà igual i feu **futbol** a educació física?
*AHS: sí, [en] hem fet una vegada, però no [en] fem perquè som
 de quart, només aquells de segon [en] fan.
%cli: \$C:sim:pro:arp:7:0-E **\$e:CO:0=arp:7:0=en**
 \$C:sim:pro:arp:7:0-E **\$e:CO:0=arp:7:0=en**
 \$C:sim:pro:arp:7:0-E **\$e:CO:0=arp:7:0=en**

El tercer nivell fa referència a la funció sintàctica ($0=arp$), el quart a la persona i el nombre (7) i el cinquè a la forma específica ($0=en$). El símbol 0, que apareix al tercer i cinquè nivells, sempre indica l'absència de la forma.

Quan s'hauria de produir una combinació i no es fa, es marca igualment l'omissió i la subllínia d'errors es construeix de la següent manera:

(17) *AHS: sí, no sé com **te** dic, per exemple llengua és *limbă*, és diferent.

%cli: \$C:com:pro:ard:2+arc:8:et+0-E

\$e:CO:ard:2+0=ard:2+arc:8:et+0=et+ho

La informació de la subllínia diu que hi ha un error d'omissió de clíctic (CO) en què una producció formada per un clíctic argumental datiu (*ard*) de segona persona del singular (2) que està sol (+0), hauria de ser (=) un clíctic argumental datiu (*ard*) de segona persona del singular (2) acompanyat (+) d'un clíctic argumental acusatiu (*arc*) neutre (8). Finalment, s'expliciten la producció incorrecta (*et+0*) i la que hauria de ser (*et+ho*) separades pel símbol =.

7.1.4.2. Addició

Els errors d'addició (CA) són el contrari dels d'omissió, és a dir, s'afegeix un clíctic innecessari. Vegem-ne un exemple en què la presència d'un clíctic (*es*) comporta la agramaticalitat de l'oració:

(18) *TUC: el gent sí que **es** diuen parlo bé.

%cli: \$C:sim:pro:inh:6:es-E **\$e:CA:inh:6=0:es=0**

La subllínia d'error indica que hi ha un error d'addició (CA) en què un clíctic inherent (*inh*) de tercera persona del plural (6) no hi hauria de ser (=0). Ho marquem de forma més específica en el darrer nivell (*es=0*). El símbol 0 indica el mateix que en l'omissió, absència de forma, però, com que és l'error contrari, se situa al nivell oposat. Finalment, vegem un exemple d'addició en una combinació, que segueix el mateix esquema descrit a l'anterior exemple:

(19) *ELR: (...) els ous estos els posem ja a hervir, (...) i després els pintem, que n'hi ha una pintura especial (...).

%cli: (...) \$C:com:pro:arp:7+inh:7:en+hi-E
\$e:CA:arp:7+inh:7=0+inh:7:en+hi=0+hi

7.1.4.3. Confusió

Els errors de confusió (CC) són aquells en què el parlant utilitza una forma equivocada:

(20) *AHS: (...) no [li] l'agradava el seu xicot (...).

%cli: \$C:sim:pro:arc:3:la-E **\$e:CC:arc:3=ard:3:la=li**

La sublínia d'error ens està dient que hi ha un error de confusió (CC) en què un clíctic argumental acusatiu (*arc*) de tercera persona del singular (3) hauria de ser (=) un clíctic argumental datiu (*ard*) de tercera persona del singular (3). Així, la forma específica *la* hauria de ser (=) *li*.

7.1.4.4. Equivocació de forma per una de castellana

Relacionats amb la confusió, hi ha errors en què la forma està equivocada, però es tracta d'una influència del castellà (CE). Ens referim a exemples com el següent, en què l'informant utilitza el clíctic pronominal castellà *le* en comptes del català *el*:

(21) *BOG: (...) i **le** han dit que quan arribo jo aquí després de cinc, sis mesos o un any.

%cli: \$C:sim:pro:ard:3:le-E **\$e:CE:ard:3=ard:3:le=li**

7.1.5. Algunes consideracions metodològiques

Ja hem anat comprovant que els clíctics pronominals del català es caracteritzen per la gran varietat de formes dialectals i col·loquials. Nosaltres hem analitzat els clíctics pronominals prenent com a referència la llengua normativa, però hem tingut molt en compte certs aspectes dialectals i col·loquials perquè aquest estudi se centra en l'anàlisi del discurs oral. Ens referim als aspectes com els mencionats a l'apartat

4.2.2.4. Òbviament, doncs, no hem tractat com a error produccions com les següents, molt típiques a la zona dialectal gironina on viu el parlant:

- (22) a) (...) i a mi **me** coneixia de molt petita (...).
 b) (...) i vam trobar-nos [tru'βanze] al bar.

Igualment, no hem tingut en compte alguns errors molt concrets que estan força interioritzats en la gramàtica pronominal dels catalans. Ens referim a casos prototípics com usar els verbs ‘pujar’ o ‘caure’ com a pronominals:

- (23) el nen **es cau** i el gos (...).

L'exemple de (23) és una construcció influenciada pel castellà molt recurrent en parlants catalans. De fet, a les entrevistes del grup de control hem trobat algunes construccions d'aquesta mena, que tampoc no hem comptabilitzat. A l'altra banda, sí que hem tingut en compte l'omissió dels clítics pronominals *en* i *hi*, que en parlants catalans s'acostuma a associar a la influència del castellà. Al grup de control n'hem trobat i també els hem tingut en compte. Creiem que en aquest cas, a diferència de l'anterior, la producció s'ha de comptabilitzar perquè, tal com hem comprovat en anàlisis prèvies, tot i que l'error d'omissió de *en* i *hi* en el grup C ha estat el més important, en comparació amb els aprenents, la diferència és significativa.

Un altre criteri que hem establert té a veure amb formes col·loquials. Com hem dit a l'apartat 4.3.2.2., en català col·loquial les formes *l'hi*, *la hi* i *li ho* no es distingeixen i totes se solucionen amb *l'hi*. En aquesta mateixa línia, sovint s'usa *n'hi* en comptes de *li'n*. Hem decidit de no comptabilitzar com a error l'ús de *l'hi* en lloc de *la hi* o *li ho*, ni de *n'hi* en lloc de *li'n*. De totes maneres, però, en aprenents de català no hem trobat cap exemple d'aquestes formes, i en parlants autòctons només una combinació *l'hi*. Amb relació a l'homofonia de les formes *li* i *l'hi*, a l'hora de transcriure hem utilitzat el sentit general de la frase. Tanmateix, com hem dit, no hem trobat gairebé cap combinació *l'hi*.

Finalment, en referència als errors d'equivocació de forma per una de castellana (CE), cal precisar que només hem tingut en compte les formes en castellà produïdes en un context català. Així, *le diu una cosa* seria un CE, però, en canvi, *le dice una cosa*, no. Aquest darrer clíctic, doncs, no es comptabilitzaria.

7.2. Descripció i anàlisi quantitativa

Comencen aquest bloc dues parts generals d'anàlisi de les produccions (7.2.1.) i d'anàlisi dels errors (7.2.2.), seguides d'un quadre recapitulatiu (7.2.3.) i de la discussió de les dades obtingudes (7.2.4.). A la primera part tractarem el total de produccions (comptant-hi les omissions) i el total de clítics pronominals (amb les combinacions desglossades i també amb les omissions), a la segona, el nombre de produccions errònies sobre el total de produccions i el nombre de clítics erronis sobre el total de clítics pronominals produïts, tenint en compte que hi ha produccions que comporten més d'un clític en combinació; a la part de discussió, que segueix la presentació sinòptica dels resultats en un quadre recapitulatiu, farem la valoració i la interpretació dels aspectes més rellevants dels nostres resultats, sobretot els que són significatius estadísticament. D'aquestes dues parts, òbviament, la més important per al nostre treball és la referent als errors, en la qual hem donat les tendències estadístiques dels tres grups en les equivocacions. Els valors dels grups R i T sovint han donat diferències estadísticament significatives. El càlcul estadístic, com ja hem vist a l'apartat de metodologia (3.2.), l'hem fet amb el programari SPSS i, en concret, a través de la prova no paramètrica *U* de Mann-Whitney. Pel que fa a les dades del grup C, el grup de control, principalment ens han servit per comparar els valors de les produccions i dels errors¹ de parlants nadius amb els dels aprenents, encara que també n'hem tret alguna interpretació remarcable.

Per simplificar els termes utilitzats a les taules, hem utilitzat les següents abreviatures: P ('producció'), CP ('clític pronominal'), E ('error'), PE ('producció errònia'), CPE ('clític pronominal erroni'), M ('mitjana') i DT ('desviació típica'). També hem utilitzat els codis que hem creat per al manual de codificació (vegeu l'apartat 7.1.), però els hem especificat a sota de les taules per facilitar la identificació de cada element. Cal remarcar que les dades més importants de les taules són les de la columna M, que fan referència a la mitjana de les proporcions del total d'entrevistes de cada grup i que han estat calculades

¹ Dels errors en menor mesura, perquè, evidentment, els parlants amb el català com a L1 s'han equivocat molt menys.

pel mateix programa SPSS. Per facilitar la lectura i la interpretació de les dades de l'anàlisi quantitativa, després dels dos apartats de presentació i anàlisi dels resultats i abans de la discussió, donem un quadre recapitulatiu que agrupa totes les diferències entre els grups d'aprenents (R i T) que, a través de la prova no paramètrica *U* de Mann-Whitney, han resultat estadísticament significatives o s'hi han apropiat molt.

7.2.1. Dades generals de producció

La primera dada que volem tractar és la més general: l'ús de clítics pronominals respecte al total de paraules produïdes a les entrevistes. A dins de *paraula* hem comptabilitzat mots com els verbs auxiliars (*he, has, etc.*), els articles (*el, la, etc.*), les preposicions (*a, de, etc.*), els mots apostrofats (*l', d', etc.*) o els clítics adjuntats amb guions (*-me, -te, etc.*).² Relacionant el total de clítics pronominals amb el total de paraules, podem establir quin dels tres grups usa proporcionalment més clítics i fer comparacions. Vegem la taula:

TAULA 6: ÚS DE CLÍTICS PRONOMINALS

	Grup R		Grup T		Grup C	
	CP	M (DT)	CP	M (DT)	CP	M (DT)
Total CP	664	0,04 (0,01)	403	0,03 (0,01)	1528	0,06 (0,01)
Total Paraules	13898		11822		27065	

Proporcionalment, al grup dels autòctons hi ha més produccions de clítics pronominals que als grups d'aprenents (0,04 per al grup R, 0,03 per al grup T i 0,06 per al grup C). Si comparem les dades, la diferència de proporcions entre els grups R i C no és significativa estadísticament ($Z = -1,651, p = 0,109$). Entre els grups T i C, en canvi, sí que ho és ($Z = -3,272, p = 0,0001$). Finalment, la comparació de mitjanes entre els grups R i T no és significativa, però s'hi entreveu una tendència ($Z = -1,861, p = 0,067$).

² Per fer la suma de paraules hem utilitzat el programa FREQ del CLAN, que permet comptar les produccions de cada entrevistat.

7.2.1.1. Produccions, clítics i errors totals

Donem ara les dades globals: els errors amb relació a les produccions i als clítics totals. El nombre de clítics erronis és més elevat que el nombre de produccions errònies perquè en alguna ocasió hi ha errors dobles, és a dir, equivocacions en ambdues formes d'una combinació. Vegem la taula de dades:

TAULA 7: PRODUCCIONS, CLÍTICS I ERRORS TOTALS

	Grup R		Grup T		Grup C	
	P	M (DT)	P	M (DT)	P	M (DT)
Total E / P	155	0,26 (0,07)	154	0,42 (0,12)	34	0,03 (0,01)
Total E / P sense CE	143	0,24 (0,07)	145	0,40 (0,11)	34	0,03 (0,01)
Total P	608		357		1349	
	CP	M (DT)	CP	M (DT)	CP	M (DT)
Total E / CP	157	0,25 (0,07)	157	0,40 (0,10)	34	0,02 (0,01)
Total E / CP sense CE	145	0,22 (0,06)	148	0,38 (0,09)	34	0,02 (0,01)
Total CP	664		403		1528	

CE = 'errors per equivocació amb una forma castellana'

La taula mostra que, en termes absoluts, al grup R hi ha menys errors que al grup T, tant pel que fa a les produccions totals (0,26 per al grup R i 0,42 per al grup T) com pel que fa als clítics totals (0,24 i 0,40). La diferència en els errors és significativa estadísticament en ambdós casos, tant en les produccions ($Z = -2,393$, $p = 0,016$), com en els clítics ($Z = -2,851$, $p = 0,003$). Òbviament, el grup C, el dels nadius, té una mitjana de proporcions d'errors que sempre és més baixa que la dels grups d'aprenents (0,03 en produccions i 0,02 en clítics). A la taula també hem donat les dades d'errors en produccions i clítics sense comptar els de CE (equivocació per una forma castellana), ja que aquesta mena d'errors no té res a veure amb la L1 dels entrevistats. L'anàlisi estadística mostra que altra vegada hi ha diferències significatives (en produccions, $Z = -3,153$, $p = 0,001$, i en clítics, $Z = -3,306$, $p = 0,0001$). El grup C no té cap error de CE.

Als punts següents tractarem aspectes més concrets de la caracterització dels clítics pronominals, aquells que hem tingut en compte en la codificació (caracterització, posició, funció, persona i nombre, i forma específica). En l'anàlisi d'aquestes variables, pel que fa a la caracterització (clítics simples o combinats) i a la posició (enclítics o proclítics), hem partit del total de produccions (608 per al grup R, 357 per al grup T i 1349 per al grup C), ja que

són aspectes que afecten la totalitat de l'estructura; en canvi, pel que fa a la funció sintàctica (argumentals, adjunts, etc.), a la persona i el nombre (1a, 2a, etc.) i a la forma específica (*em, et, es*, etc.), hem realitzat l'anàlisi a partir del total de clítics produïts (664, 403 i 1528, respectivament), ja que cada forma pot ser diferent.

7.2.1.2. Caracterització

En aquest punt hem calculat la mitjana de proporcions de formes simples (*el veu, treure'n*, etc.) i combinades (*m'hi sento, anar-se'n*, etc.) respecte al total de produccions. Vegem una taula amb les dades:

TAULA 8: CARACTERITZACIÓ

	Grup R		Grup T		Grup C	
	P	M (DT)	P	M (DT)	P	M (DT)
sim	552	0,92 (0,05)	311	0,89 (0,11)	1171	0,86 (0,04)
com	56	0,08 (0,05)	46	0,11 (0,11)	178	0,14 (0,04)
TOTAL	608		357		1349	

sim = 'forma simple', com = 'forma combinada'

La informació obtinguda mostra unes mitjanes molt semblants en tots tres grups, amb el valor de combinacions (0,08 per al grup R, 0,11 per al grup T i 0,14 per al grup C) molt més baix que el de produccions de clítics simples (0,92, 0,89 i 0,86). No hi ha cap diferència estadísticament significativa.

7.2.1.3. Posició

Pel que fa a la posició, hem calculat la mitjana de proporcions de proclítics (*el veu, m'hi sento*, etc.), d'enclítics (*treure'n, anar-se'n*, etc.) i de formes ambigües (\emptyset [li] vaig donar[-li] \emptyset el regal) respecte al total de produccions. Anomenem produccions ambigües les omissions de clítics que podrien anar igualment en posició proclítica com enclítica (vegeu l'exemple 7 del manual de codificació). Vegem la taula:

TAULA 9: POSICIÓ

	Grup R		Grup T		Grup C	
	P	M (DT)	P	M (DT)	P	M (DT)
pro	567	0,91 (0,10)	321	0,87 (0,13)	1263	0,93 (0,03)
enc	33	0,07 (0,06)	6	0,02 (0,04)	81	0,06 (0,02)
amb	8	0,02 (0,05)	30	0,10 (0,13)	5	0,00 (0,01)
TOTAL	608		357		1349	

pro = 'forma proclítica', enc = 'forma enclítica', amb = 'forma ambigua'

A la taula es veu una tendència clara a la proclisi en els tres grups, amb valors molt semblants (0,91 per al grup R, 0,87 per al grup T i 0,93 per al grup C). No hi ha diferències estadísticament remarcables. Amb relació a l'enclisi, la mitjana de proporcions és pràcticament la mateixa als grups R i C (0,07 i 0,06, respectivament), però molt més baixa al grup T (0,02). L'anàlisi estadística revela que la diferència entre el grup R i el grup T és significativa ($Z = -2,374$, $p = 0,016$). Finalment, pel que fa a les formes ambigües (0,02, 0,10 i 0,00), la diferència entre els grups d'aprenents és molt propera a la significació ($Z = -2,031$, $p = 0,056$).

7.2.1.4. Funció sintàctica

En aquest punt hem recollit les proporcions de cada funció sintàctica respecte al total de clítics. Per determinar les funcions hem seguit l'apartat 4.2.3. Fixem-nos en la taula:

TAULA 10: FUNCIO SINTÀCTICA

	Grup R		Grup T		Grup C	
	CP	M (DT)	CP	M (DT)	CP	M (DT)
arc	144	0,24 (0,13)	76	0,18 (0,05)	378	0,25 (0,03)
arp	59	0,08 (0,05)	40	0,06 (0,09)	78	0,06 (0,04)
aro	30	0,04 (0,02)	17	0,04 (0,05)	104	0,07 (0,01)
ard	155	0,23 (0,14)	63	0,15 (0,09)	342	0,22 (0,06)
adb	0	--	0	--	3	0,00 (0,00)
ade	0	--	0	--	6	0,00 (0,00)
pos	2	0,00 (0,00)	5	0,01 (0,02)	8	0,00 (0,01)
pre	0	--	0	--	8	0,00 (0,01)
inh	257	0,38 (0,08)	184	0,50 (0,14)	529	0,36 (0,09)
imp	14	0,02 (0,03)	18	0,05 (0,07)	68	0,04 (0,03)
amb	3	0,00 (0,01)	0	--	4	0,00 (0,01)
TOTAL	664		403		1528	

arc = 'argumental acusatiu', arp = 'argumental partitiu', aro = 'argumental oblic', ard = 'argumental datiu', adb = 'adjunt benefactiu', ade = 'adjunt ètic', pos = 'possessiu', pre = 'predicatiu', inh = 'inherent', imp = 'impersonal', amb = 'ambigu'

En tots tres grups la funció sintàctica més freqüent ha estat la dels clítics inherents (0,38 per al grup R, 0,50 per al grup T i 0,36 per al grup C), seguida de les dels argumentals acusatius (0,24, 0,18 i 0,25) i datius (0,23, 0,15 i 0,22). D'altra banda, els menys freqüents han estat els adjunts (benefactius i ètics), els possessius, els predicatius, els impersonals i els ambigus, amb mitjanes properes a zero. Ens queden els partitius (0,08, 0,06 i 0,06) i els oblics (0,04, 0,04 i 0,07), amb valors propers en tots tres grups. L'única diferència estadísticament remarcable entre els grups R i T es troba en la funció dels inherents ($Z = -2,318$, $p = 0,020$). Finalment, cal tenir present que, com hem dit a la introducció d'aquest apartat, els nombres totals de produccions i de clítics tenen inclosos els errors i les omissions. Per tant, algunes mitjanes s'han de contrastar amb les dades relatives als errors, que donarem més endavant.

7.2.1.5. Persona i nombre

En la pròxima taula distingim la mitjana de proporcions que corresponen a la persona i al nombre dels clítics sobre el seu total. Per mantenir l'equilibri de les dades, també hem donat les proporcions relatives a les partícules pronominals (7) i al clíctic neutre (8). Vegem la taula:

TAULA 11: PERSONA I NOMBRE

	Grup R		Grup T		Grup C	
	CP	M (DT)	CP	M (DT)	CP	M (DT)
1	152	0,21 (0,11)	63	0,15 (0,10)	231	0,14 (0,07)
2	11	0,02 (0,02)	4	0,01 (0,02)	67	0,04 (0,02)
3	287	0,45 (0,09)	166	0,49 (0,22)	477	0,32 (0,07)
4	7	0,01 (0,02)	5	0,01 (0,02)	81	0,06 (0,04)
5	0	--	0	--	0	--
6	29	0,04 (0,04)	12	0,03 (0,03)	123	0,07 (0,04)
7	139	0,19 (0,09)	131	0,27 (0,16)	434	0,30 (0,08)
8	39	0,08 (0,08)	22	0,04 (0,04)	115	0,07 (0,02)
TOTAL	664		403		1528	

1 = 'primera persona del singular', 2 = 'segona persona del singular', 3 = 'tercera persona del singular', 4 = 'primera persona del plural', 5 = 'segona persona del plural', 6 = 'tercera persona del plural', 7 = 'partícules pronominals', 8 = 'neutre'

Altra vegada les mitjanes són molt semblants als tres grups. Deixant de banda les partícules pronominals i el neutre, les persones més utilitzades –per ordre– han estat la tercera i la primera del singular, mentre que, a l'altre extrem, la segona del plural no s'ha produït. La diferència més clara de la taula és la mitjana de proporcions de clítics de primera persona del plural, que al grup C és 0,06, mentre que als grups R i T és 0,01. Pel que fa a les partícules pronominals, la taula mostra unes mitjanes de proporcions molt elevades (0,19 per al grup R, 0,27 per al grup T i 0,30 per al grup C). Finalment, les mitjanes del clíctic neutre són semblants als tres grups (0,08, 0,04 i 0,07). Cap de les diferències entre aprenents és significativa.

7.2.1.6. Forma específica

Finalment, en aquest darrer punt hem calculat les mitjanes de proporcions de cada forma concreta sobre el total de clítics. Les formes omeses, que en la codificació hem marcat amb el símbol 0, per tenir un control de les omissions, les hem recuperat i sumat al nombre d'aparicions de cada forma específica al seu cantó (en cursiva). A més a més, per tenir una visió més completa, al final també hem donat el valor total d'aquestes omissions (0). El codi CE engloba el total de clítics castellans (*lo, le*, etc.). Vegem la taula:

TAULA 12: FORMA ESPECÍFICA

	Grup R		Grup T		Grup C	
	CP	M (DT)	CP	M (DT)	CP	M (DT)
<i>em</i>	151 + 3	0,22 (0,10)	58 + 4	0,14 (0,09)	231	0,14 (0,07)
<i>ens</i>	7	0,01 (0,02)	3 + 1	0,01 (0,02)	81	0,06 (0,04)
<i>et</i>	11	0,02 (0,02)	4	0,01 (0,02)	67	0,04 (0,02)
<i>us</i>	0	--	0	--	0	--
<i>es</i>	206 + 3	0,30 (0,06)	97 + 27	0,37 (0,23)	284	0,18 (0,05)
<i>el</i>	27 + 8	0,05 (0,05)	5 + 8	0,03 (0,02)	86	0,06 (0,02)
<i>la</i>	35 + 2	0,06 (0,06)	7 + 14	0,06 (0,06)	66	0,04 (0,02)
<i>els</i>	3	0,00 (0,01)	0 + 7	0,02 (0,02)	63	0,04 (0,03)
<i>les</i>	0	--	0	--	4	0,00 (0,00)
<i>li</i>	14 + 3	0,03 (0,03)	7 + 3	0,03 (0,03)	71	0,05 (0,02)
<i>elz</i>	1 + 1	0,00 (0,01)	0	--	26	0,02 (0,01)
<i>ho</i>	26 + 12	0,07 (0,09)	10 + 12	0,04 (0,04)	114 + 1	0,07 (0,02)
<i>en</i>	26 + 51	0,11 (0,05)	31 + 22	0,11 (0,08)	116 + 15	0,10 (0,05)
<i>hi</i>	38 + 24	0,08 (0,07)	65 + 13	0,16 (0,10)	291 + 12	0,21 (0,05)
CE	12	0,02 (0,04)	9	0,02 (0,04)	0	--
<i>o</i>	107	0,18 (0,07)	111	0,32 (0,11)	28	0,02 (0,01)
TOTAL	664		403		1528	

elz = 'elzi'

Els tres grups tenen mitjanes de formes específiques força semblants, però amb diferències d'ordre en les més usades. Així, els clítics més utilitzats han estat *es*, *hi*, *em* i *en*, però en cada grup la seva producció ha estat diferent: al grup R, el valor més elevat és el d'*es* (0,30), seguit dels d'*em* (0,22), *en* (0,11) i *hi* (0,08); al grup T, el més important també és el d'*es* (0,37), però seguit dels d'*hi* (0,16), *em* (0,14) i *en* (0,11); finalment, al grup C, la mitjana més alta és la d'*hi* (0,21), seguida de les d'*es* (0,18), *em* (0,14) i *en* (0,07). D'altra banda, les formes menys usades han estat els clítics *les* i *us*. De fet, només el grup C ha produït formes *les*. Pel que fa a les formes *elz* ([əlzi]), *els* i *ens*, al grup C tenen valors més elevats que als grups R i T. La diferència més destacada de proporcions de la taula rau en les mitjanes del clíctic *hi*, que entre els grups T i C són més properes (0,16 i 0,21, respectivament), mentre que al grup R tan sols és de 0,08. Aquesta diferència, entre els grups R i T, és significativa estadísticament ($Z = -2,093$, $p = 0,038$). També ho és pel que fa al clíctic *els*: $Z = -2,204$, $p = 0,046$.

7.2.2. Construccions incorrectes

7.2.2.1. Menes d'errors

La part més important de la codificació ha estat la identificació d'errors. N'hem reconegut de quatre menes diferents: omissió, addició, confusió i equivocació de forma per una de castellana (CE). A la taula representem les mitjanes de proporcions d'aquestes menes d'errors, primer relacionades amb el total d'errors en produccions (primera part de la taula) i després amb el total d'errors en clítics (segona part de la taula). Vegem-la:

TAULA 13: MENES D'ERRORS

	Grup R		Grup T		Grup C	
	E	M (DT)	E	M (DT)	E	M (DT)
omi / PE	106	0,74 (0,22)	108	0,81 (0,23)	28	0,83 (0,18)
add / PE	23	0,09 (0,14)	26	0,10 (0,19)	3	0,07 (0,10)
con / PE	14	0,08 (0,10)	11	0,06 (0,07)	3	0,10 (0,14)
CE / PE	12	0,09 (0,12)	9	0,04 (0,10)	0	--
TOTAL E / PE	155		154		34	
	E	M (DT)	E	M (DT)	E	M (DT)
omi / CPE	107	0,74 (0,22)	111	0,81 (0,23)	28	0,83 (0,18)
add / CPE	24	0,10 (0,14)	26	0,10 (0,19)	3	0,07 (0,10)
con / CPE	14	0,07 (0,10)	11	0,06 (0,07)	3	0,10 (0,14)
CE / CPE	12	0,08 (0,12)	9	0,04 (0,09)	0	--
TOTAL E / CPE	157		157		34	

omi = 'errors d'omissió', add = 'errors d'addició', con = 'errors de confusió', CE = 'errors per equivocació amb una forma castellana', PE = 'producció errònia', CPE = 'clíctic pronominal erroni'

Als tres grups, i amb uns valors molt propers, les dades mostren que l'omissió és l'error més freqüent, tant pel que fa al nombre d'errors en produccions com en clítics, amb els mateixos valors en tots dos casos: 0,74 per al grup R, 0,81 per al grup T i 0,83 per al grup C. Al grup R, la resta de proporcions són força semblants: 0,09 i 0,10 en addició, 0,08 i 0,07 en confusió, i 0,09 i 0,09 en CE. Al grup T, l'addició és el segon error amb major proporció (0,10, tant en produccions com en clítics), seguit de la confusió (0,06) i el CE (0,04). Finalment, al grup C, la confusió té una mitjana de 0,10 i l'addició de 0,07. L'error d'equivocació amb una forma castellana no s'ha produït en aquest grup. No hi ha cap diferència estadística remarcable.

Als punts següents ens centrarem en els errors comesos segons les diferents variables estudiades (caracterització, posició, funció, persona i nombre, i forma específica). En els apartats referits a la caracterització (clític simple o combinat) i a la posició (enclítica o proclítica) tindrem en compte el total de produccions errades (155 per al grup R, 154 per al grup T i 34 per al grup C), mentre que en els apartats de la funció sintàctica, de la persona i el nombre, i de les formes específiques, el total de clítics equivocats (157, 157 i 34, respectivament).

7.2.2.2. Caracterització

En aquest punt hem calculat les mitjanes de proporcions d'errors apareguts en produccions simples (per exemple, una omisió de la forma *en* a la següent frase: *en Joan Ø [en] sap, de matemàtiques*) i en combinacions (per exemple, una addició de la forma *en* a la següent frase: *n'hi ha molta aigua*) respecte al total de produccions errònies (primera part de la taula) i respecte al total de produccions (segona part de la taula). Per a la segona part de la taula hem usat els valors de la taula 8. Vegem-ho:

TAULA 14: ERRORS SEGONS LA CARACTERITZACIÓ

	Grup R		Grup T		Grup C	
	E	M (DT)	E	M (DT)	E	M (DT)
sim	125	0,81 (0,11)	121	0,83 (0,16)	24	0,76 (0,20)
com	30	0,19 (0,11)	33	0,17 (0,16)	10	0,24 (0,20)
TOTAL	155		154		34	
P sim	552		311		1171	
E sim	125	0,23 (0,07)	121	0,39 (0,11)	24	0,02 (0,01)
P com	56		46		178	
E com	30	0,66 (0,25)	33	0,78 (0,36)	10	0,06 (0,07)

sim = 'forma simple', com = 'forma combinada'

Als tres grups la majoria d'errors s'han comès en produccions de clítics simples (0,81 per al grup R, 0,83 per al grup T i 0,76 per al grup C), cosa que és normal si ja sabem que en tots tres la mitjana de proporcions de produccions de clítics simples ha estat per sobre de 0,85. Pel que fa a la segona part de la taula, les mitjanes de proporcions d'errors dels grups d'aprenents són força diferents. En aquest cas no tenim en compte el grup C, que òbviament mostra valors molt més

baixos (0,02 en simples i 0,06 en combinacions). Així, com dèiem, en les formes simples hi ha una gran diferència: 0,23 per al grup R i 0,39 per al grup T. De fet, aquesta diferència és significativa estadísticament: ($Z = -2,545$, $p = 0,010$). Per a les combinacions, en canvi, la mitjana de proporcions és més semblant (0,66 per al grup R i 0,78 per al grup T). Això sí, aquestes proporcions tan elevades indiquen una tendència clara a l'equivocació a l'hora de formar combinacions de clítics pronominals als dos grups d'aprenents.

7.2.2.3. Posició

Pel que fa a la posició, a la primera part de la taula donem les mitjanes de proporcions de les produccions errònies proclítics (per exemple, una addició de la forma *en* a la següent frase: *n'hi ha molta aigua*), enclítics (per exemple, una confusió de *ne* per *lo* a la següent frase: *tu vas a parlar-ne (el català).*) i ambigües (per exemple, una omissió de la forma *li* a la següent frase: *Ø [li] vaig donar[-li] Ø el regal*) sobre el total de produccions errònies; a la segona part, seguint l'esquema de la taula anterior, hem calculat les mitjanes de les proporcions d'errors per a cada emplaçament sobre el total de produccions (que hem donat a la taula 9). Fixem-nos en la taula:

TAULA 15: ERRORS SEGONS LA POSICIÓ

	Grup R		Grup T		Grup C	
	E	M (DT)	E	M (DT)	E	M (DT)
E pro	139	0,86 (0,21)	121	0,70 (0,31)	27	0,79 (0,20)
E enc	8	0,07 (0,07)	3	0,03 (0,07)	2	0,04 (0,12)
E amb	8	0,07 (0,15)	30	0,27 (0,31)	5	0,17 (0,21)
TOTAL	155		154		34	
P pro	567		321		1263	
E pro	139	0,24 (0,08)	121	0,34 (0,16)	27	0,02 (0,01)
P enc	33		6		81	
E enc	8	0,28 (0,32)	3	0,50 (0,58)	2	0,02 (0,04)
P amb	8		30		5	
E amb	8	1,00 (0,00)	30	1,00 (0,00)	5	1,00 (0,00)

pro = 'forma proclítica', enc = 'forma enclítica', amb = 'forma ambigua'

Com veiem a la primera part de la taula, als tres grups, els errors es produeixen majoritàriament en proclisi (0,86 per al grups R, 0,70 per al grup T i 0,79 per al

grup C), fet previsible si tenim en compte que és la posició més produïda amb molta diferència. Com en proclisi, en enclisi les mitjanes són semblants (0,07 per al grup R, 0,03 per al grup T i 0,04 per al grup C). Ara bé, en la posició ambigua hi ha diferències importants (0,07, 0,27 i 0,17), que, entre els dos grups d'aprenents, són significatives estadísticament ($Z = -2,072$, $p = 0,046$). Pel que fa a la segona part de la taula, les dades de mitjanes de proporcions respecte al total de produccions de cada posició mostren que al grup R hi ha unes mitjanes d'errors molt semblants en posició proclítica i enclítica (0,24 i 0,28). Al grup T, en canvi, hi ha una mitjana més elevada d'errors en enclisi (0,50) que en proclisi (0,34). Comparativament no hi ha valors significatius. El grup C, per la seva banda, com és d'esperar, mostra unes mitjanes d'errors molt més baixes (0,02, tant en proclisi com en enclisi). Quant a les produccions ambigües, totes són errònies perquè es tracta d'omissions on les dues posicions serien possibles.

7.2.2.4. Funció sintàctica

En aquest punt, en la primera part de la taula hem calculat les mitjanes de proporcions d'errors en les funcions sintàctiques respecte al total de clítics erronis. En la segona, seguint el model de les altres taules, hem donat les dades dels errors en funcions respecte al total de clítics de cada funció (a partir de les dades de la taula 10). A causa de la poca quantitat de produccions de determinades funcions, només hem donat les dades de les quatre funcions argumentals (acusatius, partitius, oblics i datius) i dels inherents. Les altres funcions (adjunt benefactiu, adjunt ètic, predicatiu, impersonal, possessiu i funció ambigua), les hem agrupat sota el codi *alt*. Fixem-nos en la taula:

TAULA 16: ERRORS SEGONS LA FUNCIO SINTÀCTICA

	Grup R		Grup T		Grup C	
	E	M (DT)	E	M (DT)	E	M (DT)
arc	41	0,27 (0,21)	58	0,41 (0,14)	4	0,16 (0,19)
arp	52	0,35 (0,25)	30	0,13 (0,17)	16	0,47 (0,33)
aro	24	0,13 (0,09)	12	0,08 (0,08)	9	0,25 (0,33)
ard	14	0,09 (0,12)	15	0,09 (0,10)	0	--
inh	25	0,16 (0,10)	39	0,32 (0,23)	4	0,10 (0,14)
alt	1	0,00 (0,00)	3	0,02 (0,03)	1	0,02 (0,06)
TOTAL	157		157		34	

CP arc	144		76		378	
E arc	41	0,25 (0,15)	58	0,82 (0,18)	4	0,02 (0,02)
CP arp	59		40		78	
E arp	52	0,90 (0,13)	30	0,87 (0,22)	16	0,27 (0,31)
CP aro	30		17		104	
E aro	24	0,76 (0,35)	12	0,81 (0,31)	9	0,08 (0,09)
CP ard	155		63		342	
E ard	14	0,29 (0,61)	15	0,24 (0,29)	0	--
CP inh	257		184		529	
E inh	25	0,11 (0,08)	39	0,29 (0,15)	4	0,01 (0,02)
CP alt	19		23		97	
E alt	1	0,03 (0,05)	3	0,40 (0,53)	1	0,07 (0,12)

arc = 'argumental acusatiu', arp = 'argumental partitiu', aro = 'argumental oblic', ard = 'argumental datiu', inh = 'inherent', alt = 'altres funcions'

A la primera part de la taula les mitjanes dels grups són força diferents. Per començar, al grup R la mitjana d'errors més elevada recau en la dels partitius (0,35), seguit de la dels acusatius (0,27), la dels inherents (0,16), la dels oblics (0,13) i la dels datius (0,09). Al grup T, en canvi, la mitjana més alta és la dels acusatius (0,41), seguida de la dels inherents (0,32), la dels partitius (0,13), la dels datius (0,09) i la dels oblics (0,08). Finalment, al grup C, és la mitjana dels partitius la més important (0,47), seguida de la dels oblics (0,25), la dels acusatius (0,16) i la dels inherents (0,10). Entre els grups R i T, les diferències de mitjanes en argumentals acusatius i inherents són gairebé significatives estadísticament (respectivament, $Z = -1,749$, $p = 0,080$ i $Z = -1,830$, $p = 0,067$). Sí que ho és la diferència de les mitjanes dels errors en el partitiu ($Z = -2,182$, $p = 0,031$). A la segona part de la taula, els valors dels grups R i T són similars en els errors dels partitius (respectivament, 0,90 i 0,87), dels oblics (0,76 i 0,81) i dels datius (0,29 i 0,24), mentre que varien molt –precisament– en els acusatius

(0,25 i 0,82) i en els inherents (0,11 i 0,29). Les diferències són significatives estadísticament (respectivament, $Z = -3,692$, $p = 0,0001$ i $Z = -2,628$, $p = 0,007$). Pel que fa al grup C, el valor més alt i que destaca per sobre de la resta és el dels partitius, amb 0,27, seguit del dels oblics (0,08).

Vegem, ara, una taula on desglossem els errors de les cinc funcions sintàctiques principals segons la mena d'error. Cal tenir en compte que en els errors d'addició prenem les funcions de les formes que sobren; en els de confusió, les funcions produïdes, i, finalment, en els d'omissió i equivocació de forma per una de castellana comptem les funcions que haurien d'haver estat. Vegem la taula:

TAULA 17: MENES D'ERRORS EN FUNCIONS SINTÀCTIQUES SEGONS EL TOTAL D'ERRORS

	TOTAL	M arc (DT)	M arp (DT)	M aro (DT)	M ard (DT)	M inh (DT)	M alt (DT)	
R	107	23 0,23 (0,16)	44 0,38 (0,25)	24 0,20 (0,13)	5 0,06 (0,07)	11 0,13 (0,11)	0 --	
O M I	T	111	46 0,43 (0,16)	11 0,08 (0,07)	12 0,10 (0,10)	6 0,05 (0,06)	33 0,31 (0,19)	3 0,02 (0,04)
	C	28	1 0,06 (0,18)	15 0,55 (0,35)	9 0,30 (0,34)	0 --	3 0,08 (0,16)	0 --
R	24	4 0,28 (0,41)	5 0,20 (0,45)	0 --	0 --	14 0,50 (0,47)	1 0,02 (0,04)	
A D D	T	26	4 0,28 (0,49)	18 0,23 (0,45)	0 --	0 --	4 0,50 (0,58)	0 --
	C	3	0 0,00 (0,00)	1 0,33 (0,58)	0 --	0 --	1 0,33 (0,58)	1 0,33 (0,58)
R	14	7 0,43 (0,45)	3 0,19 (0,38)	0 --	4 0,38 (0,46)	0 --	0 --	
C O N	T	11	7 0,72 (0,44)	1 0,04 (0,09)	0 --	2 0,20 (0,45)	1 0,04 (0,09)	0 --
	C	3	3 1,00 (0,00)	0 --	0 --	0 --	0 --	0 --
R	12	7 0,57 (0,53)	0 --	0 --	5 0,43 (0,53)	0 --	0 --	
C E	T	9	1 0,06 (0,09)	0 --	0 --	7 0,44 (0,62)	1 0,50 (0,71)	0 --
	C	0	0 --	0 --	0 --	0 --	0 --	0 --

arc = 'argumental acusatiu', arp = 'argumental partitiu', aro = argumental oblic', ard = 'argumental datiu', inh = 'inherent', alt = 'altres funcions', omi = 'errors d'omissió', add = 'errors d'addició', con = 'errors de confusió'

Pel que fa als errors d'omissió, veiem que hi ha moltes diferències de mitjanes entre els grups. Al grup R el valor més elevat és en els partitius (0,38), seguit dels argumentals acusatius (0,23), els argumentals oblics (0,20), els inherents (0,13) i els argumentals datius (0,06). Al grup T, en canvi, és en els acusatius, la mitjana més elevada (0,43), seguida dels inherents (0,31), els oblics (0,10), els partitius (0,08) i els datius (0,05). Les diferències de mitjanes entre els dos grups respecte als acusatius, els partitius i els inherents són significatives (respectivament, $Z = -2,210$, $p = 0,025$; $Z = -2,490$, $p = 0,012$; $Z = -2,211$, $p =$

0,025). Per acabar amb les omissions, al grup C el valor més alt recau en els partitius (0,55), seguit dels oblics (0,30), dels inherents (0,08) i dels acusatius (0,06). Quant a l'error d'addició, en els grups R i T les proporcions són gairebé calcades: 0,50 i 0,50 en inherents, 0,28 i 0,28 en acusatius, i 0,20 i 0,23 en partitius. No hi ha diferències significatives. Al grup C les mitjanes es reparteixen amb el valor de 0,33 entre els partitius, l'inherent i altres funcions. En referència a l'error de confusió, tant al grup R com al T, bàsicament només es produeix en l'acusatiu (0,43 per al grup R i 0,72 per al grup T) i en el datiu (0,38 i 0,20). Tampoc no hi ha cap diferència estadística significativa. Al grup C, per la seva banda, només n'hi ha a l'acusatiu (1,00). Finalment, els errors d'equivocació amb una forma castellana (CE) només han afectat els grups R i T, i en les formes acusatives (0,57 i 0,06), datives (0,43 i 0,44) i inherents (0,50 només per al grup T). Altra vegada no hi ha diferències significatives des del punt de vista estadístic entre els grups R i T.

L'última taula referent a les funcions que volem donar representa els valors de les menes d'errors i de les funcions sintàctiques i els relaciona amb el nombre d'aparicions de cada funció. En aquest cas, també hem donat les dades de les funcions correctes (*cor*):

TAULA 18: MENES D'ERRORS EN FUNCIONS SOBRE EL TOTAL DE FUNCIONS

		TOTAL	M omi (DT)	M add (DT)	M con (DT)	M CE (DT)	M cor (DT)
A R C	R	144	23 0,15 (0,09)	4 0,02 (0,03)	7 0,04 (0,06)	7 0,04 (0,08)	103 0,75 (0,15)
	T	76	46 0,71 (0,25)	4 0,03 (0,06)	7 0,07 (0,09)	1 0,01 (0,02)	18 0,18 (0,18)
	C	378	1 0,01 (0,01)	0 --	3 0,01 (0,02)	0 --	374 0,98 (0,02)
A R P	R	59	44 0,76 (0,29)	5 0,05 (0,15)	3 0,09 (0,22)	0 --	7 0,10 (0,13)
	T	40	11 0,70 (0,39)	18 0,11 (0,27)	1 0,06 (0,14)	0 --	10 0,13 (0,22)
	C	78	15 0,26 (0,31)	1 0,01 (0,02)	0 --	0 --	62 0,73 (0,31)

Secció 7- Anàlisi de les entrevistes

A R O	R	30	24	0,76	0	--	0	--	0	--	6	0,34
				(0,35)								(0,35)
	T	17	12	0,81	0	--	0	--	0	--	5	0,19
				(0,31)								(0,31)
	C	104	9	0,08	0	--	0	--	0	--	95	0,92
				(0,09)								(0,09)
A R D	R	155	5	0,04	0	--	4	0,12	5	0,13	141	0,71
				(0,04)				(0,31)		(0,32)		(0,61)
	T	63	6	0,11	0	--	2	0,05	7	0,07	48	0,76
				(0,14)				(0,14)		(0,21)		(0,29)
	C	342	0	--	0	--	0	--	0	--	342	1,00
												(0,00)
I N H	R	257	11	0,07	14	0,04	0	--	0	--	232	0,89
				(0,07)		(0,07)						(0,08)
	T	184	33	0,20	4	0,02	1	0,00	1	0,00	145	0,77
				(0,13)		(0,03)		(0,01)		(0,02)		(0,15)
	C	529	3	0,01	1	0,00	0	--	0	--	525	0,99
				(0,01)		(0,00)						(0,01)
A L T	R	19	0	--	1	0,00	0	--	0	--	18	0,98
						(0,01)						(0,05)
	T	23	3	0,26	0	--	0	--	0	--	20	0,74
				(0,39)								(0,39)
	C	97	0	--	1	0,03	0	--	0	--	96	0,99
						(0,05)						(0,03)
T O T A L	R	664	107	0,18	24	0,02	14	0,02	12	0,02	507	0,75
				(0,07)		(0,03)		(0,03)		(0,04)		(0,07)
	T	403	111	0,31	26	0,04	11	0,03	9	0,02	246	0,60
				(0,10)		(0,07)		(0,03)		(0,04)		(0,10)
	C	1528	28	0,02	3	0,00	3	0,00	0	--	1494	0,98
				(0,01)		(0,00)		(0,00)				(0,01)

arc = 'argumental acusatiu', arp = 'argumental partitiu', aro = argumental oblic', ard = 'argumental datiu', inh = 'inherent', alt = 'altres funcions', omi = 'errors d'omissió', add = 'errors d'addició', con = 'errors de confusió', cor = 'formes correctes'

En general, els valors dels grups R i T són semblants en les funcions de partitiu, oblic i datiu, però diferents en la d'acusatiu i la d'inherent. El total també és força desigual. D'aquesta manera, en el partitiu, en ambdós grups la mitjana més elevada és la d'omissió (0,76 per al grup R i 0,70 per al grup T), igual com en l'oblic (0,76 i 0,81). Al datiu, les formes correctes dominen (0,71 i 0,76). D'altra banda, en l'acusatiu s'inverteixen els valors d'omissió i formes correctes:

respectivament, 0,15 i 0,75 per al grup R i 0,71 i 0,18 per al grup T. Evidentment, les diferències en aquestes mitjanes són significatives estadísticament (respectivament, $Z = -3,611$, $p = 0,0001$ i $Z = -3,692$, $p = 0,0001$). Pel que fa a la funció d'inherent, hi ha diferències en les mitjanes d'omissió (0,07 per al grup R i 0,20 per al grup T) i de formes correctes (0,89 i 0,77). De fet, aquestes diferències també són significatives (respectivament, $Z = -2,474$, $p = 0,012$ i $Z = -2,015$, $p = 0,046$). Finalment, amb relació als totals, les diferències més importants recauen en les omissions (0,18 per al grup R i 0,31 per al grup T) i les formes correctes (0,75 i 0,60). Altra vegada aquestes diferències són significatives estadísticament (respectivament, $Z = -2,925$, $p = 0,002$ i $Z = -2,851$, $p = 0,003$). Les altres diferències que hi ha entre els grups R i T no són significatives. Pel que fa al grup C, comparativament sempre té mitjanes menors d'errors i majors de correcció.

7.2.2.5. Persona i nombre

En aquest punt, a la primera part de la taula hem calculat les mitjanes de proporcions d'errors en cada persona respecte al total d'errors. Com hem fet a la taula 11, per mantenir l'estabilitat de les dades, també donem dades referents a les partícules pronominals i al clíctic neutre. A la segona part de la taula, de les dades relatives a les persones amb major nombre de produccions (tercera del singular, partícules pronominals i neutre), també hem calculat la mitjana de proporcions d'errors respecte al total de clítics (dades que hi ha a la taula 11). Finalment, com hem fet en l'apartat anterior, per als errors d'addició hem pres les formes que sobren, en els de confusió les produïdes i en els d'omissió i els CE les que s'haurien d'haver produït. Fixem-nos en la taula:

TAULA 19: ERRORS SEGONS LA PERSONA I EL NOMBRE

	Grup R		Grup T		Grup C	
	E	M (DT)	E	M (DT)	E	M (DT)
1	11	0,06 (0,09)	6	0,03 (0,05)	0	--
2	0	--	0	--	0	--
3	45	0,28 (0,20)	68	0,50 (0,21)	4	0,12 (0,14)
4	0	--	2	0,01 (0,01)	0	--
5	0	--	0	--	0	--
6	2	0,00 (0,00)	10	0,02 (0,04)	0	--
7	84	0,53 (0,22)	55	0,29 (0,19)	29	0,82 (0,18)
8	15	0,12 (0,15)	16	0,09 (0,09)	1	0,06 (0,18)
TOTAL	157		157		34	

CP 3	287		166		477	
E 3	45	0,16 (0,12)	68	0,42 (0,18)	4	0,01 (0,01)
CP 7	139		131		434	
E 7	84	0,73 (0,25)	55	0,49 (0,27)	29	0,06 (0,03)
CP 8	100		51		81	
E 8	15	0,38 (0,28)	16	0,81 (0,25)	1	0,03 (0,07)

1 = 'primera persona del singular', 2 = 'segona persona del singular', 3 = 'tercera persona del singular', 4 = 'primera persona del plural', 5 = 'segona persona del plural', 6 = 'tercera persona del plural', 7 = 'partícules pronominals', 8 = 'neutre'

A la primera part de la taula, veiem que tots tres grups tenen les partícules pronominals i la tercera persona del singular amb les mitjanes de proporcions més altes, encara que de manera diferent. Els grups R i C tenen les partícules pronominals amb un valor més elevat que la tercera persona del singular (respectivament, 0,53 i 0,28 per al grup R i 0,82 i 0,12 per al grup C). Al grup T, en canvi, els valors s'inverteixen: 0,29 i 0,50. De fet, les diferències entre els grups R i T respecte a aquestes dues variables són estadísticament significatives (en les partícules pronominals $Z = -2,129$, $p = 0,031$ i en la tercera persona del singular $Z = -2,513$, $p = 0,010$). L'altra part de la taula reflecteix diferències importants entre els grups R i T, tant pel que fa a la tercera persona del singular (0,16 per al grup R i 0,42 per al grup T), les partícules pronominals (0,73 i 0,49) i el clíctic neutre (0,38 i 0,81). Tanmateix, només són significatives estadísticament relatives a la tercera persona del singular ($Z = -2,055$, $p = 0,038$) i el clíctic neutre ($Z = -2,299$, $p = 0,025$). Quant al grup C, el valor més elevat de la segona part de la taula fa referència a les partícules pronominals: 0,06.

7.2.2.6. Forma específica

Finalment, en aquest últim apartat, a la primera part de la taula hem calculat les mitjanes de proporcions dels errors en cada forma específica respecte al total de clítics erronis. A la segona part, seguint les dades de la taula 12, hem identificat les mitjanes d'aquests errors respecte al total de produccions de cada forma. Per facilitar l'anàlisi i a causa de les poques dades que hem extret de certes formes, hem decidit d'agrupar-ne algunes per filiacions morfosintàctiques (*em/et/es/ens/us* i *el/la/els/les/li/elz*). Altra vegada, en les addicions i en les confusions tenim en compte els clítics produïts, mentre que en les omissions i els CE, les formes que s'haurien d'haver usat. Vegem la taula:

TAULA 20: ERRORS SEGONS LA FORMA ESPECÍFICA

	Grup R		Grup T		Grup C	
	E	M (DT)	E	M (DT)	E	M (DT)
<i>em/et/es/ens/us</i>	21	0,13 (0,12)	38	0,29 (0,17)	1	0,02 (0,06)
<i>el/la/els/les/li/elz</i>	25	0,14 (0,11)	39	0,29 (0,10)	3	0,10 (0,14)
<i>en</i>	60	0,43 (0,25)	41	0,22 (0,16)	16	0,47 (0,33)
<i>hi</i>	24	0,11 (0,11)	14	0,08 (0,14)	13	0,35 (0,36)
<i>ho</i>	15	0,12 (0,15)	16	0,09 (0,09)	1	0,06 (0,18)
alt (CE)	12	0,08 (0,12)	9	0,04 (0,09)	0	--
TOTAL E	157		157		34	
<hr/>						
CP <i>em/et/es/ens/us</i>	381		190		663	
E <i>em/et/es/ens/us</i>	21	0,06 (0,06)	38	0,20 (0,12)	1	0,00 (0,00)
<hr/>						
CP <i>el/la/els/les/li/elz</i>	94		51		316	
E <i>el/la/els/les/li/elz</i>	25	0,23 (0,17)	39	0,84 (0,21)	3	0,01 (0,02)
<hr/>						
CP <i>en</i>	77		53		131	
E <i>en</i>	60	0,83 (0,18)	41	0,86 (0,22)	16	0,11 (0,08)
<hr/>						
CP <i>hi</i>	62		78		303	
E <i>hi</i>	24	0,40 (0,37)	14	0,16 (0,17)	13	0,04 (0,04)
<hr/>						
CP <i>ho</i>	38		22		115	
E <i>ho</i>	15	0,43 (0,26)	16	0,81 (0,25)	1	0,03 (0,07)

elz = 'elzi'

Pel que fa a la primera part de la taula, la dels errors en general, les dades mostren mitjanes molt diferents entre els dos grups d'aprenents en les sèries

em/et/es/ens/us (0,13 per al grup R i 0,29 per al grup T) i *el/la/els/les/li/elz* (0,14 i 0,19), i en *en* (0,43 i 0,22). De fet, totes són estadísticament significatives (respectivament, $Z = -1,981$ $p = 0,046$; $Z = -2,702$, $p = 0,006$; $Z = -2,129$ $p = 0,031$). Els altres valors són relativament semblants i no mostren cap diferència remarcable estadísticament. Pel que fa al grup C, la mitjana d'errors més elevada és la d'*en* (0,47), seguida de la d'*hi* (0,35). D'altra banda, la segona part de la taula presenta els errors sobre el nombre de formes específiques de cada mena. Comparant els grups R i T, podem veure que, excepte per als errors en *hi* (0,40 per al grup R i 0,16 per al grup T), els valors sempre són més elevats en el grup T. Així, en la sèrie *em/et/es/ens/us* al grup R la mitjana d'errors és de 0,06 i al grup T de 0,20; en la sèrie *el/la/els/les/li/elz*, respectivament, 0,23 i 0,84; en *en* 0,83 i 0,86, i finalment, en *ho* 0,43 i 0,81. Hi ha diferències estadísticament significatives en la sèrie *em/et/es/ens/us* ($Z = -2,513$ $p = 0,010$), en la sèrie *el/la/els/les/li/elz* ($Z = -3,640$ $p = 0,0001$) i en *ho* ($Z = -2,119$ $p = 0,042$). Pel que fa al grup C, com és previsible, els valors són inferiors respecte als dos grups d'aprenents: el més alt és el d'*en* (0,11), seguit del d'*hi* (0,04) i el d'*ho* (0,03).

A continuació, seguint l'esquema dels errors en les funcions sintàctiques, donem una taula on relacionem les formes específiques amb les menes d'errors.

TAULA 21: ERRORS SEGONS LA FORMA ESPECÍFICA I LES MENES D'ERRORS

	TOTAL		M	M	M	M	M	
			<i>em...</i> (DT)	<i>el...</i> (DT)	<i>en</i> (DT)	<i>hi</i> (DT)	<i>ho</i> (DT)	
O M I	R	107	6 0,09 (0,12)	14 0,12 (0,11)	51 0,46 (0,27)	24 0,17 (0,16)	12 0,15 (0,18)	
	T	111	32 0,30 (0,17)	32 0,30 (0,09)	22 0,20 (0,13)	13 0,09 (0,14)	12 0,11 (0,11)	
	C	28	0 --	0 --	15 0,55 (0,35)	12 0,39 (0,38)	1 0,06 (0,18)	
A D D	R	24	14 0,47 (0,46)	3 0,27 (0,42)	6 0,25 (0,43)	0 --	1 0,02 (0,04)	
	T	26	6 0,75 (0,50)	0 --	18 0,23 (0,45)	0 --	2 0,03 (0,05)	
	C	3	1 0,33 (0,58)	0 --	1 0,33 (0,58)	1 0,33 (0,58)	0 --	
C O N	R	14	1 0,02 (0,06)	8 0,69 (0,41)	3 0,19 (0,38)	0 --	2 0,16 (0,24)	
	T	11	0 --	7 0,62 (0,41)	1 0,04 (0,09)	1 0,04 (0,09)	2 0,30 (0,45)	
	C	3	0 --	3 1,00 (0,00)	0 --	0 --	0 --	
C E	R	12	0 --	12 1,00 (0,00)	0 --	0 --	0 --	
	T	9	2 0,56 (0,62)	7 0,44 (0,62)	0 --	0 --	0 --	
	C	0	-- --	-- --	-- --	-- --	-- --	

omi = 'errors d'omissió', add = 'errors d'addició', con = 'errors de confusió'

En els grups d'aprenents hi ha moltes diferències de mitjanes. L'error d'omissió és el que presenta més variacions: en la sèrie *em/et/es/ens/us*, 0,09 per al grup R i 0,30 per al grup T; en la sèrie *el/la/els/les/li/elz*, 0,12 i 0,30; en *en*, 0,46 i 0,20; en *hi*, 0,17 i 0,09, i, finalment, en *ho*, 0,15 i 0,11. Aquestes diferències són significatives estadísticament en les sèries *em/et/es/ens/us* ($Z = -2,681$, $p = 0,006$) i *el/la/els/les/li/elz* ($Z = -2,971$, $p = 0,002$), i en *en* ($Z = -2,205$, $p = 0,025$). En l'error d'addició els valors són més semblants entre els grups R i T. Només destaquem que al grup R hi ha addicions de la sèrie *el/la/els/les/li/elz* (0,27) i, en canvi, al grup T no n'hi ha. No hi ha diferències significatives estadísticament. Tampoc n'hi ha en l'error de confusió, amb les mitjanes

següents: en la sèrie *el/la/els/les/li/elz*, 0,69 per al grup R i 0,62 per al grup T; en *en*, 0,19 i 0,04, *i*, finalment, en *ho*, 0,16 i 0,30. En *en* i en *ho* les diferències de mitjanes són evidents, però no són significatives estadísticament perquè provenen de valors molt baixos. Ens queda l'error de CE, el qual al grup R es concentra en la sèrie *el/la/els/les/li/elz* (1,00), mentre que al T es reparteix entre aquesta sèrie mateixa (0,44) i la sèrie *em/et/es/ens/us* (0,56). En referència al grup C, l'error d'omissió se centra en les formes *en* (0,55) i *hi* (0,39), l'error d'addició es reparteix entre la sèrie *em/et/es/ens/us* (0,33), *en* (0,33) i *hi* (0,33), l'error de confusió bàsicament es produeix en la sèrie *el/la/els/les/li/elz* (0,62), i no hi ha cap error de CE.

Per acabar, també seguint les funcions sintàctiques, volem donar una darrera taula que fa referència a les menes d'errors en formes específiques respecte al total de cadascuna d'aquestes. Per mantenir el format, les produccions errònies en castellà (CE) s'han afegit al total de cada forma que s'havia d'haver produït (per exemple, *lo* l'hem afegit al total de la sèrie *el/la/els/les/li/elz*):

TAULA 22: MENES D'ERRORS EN FORMES SOBRE EL TOTAL DE FORMES

		TOTAL	M omi (DT)	M add (DT)	M con (DT)	M CE (DT)	M cor (DT)
<i>EM</i>	R	393	6 0,04 (0,06)	14 0,02 (0,03)	1 0,00 (0,01)	0 --	360 0,94 (0,06)
	T	199	32 0,18 (0,11)	6 0,02 (0,03)	0 --	2 0,01 (0,02)	152 0,79 (0,13)
<i>US</i>	C	663	0 --	1 0,00 (0,00)	0 --	0 --	662 1,00 (0,00)
<i>EL</i>	R	106	14 0,11 (0,09)	3 0,02 (0,04)	8 0,06 (0,07)	12 0,11 (0,13)	69 0,69 (0,22)
	T	58	32 0,72 (0,29)	0 --	7 0,10 (0,14)	7 0,04 (0,13)	12 0,13 (0,17)
<i>LI</i>	C	316	0 --	0 --	3 0,01 (0,02)	-- --	313 0,99 (0,02)
<i>EN</i>	R	77	51 0,73 (0,32)	6 0,06 (0,15)	3 0,04 (0,11)	0 --	17 0,17 (0,18)
	T	53	22 0,76 (0,36)	18 0,08 (0,24)	1 0,02 (0,06)	0 --	12 0,14 (0,22)
	C	131	15 0,11 (0,06)	1 0,01 (0,02)	0 --	0 --	115 0,89 (0,08)
<i>HI</i>	R	62	24 0,40 (0,37)	0 --	0 --	0 --	38 0,60 (0,37)
	T	78	13 0,14 (0,18)	0 --	1 0,02 (0,05)	0 --	64 0,84 (0,17)
	C	303	12 0,04 (0,04)	1 0,00 (0,01)	0 --	0 --	290 0,96 (0,04)
<i>HO</i>	R	38	12 0,34 (0,22)	1 0,04 (0,11)	2 0,05 (0,11)	0 --	23 0,57 (0,26)
	T	22	12 0,69 (0,29)	2 0,03 (0,07)	2 0,08 (0,19)	0 --	6 0,19 (0,25)
	C	115	1 0,03 (0,07)	0 --	0 --	0 --	114 0,98 (0,07)
T O T A L	R	664	107 0,18 (0,07)	24 0,02 (0,03)	14 0,02 (0,03)	12 0,02 (0,04)	507 0,75 (0,07)
	T	403	111 0,31 (0,10)	26 0,04 (0,07)	11 0,03 (0,03)	9 0,02 (0,04)	246 0,60 (0,10)
	C	1528	28 0,02 (0,01)	3 0,00 (0,00)	3 0,00 (0,00)	0 --	1494 0,98 (0,01)

omi = 'errors d'omissió', add = 'errors d'addició', con = 'errors de confusió', cor = 'formes correctes'

Pel que fa als grups dels aprenents, la sèrie *em/et/es/ens/us* mostra valors diferents quant a l'error d'omissió (0,04 per al grup R i 0,18 per al grup T) i a les formes correctes (0,94 i 0,79). Totes dues diferències són estadísticament significatives (respectivament, $Z = -2,642$, $p = 0,007$ i $Z = -2,513$, $p = 0,010$). Les formes de la sèrie *el/la/li/els/les/elz* també mostren diferències –molt més pronunciades– en l'error d'omissió (0,11 i 0,72) i en les formes correctes (0,69 i 0,13). Les diferències també són estadísticament significatives (respectivament, $Z = -3,321$, $p = 0,0001$ i $Z = -2,679$, $p = 0,0001$). Amb relació a la forma *en*, les mitjanes són molt semblants: en l'omissió, 0,73 per al grup R i 0,76 per al grup T; en l'addició, 0,06 i 0,08; en la confusió, 0,04 i 0,02, i, finalment, en les formes correctes, 0,17 i 0,14. En la forma *hi*, en canvi, hi ha diferències destacades en l'omissió (0,40 i 0,14) i en les formes correctes (0,60 i 0,84), però cap d'aquestes és significativa. Sí que ho són però, en la forma *ho*. El grup R presenta una mitjana de proporcions de 0,34 en omissions i 0,57 en formes correctes, mentre que el grup T mostra una mitjana de 0,69 i 0,19, respectivament. Són significatives estadísticament tant les diferències en la mitjana d'omissions ($Z = -2,326$, $p = 0,023$) com les diferències en les formes correctes ($Z = -2,119$, $p = 0,042$). Pel que fa al grup C, cal destacar que les mitjanes de formes correctes són molt elevades i superen amb escreix les dels altres grups, amb la d'*en* com la més baixa (0,89); el valor més baix també és en la forma *en*, en les omissions (0,11). Per acabar, ens queden les dades del final de la taula, les totals. De fet, són les mateixes que hem donat a la taula 18: hi ha diferències estadísticament significatives en l'error d'omissió i en les formes correctes.

7.2.3. Quadre recapitulatiu

En el següent quadre resumim el bloc de l'anàlisi estadística. En concret, donem les dades comparades entre els grups R i T que hem analitzat amb la prova no paramètrica *U* de Mann-Whitney i que han resultat significatives estadísticament ($p = < 0,05$) o han mostrat una tendència clara ($p = 0,05-0,01$). El símbol «✓» marca aquelles diferències significatives estadísticament, mentre que el símbol

«○» indica la tendència a la significació. Les abreviatures són les habituals (P = producció, *enc* = enclítics, etc.).

QUADRE 23: RESUM ESTADÍSTIC

Taules	Diferències entre els grups R i T	Significació estadística
Taula 6	Ús dels CP pel total de paraules	○
Taula 7	Errors pel total de P	✓
	Errors pel total de clítics	✓
	Errors pel total de P sense CE	✓
	Errors pel total de clítics sense CE	✓
Taula 9	P <i>enc</i> pel total de P	✓
	P <i>amb</i> pel total de P	○
Taula 10	P <i>inh</i> pel total de clítics	✓
Taula 12	P <i>els</i> pel total de clítics	✓
	P <i>hi</i> pel total de clítics	✓
Taula 14	Errors en <i>sim</i> pel total de P	✓
Taula 15	Errors en <i>amb</i> pel total de P errònies	✓
Taula 16	Errors <i>arc</i> pel total de clítics erronis	○
	Errors <i>arp</i> pel total de clítics erronis	✓
	Errors <i>inh</i> pel total de clítics erronis	○
	Errors <i>arc</i> pel total de clítics	✓
	Errors <i>inh</i> pel total de clítics	✓
Taula 17	Omissions <i>arc</i> pel total d'omissions	✓
	Omissions <i>arp</i> pel total d'omissions	✓
	Omissions <i>inh</i> pel total d'omissions	✓
Taula 18	<i>arc</i> omesos pel total de clítics <i>arc</i>	✓
	<i>arc</i> correctes pel total de clítics <i>arc</i>	✓
	<i>inh</i> omesos pel total de clítics <i>inh</i>	✓
	<i>inh</i> correctes pel total de clítics <i>inh</i>	✓
	Total omissions pel total de clítics	✓
	Total formes correctes pel total de clítics	✓
Taula 19	Errors en 3 pel total de clítics erronis	✓
	Errors en 7 pel total de clítics erronis	✓
	Errors en 3 pel total de clítics	✓
	Errors en 8 pel total de clítics	✓

Taula 20	Grup <i>em/et/...</i> pel total de clítics erronis	✓
	Grup <i>el/la/...</i> pel total de clítics erronis	✓
	<i>en</i> pel total de clítics erronis	✓
	Grup <i>em/et/...</i> pel total de clítics	✓
	Grup <i>el/la/...</i> pel total de clítics	✓
	<i>ho</i> pel total de clítics	✓
Taula 21	Omissions <i>em/et/...</i> pel total d'omissions	✓
	Omissions <i>el/la/...</i> pel total d'omissions	✓
	Omissions <i>en</i> pel total d'omissions	✓
Taula 22	<i>em/et/...</i> omesos pel total d' <i>em/et/...</i>	✓
	<i>em/et/...</i> correctes pel total d' <i>em/et/...</i>	✓
	<i>el/la/...</i> omesos pel total d' <i>el/la/...</i>	✓
	<i>el/la/...</i> correctes pel total d' <i>el/la/...</i>	✓
	<i>ho</i> omesos pel total de clítics <i>ho</i>	✓
	<i>ho</i> correctes pel total de clítics <i>ho</i>	✓

7.2.4. Discussió

Després de presentar les dades quantitatives de les produccions de les entrevistes, ara ens disposem a comentar i a debatre els aspectes més rellevants, sobretot aquells que estadísticament han estat significatius.

7.2.4.1. Dades generals

Primer de tot, volem tractar les dades referents a les proporcions d'ús de clítics pronominals en les entrevistes corresponents als diferents grups (taula 6). Com era d'esperar, els autòctons (grup C) produeixen proporcionalment més clítics que els aprenents (grups R i T). La comparació entre els grups mostra que, en proporció, els aprenents del grup T produeixen menys clítics pronominals que els autòctons i que el grup R (respecte als primers, de manera estadísticament significativa, respecte als altres aprenents, gairebé). Dit d'una altra manera, els aprenents de català amb el tagal com a L1 eviten l'ús de clítics pronominals. Aquest fet es relaciona amb l'omissió errònia sistemàtica de clítics pronominals que hem detectat al grup T i que veurem a l'apartat 7.3.2.1. Si observem aquest fenomen tenint en compte la L1, no ens ha d'estranyar que una llengua amb un sistema pronominal tan diferent del del català influeixi negativament en la manca

en la producció de clítics. Per tant, els aprenents amb el romanès com a L1 s'acosten als nadius pel que fa a la producció de clítics, mentre que els que tenen el tagal com a L1, en canvi, se'n distancien de manera remarcable.

Un altre aspecte general que volem apuntar fa referència als errors trobats en cada grup d'entrevistes (taula 7). Prenem en compte les mitjanes de les proporcions d'errors sense comptar els d'equivocació per una forma castellana (CE), ja que el nostre estudi se centra en la influència de la primera llengua en l'adquisició de la segona, i els errors associats al castellà no ens interessin prioritàriament. Les mitjanes d'errors amb relació a les produccions sense CE i clítics sense CE són de, respectivament, 0,25 i 0,22 per al grup R i 0,40 i 0,38 per al grup T. Primer de tot, creiem que es tracta de valors d'errors força elevats. Per donar suport a aquesta idea, tenim dades d'errors relatius a d'altres aspectes gramaticals d'aprenents de català que tenen el romanès com a L1 (Gràcia 2007a). Es tracta d'un estudi fet a partir d'una mostra menor, però amb un procediment equivalent al nostre, en el qual s'han trobat els següents percentatges d'errors: 7,76% d'errors en la flexió verbal i 12,88% en els usos dels verbs a les oracions atributives, locatives, existencials i possessives (ALEP), tots sobre el total de produccions de cada tipus. En referència al tagal, no tenim dades verificades, però hi ha sis entrevistes de la nostra mostra que també estan codificades en la flexió verbal. El percentatge d'errors respecte al total de produccions és de 7,50%, un valor semblant al del mateix aspecte gramatical en parlants que tenen el romanès com a L1. Cal tenir en compte que el nostre estudi utilitza mitjanes de proporcions i no percentatges sobre els totals. Si féssim la conversió de les nostres mitjanes a percentatges sobre els totals, els errors per produccions al grup R donarien un valor al voltant del 24%, mentre que al grup T seria d'un 33%. Per tant, comparativament, en ambdós casos es tracta de percentatges molt més alts que els de la flexió verbal (7,76% i 7,50%) i les ALEP (12,88%)³ esmentats. Aquestes dades, doncs, reforcen la idea que els valors d'errors que hem trobat al nostre estudi en clítics pronominals són realment importants, cosa que evidencia la necessitat que els aprenents que tenen

³ Tot i això, en l'anàlisi dels errors de les ALEP, Gràcia (2007a) només comptabilitza l'omissió o l'ús d'un verb inadequat. En canvi, no té en compte errors de flexió, cosa que nosaltres, en la nostra anàlisi, sí que fem.

el romanès i el tagal com a llengües maternes treballin millor i més a fons aquesta mena d'elements gramaticals en el procés d'adquisició del català.

D'altra banda, tal com també hem vist en la taula 7, aquestes mateixes dades ens mostren que, de manera estadísticament significativa, hi ha més errors al grup T que al grup R. Si mirem les menes d'errors en concret també respecte al total de clítics (final de la taula 18 o de la taula 22), veurem que només en l'omissió hi ha diferències significatives. Per tant, la principal diferència en els errors entre grups d'aprenents és l'omissió. Aquest fet està molt relacionat amb el que hem vist a l'inici d'aquest apartat: la tendència dels aprenents del grup T a evitar l'ús de clítics pronominals, a ometre'ls. En general, pensem que aquest fet té a veure amb la gramàtica de cada L1. Ja hem anat veient que el romanès és una llengua propera al català, germana lingüística, amb una llista molt semblant de clítics pronominals, amb la gran excepció de les partícules pronominals. El tagal, en canvi, forma part d'una família lingüística molt llunyana, amb un funcionament gramatical –incloent-hi el sistema pronominal– realment diferent. Sembla intuïtiu, doncs, pensar que els aprenents que tenen el tagal com a L1 (grup T) puguin equivocar-se més que els que tenen el romanès com a L1 (grup R). Les nostres dades corroboren aquesta intuïció. La importància de l'error d'omissió, vist en aquesta perspectiva, ja l'anirem detallant a mesura que avancem. Per tant, els aprenents de català que tenen el romanès com a L1, en el procés d'adquisició dels clítics pronominals catalans, mostren transferència positiva en una mesura més gran que els aprenents que tenen el tagal com a L1. D'aquesta manera, l'anàlisi quantitativa inicialment ja ens evidencia que la L1 és un factor que influeix en la transferència cap a la L2 en el camp particular dels clítics pronominals.

7.2.4.2. Caracterització

Pel que fa a la caracterització (produccions simples o combinades), les dades quantitatives més destacades són les de la segona part de la taula 14, en què hem donat les mitjanes de proporcions dels errors respecte al total de produccions. Així, hem vist que als dos grups d'aprenents, més de la meitat de les combinacions han estat errònies (0,66 per al grup R i 0,78 per al grup T). A la

taula 8 hem vist que tots els grups produeixen poques combinacions en comparació amb les formes simples; a la taula 14 comprovem que, a més, de les que els grups d'aprenents fan, un nombre important són errònies. Aquestes dades ens indiquen que als aprenents de català que tenen com a llengües primeres el romanès i el tagal els costa dominar les normes de formació de les combinacions pronominals catalanes.

D'altra banda, també a la taula 14, hem vist que, als grups R i T, la diferència de les mitjanes d'errors respecte al total de produccions en formes simples és significativa estadísticament. Aquest fet està connectat clarament amb les diferències de mitjanes d'errors respecte al total de produccions i de clítics que hem vist a l'apartat anterior. Si la majoria d'errors s'han produït en les formes simples, és normal que la significació en la diferència estadística continuï produint-se.

7.2.4.3. Posició

A la taula 9 hem vist que les dades numèriques referents a la posició mostren que els dos grups d'aprenents usen molt més la proclisi que l'enclisi. Aquest fet, però, no representa una dada rellevant perquè, com hem vist en l'apartat descriptiu del català, la proclisi és la posició més típica, la pròpia de les formes verbals personals, que són les més habituals. De fet, el grup C, el de control, ja defineix aquesta tendència. D'altra banda, també a la taula 9 hem vist que les dades de l'enclisi, en aquest cas, divergien molt entre els grups R i T. Al grup d'aprenents de català que tenen el romanès com a L1 (grup R), el valor corresponent a les enclisis era de 0,07, molt proper al del grup de control (0,06), mentre que el del tagal (grup T) era de 0,02. Tal com hem precisat, aquesta diferència és estadísticament significativa. Creiem que aquest fet té a veure amb la gramàtica pronominal particular de cada llengua. Així, en romanès, com hem vist a l'apartat de descripció gramatical, hi ha enclisi dels pronoms respecte al verb, mentre que el funcionament del tagal, amb clítics posposats al primer sintagma de l'oració, és massa diferent com per parlar d'enclisi o de proclisi en els mateixos termes que en les llengües romàniques. Per a un aprenent de català que té el romanès com a L1, és fàcil produir clítics pronominals enclítics perquè

ja n'utilitza en la seva llengua, però per a un que té el tagal com a L1, costa adquirir les normes de posicionament perquè corresponen a un funcionament nou. És més lògic, doncs, que els aprenents de català que tenen el tagal com a L1 utilitzin molt més la proclisi, la forma menys marcada, en detriment de l'enclisi. Per tant, la L1 de cada grup d'aprenents ha influït clarament en els resultats obtinguts relatius a la producció en enclisi, promovent la transferència positiva en els del grup R i no en els del grup T. Pel que fa a l'ambigüitat de posició, a la mateixa taula 9 hem vist que la diferència de mitjanes entre els grups d'aprenents gairebé és significativa. Com ja hem dit repetidament, la posició ambigua està relacionada amb l'error d'omissió. Per tant, aquesta diferència s'explica pel fet que, com ja hem dit i hi insistirem més endavant, en els aprenents amb el tagal com a L1 hi ha hagut més tendència a produir errors d'omissió de clíctic que en els aprenents que tenen el romanès com a L1. Finalment, a la primera part de la taula 15, que relaciona la posició de les produccions i els errors, hem vist que la diferència de proporcions d'errors entre els dos grups d'aprenents en la posició ambigua és significativa estadísticament. Tornem a associar aquesta dada amb l'omissió generalitzada que es produeix al grup T.

7.2.4.4. Funció

A la taula 10 hem vist que les funcions més utilitzades han estat la dels inherents, la dels argumentals acusatius i la dels argumentals datius. Els pronoms inherents són els més freqüents perquè l'ús de verbs pronominals és un fet comú en qualsevol discurs. L'ús de les altres dues funcions més nombroses, argumentals acusatius i datius, tampoc representa una dada remarcable, ja que es tracta dels arguments més característics del verb. Tanmateix, cal remarcar que els grups d'aprenents presenten una diferència important amb relació a la funció dels inherents. En concret, els aprenents amb el tagal com a L1 produeixen una proporció més gran de clíctics amb funció inherent –ja siguin correctes o no– que els aprenents amb el romanès com a L1. Les dades del grup R, de fet, s'apropen molt a les del grup de control, el dels nadius. Com hem esmentat als apartats descriptius, el tagal és una llengua amb una morfologia verbal molt rica; recordem que disposa d'afixos verbals que fan referència a l'argument principal,

a la mena de verb i a l'aspecte. En la descripció dels clítics del tagal, a l'apartat 6.2.3.5., ja hem vist que els clítics inherents –també anomenats lèxics– són relativament equivalents als afixos de mena de verb, ja que no fan referència a cap antecedent i, com els morfemes derivatius, poden produir verbs nous. Per tant, creiem que és normal que aprenents que parteixen del tagal, tot i que és una llengua tan llunyana del català, tinguin tendència a produir clítics inherents.

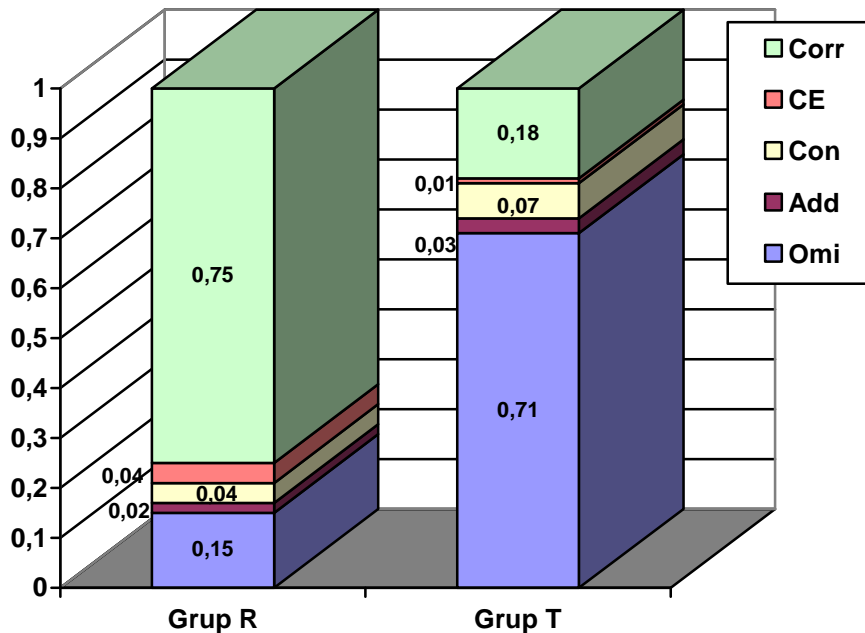
D'altra banda, a les taules 16, 17 i 18, en què tenim les dades dels errors i les funcions sintàctiques, hi ha dades interessants sobre els grups d'aprenents. Per començar, a la taula 16, que presenta les funcions errades sobre el total d'errors, hi ha diferències significatives o gairebé en les mitjanes dels argumentals acusatius (0,27 per al grup R i 0,41 per al grup T), dels inherents (0,16 i 0,32) i dels partitius (0,35 i 0,13). És a dir, que els aprenents de català amb el romanès com a L1, del total d'errors en clítics que fan, en fan molts menys d'associats a les funcions d'acusatiu i d'inherent que els que tenen el tagal com a L1, però, en canvi, en fan molts de relacionats amb els partitius. De la funció acusativa i dels partitius ja en parlarem més endavant. Pel que fa a la dels inherents, ja hi hem fet referència al paràgraf anterior. Estadísticament, els parlants del grup T produeixen molt més aquesta funció que els del grup R i, a més, ara veiem que s'hi equivoquen més. Si ens fixem en les taules 17 i 18, veurem que les diferències en els errors en inherents només són estadísticament significatives en l'omissió, tant respecte al total d'errors (taula 17) com al total de clítics inherents (taula 18). Així, l'error important que s'associa a l'inherent, que afecta el grup T i el diferencia del grup R és l'omissió (cosa que, amb les dades aportades fins ara, no és cap novetat). Creiem que els aprenents del grup R no cometent tants errors en inherents precisament perquè, com hem vist en apartats de descripció, a la seva llengua també corresponen a clítics. En tagal, en canvi, els seus equivalents són afixos verbals i, tot i que els aprenents del grup T en fan una major producció comparats amb els del grup R, no sempre senten la necessitat de produir-los, cosa que comporta una ommissió generalitzada.

Pel que fa als partitius, hem vist que els aprenents amb el romanès com a L1, estadísticament, produeixen molts més errors associats a aquesta funció que els que tenen el tagal com a L1. A la taula 17, que relaciona cada error concret amb

el total d'errors, veiem que la significació en els partitius afecta l'omissió. En canvi, a la taula 18, amb els errors sobre el total de produccions de cada funció, els valors d'omissió dels dos grups són molt semblants. A més, a la mateixa taula 18, veiem que les mitjanes de formes correctes de partitiu (0,10 per al grup T i 0,13 per al grup T) tampoc són significatives estadísticament. Per tant, les dades no semblen suficientment contundents com per aventurar-nos a fer una interpretació que relacioni l'error en els partitius amb la L1. A la part de les formes específiques desglossarem la forma *en* (el partitiu) amb els seus valors gramaticals bàsics i aprofundirem en l'anàlisi.

Ens queden les dades de l'argumental acusatiu. Les diferències entre els grups d'aprenents associades a aquesta funció sí que són importants, sobretot amb relació als errors. Així, a la taula 16, relativa a l'ús de la funció sobre el total de produccions, hem vist que la diferència de mitjanes és gairebé significativa estadísticament. A la taula 17, la diferència de mitjanes en els errors d'omissió de clítics amb funció acusativa sobre el total d'omissions és significativa, com també ho és, a la taula 18, en les omissions i en les formes correctes sobre el total de produccions d'argumental acusatiu. És evident, doncs, que els aprenents de català que tenen el tagal com a L1 tenen molts problemes en l'adquisició de la funció argumental acusativa i, preferentment, l'ometen. Vegem aquestes diferències en un gràfic que il·lustra les dades corresponents a aquesta funció extretes de la taula 18:

GRÀFIC 1: ERRORS EN LA FUNCIÓ ARGUMENTAL ACUSATIVA SOBRE EL TOTAL DE FUNCIONS

El gràfic és molt clar. Així, els aprenents que tenen el romanès com a L1 no tenen gaires dificultats de producció de clítics correctes amb la funció acusativa ni n'ometen tants, és a dir, hi ha una transferència positiva de la seva L1 a la L2, facilitada pel fet de ser una altra llengua romànica que compta amb una sèrie de clítics pronominals molt semblant. En canvi, els que tenen el tagal com a L1 fan moltes omissions perquè en la seva L1, molt llunyana tipològicament i amb una llista molt diferent de clítics pronominals, no troben en què recolzar-se per produir-ne. És evident, doncs, que pel que fa a la funció d'acusatiu, hi ha influència de la L1 en l'adquisició dels clítics pronominals. Més endavant, a l'anàlisi qualitativa, veurem que hi ha trets de la gramàtica del tagal que poden tenir a veure amb aquests resultats; es tracta de la morfologia verbal i del fenomen de l'anàfora zero (vegeu l'apartat 7.3.2.1.). D'aquesta manera, tornem a corroborar que una L1 diferent afecta clarament l'adquisició dels clítics pronominals catalans.

Pel que fa als errors relatius a funcions del grup C, el grup de control, les dades mostren que la majoria d'errors en funcions respecte al total d'errors (primera part de la taula 16) afecten els argumentals partitius (0,47) i els

argumentals oblics (0,25), i que, respecte al total de clítics de cada funció (segona part de la taula 16), els errors més freqüents també corresponen als partitius (0,27) i als oblics (0,08). Si mirem les taules 17 i 18, veurem que els errors en concret s'associen majoritàriament a l'omissió. Els de partitius corresponen al clíctic *en* i els d'oblics a *hi* o a *en*. Així, els errors més importants dels parlants nadius es concentren en aquests dos clítics, les partícules pronominals, i en la seva ommissió.

7.2.4.5. Persona i nombre

Les dades referents a la persona i al nombre també tenen la seva importància. Deixem ara les diferències respecte a les partícules pronominals i al clíctic neutre (ens hi referirem a l'apartat de formes específiques). A la taula 11 hem vist que, amb molta diferència, la tercera persona del singular és la més produïda (0,45 per al grup R, 0,49 per al grup T i 0,32 per al grup C), seguida de la primera, també del singular (0,21, 0,15 i 0,14). A l'altre extrem, la segona del plural és del tot absent. A part el fet global de les freqüències relatives de les diverses persones, òbviament, el tipus d'entrevista condiona l'ús de la persona i el nombre: les preguntes són, generalment, sobre qüestions personals de l'entrevistat i sobre aspectes que comporten l'ús de terceres persones (la família, una pel·lícula, un llibre o el conte) i del nombre singular.

Pel que fa als errors en persona i nombre (taula 19), els valors més destacats es troben en els errors de tercera persona. Així, entre els grups R i T, hi ha diferències significatives pel que fa als errors en la tercera persona respecte al total d'errors (primera part de la taula 19) i respecte al total de clítics (segona part de la taula 19). Aquesta dada correspon a les presentades fins ara. Al principi hem vist que els aprenents del grup T, de manera significativa estadísticament, produeixen més errors que els del grup R i, en aquest mateix apartat, que fan més errors d'acusatiu. L'ús de la tercera persona és el més recurrent en el discurs i, a més, sovint correspon a la funció argumental acusativa. Així, no és casualitat que els nostres informants que tenen el tagal com a L1 s'equivoquin molt més en l'ús d'aquesta persona que els parlants que tenen

el romanès com a L1. Altra vegada, doncs, els resultats van en consonància amb els donats fins ara i sostenen les hipòtesis plantejades.

En referència als errors en partícules pronominals del grup de control, el valor més elevat respecte al total d'errors i amb relació al total de produccions es troba en les partícules pronominals (respectivament, 0,82 i 0,06). Aquestes dades concorden amb les de l'apartat anterior, el de les funcions. Per tant, continuem veient que els parlants nadius s'equivoquen majoritàriament en l'ús de les formes *en* i *hi*. A l'apartat següent, relatiu a les formes específiques, hi aprofundirem.

7.2.4.6. Forma específica

A la taula 12 hem vist les dades numèriques referents a la producció de cada clíctic concret. Tot lliga amb el que hem dit en punts anteriors sobre les funcions, la persona i el nombre, i els tipus de clíctics pronominals més utilitzats. Així, hem vist que les funcions amb valors més elevats eren la de clíctic inherent i les argumentals d'acusatiu i de datiu; que la persona més freqüent era la tercera del nombre singular, seguida de la primera, també del singular i, finalment, que les partícules pronominals presentaven una proporció molt important de producció. És normal, doncs, que les formes específiques més habituals hagin estat *es*, que bàsicament és inherent i tercera persona del singular, *em*, que sobretot és datiu o inherent i primera persona del singular, i *hi*, que és una partícula pronominal i molt sovint inherent (bàsicament, en les oracions existencials). Dividirem la discussió sobre les formes específiques en dues parts, en una farem referència a les particularitats de les partícules pronominals i en l'altra a les de la sèrie *el/la/els/les/li/elz* i del clíctic *ho*.

L'anàlisi de les partícules pronominals ha donat resultats remarcables. Als apartats de producció i d'errors en persona i nombre (taules 11 i 19), per qüestions de metodologia, hem donat la mitjana de proporcions de la producció global de partícules pronominals (a la codificació les hem identificat juntes amb el codi 7). A la primera part de la taula 19 hem vist que la diferència de mitjanes en els errors produïts en *en* i *hi* pel total d'errors és significativa estadísticament. És a dir, que els aprenents que tenen el romanès com a L1, del total d'errors que cometem, en cometem més d'associats a partícules pronominals que els que tenen

el tagal com a L1. Tanmateix, si mirem la taula 11 i la segona part de la mateixa taula 19, veurem que no hi ha significació ni en la diferència de mitjanes de producció de partícules pronominals ni en la diferència de mitjanes respecte als errors segons el total de produccions. Amb l'anàlisi de les formes específiques, on hem tractat cada forma individualment (*en* i *hi*), podem veure exactament quina de les dues partícules pronominals condiciona aquests resultats.

Per començar, amb relació a la forma *hi*, a la taula 12 (les produccions sobre el total de clítics) hem vist que les mitjanes de proporcions (0,08 per al grup R i 0,16 per al grup T) mostren diferències estadísticament significatives. Cal destacar que la mitjana del grup T és molt semblant a la del grup de control (0,21), és a dir, que la producció d'*hi* en aprenents de català que tenen el tagal com a L1 s'equipara a la dels parlants nadius –tot i que, òbviament, amb molts més errors. Però a les taules 20, 21 i 22, que contenen l'anàlisi dels errors, no hi ha cap diferència remarcable entre els dos grups d'aprenents. Per analitzar més profundament el fenomen, hem fragmentat la producció d'*hi* segons els seus valors gramaticals més característics: oblic, inherent associat al verb existencial 'haver-hi', inherent no associat al verb existencial 'haver-hi', predicatiu i, finalment, datiu.⁴ Així, hem calculat les mitjanes de proporcions de cada valor gramatical d'*hi* respecte al total de produccions (amb les omissions i els altres errors inclosos). Vegem una taula amb les dades:

TAULA 23: PRODUCCIONS HI

	Grup R		Grup T		Grup C	
	CP	M (DS)	CP	M (DS)	CP	M (DS)
Oblic	21	0,37 (0,43)	12	0,12 (0,13)	84	0,28 (0,07)
<i>inh</i> associat a 'haver-hi'	39	0,58 (0,41)	65	0,82 (0,18)	182	0,60 (0,10)
<i>inh</i> no associat a 'haver-hi'	2	0,04 (0,13)	1	0,06 (0,18)	7	0,02 (0,03)
Predicatiu	0	--	0	--	1	0,00 (0,01)
Datiu	0	--	0	--	29	0,10 (0,07)
TOTAL CP	62		78		303	

inh = 'inherent'

⁴ Substituint la forma *li* en contacte amb una forma acusativa definida: *Vaig donar els llibres al meu germà* (*els hi vaig donar*).

Entre les mitjanes dels aprenents hi ha certes diferències, però cap que sigui estadísticament significativa. Vegem, ara, una taula amb les omissions –l’error majoritari– d’*hi* segons els seus diferents valors gramaticals:

TAULA 24: ERROR D’OMISSIÓ D’HI

	Grup R		Grup T		Grup C	
	omi	M (DS)	omi	M (DS)	omi	M (DS)
Oblic	21	0,81 (0,37)	7	0,68 (0,46)	9	0,80 (0,27)
<i>inh</i> associat a ‘haver-hi’	3	0,19 (0,37)	6	0,33 (0,46)	2	0,15 (0,22)
<i>inh</i> no associat a ‘haver-hi’	0	--	0	--	1	0,05 (0,11)
Predicatiu	0	--	0	--	0	--
Datiu	0	--	0	--	0	--
TOTAL omi	24		13		12	

inh = ‘inherent’, omi = ‘errors d’omissió’

Altra vegada no hi ha cap diferència estadísticament significativa. Les dades de les taules 23 i 24, doncs, mostren que no hi ha cap vincle clar entre la L1 dels nostres entrevistats i la producció i els errors de la forma *hi*. Pel que fa al grup C, cal apuntar que clarament l’error d’omissió més característic associat al clíctic *hi* és el de l’oblic (0,80). A l’apartat de funcions ja hem vist que la funció de l’argumental oblic (bàsicament *hi*) era la segona més errada després del partitiu (*en*).

Passem, ara, a la forma *en*. A la taula 12 (les produccions) no hi ha diferències de mitjanes destacades, però sí que n’hi ha a les taules que analitzen els errors. En concret, a la primera part de la taula 20, que conté els errors en *en* sobre el total d’omissions, i en les omissions de la taula 21, amb les omissions en *en* sobre el total d’aquestes. Aquestes dades indiquen que els aprenents de català que tenen el romanès com a L1, ometen més la forma *en* –respecte a la resta de formes– que els que tenen el tagal com a L1 (les dades segueixen la tendència de la funció del partitiu que hem vist a l’apartat de les funcions). Per analitzar millor els resultats, tal com hem fet amb les produccions d’*hi*, cal veure la naturalesa sintàctica d’*en* en els usos erronis. Els valors gramaticals més usats d’*en* són els següents: oblic, argumental partitiu associat al verb existencial ‘haver-hi’, argumental partitiu no associat al verb existencial ‘haver-hi’ i inherent. Altra

vegada, com que la majoria d'errors són omissions, fem una taula d'errors d'omissió:

TAULA 25: ERRORS D'OMISSIÓ D'EN

	Grup R		Grup T		Grup C	
	omi	M (DS)	omi	M (DS)	omi	M (DS)
Oblic	3	0,15 (0,32)	5	0,16 (0,29)	0	--
<i>arp</i> associat a 'haver-hi'	2	0,03 (0,06)	4	0,16 (0,19)	0	--
<i>arp</i> no associat a 'haver-hi'	41	0,75 (0,32)	7	0,34 (0,38)	15	1,00 (0,00)
Inherent	5	0,07 (0,11)	6	0,34 (0,48)	0	--
TOTAL omi	51		22		15	

arp = 'argumental partitiu', omi = 'errors d'omissió'

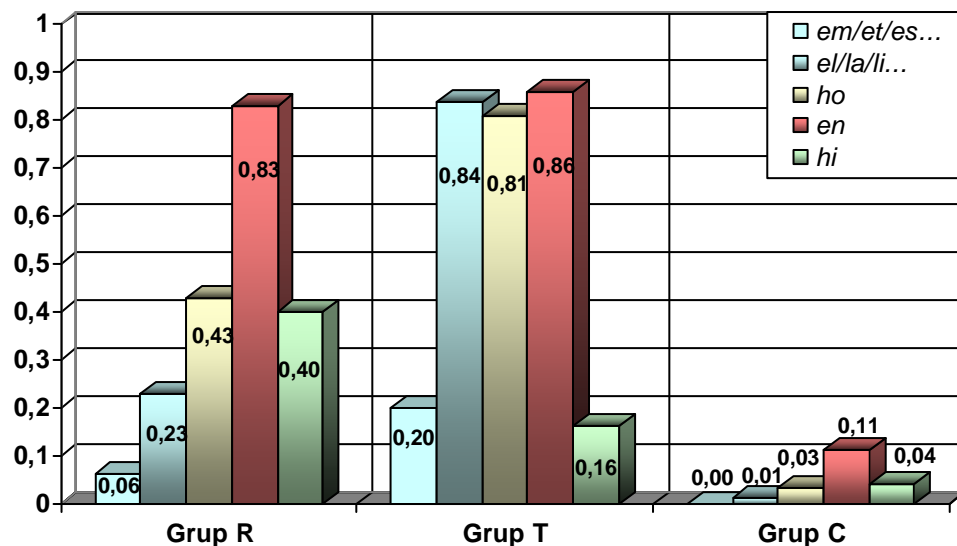
La taula mostra diverses diferències entre les mitjanes dels grups R i T, però només una és significativa estadísticament: la d'*en* com a argumental partitiu no associat al verb existencial 'haver-hi' ($Z = -2,033$, $p = 0,043$). En concret, el valor que donen els aprenents de català que tenen el romanès com a L1 és més proper al del grup de control, els parlants nadius, mentre que el valor dels aprenents que tenen el tagal com a L1 és molt inferior: 0,75 per al grup R, 0,34 per al grup T i 1,00 per al grup C. Així, si abans dèiem que els aprenents del grup R ometen més la forma *en* que els aprenents del grup T, ara veiem que aquesta ommissió se centra en la forma *en* associada al partitiu. La inexistència d'aquesta mena de clíctic en la gramàtica del romanès clarament condiciona la transferència negativa. El mateix passa amb els aprenents amb el tagal com a L1, però les omissions estan molt més repartides.

Una dada que no podem deixar de banda és la concentració d'omissions dels nadius en la forma *en* del partitiu no associat a construccions existencials. Si reunim les dades que tenim relatives a *en* i *hi*, podem afirmar que el problema més important dels parlants nadius respecte als clítics pronominals rau en la producció d'*en* partitiu no associat a construccions existencials i *hi* oblic, que sovint ometen. L'explicació s'associa a la influència del castellà, una llengua que no disposa de partícules pronominals.

Passant a parlar de les dades referents a la sèrie *el/la/els/les/li/elz* i al pronom neutre *ho*, cal comentar que aquestes dades estan molt relacionades amb les de la funció argumental acusativa, pròpia de la sèrie *el/la/els/les* i molt recurrent en *ho*,

i amb les de la tercera persona del singular, pròpia de la sèrie *el/la/li*. Per tant, els resultats d'aquestes formes específiques són molt semblants als de la funció i als de la persona i el nombre esmentats. Pel que fa a la sèrie *el/la/els/les/li/elz*, en la primera part de la taula 20 (que dóna els errors per forma sobre el total d'errors), ja trobem diferències als grups R i T que són significatives estadísticament. Així, el grup T mostra una mitjana molt més elevada (0,29) que la del grup R (0,13). Aquesta diferència s'accentua en la segona part de la taula, que conté els errors sobre el total de formes específiques. En aquest cas, a més, la diferència de mitjanes en la forma *ho* també és significativa. Vegem un gràfic amb aquestes dades:

GRÀFIC 2: ERRORS EN LA FORMA ESPECÍFICA SOBRE EL TOTAL DE FORMES

Les dues diferències més importants entre els grups d'aprenents tenen a veure amb la sèrie *el/la/els/les/li/elz* i el clíctic *ho*, diferències que, tal com hem vist, són significatives estadísticament. Per tant, els aprenents de català que tenen el romanès com a L1 dominen molt més l'ús dels clítics de la sèrie *el/la/els/les/li/elz* i del clíctic *ho*, és a dir, tenen una transferència positiva de la seva L1 en l'adquisició d'aquests clítics pronominals del català. Els que tenen el tagal com a L1, en canvi, s'equivoquen en una mitjana de més de vuit de cada deu clítics pronominals de la sèrie *el/la/els/les/li/elz* i del clíctic *ho*, la qual cosa

evidencia la influència de la seva L1, amb una sèrie de clítics molt diferent de la dels catalans. En general, les dades reforcen la idea de la transferència de la L1 en l'adquisició d'una L2. D'altra banda, els resultats estan en consonància amb els extrems de les funcions i de la persona i el nombre, on el grup T presenta més errors relatius a les formes d'acusatiu, tercera persona i neutre que no pas el grup R.

7.3. Naturalesa dels errors: anàlisi qualitativa

A l'apartat dedicat a l'anàlisi quantitativa hem demostrat de manera estadística la rellevància de la L1 en l'adquisició de la L2 en matèria de clítics pronominals. Seguidament, a la part de l'anàlisi qualitativa, la part fonamental d'aquest estudi, tractarem aquesta influència de la L1 de manera qualitativa, és a dir, analitzant els aspectes gramaticals concrets de cada L1 que la poden haver condicionat. Evidentment, farem l'anàlisi tenint en compte els apartats descriptius de les gramàtiques del català, del romanès i del tagal, que ens donen la majoria de pistes a l'hora de formular hipòtesis. Al final de cada apartat també aplicarem les concepcions teòriques sobre l'origen de les possibles dificultats d'adquisició relacionades amb la complexitat i la gramaticalització que hem tractat a la secció del marc teòric (vegeu l'apartat 2.2.3.). En concret, compararem els trets gramaticals de les L1 amb els de la L2 i comprovarem si són més difícils d'adquirir les estructures gramaticals amb més complexitat estructural (més marques morfològiques o més redundància sintagmàtica), amb més distincions morfològiques (també més al·lomorfa o més formes irregulars) o amb major grau de gramaticalització (més restriccions de distribució). D'altra banda, com també hem vist a l'apartat 2.2.4., hi ha diferències interlingüístiques difícils de comparar que hem dividit en tres grups: canvis de distribució (que comporten dificultats de reajustament), canvis de solucions (que comporten dificultats de reajustament) i canvis de procediment (dificultats d'adquisició del nou). Igualment, hem de tenir en compte diferències que s'associen a qüestions lèxiques, aspectes particulars de cada llengua, i que són difícils de comparar. També ens hi referirem quan sigui el cas.

Pel que fa a l'estructura del capítol, primer analitzarem les dades associades al romanès (7.3.1.) i seguidament les del tagal (7.3.2.). Acabarem amb un apartat de recapitulació (7.3.3.), amb un quadre que resumeix els trets analitzats de cada L1 amb relació als fenòmens de la complexitat i del grau de gramaticalització. Per sintetitzar, facilitar i simplificar l'anàlisi dels errors hem preferit suprimir els codis que identifiquen els entrevistats (*ELR, *TUC, etc.), excepte quan cal diferenciar el seu discurs del de l'entrevistador (a vegades és necessari saber el

context a fi d'interpretar millor l'error) o quan és important per recuperar informació, com ara l'antecedent. També per aclarir la lectura, entre parèntesis i en cursiva, hem donat dades que fan referència al context i que l'entrevistat no menciona explícitament. Finalment, sota de cada línia de codificació que expressa un error, hem posat la forma correcta entre claudàtors.

7.3.1. Romanès

7.3.1.1. Partícules pronominals

Com ja hem anat repetint, el romanès no posseeix clítics equivalents a les partícules pronominals *en* i *hi*. Sembla lògic pensar, doncs, que aquest és un dels principals motius de l'omissió de clítics d'exemples com els de (24), (25), (26) – *en* en context de duplicació–, (27) i (28), com també de la confusió de forma de casos com els de (29) i (30) o d'addició en (31) i (32):

(24) *DAB: i castellà igual i feu **futbol** a educació física?

*AHS: sí, hem fet una vegada, però no fem perquè som de quart, només aquells de segon fan.

[sí, **n'**hem fet una vegada, però no **en** fem perquè som de quart, només els de segon **en** fan]

(25) repetiré perquè m'ha dit la Glòria que jo no he fet anglès i dues matèries, i ara repito perquè no he fet, saps?

[ara repeteixo perquè no **n'**he fet, saps?]

(26) castellano, sabia de Romania una mica de les pel·lícules i això.

[de castellà, **en** sabia de Romania una mica]

(27) he anat dos vegades (*a Romania*).

[**hi** he anat dues vegades]

(28) si continua fent bons temps, anem (*a Romania*).

[si continua fent bon temps, **hi** anirem]

(29) pues jo castellà tampoc no **ho** sabia molt, saps (...).

[de castellà, tampoc no **en** sabia gaire]

- (30) però tampoc és molt fàcil i així ja perquè s'assembla ja de seguida tu, tu vas a parlar-**ne** (*el català*).
[parlar-**lo**]
- (31) *LAP: si no, jo crec que la qüestió és la pràctica, no.
*ELR: clar, **n'**és la pràctica.
[és clar, (***n'**)és la pràctica]
- (32) com que treballava molt, no **hi** tenia temps per llegir (...).
[com que treballava molt, no (***hi**) tenia temps per llegir]

El fet que a la L1 dels informants no hi hagi aquesta mena de clítics pot produir dos efectes en la producció oral de català: que no els utilitzin (omissió) o que s'equivoquin en fer-los servir (addició i confusió). A l'anàlisi quantitativa hem vist que l'omissió és el principal error en partícules pronominals i que, a més, és estadísticament l'error més comú en aprenents amb el romanès com a L1. Podem associar aquest error a aspectes concrets interlingüístics. Les construccions del català amb presència de partícules pronominals (*en* i *hi*) són més complexes estructuralment que les equivalents utilitzades en romanès. Les partícules pronominals són, principalment, marques de partitiu (*en*) i locatiu (*en/hi*). Per tant, l'aprenent passa d'unes estructures sense marques de partitiu i locatiu (\emptyset) en la seva L1 quan no apareix el complement sota alguna altra forma, a unes estructures amb marques en la L2. També amb relació a la complexitat, un cas concret el trobem en els casos de duplicació amb partícules pronominals. En una duplicació pronominal, gramaticalment hi ha dues marques morfològiques per a una sola funció (coreferència). Aquest fenomen no ocorre en la L1 perquè no disposa de partícules pronominals. Els exemples (26) i (29) són casos d'errors de partícules pronominals en context de duplicació. D'aquesta manera, els casos de duplicació pronominal de la L2 amb *en* i *hi* són més complexos que els que no en tenen de la L1. D'altra banda, en romanès, les formes que es poden usar en contextos equivalents a les partícules pronominals són, principalment, pronoms forts o adverbis. Els clítics pronominals clarament mostren limitacions de distribució en comparació amb els pronoms forts i als adverbis. Bresnan (1997, 2000, 2001) explicita aquesta diferència entre formes pronominals deficientes

(com els pronoms clítics) i formes pronominals lliures (els pronoms forts). Zeevat (2004, 185) ho fa entre clítics i adverbis. Els clítics pronominals són formes menys autònomes que els pronoms forts o els adverbis: per exemple, no permeten la coordinació, l'aïllament o l'èmfasi. En general, doncs, els aprenents de català que tenen el romanès com a L1, en el procés d'aprenentatge del català, topen amb estructures més complexes i amb elements amb més restriccions de distribució, cosa que comporta dificultats d'adquisició. Com ja hem vist, a les nostres entrevistes, aquestes dificultats s'han materialitzat principalment en omissions de *en* i *hi*.

Un cas especial relacionat amb les partícules pronominals es produeix amb el verb 'anar-se'n'. Com hem vist en la descripció gramatical, en català, aquest verb es forma amb dos clítics inherents, un dels quals és la partícula *en*. A les nostres entrevistes hem vist que als romanesos aprenents de català els costa molt aprendre aquesta construcció i cometen errors d'omissió del clíctic *en* o de confusió amb el verb 'anar', l'equivalent del romanès del qual és *a se duce*. Vegem-ne alguns exemples:

- (33) és que no puc tornar-hi (*a Romania*) si **em vaig**.
[si **me'n vaig**]
- (34) un nen que tenia una granota, posada amb un got i, clar, **es va anar** a dormir amb el gos i (...).
[**se'n va** anar a dormir amb el gos]
- (35) o la meva mare, per exemple, que treballa en cases, **se'n va** amb una casa, té les claus de la casa, entra allà, pam, neteja i surta.
[(***se'n**) **va** en una casa]

A part de la dificultat associada a les partícules pronominals, els problemes en l'adquisició d'aquesta construcció s'associen a una diferència en l'ús de les solucions lingüístiques d'un mateix tipus: entre la solució del català i la solució del romanès (canvi de solucions). Aquesta diferència comporta dificultats de reajustament en el pas de la L1 a la L2.

7.3.1.2. Oracions existencials, locatives i atributives

En català, ja hem vist que les oracions existencials es construeixen amb el verb ‘haver-hi’, format per ‘haver’ i el clíctic pronominal *hi* (funcionant com a inherent). En romanès, en canvi, tal com hem vist en l’apartat de descripció gramatical, la construcció existencial es realitza amb el verb *a fi* (‘ser’). Per començar, és normal que a les entrevistes trobem produccions en què, en comptes d’utilitzar el verb ‘haver-hi’, els parlants facin ús de ‘ser’:

- (36) *AHS: no, perquè no he tingut temps per buscar llibres i... (...)
 *AHS: no, crec que [*en*] tenen allà a la biblioteca. (...)
 *AHS: a Romania sí que **eren** (*llibres a la biblioteca*), però no he tingut temps.
 [a Romania sí que n’**hi havia**]
- (37) *CRN: perquè són mates.
 *CRN: no m’agrada perquè **és** moltes càcules i és difícil.
 [no m’agrada perquè **hi ha** molts càculs]

El més important per a nosaltres, però, és que aquest fet influeix en l’aprenentatge del català i fa que els parlants s’equivoquin en l’ús del verb ‘haver-hi’, i, en conseqüència, en l’ús del clíctic inherent *hi* que l’acompanya, i també de qualsevol altre clíctic pronominal que s’hi pugui combinar (el cas prototípic de *en*). Bàsicament, com que, a més, es tracta de clítics que no hi ha en la gramàtica de la L1 dels aprenents, els errors que hem trobat són omissions. Als següents exemples tenim omissions dels clítics *hi* i *en* en contextos amb el verb ‘haver-hi’:

- (38) informacions de lo que **havia** abans i intentaven viure i com que **eren** els últims, volien tenir molts fills perquè...
 [informacions d’allò que **hi havia** abans]
- (39) **és** que **hi han** dos (*equips importants a Romania*).
 [és que **n’hi ha(n)** dos]
- (40) de cicles formatius, no **hi ha**, tens que... tens que fer aquests vuit anys.
 [no **n’hi ha**]

En connexió amb les partícules pronominals i amb la construcció existencial amb el verb ‘haver-hi’, hem trobat moltes produccions d’addició d’*en* amb aquest verb:

(41) si **n’hi han** alguna església d’ortodoxos, però saps que aquestes dues religions no tinc pas diferències de res.

[si (***n’**)**hi ha** alguna església]

(42) n’hi han moltes paraules que s’assemblen molt.

[(***n’**)**hi ha(n)** moltes paraules]

(43) n’hi han hotels amb piscines a Tossa.

[(***n’**)**hi ha(n)** hotels amb piscines]

Aquest fenomen, a part d’estar relacionat amb la manca de partícules pronominals, cosa que en comporta un ús erroni, coincideix amb una tendència de la llengua catalana a incorporar *en*, combinat amb *hi*, com a clític inherent del verb ‘haver-hi’. Aquesta característica fins i tot ja es troba fixada en alguns dialectes del català. En valencià, per exemple, és ben possible la frase següent (Ramos 2001, 140; nota 23):

(44) A ta casa **n’hi ha** un home

Íntimament relacionades amb les oracions existencials *hi ha* les locatives, que expressen el lloc on es troba una determinada cosa. En català, es formen amb el verb ‘ser’ (encara que sovint també s’usen ‘estar’ i ‘haver-hi’) i en romanès, com amb les existencials, també amb el verb ‘ser’ (*a fi*). Això sí, en català el clític *hi* pot acompanyar ‘ser’, tal com passa amb les existencials, però en aquest cas fent la funció explícita de locatiu. D’aquesta manera, és normal que els parlants romanesos de català calquin l’ús del verb *a fi* en construccions locatives i ometin *hi* amb valor locatiu. Vegem exemples molt clars d’aquest error:

(45) i aquí se posa a dormir i la granota surt del got i cuando se despierta no és, la granota, s’escapa.

[no **hi** és]

(46) i surt al finestra i mira para fuera i no **és**, i el gos surt a fuera i l'agafa, aquí.

[no **hi és**]

(47) ja, a mirar tranquil·la (*la televisió*), quan ell no **és**.

[quan ell no **hi és**]

Finalment, ens queden les oracions atributives, que en català es construeixen amb els verbs copulatius 'ser' i 'estar', mentre que en romanès es fan només amb el verb *a fi* ('ser'). Aquest fet provoca que sovint trobem errors on l'aprenent utilitza 'estar' en comptes de 'ser':⁵

(48) la majoria **estem** ortodoxos (...).

[la majoria **som** ortodoxos]

(49) jo li vaig dir que no, que **estic** molt joveneta i només tinc aquí el meu home.

[que **sóc** molt joveneta]

Pel que fa als clítics pronominals, quan es tracta de fer referència a un atribut, el romanès no disposa de clítics en funció predicativa, cosa que podria explicar oracions com les següents, en què s'omet el clíctic amb aquesta funció:

(50) però a part de que sigui més religiosa, aunque no **siguis**, aquí semblaves de sentir algo més especial, en canvi aquí no es fa.

[encara que no **ho siguis**]

(51) ja, ja, i bueno, són dos anys, saps, i parlava, cada dia, cada dia portuguès, i a casa també parlava portuguès amb el meu home perquè **era**.

[parlava portuguès amb el meu home perquè **ho era**]

Comentem ara els errors trobats en les construccions existencials, locatives i atributives des del punt de vista de la complexitat. Primer de tot, cal aclarir que en aquest apartat hem fet referència a dos aspectes diferents: per una banda, a les construccions existencials, locatives i atributives, i, per una altra, als clítics pronominals que s'hi associen. Per tant, cal tenir present que a les dificultats

⁵ Són errors que van més enllà de les vacil·lacions dels mateixos parlants catalans i de la influència del castellà.

associades a aquesta mena de construccions, hem d'afegir-hi les lligades a les formes pronominals tractades, principalment les partícules pronominals (que ja hem vist a l'apartat anterior). Així doncs, pel que fa a les construccions en general, en el procés d'adquisició, passem de l'ús d'un sol verb en la L1, *a fi* ('ser'), a l'ús de fins a tres verbs en la L2, 'haver-hi', 'ser' i 'estar'. A l'apartat 4.2.3.7. hem mostrat l'íntima relació que, en termes lingüístics globals, mantenen entre si les ALEP (les oracions atributives, locatives, existencials i possessives). Amb el romanès podem comprovar aquest lligam almenys en les oracions atributives, locatives i existencials, que comparteixen el mateix verb (vegeu l'apartat 5.2.5.). Així, passem d'una sola construcció gramatical en la L1 a la distinció de tres de la L2. Aquest canvi d'estructures de la L1 a la L2, d'una sola construcció a tres, està clarament al darrere dels errors d'ús d'aquesta mena de verbs que hem trobat a les entrevistes.

7.3.1.3. Duplicació pronominal

El fenomen de la duplicació és present tant en català com en romanès. Ara bé, en romanès hi ha diferències significatives respecte al català. Hi ha casos en què en català n'hi ha i en romanès no, i viceversa. Aquest fet podria explicar construccions en què els informants produeixen un clític innecessari, és a dir cometen errors d'addició, com també l'efecte contrari, és a dir, els errors d'omissió. En concret, a l'apartat de la duplicació del romanès, hem vist que, a diferència del català, hi ha duplicació amb els pronoms possessius, demostratius i relatius (vegeu l'apartat 5.4.2.). En la nostra mostra només hem trobat errors en casos relacionats amb els relatius, òbviament d'addició:

(52) sí, la primera palabra que **ho** vaig aprendre aquí (...).

[la primera paraula que (***la**) vaig aprendre]

(53) sí, i bueno, és el primer ball que **ho** fan (...).

[és el primer ball que (***el**) fan]

Als exemples aportats també s'erra en el gènere (error de confusió): s'utilitza *ho* en comptes de *la* i *el*. De totes maneres, el clític és innecessari en aquests contextos, cosa que no passaria en romanès. L'aprenent aplica el sistema de

duplicació de la seva L1. Amb relació a la duplicació amb relatius, també hem trobat addicions de clítics pronominals en contextos com els següents:

- (54) és una cosa que **ho [la]** mengem cada Pasqua, que **ho [la]** fem en casa (...).
 (55) quan tinc una paraula que no **la [l']** entenc (...).

Normativament, les oracions anteriors són correctes sense el pronom, però, tal com hem precisat a l'apartat de duplicació pronominal del romanès, en català hi ha oracions d'aquesta mena que col·loquialment són d'ús freqüent. Així doncs, des del punt de vista de la duplicació pronominal, construccions com aquestes no les hem considerat errònies. Això sí, a (54), hi ha un error de confusió de gènere, potser induït pel valor de *quelcom* atribuït a *una cosa*. Des de la perspectiva teòrica que hem adoptat a l'inici, la duplicació és una construcció més complexa que qualsevol estructura equivalent, ja que hi ha dues formes que fan referència a un mateix element: es produeix una redundància sintagmàtica. La major complexitat morfosintàctica és evident. En aquest cas, però, les dues llengües comparteixen la mateixa mena de construccions. La diferència entre les llengües correspon a un canvi de distribució: en la L1 es produeix duplicació pronominal en uns contextos en què no es produeix en la L2. Aquesta diferència comporta dificultats de reajustament entre les dues llengües i errors com els que hem detectat.

D'altra banda, en català hi ha un cas especial de duplicació que es dona amb el pronom indefinit 'tot', que, quan funciona com a OD neutre, requereix la duplicació amb el clíctic neutre *ho*. La diferència de sistemes de duplicació implica que els aprenents romanesos de català produeixin oracions com les següents, ometent el corresponent clíctic:

- (56) sí, jo crec que teniu tot, de nosaltres.
 [sí, jo crec que **ho** teniu tot, com nosaltres]
 (57) i el Déu, i teniu tot, jo crec que tinc...
 [i **ho** teniu tot]

Tanmateix, al nostre grup de control hem trobat una omissió en aquesta mena de construcció:

(58) al matí (**ho**) vam estar preparant(-**ho**) tot.

Aquesta mena de construccions són habituals en el català col·loquial.

7.3.1.4. Règim verbal

Pel que fa als arguments que demanen els verbs, n'hi ha molts del romanès que funcionen de manera diferent dels equivalents del català. Aquest fet provoca construccions estranyes amb clítics pronominals en què es produeixen addicions, omissions o confusions de formes. Fixem-nos en el següent exemple:

(59) sí, es coneixen, quan ella ha començat a plorar perquè no l'agradava el seu xicot, no sé algo aixís, i va córrer fins allà on pots baixar del Titànic.
[perquè no **li** agradava al seu xicot]

A (59) el parlant utilitza una forma d'acusatiu en comptes de la de datiu corresponent i de l'experimentador en fa el subjecte. Seguint l'explicació d'Avram (1997, 302), en romanès, el verb *a plăcea* ('agradar') pot funcionar de dues maneres: com en català, amb un complement argumental datiu amb el paper temàtic d'experimentador (*îmi place X*), o, en llenguatge col·loquial, amb un acusatiu de complement argumental i el subjecte com a experimentador (*((Eu) îl plac pe X*). D'aquesta manera, és normal que un parlant de romanès produeixi en català oracions com la de (59), amb el clíctic pronominal argumental acusatiu en comptes de datiu. A més a més, aquest tret també pot comportar l'omissió del pronom en oracions com la següent:

(60) o perquè **tothom agradaria** parlar, saps (...).
[a tothom **li** agradaria parlar]

A l'exemple anterior, el parlant utilitza 'tothom' com a subjecte experimentador –per tant, sense preposició–, cosa que provoca l'omissió del clíctic (datiu) en la duplicació pronominal que hauria d'haver produït.

Un altre cas de règim diferent el trobem a l'exemple següent:

(61) sí, l'altre dia **la** vaig demanar a la Mirela, Mirela, que tu vas anar-hi, al casament, a Romania?

[l'altre dia **li** vaig demanar a la Mirela]

El verb 'demanar', en el sentit de 'preguntar', en romanès és *a întreba*, que pot regir doble acusatiu, la cosa demanada o preguntada i la persona preguntada. Així doncs, és normal que un aprenent de català que té el romanès com a llengua materna produeixi oracions com l'anterior.

També amb relació al règim dels verbs, cal parlar d'un cas associat a l'ús absolut de certs verbs en romanès. Com hem vist en la descripció gramatical, en romanès hi ha la tendència a fer certs verbs absoluts (vegeu l'apartat 5.2.5.) i, en conseqüència, sovint no requereixen l'ús de clítics pronominals (generalment el pronom neutre *ho*). En català, aquesta tendència és molt menor. Així, és normal que trobem omissions del clíctic neutre *ho* com les següents:

(62) *DAB: i després, quan vas arribar aquí sabies que es parlava català o creies que només es parlava castellà.

*LAB: no, no sabia.

[no, no **ho** sabia]

(63) *DAB: i què, costa això?

*CRN: no, no puc pronunciar.

[no, no puc **ho** pronunciar(-**ho**)]

(64) sí, no sé com te dic, per exemple, llengua és *limbă*, és diferent.

[no sé com dir-t'**ho**]

(65) *LAS: per exemple, allà el Nadal com el celebren, què feu per Nadal?

*CIM: no sé explicar.

[no **ho** sé explicar(-**ho**)]

(66) *LAS: hi ha alguna mena de competició professional?

*SAG: no sé, aquí a l'institut no he sentit (...).

[aquí a l'institut no **ho** he sentit]

- (67) (...) perquè són uns sentiments tan forts per nosaltres que aquí quan veig, me quedo parada, no senten res.
[que aquí quan **ho** veig]

En general, podem creure que totes aquestes diferències interlingüístiques entre règims verbals s'associen a qüestions lèxiques de cada llengua. Com ja hem vist, hi ha casos en què les estructures gramaticals de les llengües són difícils de comparar perquè el seu funcionament està lligat al lèxic. En aquest cas, els règims verbals són característics de cada llengua i no podem establir comparacions generals en termes de complexitat o de gramaticalització. Això sí, les diferències interlingüístiques de funcionament estan clarament al darrere dels errors que hem presentat.

7.3.1.5. Verbs pronominals

En relació amb el règim verbal, el romanès té verbs pronominals que en català no ho són i viceversa. Per exemple, els verbs 'jugar' i 'mirar' en romanès són pronominals: *a se juca* i *a se uita*. Sabent això, sembla clar que la L1 influeix en exemples com aquests, en què hi ha clítics que sobren:

- (68) i s'estan **jugant**, i què fan aquí?
[i (*s')estan **jugant**]
- (69) i ella ha sortit a fora d'allà arriba i **es mirava** aixís, no sé.
[i (*es) **mirava** així]

A la banda contrària, els verbs del català –no balear– 'escapar-se' i 'quedar-se' en romanès no són pronominals: *a scăpa* i *a rămâne* (lit.: 'romandre'). És evident que aquest fet ha condicionat l'omissió dels clítics d'aquests dos exemples:

- (70) després suposo que **escapa** d'ell i puja a una roca gran on cau a sobre del cap d'un cérvol (...).
[suposo que **s'escapa** d'ell]
- (71) (...) i després, quan surts de l'església, **quedes** allà dues hores o més.
[quan surts de l'església, **et quedes** allà dues hores o més]

Les diferències interlingüístiques entre els verbs pronominals són molt semblants a les del règim verbals. Així doncs, tornem a associar les diferències a qüestions lèxiques particulars de cada llengua, que són difícils de comparar en termes de complexitat i de gramaticalització.

7.3.1.6. Possessió

A l'apartat de la descripció del romanès hem parlat d'ús extens dels clítics amb valor possessiu: la possessió es produeix en molts més contextos que en català. Aquest fenomen pot estar relacionat amb construccions tan estranyes com les següents, en què el clíctic sobra:

- (72) (...) aquí **m'**he posat tant esforç amb aprendre aquesta llengua (...).
[aquí he posat tant d'esforç (*meu*)]
- (73) exactament, penses amb altres coses, no penses més amb això, ja has passat aquesta etapa, ara penses en fer-**te** més coses, m'entens.
[ara penses a fer més coses **per a tu**]

En aquest cas, la diferència interlingüística s'associa a la distribució. La possessió expressada amb clítics pronominals es produeix en uns contextos diferents en les dues llengües. L'aprenent, doncs, té dificultats de reajustament del sistema pronominal de la L2 que desemboquen en errors com els anteriors.

7.3.1.7. Distinció de cas

En romanès, hem vist que hi ha distincions de cas (acusatiu/datiu) en la 1a persona del singular (*mă/îmi*), en la 2a del singular (*te/îți*) i en la 3a amb caràcter reflexiu (*se/își*). En català, en canvi, no hi ha aquesta distinció i les formes equivalents s'usen tant per al cas acusatiu com per al datiu: *em/et/es*. Així, en el procés d'adquisició, passem d'una forma amb més distincions gramaticals a la L1 a una amb menys distincions a la L2. Com hem vist a l'apartat teòric, hi ha problemes d'adquisició si es passa d'una L1 amb menys distincions a una L2 amb més. En aquest cas, es tracta de la direcció oposada i, per tant, no hi hauria d'haver dificultats en l'aprenentatge. A les nostres entrevistes, no hem trobat cap error que puguem associar a aquesta diferència, la qual cosa dóna suport a la idea

general segons la qual si les formes de la L2 tenen més distincions, seran més difícils d'adquirir, però si, en canvi, en tenen menys, no hi haurà dificultats de transferència.

7.3.1.8. Proclisi davant infinitiu

En romanès hem vist que, en construccions formades per un infinitiu, a diferència del català, hi ha proclisi i no enclisi. En aquest cas ens trobem amb un canvi de distribució: el context de col·locació dels clítics pronominals respecte al verb varia entre la L1 i la L2. Això podria comportar dificultats de reajustament. No obstant això, no hem detectat cap error de posició del clíctic amb infinitius: tots han estat enclítics. Creiem que la manca de dificultats té a veure amb el fet que l'aprenent romanès no ha d'aprendre l'enclisi, ja que en altres contextos la utilitza sense cap mena de problema, i perquè, a més, com hem vist en la descripció gramatical, els clítics pronominals, tant en català, com en romanès, permeten el fenomen de la pujada de clíctic.

7.3.1.9. Forma

Finalment, hem trobat algunes produccions que sembla que tenen a veure amb un domini defectuós de les regles d'elisió:

(74) però no parla més que anglès perquè l'ha dit que no.

[perquè li ha dit que no]

(75) i, bueno, jo l'estava posant una cervesa i no sé què (...).

[jo li estava posant una cervesa]

A les entrevistes també hem trobat casos en què els informants no elideixen les vocals de manera correcta: *el horari*, *el altra*, *l'abelles*, etc.

7.3.2. Tagal

7.3.2.1. Morfologia verbal i anàfora zero

En català, en determinats contextos, no fa falta fer referència amb un clíctic pronominal (o pronom) a un element que ja ha aparegut perquè ja queda sobreentès. Com ja hem vist a l'apartat 4.1.4.4., hi ha gramàtics que parlen de l'existència de *pronoms buits* en aquesta mena de construccions (Cuenca 1996; Todolí 1998, 2002). En tagal, com hem comprovat en la descripció gramatical (apartat 6.2.3.7.), aquest fet es produeix de manera general, sobretot amb oracions transitives i amb l'omissió d'un element [-humà]. Aquest fenomen s'associa a la morfologia verbal i al fenomen de l'anàfora zero. Així, és normal que, sobretot amb referents [-humà], els aprenents de català no utilitzin clítics pronominals per recuperar elements ja apareguts anteriorment quan en català sí que es faria. Això ho podem relacionar amb frases com les següents, amb OD que tenen el tret [-humà] i no es representen amb el corresponent clíctic pronominal:

(76) està buscant el seu granota, però no trobes.

[però no **la** troba]

(77) *EDA: Notting Hill, eh?

*EDA: moltes pel·lícules d'aquestes.

(...)

*EDA: jo tornaria a veure (*la pel·lícula Notting Hill*) perquè a vegades torna a fer la tele i vinga a veure i també...

[jo **la** tornaria a veure(-**la**) perquè a vegades **la** tornen a fer a la tele i vinga a veure-**la** i també...]

(78) *DAI: hi ha un noi que té una mascota, bueno, dos mascotas.

*DAI: té un gos i una granota, no?

*DAI: i bueno, dormir i després, bueno, ha escapat la granota i...

*DAI: (*el noi*) estava buscant (*la granota*) però no podia trobar.

[l'estava buscant(-**la**), però no **la** podia trobar(-**la**)]

També hem trobat omissions d'arguments amb antecedent neutre, que no deixen de ser OD i de tenir referent [-humà]:

- (79) *DAB: sabies que aquí es parlava català o no, quan vas venir?
*EVL: segurament que no.
*DAB: no?
*DAB: i què et va semblar, que vas arribar aquí i vas veure: «ostres, aquí què es parla?».
*EVL: jo trobo molt rar, perquè jo pensava només castellà, només que la llengua castellà.
[jo **ho** vaig trobar molt rar (*que aquí es parlés català*)]
- (80) lo que passa, clar, tenia un nòvio també ella i ell no sabia.
[ell no **ho** sabia]
- (81) *MYM: vale, aviam, què em pots explicar, tens animals a casa?
*CHJ: sí, dos, gossos, bueno, dos gossos, bueno abans tenia peixos, hámsters, però se'm van morir.
*MYM: que no els cuidaves?
*CHJ: bueno, és que eren del meu germà però a vegades faig jo però no sé, un dia el vam trobar mort i l'ocell es va escapar.
[però a vegades **ho** faig]

Finalment, també hi ha omissions d'arguments amb el tret [+humà], tant OD, exemples (82), (83) i (84), com OI, exemples (85) i (86):

- (82) diuen que és el seu fill i va a cuidar.
[**el** va a cuidar(-**lo**)]
- (83) *ROA: i van caminant fins al pare, no?
*MYM: el pare de la núvia?
*ROA: no.
*MYM: el nuvi?
*ROA: el pare que va a casar (*els nuvis*).
*MYM: ah, el capellà!
[el pare que **els** va a casar(-**los**)]

- (84) (...) el cérvol ha vist el gos i persegueixen (*el cérvol al gos i al nen*).
 [els persegueix]
- (85) *ANB: i amb els teus fills en què parles?
 *EDA: en català, sí.
 *EDA: lástima que no he pogut ensenyar la meva (*llengua, als meus fills*), el tagalo.
 [no **els (hi)** he pogut ensenyar(-los/'**lzi**) la meva]
- (86) la meva mare no vol dar permís per sortir amb els amics
 [no **em** vol donar(-**me**) permís]

L'omissió de clítics pronominals, sobretot d'OD, en els aprenents amb el tagal com a L1 és sistemàtica. En l'anàlisi quantitativa hem vist que aquest és l'error més important del grup i que, respecte al grup d'aprenents amb el romanès com a L1, la diferència de mitjanes és estadísticament significativa. És a dir, que la L1 juga un paper important en totes aquestes omissions. L'aprenent tagal de català segueix el model de la seva llengua, on determinats trets gramaticals ja es troben a la forma verbal i, doncs, no cal fer referència a l'argument que ja s'ha realitzat. D'aquesta manera, a exemples com el de (76) ('està buscant el seu granota, però no trobes'), el parlant ja ha identificat l'argument 'granota' i no cal que hi faci referència fora del verb. És a dir, que, per a ell, el verb 'trobar' ja hauria de contenir la informació de transitivitat, amb l'argument principal funcionant com a OD. El mateix passaria amb l'exemple (77), on l'argument 'Notting Hill' apareix a l'inici del diàleg i el parlant ja no sent la necessitat de referir-s'hi. Podríem estendre aquest raonament a la resta d'exemples d'aquesta mena. Així, la morfologia verbal i l'anàfora zero clarament condicionen aquest tipus d'errors. En aquest cas concret, doncs, queda ben clar que el sistema de la gramàtica pronominal i, sobretot, el de la verbal (amb els diferents afixos) del tagal (L1) influeixen en l'adquisició dels clítics pronominals del català (L2). La relació entre la morfologia verbal i els arguments verbals també està al darrere d'altres menes d'errors, que estudiarem més endavant, com, per exemple, l'omissió dels clítics de les duplicacions i d'alguns dels verbs pronominals.

Si fem una comparació interlingüística general, els aprenents de català passen de l'ús d'una referència gramatical feta amb un afix verbal al d'una referència feta amb un clític pronominal. Es tracta de procediments lingüístics diferents.⁶ D'aquesta manera, l'aprenent ha d'adquirir un nou procediment lingüístic per fer referència a un determinat element gramatical (canvi de procediment), la qual cosa comporta les dificultats d'adquisició que hem detectat.

7.3.2.2. Omissions en basc i en quítxua

Omissions com les que hem anat veient en aquest apartat són molt semblants a les trobades en aprenents o parlants de castellà que tenen com a llengua materna el basc i el quítxua. Aquestes dues llengües, que són aglutinants, tal com ho és el tagal en la morfologia verbal, comparteixen certes característiques morfosintàctiques, com que un morfema verbal concorda amb l'objecte de l'oració. Es tracta d'un fenomen similar al dels afixos verbals tagals i la seva relació amb la funció de l'element marcat per *ang* o *si/sina*. D'aquesta manera, en el cas del castellà parlat per bascos, és habitual l'omissió de clítics de tercera persona, sobretot d'OD amb el referent [-humà] (adaptat d'Urrutia 2003, 518):

- (87) a) –¿Has visto **la película**? [Castellà]
–Sí, ya (**la**) he visto.
- b) *Compramos las sardinas, (las) asamos y (las) comimos.* [Castellà]

Amb relació a aquest fet, Urrutia (2003, 527) sosté el següent:

«El hablante de la variedad vasca del romance asume en estos casos que el verbo español contiene, como el verbo vasco, información sobre el objeto directo. La naturaleza del verbo vasco, que integra las marcas de sujeto y complementos, ha influido no sólo en la duplicación sino también en la supresión de clíticos.»

Per exemple, a (88), adaptat d'Urrutia (2003, 527), veiem que l'afix verbal *d-* ja fa referència a l'absolutiu *liburua* ('el llibre'). Així, tal com reflecteix la traducció, en basc és normal trobar omissions com la de l'exemple:

⁶ Des del nostre punt de vista, són procediments lingüístics diferents. Ja hem vist que per a alguns lingüistes els clítics pronominals són una espècie de flexió (Jaume Solà 1998) o de morfemes verbals de concordança (Todolí 1998; Camacho 2002).

- (88) –*Liburua_i erosi d_i-u-zu?* –*Bai, Ø_i erosi d_i-u-t.* [Basc]
 libro comprado ABS.3SG-has Sí comprado ABS.3SG.he
 –¿Has comprado el libro? –Sí, **(lo)** he comprado.

A més a més, l'omissió no només es redueix a clítics de tercera persona en funció d'OD i amb referent [-humà], sinó que s'estén a altres persones, a usos reflexius i a verbs pronominals. Els exemples estan adaptats de Fernández Ulloa (2005):⁷

- (89) a) *Yo de aquí no **(me)** muevo* [Castellà]
 b) *Pero reír, **(nos)** reímos*
 c) *Luego pues **(me)** eché novio*

Pel que fa al quítxua, en aprenents o parlants de castellà amb el quítxua com a L1, també són recurrents les omissions de clítics, sobretot de tercera persona i si són amb referent [-humà]. Els exemples estan adaptats de Merma (2006, 214-215):⁸

- (90) a) *Sembramos maíz, **(lo)** hacemos regar, **(lo)** cuidamos y luego **(lo)** cosechamos.* [Castellà]
 b) –*Karim ayer lo perdió su mascota:* [Castellà]
 –¿Sí? ¿Dónde **(la)** ha perdido?

En termes generals, en quítxua, el pronom acusatiu no és obligatori si ja està marcat amb un afix a la forma verbal (Gràcia 2010, 35):

- (91) *Pay (ñuqa-ta) maka-wa-n*
 ell jo-AC pegar-1SG(Objecte)-3SG(Subjecte)
 'Ell **em** pega'

D'aquesta manera, omissions com les de (90) s'explicarien perquè, en quítxua, l'objecte ja està marcat al verb.

⁷ Seguint Gràcia (c. p.), en aprenents bascos de castellà (bàsicament nens) hi ha la incapacitat de segmentar el clíctic del verb: *Y si te quieres veter, vete!* Igualment, també utilitzen el clíctic quan no toca: *Me he perdido* (jugant a cartes).

⁸ A Gràcia (2010, 97) també en tenim en aprenents de català: *Li va dir: «estira el teu coll». I (el) va estirar més, més alt que les arbres.*

En resum, en referència a l'ús dels clítics pronominals, en aprenents o parlants de castellà amb el basc i el quítxua com a L1 (en el cas del quítxua, també aprenents català; vegeu la nota de peu 6), succeeix un fenomen similar al dels aprenents tagals de català: omissió dels clítics pronominals, sobretot els d'OD inanimats. L'explicació bàsica és que, igual que els aprenents tagals de català, els aprenents o parlants de castellà amb el quítxua o el basc com a L1 segueixen el model gramatical de la seva llengua i no tenen en compte que el clíctic pronominal és necessari per al bon funcionament de la frase. Igualment, com amb el tagal, hi ha un canvi de procediments lingüístics entre les llengües: es passa de llengües en què la morfologia verbal, a través d'un afix, fa una determinada referència gramatical, a una llengua en què aquesta referència la realitza un clíctic pronominal.

7.3.2.3. Pronoms forts

Amb relació als clítics pronominals, en aquest apartat també volem tractar breument una qüestió referent als pronoms forts. En general, les entrevistes estan farcides d'aquesta mena de pronoms, moltes vegades en contextos en què un parlant català utilitzaria un clíctic pronominal:

- (92) i ell porque l'han de entrevistar, la Júlia Roberts, que és la famosa, pues ell va passar por un periodista per entrevistar **amb ella**.
[es va fer passar per un periodista per entrevistar-**la**]
- (93) i el seu gos va ajudar **amb ell** i després va ajudar **amb ell** per trobar la granota.
[i el seu gos **el** va ajudar(-**lo**) i després **el** va ajudar(-**lo**) per trobar la granota]

Creiem que aquestes pràctiques es poden interpretar com a estratègies per evitar l'ús de clítics pronominals. L'ús general de pronoms forts en comptes de clítics pronominals es relaciona amb la dificultat d'utilitzar formes més gramaticalitzades. Els pronoms forts són formes amb menys restriccions de distribució que els clítics pronominals. En aquest sentit, els aprenents de català amb el tagal com a L1, davant de les dues possibilitats, sovint trien l'opció

menys gramaticalitzada, que els permet d'esquivar l'ús dels procediments gramaticals específics de la L2. De fet, al bloc de l'anàlisi quantitativa, ja hem vist que els aprenents del grup T estadísticament produeixen molts menys clítics pronominals que els aprenents del grup R.

7.3.2.4. Clusivitat

Com hem vist en la descripció gramatical, en tagal, en la primera persona del plural hi ha dues formes, l'exclusiva i la inclusiva (clusivitat). En el procés d'adquisició de les formes equivalents del català, l'aprenent passa d'un sistema que té una determinada distinció a un sistema que no la té. Segons el criteri del potencial flexiu, és més complexa la solució de la L1, amb la qual cosa no hi hauria d'haver dificultats d'adquisició. Efectivament, a les nostres entrevistes no hem trobat cap error que puguem associar a la clusivitat.

7.3.2.5. Gènere

A l'apartat de la gramàtica pronominal del tagal hem vist que els pronoms, com els noms, no tenen distinció morfològica de gènere. En català, en canvi, ja sabem que sí que n'hi ha. Clarament en relació amb aquesta diferència, a les entrevistes constantment hem trobat errors en la distinció del gènere. Vegem alguns exemples de noms, adjectius i altres elements gramaticals amb gènere morfològic: *els carns, la mascle, moltes arbres, les avis, verdures frescos, llengua maco, el religió, les llibres, aquelles insectes, fill petita*, etc. En el cas dels clítics pronominals, els problemes s'han centrat en els clítics acusatius de tercera persona, que són els únics que en català tenen la distinció morfològica de gènere. El següent error reflecteix les vacil·lacions dels parlants a l'hora d'assignar el gènere:

- (94) i **la... el** comença a buscar-**ho** per tota l'habitació, i surt amb el seu gos a buscar-**ho** (*la granota*).

En concret, l'error més habitual que hem trobat ha estat la producció de *la* en comptes d'*el*:

- (95) i després també posen algo picant, per exemple el xile, que també **la** posem (...).
[per exemple el xile, que també **el** posem]
- (96) és de un que **la** contracten per matar al president però es veu que és una trampa.
[un que **el** contracten]
- (97) *DAB: i per exemple, el teu marit què (*el*) vas conèixer aquí o ja ...
*ALD: **la** vaig conèixer aquí.
[**el** vaig conèixer aquí]
- (98) en aquest moment no sé ont està el diccionari, perquè **la** vaig deixar...
[perquè **el** vaig deixar]

No sabem per què els parlants tendeixen a generalitzar la forma pronominal femenina. Amb els determinants, adjectius i altres partícules passa el mateix: hi ha moltes més equivocacions de gènere masculí a femení que viceversa. Almenys podem afirmar que la tendència dels parlants de tagal és equivocar-se en el gènere, assignant sovint el femení quan no toca. Una possible explicació podria ser que els aprenents tendeixen a produir la forma amb una estructura sil·làbica més simple. Així, preferirien l'ús de *la* (CV), en detriment de *el* (VC) perquè l'estructura sil·làbica CV és la més recurrent en tagal. Tot i aquesta tendència general, també hem trobat errors en què el parlant usa *el* en comptes de *la*, i *ho* en comptes d'*el*:

- (99) i després **el** troba (*la granota*) i té el ...
[i després **la** troba]
- (100) al final, doncs ell al final descobreix que va ser una trampa i al final **ho** mata (*al personatge*).
[i al final **el** mata]

L'ús del gènere en català comporta construccions més complexes que les del tagal, des del punt de vista que mostren més distincions morfològiques: en català tenim masculí, femení i neutre, tots tres marcats morfològicament, mentre que en tagal ja hem vist que no hi ha cap distinció morfològica de gènere. Així, els

aprenents passen d'una estructura sense cap distinció, a una estructura amb una distinció de tres termes (masculí/femení/neutre). Com hem anat veient, la presència de més distincions implica més complexitat, i més complexitat, més dificultats d'adquisició. Aquestes dificultats s'han materialitzat en errors com els que hem exemplificat.

7.3.2.6. Partícules pronominals

Tal com passa en castellà o en romanès, en tagal no hi ha clítics pronominals similars a les partícules pronominals *en* i *hi*. De fet, ja hem vist que els pronoms personals del tagal exclusivament fan referència a persones, mentre que *en* i *hi* generalment es refereixen a elements inanimats. Evidentment, hem trobat un ús erroni d'ambdós clítics i, principalment, casos d'omissió, ja sigui d'*en*, com els exemples de (101), (102) i (103), o d'*hi*, dels exemples (104), (105) i (106):

(101) jo tinc, ara mateix, cinquanta-u.

[jo **en** tinc, ara mateix, cinquanta-un]

(102) el coco és un producte que podien treure moltes coses, de productes.

[que **en** podien treure moltes coses, de productes]

(103) la nena també sap (*d'anglès*), lo que passa té vergonya de parlar, saps.

[la nena també **en** sap]

(104) (*el meu país*) ha canviat però, per millorar o progressar, no ho sé, perquè també ja fa molts anys que no he tornat i...

[ja fa molts anys que no **hi** he tornat]

(105) jo en principi no volia anar (*a Catalunya*).

[no **hi** volia anar(-**hi**)]

(106) sí, molt, bueno, a l'ordinador, però, es posa el meu germà i no sé, allà tot el rato.

[(a l'ordinador) s'**hi** posa el meu germà]

Sembla clar que la manca de formes pronominals equivalents a aquestes partícules en la gramàtica tagala provoca produccions errònies com les anteriors. Igualment, aquestes partícules resulten molt exòtiques per als aprenents tagals, ja

que, no només no tenen partícules pronominals en el seu sistema, sinó que el castellà i l'anglès no els poden servir de referent perquè tampoc no en tenen.

Aquesta mena d'errors responen als mateixos mecanismes que els dels aprenents amb el romanès com a L1. Així, les construccions del català formades amb partícules pronominals (*en* i *hi*) són més complexes estructuralment que les equivalents utilitzades en tagal, ja que comporten l'ús de més marques. En general, l'aprenent passa de construccions sense marques, per exemple, de partitiu i de locatiu (\emptyset) en la seva L1, a unes construccions amb marques en la L2 (*en/hi*). També hi ha el cas particular de la duplicació amb partícules pronominals. Les construccions amb duplicació pronominal amb *en* i *hi* (L2) són més complexes que les que no en tenen (L1). Igualment, com en el cas del romanès, les construccions equivalents a les que comporten partícules pronominals en català, en tagal bàsicament són estructures amb pronoms forts o adverbis, amb menys restriccions de distribució (Bresnan 1997, 2000, 2001; Zeevat 2004, 185). Per tant, els aprenents de català que tenen el tagal com a L1 mostren dificultats d'adquisició en la producció de partícules pronominals (L2) que s'associen a la major complexitat i a la presència de més restriccions de distribució en les construccions equivalents de la L1.

7.3.2.7. Oracions existencials, locatives i atributives

Abans d'entrar a tractar cada cas en concret, cal tenir present que, en tagal, les construccions existencials, atributives i locatives (també les possessives) es formen sense verb. Aquest sol fet ja ens dóna una primera idea de les enormes diferències que hi ha entre aquesta llengua i el català.

Com hem vist en la descripció gramatical, en català les oracions existencials es construeixen amb el verb 'haver-hi' (vegeu l'apartat 4.2.3.7.). En tagal no hi ha un verb equivalent a aquest, encara que sovint es construeixen amb una espècie de presentatiu (*may* o *mayroon*). Aquest fet provoca que sovint trobem produccions en què s'omet el verb 'haver-hi':

(107) jo trobo molt rar, perquè jo pensava només castellà, només que la llengua castellà.

[jo pensava que només **hi havia** el castellà]

(108) *MYM: què feu com el Pare Noel?

(...)

*ROA: l'arbre.

*ROA: i a baix els regals i cantem i donem els regals.

[i a baix **hi ha** els regals]

Amb relació al presentatiu, hem trobat frases en què s'utilitza la preposició 'amb' en contextos existencials, (109) i (110), i possessius, (111):

(109) (...) per exemple és la festa de Girona, pues, **amb** les fires i coses, no?

(110) *MEM: algun plat típic d'allà.

*KRJ: tenim caldereta.

*MEM: què és això?

*KRJ: bueno, **amb** carn i **amb** salsa de tomàquet i pastanagues.

(111) aquesta gent que són un grup que xerraven i **amb** cerveses, **amb** ginebres i (...).

Són casos en què l'ús de la preposició 'amb' compensa l'absència del verb de cara a facilitar la comprensió del que es vol dir. El que a nosaltres ens interessa, però, és que la manca d'un verb existencial en la L1 provoca que sovint els aprenents de català s'equivoquin en el seu ús i, en conseqüència, en l'ús del clíctic inherent *hi* que s'hi adjunta, i també en el de qualsevol altre clíctic pronominal que s'hi pugui combinar (el cas d'*en*). A les nostres entrevistes hem constatat que en estructures formades amb el verb 'haver-hi' els parlants sovint ometen els clítics *hi*, com veiem als exemples (112) i (113), o *en*, de l'exemple (114), i també ambdós clítics, (115) i (116):

(112) no, **havia** coses que...

[no, **hi havia** coses que...]

(113) **havia** una oferta en Cervantes.

[**hi havia** una oferta]

(114) bueno, no sé, una mica, m'ha anat bé però **hi ha** alguns (*assignatures*)...

[però **n'hi ha** algunes...]

(115) un piló de cases, també hi ha i abans només **havien** poques.

[només **n'hi** havia poques (*de cases*)]

(116) *DAI: i no **havia** (*d'arròs*).

[i no **n'hi** havia]

Fins i tot hem trobat una producció en què s'usa només *en* i s'omet *hi*:

(117) que van ser dos dies i el primer dia no vaig poder anar perquè **n'havia** una tempesta.

[**(*n')hi** havia una tempesta]

D'altra banda, igual que en les entrevistes del grup romanès, hem trobat molts exemples d'addició innecessària d'*en* al verb 'haver-hi':

(118) i aquí **n'hi ha** llengua català, llavors aprendre català.

[i aquí **(*n')hi ha** la llengua catalana]

(119) de Filipines, que **n'hi ha** Luzon.⁹

[que **(*n')hi ha** Luzon]

(120) *DAB: per exemple, (...) el tagal amb l'ilocano, (...) s'entén la gent?

*DAB: hi ha moltes diferències?

*ALD: **n'hi ha** diferències també.

[**(*n')hi ha** diferències també]

Aquest fet ens porta a recordar el que hem dit a l'apartat 7.3.1.2, corresponent al romanès, que s'ha de tenir present que a la llengua catalana hi ha la tendència de fixar l'ús d'*en* amb el verb 'haver-hi'.

Pel que fa a les oracions locatives, en tagal també es construeixen sense verb, mentre que en català s'usa el verb 'ser'. És normal, doncs, que a les nostres entrevistes trobem oracions locatives en què s'omet el verb 'ser':

(121) i ell a la habitació amb el seu gos, anar mirant la granota dins de un pot.

[i ell **és** a l'habitació amb el seu gos]

⁹ Luzon és una illa de les Filipines. Vegeu el mapa lingüístic de les Filipines, a l'apartat 1.2. de l'annex 1.

En el terreny dels clítics pronominals els parlants sovint ometen el clíctic *hi* amb valor locatiu quan acompanya el verb ‘ser’ (o ‘estar’, usat erròniament per influència del castellà):

(122) un es preocupa amb l’altre quan no **són**, el troba a faltar...

[quan no **hi són**]

(123) *DAI: i el noi de sobte, pensava que potser la granota estava aquí.

*DAI: i sí, sí que la granota **estava**.

[sí que **hi era** la granota]

Passem a tractar les oracions atributives. En tagal, aquesta mena d’oracions es formen seguint l’ordre bàsic oracional, és a dir situant el sintagma predicatiu a l’inici i l’argument principal a la seva dreta. La manca de verb per a aquest tipus de construccions sembla que causa l’omissió dels verbs copulatius en oracions de les nostres entrevistes com les següents:

(124) i després va sortir moltes (*granotes*), que segurament són els fills i ells molt content.

[i ells **estaven** molt contents]

(125) vaig trucant la meva família, la meua mare, els meus germans, anar preguntant, de moment ells estan bé, però molt difícil la vida, cada vegada és més car...

[però la vida **és** molt difícil]

(126) *MEM: les escoles d'aquí són millors.

*KRJ: sí, sí.

*MEM: què vols dir, en quin sentit?

*KRJ: els edificis.

*MEM: els edificis.

*KRJ: perquè al Filipines baixes.

[perquè a Filipines **són** baixos (*els edificis*)]

(127) aquí ha saltat o ha caigut el gos i el nen no ha vist i per això preocupat.

[i per això **està** preocupat]

Pel que fa als clítics pronominals, en català s'usa *ho* per fer referència a l'atribut. En tagal, evidentment, no hi ha formes equivalents. Tot i això, no hem trobat errors significatius relacionats amb els clítics i les oracions atributives. De fet, no hem trobat cap clíctic pronominal predicatiu en les nostres entrevistes. En general, els parlants defugen l'ús d'aquesta mena de clítics:

(128) *EVL: ah, de primera vegada jo li dic que no vull aprendre català, perquè és molt difícil.

*EVL: diu que “no, no és difícil, és molt fàcil”.

*EVL: però jo li dic que “vosaltres és molt fàcil, però per mi no, és difícil”.

(129) *DAB: ha de ser bo?

*EVL: és bo.

A (128), per exemple, el parlant esquivava pronominalitzar ‘fàcil’ o ‘difícil’, i a (129), prefereix repetir l'atribut ‘bo’.

Pel que fa a la comparació interlingüística general, com en el cas del romanès, en aquest apartat hem parlat de dos elements diferents: les construccions existencials, locatives i atributives, en general, i els clítics pronominals que s'hi relacionen, en particular. Així, a les dificultats associades a les estructures, hi hem d'afegir les vinculades a les partícules pronominals. Pel que fa a les estructures, passem de l'ús de *may* i *mayroon*, per una banda, i l'absència de verb, per una altra, en la L1, a l'ús de tres verbs en la L2 ('haver-hi', 'ser' i 'estar'). Per tant, la solució del català és més complexa que la de la L1 en el sentit que hi ha més distincions gramaticals. Aquest canvi d'estructures condiciona l'adquisició i explica alguns dels errors que hem detectat associats a aquesta mena de construccions. D'altra banda, amb relació a les formes pronominals concretes que s'hi relacionen, la solució de la L2 també és més complexa que la de la L1: passem d'una estructura sense cap mena de marca gramatical en tagal, a una estructura amb marques a través de clítics pronominals (bàsicament, *en* i *hi* per a les existencials i locatives, i *ho* per a les atributives). L'aprenent de català amb el tagal com a L1, doncs, en l'adquisició de les construccions atributives, locatives i existencials del català, topa amb dificultats

associades a les mateixes construccions (més distincions en la L2) i a les formes pronominals que s'hi associen (més marques).

7.3.2.8. Duplicació pronominal

Un dels fenòmens més característics de la gramàtica pronominal del català és la duplicació. En tagal no hi ha cap construcció semblant o equivalent. Les tematitzacions, que en català comporten l'ús d'un clític pronominal anomenat «pronom de represa» (vegeu l'apartat 4.2.3.2.), en tagal hem vist repetidament que es construeixen amb el sintagma tematitzat acompanyat de la partícula d'inversió *ay*, però no hi ha cap mena de pronom de represa que faci referència a l'element desplaçat. Aquesta referència, de fet, és present a la morfologia verbal (Kroeger 1998, 4):

- (130) *Si Charlie ay bin-igy-an ko ng pera*
 AP Charlie MI ACOM-donar-DAT 1SG(*ng*)jo REC diners
 'A en Charlie, (jo) li he donat (els) diners'

A l'exemple anterior, veiem que el sufix *-an* marca que l'argument principal és datiu, sense que hi hagi cap pronom que hi faci referència. Per tant, el sistema de la morfologia verbal del tagal fa el paper que el clític pronominal fa en la duplicació del català. Aquest tret de la gramàtica del tagal pot ser el causant d'oracions com les següents, en què el clític pronominal de represa s'omet:

- (131) (...) perquè aquesta llengua trobo molt interessant i és molt maco.

[perquè aquesta llengua **la** trobo molt interessant]

- (132) llibres, començo però no acabo.

[els llibres, **els** començo, però no **els** acabo]

- (133) el Nadal, celebrem com aquí.

[el Nadal, **el** celebrem com aquí]

En aquest cas, creiem que les dificultats d'adquisició detectades s'expliquen per un canvi de procediment lingüístic. L'aprenent passa d'un sistema en què un afix verbal s'associa amb un sintagma nominal a un sistema en què un clític pronominal s'associa a un sintagma nominal (o pronom fort). Els dos sistemes

mostren una redundància sintagmàtica en el sentit que dos elements tenen la mateixa referència.

D'altra banda, hi ha un cas especial de duplicació pronominal típic del català que costa molt d'aprendre als parlants d'altres llengües i que ja hem vist per als aprenents amb el romanès com a L1. Es tracta de la construcció formada pel pronom indefinit 'tot' en la funció d'un OD neutre, que requereix la duplicació amb el clíctic neutre *ho*. Vegem un exemple en què el parlant no fa aquesta duplicació:

(134) perquè has de fer tot per aprovar i...

[**ho** has de fer(-**ho**) **tot**]

7.3.2.9. Règim verbal

En tagal, com hem vist que passa en romanès, hi ha verbs que demanen uns arguments que no són els mateixos que demanen els verbs equivalents catalans, o viceversa. És normal, doncs, que els parlants de tagal no acabin de dominar els casos que regeixen alguns dels verbs catalans i, en conseqüència, utilitzin clíctics pronominals d'acusatiu en lloc de datiu:

(135) **la** va preguntant moltes coses i va demanar una altra cita i diu que ella marxarà de aquí, que no sap quan tornarà...

[**li** va preguntant moltes coses]

(136) i ell, com es va caure, va fer mal, ha fet un cop al cap i **la** feia una mica de mal.

[i **li** feia una mica de mal]

Al darrer exemple, a més, tornem a veure que el parlant, a part d'equivocar-se de cas, també s'equivoca de gènere i, com és habitual, de masculí a femení. Un cas concret d'error en el règim el trobem en els verbs psicològics del tipus 'agradar', que, en català (i en general en les llengües romàniques), es construeixen amb la persona que percep la sensació funcionant com a objecte indirecte i la cosa que la produeix, com a subjecte i, per tant, concordant amb el verb. En tagal, ja hem vist que hi ha diferents maneres per expressar construccions formades amb el verb 'agradar'. La més habitual es construeix amb l'argument que correspon al

datiu del català com a acusatiu. D'aquesta manera, el comportament de verbs psicològics com 'agradar', amb aquestes diferències notables de règim, sembla que és el causant de construccions com les següents, en què el clític d'objecte indirecte es confon amb el d'objecte directe. Fins i tot en algun cas el parlant s'equivoca de nombre (perquè no percep la necessitat de realitzar la concordança):

- (137) (...) ell se va impactar, que és una tia que sembla que l'agradava a ell, no.
[sembla que **li** agradava]
- (138) per exemple, al meu fill ara l'agrada més parlar en anglès.
[ara **li** agrada més parlar en anglès]
- (139) a les vacances perquè al meu home l'encanta Madrid.
[**li** encanta Madrid]
- (140) (...) però normalment el que mengen gossos són aquelles que l'agraden beure.
[són aquells que **els (hi)** agrada beure]

Fixem-nos, ara, en un error en concret amb el verb 'agradar' que té a veure amb la pronominalització en general:

- (141) i es va enamorar i es va demanar una cita i ella diu que sí perquè sembla també des de principi també **la** va agradar **amb ell**.
[també **li** va agradar **ell**]

Es tracta del calc de la construcció de la seva llengua materna. Gràcia (2005, 84; nota 45) afirma el següent:

«Quan en aquestes frases [*amb verbs psicològics com agradar*] hi ha un argument principal, que s'interpreta com a definit, si fa referència a una entitat animada, molt sovint s'introdueix amb la partícula direccional *sa* en lloc de la marca *ang* d'argument principal (*Gusto ni Pedro ang/sa titser* 'A en Pere li agrada el mestre').»

Així, a (141), a part d'equivocar-se en el cas del clític pronominal, el sintagma *amb ell* seria l'equivalent al pronom fort tagal de tercera persona del singular *sa kaniya*. És una còpia de l'estructura de la seva llengua.

En la comparació interlingüística general, moltes diferències es relacionen amb qüestions lèxiques particulars de cada llengua. Com ja hem dit en l'apartat d'anàlisi del romanès, el règim verbal és un aspecte gramatical molt específic.

7.3.2.10. Verbs pronominals

Amb relació al règim, hi ha els verbs pronominals, que el tagal no té. Hem vist que els parlants de romanès també s'equivoquen en l'ús dels clítics que acompanyen aquests verbs. Aquest cas, però, és diferent perquè, a diferència del tagal, en romanès sí que hi ha pronominalització; el que passa és que aquesta té una distribució diferent de la del català i per això s'erren. En tagal, els elements que funcionalment equivalen als clítics pronominals d'aquest tipus són els afixos de mena de verb, que es relacionen amb la transitivitat o amb la causativitat (*pag-*), amb el valor instrumental (*pang-*) o amb el sentit estatiu (*ma-*), per exemple. Així doncs, és normal que trobem errors en verbs pronominals catalans (ja siguin omissions, exemples (142), (143) i (144), o confusions, exemples (145) i (146)), com també addicions perquè es fan pronominals verbs que no ho són (exemples (147) i (148)):

(142) ai, déu meu, que jo **torno** boja.¹⁰

[que jo *em torno* boja]

(143) i després **va aixecar** i sembla que no està espantat (...).

[i després *es va aixecar(-se)*]

(144) *MEM: va escrivint el que sent, no, i el que li passa?

*KRJ: sí, sí, que ha passat la vida de noia i com enamorar...

*MEM: com s'enamora?

*KRJ: sí, sí.

*KRJ: i com avorrir també, la noia.

[i com *s'enamora...* i com *s'avorreix*]

(145) i es va enamorar i **es va demanar** una cita i ella diu que sí perquè (...).

[*li va demanar* una cita]

(146) i al final la va trobar i **es va posar** en un pot.

[*la va posar* en un pot]

¹⁰ Cal precisar que aquest exemple seria correcte en la variant balear.

- (147) después ella **es va sortir** i es pensa que aquell tio és el que surt amb ella.
 [ella (***es**) **va sortir**]
- (148) i en forat i s'ha caigut perquè **s'ha sortit** un «muscol».
 [(***s'**)**ha sortit** un mussol]

En aquest cas, l'aprenent de català passa d'una estructura en què una determinada informació gramatical es representa amb afixos, a una en què es representa amb clítics pronominals. Es produeix, doncs, un canvi de procediment, com en el cas de la duplicació pronominal. Aquest canvi implica dificultats d'adquisició com les que hem trobat, que es materialitzen bàsicament en omissions.

7.3.2.11. Possessió

Ja hem vist que en tagal la possessió pot expressar-se a través de clítics pronominals o pronoms forts (vegeu l'apartat 6.2.3.5.). A les entrevistes hem trobat exemples de pronoms forts i d'adjectius possessius que semblen calcs d'aquestes construccions. A (149) i (150), tenim exemples de pronoms forts, mentre que a (151), d'un adjectiu possessiu posposat:

- (149) perquè és una persona molt coneguda i un dia la varen seguir en **la casa de ell** i va sortir el seu amic amb el calçotet allà a la porta (...).
- (150) tenen, bueno, la seva **família de ell**.
- (151) i, bueno, estava content el noi i també el gos, per veure **la granota xxx seva** junt amb **la família seva**, no?

Ara bé, el tagal no utilitza clítics possessius com el català, que és el que ens interessa. D'aquesta manera, un indicador d'aquest comportament diferent es pot observar en l'absència del clíctic possessiu quan un aprenent tagal de català produeix oracions que reflecteixen la relació entre un element posseït i el posseïdor:

- (152) i ell va treure el pijama o això...
 [es va treure('s) el pijama]
- (153) ah, per posar les sabates, no?
 [per posar-se les sabates]

(154) i ell com es va caure, va fer mal, ha fet un cop al cap i la feia una mica de mal.

[s'ha donat un cop al cap]

(155) va posar les mans en el nas.

[es va posar(-se) les mans al nas]

Comparant els sistemes de les dues llengües, l'aprenent de català passa de marcar la possessió amb sintagmes nominals o pronoms forts a fer-ho a través de clítics pronominals. El grau de gramaticalització dels elements del sistema català és major que el que trobem en tagal: els clítics pronominals són elements amb més restriccions de distribució que els sintagmes nominals o els pronoms forts. Per tant, aquesta diferència interlingüística està al darrere de les dificultats d'adquisició que hem trobat respecte als clítics pronominals possessius (bàsicament omissions).

7.3.3. Recapitulació

En aquesta anàlisi, hem relacionat els errors que hem trobat a les entrevistes amb les gramàtiques particulars de cadascuna de les L1. Igualment hem associat les dificultats amb els fenòmens de la complexitat i del grau de gramaticalització dels elements lingüístics, i també amb canvis de distribució, de solucions i de procediments lingüístics, i amb aspectes més lèxics particulars de cada llengua. El següent quadre resumeix aquestes qüestions:

QUADRE 24: RESUM QUALITATIU

	L2 respecte al romanès	L2 respecte al tagal
Partícules pronominals	més marques gramaticals elements amb més restriccions de distribució	
Oracions existencials, locatives i atributives	més distincions gramaticals	
Duplicació pronominal	canvi de distribució	canvi de procediment
Règim verbal	qüestions lèxiques	
Verbs pronominals	canvi de distribució qüestions lèxiques	canvi de procediment qüestions lèxiques
Possessió	canvi de distribució	elements amb més restriccions de distribució
Distincions de cas	menys distincions (sense dificultats d'adquisició)	canvi de procediment
Enclisi i proclisi	canvi de distribució (no ha produït errors)	canvi de procediment (no ha produït errors)
Anàfora i morfologia verbal	--	canvi de procediment
Pronoms forts i clítics	--	elements amb més restriccions de distribució
Gènere	mateixes distincions canvi de solucions	més distincions
Clusivitat	--	menys distincions (sense dificultats d'adquisició)

7.4. Quadres de trets

En aquest apartat pretenem unir les dades quantitatives i les qualitatives en dos quadres generals, un per a cada grup d'entrevistats. Mostrant la mena d'errors característics de cada grup de parlants, volem establir els diversos mecanismes de transferència associats a cadascuna de les L1.

Després d'una introducció (7.4.1.), en què mostrarem els dos quadres i explicarem la composició dels diferents elements que els formen, farem referència a les seves semblances (7.4.2.) i diferències (7.4.3.). Es tracta d'aspectes quantitius i qualitius que ja hem vist al llarg d'aquet estudi, fet pel qual simplement en farem un resum breu.

7.4.1. Els quadres

Els quadres són una combinació de les principals dades de les anàlisis quantitativa i qualitativa. En concret, hi hem representat quatre categories en quatre columnes. La primera són els clítics pronominals que volem analitzar, dividits en cinc blocs: *en, hi, ho, el/la/li/els/les* [əɫzi] i *em/et/es/ens/us*. Seguint les taules de l'anàlisi quantitativa, els tres primers els presentem individualment perquè són prou diferents entre si com per analitzar-los per separat; els restants, en canvi, hem preferit d'agrupar-los per filiacions morfosintàctiques. La segona categoria fa referència a la mena d'errors. Aquí hi hem representat els tres tipus d'errors més comuns: l'omissió (*omi*), l'addició (*add*) i la confusió (*con*). Hem preferit no afegir-hi els errors relacionats amb la influència del castellà (*CE*) perquè no poden associar-se a les característiques de la L1 del parlant. Els colors i els valors d'aquesta columna estan explicats en la llegenda de més a baix: com més fosc és el color, més errors hem trobat respecte al total de clítics. Es tracta, doncs, d'una categoria associada a l'anàlisi quantitativa. Els valors són les mitjanes de proporcions d'errors que hem donat a la taula 22, que relaciona les menes d'errors en formes específiques segons el total de formes concretes produïdes. La tercera categoria, en canvi, la naturalesa de la mena d'errors trobats es relaciona amb l'anàlisi qualitativa. Es tracta de les hipòtesis concretes

que hem anat proposant a l'apartat 7.3. i que relacionen l'error amb la influència de cada L1. En aquest cas, no necessàriament hi ha els mateixos fenòmens en ambdós quadres. Així, en l'anàlisi del grup R (romanès L1) hi ha errors relacionats amb el funcionament diferent de les oracions atributives que no hem trobat al grup T (tagal L1), i, en canvi, en aquest darrer grup, n'hi ha de relacionats amb la manca de distinció de gènere que no hi ha al grup R. Finalment, ens queda la quarta categoria, la dels exemples. En aquesta, depenent de la naturalesa de l'error, hem aportat un exemple significatiu extret de les nostres entrevistes que l'il·lustra. Vegem els quadres:

QUADRE 25: TRETS DEL GRUP R

CP	Mena d'errors			Naturalesa dels errors	Exemples significatius
	omi	add	con		
EM ET ES ENS US	0,04	0,02	0,00	Diferent funcionament en els verbs pronominals	Omissió de CP inherents: ...quan surts de l'església, <u>(te) quedes</u> allà dues hores...
				Addició de CP inherents: ...i s' <u>estan</u> jugant, i què fan aquí?	
EL LA LI ELS LES [əlzɪ]	0,11	0,02	0,06	Règim verbal diferent	Confusió de CP datiu en verbs psicològics: ...perquè no l' <u>agradava</u> (<u>li</u> agradava) el (al) seu xicot.
				Confusió d'acusatiu per datiu en altres verbs: ...l'altre dia <u>la</u> vaig demanar (<u>li</u> va demanar) a la Mirela.	
				Tendència a verbs absoluts	Omissió de CP d'objecte: ...està mirant una granota i el gos <u>(l')</u> està mirant també
EN	0,73	0,06	0,04	Manca de partícules pronominals	Omissió de partitiu, oblic i inherent: No <u>(en)</u> tinc [germans], sóc la única. No <u>me('n)</u> recordo. És que no puc tornar-hi si <u>em</u> (<u>me'n</u>) vaig.
				Diferent funcionament en les oracions existencials	Omissió del partitiu amb el verb 'haver-hi': És que <u>(n')</u> hi <u>han</u> dos [equips a Romania]. Addició del partitiu amb el verb 'haver-hi': <u>N'</u> hi <u>han</u> moltes palabras que s'assemblen molt.
HI	0,40	0,00	0,00	Manca de partícules pronominals	Omissió d'oblic: Si continua fent bons temps, <u>(hi)</u> anem [a Romania].
				Diferent funcionament en les oracions existencials	Omissió de l'inherent del verb 'haver-hi': Informacions de lo que <u>(hi)</u> havia abans i...
				Diferent funcionament en les oracions locatives	Omissió d'oblic locatiu: Ja, a mirar tranquil·la [la televisió], quan ell no <u>(hi)</u> és.
HO	0,34	0,04	0,05	Diferent funcionament en les oracions atributives	Omissió de predicatiu: ...parlava portuguès amb el meu home perquè <u>(ho)</u> era.
				Diferent funcionament en la duplicació pronominal	Omissió en 'tot' + ho: Sí, jo crec que <u>(ho)</u> teniu <u>tot</u> , de nosaltres. Addició d'acusatiu amb relatiu: Sí, i bueno, és el primer ball que <u>ho</u> fan (...).
				Tendència a verbs absoluts	Omissió d'acusatiu: Pues això, tu ja <u>(ho)</u> saps.

QUADRE 26: TRETS DEL GRUP T

CP	Mena d'errors			Naturalesa dels errors	Exemples significatius
	omi	add	con		
EM ET ES ENS US	0,18	0,02	0,00	Funcionament de morfologia verbal i anàfora zero	Omissió d'objecte: No (<u>em</u>) vol dar permís per jugar amb els amics
				Diferent funcionament en els verbs pronominals	Omissió de CP inherents: Ai, déu meu, que jo (<u>em</u>) torno boja.
					Addició de CP inherents: Después ella <u>es</u> va sortir i es pensa que...
EL LA LI ELS LES [əlzi]	0,72	0,00	0,10	Absència de duplicació pronominal	Omissió de pronoms de represa: El Nadal, (<u>el</u>) celebrem com aquí.
				Funcionament de morfologia verbal i anàfora zero	Omissió d'acusatiu: Jo (<u>la</u>) tornaria a veure [la pel·lícula] perquè a vegades (<u>la</u>) torna a fer la tele i venga a veure(- <u>la</u>)...
				Règim verbal diferent	Confusió d'acusatiu per datiu en verbs psicològics: ...també <u>la</u> va agradar (<u>li</u> va agradar) amb ell.
					Confusió d'acusatiu per datiu en altres verbs: <u>La</u> va preguntant (<u>Li</u> va preguntant) moltes coses.
EN	0,76	0,08	0,02	Manca de partícules pronominals	Omissió de partitiu, oblic i inherent: Jo (<u>en</u>) tinc, ara mateix, cinquanta-u [d'anys]. Ja fa temps, no <u>me</u> (<u>n</u>) recordo ja. S'ha (se <u>n</u> 'ha) anat a casa seva
				Diferent funcionament en les oracions existencials	Omissió del partitiu amb el verb 'haver-hi': ...m'ha anat bé però (<u>n</u>)hi ha alguns [assignatures]...
					Addició del partitiu amb el verb 'haver-hi': I aquí <u>n</u> 'hi ha llengua català, llavors aprendre català.
HI	0,14	0,00	0,02	Manca de partícules pronominals	Omissió d'oblic: Jo en principi no (<u>hi</u>) volia anar [a Catalunya].
				Diferent funcionament en les oracions existencials	Omissió de l'inherent del verb 'haver-hi': No, (<u>hi</u>) havia coses que...
				Diferent funcionament en les oracions locatives	Omissió d'oblic locatiu: Un es preocupa amb l'altre quan no (<u>hi</u>) són...
HO	0,69	0,03	0,08	Absència de duplicació pronominal	Omissió en 'tot' + ho: Perquè (<u>ho</u>) has de fer tot per aprovar i...
				Funcionament de morfologia verbal i anàfora zero	Omissió d'acusatiu: Jo (<u>ho</u>) trobo molt rar, perquè jo pensava...
				Manca de distinció de gènere	Confusió de gènere: ...i al final <u>ho</u> mata (<u>el</u> mata) [al personatge].

Els diferents colors representen una determinada franja de mitjana de proporcions:

LLEGENDA

	+ 0,50
	0,40-0,49
	0,30-0,39
	0,20-0,29
	0,10-0,19
	0,02-0,09
	0,00-0,01

7.4.2. Aspectes en comú

Hi ha molts aspectes que comparteixen els dos grups de llengües, tant des del punt de vista quantitatiu com qualitatiu. Per començar, tenim les partícules pronominals (*en* i *hi*), un aspecte molt semblant en els parlants d'ambdues llengües i que hem tractat llargament en punts anteriors. L'omissió és sistemàtica, amb valors molt elevats, sobretot en el clíctic *en*: 0,73 per al grup R i 0,76 per al grup T. Els valors d'*hi* són relativament diferents (0,40 i 0,14), però ja hem vist que no és una diferència estadísticament significativa (vegeu la taula 22). En ambdós clíctics, la causa de la no producció és precisament la seva absència en la gramàtica particular de cada llengua, que condiciona errors d'omissió comuns en ambdós grups: ommissió d'*en* partitiu, oblic i inherent, i ommissió d'*hi* oblic. En referència a l'addició i a la confusió, els valors s'acosten molt en els dos grups, amb una mitjana important d'addició d'*en* que al punt següent explicarem.

Pel que fa a les oracions existencials, en què altra vegada són les partícules pronominals les protagonistes, el comportament segueix essent el mateix: ommissió generalitzada. En aquesta mena d'error, la mencionada manca de partícules pronominals, òbviament, hi juga un paper important. Ara bé, el funcionament molt diferent de les frases existencials, en romanès amb el verb *a fi* ('ser') i en tagal sense verb, també hi influeix. D'altra banda, els parlants de les

dues llengües també comparteixen la presència de força errors d'addició d'*en*, un fenomen del qual ja hem parlat en apartats anteriors i que es pot relacionar amb una tendència de la llengua catalana a agregar *en* en construccions existencials.

En les oracions locatives, amb *hi* com a clíctic pronominal destacat, els resultats tornen a ser semblants en els dos grups: preferència per l'omissió. Altra vegada la manca de partícules pronominals hi influeix clarament, però també la mena de construccions locatives de les dues llengües, que segueix el mateix esquema de les existencials: en romanès amb el verb *a fi* ('ser') i en tagal sense res.

El règim dels verbs és un altre àmbit en què la tipologia d'errors d'ambdós grups coincideix. Així, generalment, la mena d'errors que trobem són de confusió, en concret de cas acusatiu per datiu. La causa és que tant una L1 com l'altra tenen verbs que funcionen amb casos diferents dels del català.

En referència a la duplicació pronominal, hi ha un element comú i un altre de diferent. El que ens interessa en aquest punt, el comú, es dona en la construcció de duplicació pronominal típica catalana formada pel pronom indefinit 'tot' i el clíctic pronominal neutre *ho*. L'omissió d'*ho* és la conseqüència de la manca de domini d'aquesta estructura, inexistent en totes dues L1.

7.4.3. Diferències

La primera diferència ja l'hem esmentada a la introducció: al grup R hem trobat errors relacionats amb les oracions atributives i al grup T no i, al contrari, al T n'hem trobat d'associats al gènere dels clítics pronominals i al grup R no. En el primer cas, al grup R es produeixen errors d'omissió del clíctic predicatiu *ho*, associat a l'atribut, perquè en romanès no hi ha aquesta mena de clítics pronominals. En tagal, aquest tipus d'oracions es construeixen com les existencials i les locatives, sense verb: els seus parlants en català repeteixen l'atribut i el verb. De fet, al grup R tampoc hem trobat gaires errors d'aquesta índole i també hem detectat que els parlants eviten aquest tipus d'estructures. Tot això ens indica que en les oracions atributives els aprenents de català d'aquestes dues llengües busquen estratègies lingüístiques per no equivocar-se, com ara la

repetició de l'atribut. Ara bé, amb les dades del grup de control, hem vist que els parlants nadius de les nostres entrevistes tampoc no produeixen gaires clítics pronominals amb aquesta funció. L'altre cas, el del gènere, és més significatiu. En romanès, com en català, hi ha distinció de gènere en els clítics pronominals d'acusatiu, mentre que en tagal no (de fet, aquesta absència és general en les seves gramàtiques nominal i pronominal). Això comporta que al grup T trobem molts errors de confusió de gènere i, en canvi, al del romanès pràcticament cap (els errors de confusió acostumen a ser de règim).

Pel que fa als verbs pronominals, hi ha errors en ambdós grups, però la naturalesa d'aquests és diferent en cadascun. Al grup R hi ha força casos d'omissió i d'addició que deriven d'un funcionament diferent dels verbs equivalents catalans. Es tracta d'errors molt localitzats en verbs catalans concrets amb un equivalent romanès que té un règim diferent. És a dir, per exemple, mentre que en català –no balear– el verb 'quedar-se' és pronominal, *a rămâne* (lit.: 'romandre') en romanès no, cosa que provoca que els aprenents de català que tenen el romanès com a L1 produeixin el verb sense el clíctic pronominal; el cas oposat es dona amb el verb 'jugar', que en romanès és pronominal (*a se juca*) i, per tant, és normal que trobem produccions en català amb addició d'un clíctic pronominal. D'altra banda, al grup T, directament no hi ha verbs pronominals i es produeixen tota mena d'errors (omissió, addició i confusió), molt més freqüents que al grup R. L'error principal és l'omissió. La naturalesa de les omissions, a part d'estar associada a aquesta manca de verbs pronominals de la L1, també està íntimament relacionada amb la morfologia verbal i el fenomen de l'anàfora zero del tagal. Al final d'aquest apartat ho tractarem.

La duplicació pronominal també funciona de manera diferent als dos grups. Al grup R hi ha algunes omissions, però les addicions són més importants, mentre que al grup T només hi ha omissions i de naturalesa ben diferent. El romanès és una llengua que, com el català, fa duplicació pronominal en determinats contextos, però alguns difereixen dels del català. Així, hi ha força construccions de relatiu que en català es formen sense duplicació i on és obligatòria en romanès. És normal, doncs, que en les nostres entrevistes hàgim trobat duplicacions inadequades en produccions d'oracions de relatiu. En tagal,

en canvi, no hi ha duplicació pronominal, cosa que provoca que hi hagi omissió constant dels clítics pronominals, i molt més nombrosa que l'addició del grup R.

Els verbs psicològics com *agradar* es construeixen de manera diferent en les dues L1: en romanès, l'argument datiu del català amb paper temàtic d'experimentador col·loquialment s'expressa com a subjecte, mentre que en tagal, com a acusatiu. Aquesta diferència explica els casos de confusió que hem trobat. A més, també dóna força a la hipòtesi de la influència de la L1 en l'adquisició de la L2, ja que trobem errors de característiques diferents segons el grup d'entrevistes.

Finalment, ens queda el punt de l'omissió d'objectes del grup R i de l'omissió relacionada amb la morfologia verbal i el fenomen de l'anàfora zero del grup T, molt diferent en els dos casos. Al grup R hem trobat alguns casos d'omissió d'objectes, la gran majoria del clíctic pronominal neutre *ho*, mentre que al grup T, l'omissió és sistemàtica i de tota mena de clítics pronominals. Pel que fa al primer grup, la hipòtesi que seguim per explicar aquest error és la tendència del romanès a fer absoluts alguns verbs transitius (el cas de 'saber', per exemple). El cas del tagal és diferent. En aquesta llengua, quan un argument ja ha aparegut en el discurs, sobretot quan és objecte i [-humà], no cal que torni a produir-se perquè la morfologia verbal ja disposa de la seva informació gramatical (fenomen de l'anàfora zero). Aquest fet explica que hi hagi tantes omissions, tant d'objecte, com d'altres menes de formes.

8. CONCLUSIONS

8.1. Català

8.1.1. Conclusions generals

Havent arribat al final del nostre estudi, només ens queda resumir-ne les parts més importants, comprovar si hem assolit els objectius que ens proposàvem a l'inici i ressaltar les nostres aportacions més significatives.

Per començar, ens havíem proposat de descriure els trets més significatius i el comportament dels clítics pronominals del català, del romanès i del tagal. Creiem que hem assolit perfectament aquests objectius. Després de desenvolupar les seccions introductòries, en la secció 4, dedicada a la descripció dels clítics pronominals del català, la més extensa, hem descrit de manera general el paper dels clítics pronominals a dins del conjunt dels pronoms personals, els hem caracteritzat –amb especial èmfasi en l'anàlisi morfofonològica i la classificació segons sis grups de funcions–, hem explicat les diferents possibilitats que tenen d'agrupar-se i l'estricta ordre que segueixen en les seqüències, i, finalment, hem abordat el tema de la duplicació pronominal –diferenciant la duplicació «estricta» de la general. De tot això, cal destacar-ne alguns aspectes essencials. Per començar, hem proposat que hi ha catorze clítics pronominals bàsics: *em*, *ens*, *et*, *us*, *es*, *el*, *la*, *li*, *els* (AC), *les*, *els* (DAT), *ho*, *en* i *hi*. També hem postulat que la presència de la vocal neutra dels grups de formes *m[ə]/t[ə]/s[ə]* i *ens[ə]/us[ə]/els[ə]*, pròpies de la zona dialectal de les comarques gironines, és causada per constriccions fonològiques. Un altre aspecte que volem ressaltar és la divisió que hem fet en sis blocs de les funcions sintàctiques que s'associen als clítics pronominals (en gran part seguint Todolí 1998, 2002): argumentals,

adjunts, predicatius, inherents, impersonals i possessius. Com hem dit abans, l'ordre fix de les seqüències de clítics pronominals també ha estat un tema essencial. L'ordenació està condicionada bàsicament per la forma, que depèn sobretot de la persona (vegeu l'esquema 3): en els clítics pronominals amb marca de persona, la 2a sempre inicia qualsevol combinació, seguida de la 1a, mentre que la darrera és la 3a ($2a > 1a > 3a$); en les formes sense cap marca morfològica de persona, *es* sempre comença qualsevol combinació, i *en* i *ho/hi* (en aquest mateix ordre) sempre l'acaben. Un altre aspecte significatiu que hem tractat té a veure amb la morfofonologia. En concret, hem determinat que les formes /l/ i /lzi/ són fusionants: /l/ i /z/ hi representen l'OD i l'OI al mateix temps, amb /l/ com a morfema de 3a persona, /i/ de cas datiu i /z/ de nombre plural. Per acabar aquest apartat, hem de fer una menció especial d'una concepció teòrica que hem adoptat: els clítics pronominals tractats com a afixos sintagmàtics (seguint Anderson 2005). Des d'aquesta perspectiva, els clítics pronominals s'insereixen als sintagmes d'una manera semblant a com els afixos ho fan a les paraules. Així, els clítics pronominals catalans són elements lingüístics introduïts al sintagma verbal restringit –sense els sintagmes complement del verb– que funcionen com a marques de concordança entre argument i verb. En la caracterització general hem seguit aquesta opció perquè clarifica dubtes sobre la naturalesa gramatical dels clítics pronominals, com per exemple el seu grau de llibertat sintàctica.

Pel que fa a la part descriptiva del romanès (secció 5), hem seguit el mateix esquema del català i hem anat veient els trets diferencials dels seus clítics pronominals. D'entre aquests, destaca el fenomen de la mesoclisi, la posició del clíctic entre la forma no finita (participi o infinitiu) i l'auxiliar posposat, encara que, tal com subratllen diversos autors, es tracta d'una solució dialectal o de registre literari. D'altra banda, tot i l'evident proximitat morfològica de les formes pronominals romaneses i catalanes, hem descrit diverses característiques que distancien la gramàtica del romanès de la del català. La inexistència de partícules pronominals (*en* i *hi*) en romanès, en seria una de les més destacades. Aquesta manca se suma i en bona part s'associa a la de blocs de funcions com l'argumental oblic, el partitiu i el predicatiu. Igualment, és important l'ordenació combinatòria diferent, on en romanès domina la naturalesa sintàctica ($DAT > AC$).

Finalment, com el català, el romanès presenta duplicació pronominal, però amb diferències importants: la duplicació hi és habitual amb els possessius, els demostratius i els relatius. Ja per tancar la part del romanès, cal destacar que, com en el cas del català, assumim que els seus clítics pronominals també són afixos sintagmàtics (seguint Legendre 2000).

La secció 6 ha estat dedicada a les principals característiques dels clítics pronominals del tagal, gramaticalment molt diferents dels del català o els del romanès. Ja per començar, hem descrit el funcionament de les partícules denominades marques de funció (Gràcia 2005), que precedeixen el sintagmes nominals per assenyalar l'argument principal de l'oració (*ang* i *si/sina*), o per indicar si el cas de l'argument que precedeixen és recte (*ng* i *ni/nina*) o règim (*sa* i *kay/kina*). Un altre tret bàsic del tagal rau en la morfologia verbal, caracteritzada per la seva gran riquesa. Així, hi ha afixos verbals de cas de l'argument principal (*-um-*, *-in-*, *-an* i *i-*), afixos de mena de verb (*pag-*, *pang-* o *ma-*) i afixos d'aspecte (bàsicament *-in-*). També hi ha el fenomen de la reduplicació de part de l'arrel verbal, que expressa una acció que no s'ha acabat. Pel que fa a la gramàtica pronominal, hem vist que en tagal hi ha tres grups de pronoms, dividits seguint les tres marques de funció bàsiques (*ang*, *ng* i *sa*). Els fenòmens més distants respecte al català són la clusivitat (la presència de formes de primera persona del plural inclusives i exclusives), l'existència de la forma fusionant *kita* (que amalgama la informació morfològica de *ko* i *ka*) i la inexistència de marca morfològica de gènere. En referència als clítics en general, hem vist que en tagal hi ha partícules clítics i clítics pronominals. Els clítics pronominals són les formes *ng*, el pronom *ka* de les formes *ang* i el fusionant *kita*. Les altres formes *ang*, en canvi, són ambivalents, en el sentit que poden funcionar com a pronoms forts o com a clítics pronominals. A diferència del català, el tagal no té clítics pronominals equivalents a les partícules pronominals (*en* i *hi*), que hem vist que també falten en romanès. Òbviament, aquest fenomen es relaciona amb la manca dels blocs de funcions argumental oblic i partitiu. D'altra banda, tampoc no hi ha clítics amb funció equivalent a la dels possessius del català. Per acabar, hi ha el fenomen de l'anàfora zero, que en tagal es produeix de manera sistemàtica i que té a veure amb la riquesa morfològica del

verb. Com que en tagal hi ha afixos que s'associen a arguments, sovint no cal fer referència a un argument si aquest ja ha aparegut anteriorment, ja que un afix verbal realitza aquesta funció. D'altra banda, pel que fa a les combinacions de clítics pronominals, en tagal l'ordre intern és fix i la prosòdia és l'element que el domina: les formes pronominals monosil·làbiques sempre ocupen la primera posició, seguides de les partícules clíiques i, finalment, de les formes pronominals bisil·làbiques. Aquesta manera de funcionar és força diferent de la del català i de la del romanès. Tal com hem fet amb els clítics pronominals del català i del romanès, hem tractat els clítics pronominals del tagal com a afixos sintagmàtics. Aquesta vegada hem seguit l'estudi d'Anderson (2005).

Deixem ara la part del nostre estudi relativa a la descripció gramatical i passem a les conclusions relacionades amb el treball de camp. Un objectiu important que ens havíem proposat era aportar evidències de la transferència de la L1 en els processos d'adquisició d'una segona llengua i, en concret, el d'adquisició dels clítics pronominals d'una llengua romànica (el català). La primera part de la secció 7 descriu la codificació dels materials recollits, que constitueix la base per assolir aquest objectiu. Tot seguit, a la segona part d'aquesta secció, presentem la nostra anàlisi quantitativa, on aportem diversos resultats significatius estadísticament, provats amb l'ús del programa SPSS. Així, en comparar les dades del grup R (aprenents de català amb el romanès com a L1) i del grup T (aprenents de català amb el tagal com a L1), hem obtingut diferències de mitjanes estadísticament significatives, cosa que demostra que la L1 de cada grup ha influït en l'adquisició de la L2. En altres paraules, la gramàtica pronominal de cadascuna de les L1, romanès i tagal, ha produït efectes de transferència sobre la producció dels clítics pronominals de la L2, el català. Tanmateix, això no significa que tots els errors analitzats tinguin l'origen en la L1. Ja hem deixat clar en l'exposició del nostre punt de partida teòric (apartat 2.3.) que s'han de tenir en compte les fases comunes de tot aprenent d'una L2 (més endavant hi tornarem). Reprenent el tema de les diferències mostrades per l'anàlisi estadística, la més interessant i significativa s'ha produït en el nombre d'errors d'omissió respecte al total de clítics ($Z = -2,474$, $p = 0,012$), que és molt superior en el grup T. Aquests errors, en l'anàlisi de les diverses taules de

resultats, hem vist que, pel que fa a funcions, es concreten en l'omissió de clítics amb les funcions argumental acusativa i inherent, i que afecten pràcticament totes les formes. En la funció argumental acusativa la diferència ha estat significativa, tant respecte al total d'omissions ($Z = -2,210$, $p = 0,025$) com respecte al total de formes acusatives ($Z = -3,611$, $p = 0,0001$). Ha ocorregut exactament el mateix en la funció inherent ($Z = -2,211$, $p = 0,025$, respecte al total d'omissions, i $Z = -2,474$, $p = 0,012$, respecte al total de clítics amb funció inherent) i en les sèries de clítics *em/et/es/ens/us* ($Z = -2,681$, $p = 0,006$, respecte al total d'omissions, i $Z = -2,642$, $p = 0,007$, respecte al de clítics amb aquestes formes) i *el/la/li/els/les/elzi* ($Z = -2,971$, $p = 0,002$, respecte al total d'omissions, i $Z = -3,321$, $p = 0,0001$, respecte al total de clítics amb aquestes formes). A partir d'aquestes dades hem deduït que els aprenents amb el tagal com a L1, en comparació als aprenents amb el romanès com a L1, ometen de manera estadísticament significativa clítics pronominals catalans amb les funcions argumental acusativa i inherent. Aquestes i altres dades quantitatives que van en la mateixa direcció aporten evidències que la variable de la L1 condiciona l'aprenentatge dels clítics pronominals catalans.

Com hem anat repetint al llarg de l'estudi, el nostre objectiu principal se centrava en l'anàlisi qualitativa de les dades extretes de les entrevistes; en concret, a determinar els elements específics de cada gramàtica particular que podien incidir en l'adquisició dels clítics pronominals catalans (tercera part de la secció 7). Després de comprovar que la L1 influïa en l'adquisició de la L2, calia especificar els aspectes gramaticals de cada L1 que explicaven els resultats. Creiem que hem assolit aquest objectiu, ja que hem precisat diverses estructures gramaticals susceptibles de ser al darrere d'alguns dels resultats dels dos grups d'aprenents. Pel que fa al romanès, hem vist que la manca de partícules pronominals (*en* i *hi*) té a veure amb l'omissió generalitzada d'aquesta mena de clítics en les entrevistes. També hi ha influït el funcionament diferent de les oracions existencials i locatives. D'altra banda, les diferències entre el català i el romanès amb relació al fenomen de la duplicació pronominal han condicionat l'omissió d'*ho* en la construcció prototípica catalana formada pel mateix clític i el pronom indefinit 'tot'. També hem vist que els règims verbals romanesos que

són diferents dels catalans corresponents influeixen en la confusió de certes formes com les associades al verb ‘agradar’. Les diferències de funcionament de certs verbs pronominals també són al darrere de l’addició o l’omissió de clítics. L’ús extens del possessiu és un altre element de la gramàtica del romanès que provoca addicions de clítics que en català no tenen sentit. Finalment, un aspecte que volem remarcar és la tendència del romanès a fer un ús absolut de certs verbs com ‘saber’ o ‘dir’; això ha comportat que a les nostres entrevistes sovint haguem trobat omissions del clíctic neutre *ho* amb aquests verbs. Passant al tagal, el tret bàsic que en volem ressaltar és la presència d’un afix verbal associat a l’argument principal, que, conjuntament amb el fenomen de l’anàfora zero, provoca l’omissió sistemàtica de clítics pronominals catalans. Els aprenents tenen la percepció provinent de la seva L1 que no cal fer referència a un argument que ja té marca morfològica al verb. Així, aquest fet ha condicionat clarament l’omissió generalitzada de clítics de les nostres entrevistes del grup T. D’altra banda, com en el cas dels romanesos, la manca de partícules pronominals ha influït de manera evident en l’omissió d’aquests clítics, i també el funcionament diferent de les construccions existencials i locatives. Un aspecte concret de la llengua tagala és la manca de gènere morfològic en general i, particularment, en la gramàtica pronominal, cosa que ha provocat confusions constants de gènere en els clítics pronominals catalans acusatius, que sí que en tenen. L’absència de verbs pronominals i, com en el cas del romanès, les diferències en els règims verbals han influït en confusions, omissions i addicions de certes formes. Amb l’ús possessiu, en canvi, com que en la gramàtica tagala els clítics possessius s’estructuren de manera distant de la catalana, l’error bàsic que hem trobat és l’omissió. Finalment, de duplicació pronominal, en tagal no n’hi ha, cosa que, conjuntament amb el fenomen de l’anàfora zero i l’organització de la morfologia verbal, ha comportat l’omissió de clítics pronominals catalans.

En general, creiem que hem assolit l’objectiu que ens proposàvem i hem analitzat els aspectes gramaticals bàsics del romanès i del tagal que s’associen a l’adquisició dels clítics pronominals catalans per part de parlants d’aquestes dues L1. Dins de l’anàlisi qualitativa, també hem distingit alguns errors que no

depenen de les característiques de la L1, com els que es relacionen amb la influència del castellà, o que, tot i poder coincidir amb errors induïts per la L1, tenen a veure amb les fases comunes d'ASL. Hem trobat alguns errors que clarament provenien del castellà; són els errors identificats amb el codi CE (equivocació per una forma del castellà), que no hem tingut en compte en les anàlisis d'errors (del tipus *le han dit que quan arribo jo aquí...*). Pel que fa a les fases comunes d'ASL, hi ha errors que hem associat a la L1 que també tenen a veure amb els estadis inicials d'aprenentatge d'una segona llengua. Ens referim, per exemple, a alguns errors relacionats amb la flexió de gènere o amb l'omissió de clítics pronominals (Gràcia 2009, 60-62).

Tal com havíem anunciat, a l'apartat 7.4., donem dos quadres generals que sintetitzen les nostres anàlisis quantitativa i qualitativa (quadres 25 i 26). Es tracta de quadres que resumeixen els resultats més representatius de la part quantitativa i donen alguns dels exemples més comuns dels errors presents en les nostres entrevistes.

Per tancar les conclusions relacionades amb la part qualitativa de l'estudi, l'últim objectiu específic que ens havíem proposat era concretar la funció que fan els fenòmens de la complexitat i del grau de gramaticalització dels elements lingüístics en l'ASL i, en concret, en l'adquisició del català. Per assolir aquest objectiu, hem partit del marc teòric de la tipologia funcional i alguns criteris utilitzats en l'establiment de termes marcats els hem adaptat a l'anàlisi de la complexitat i del grau de gramaticalització amb finalitats de comparació interlingüística. Així, hem definit quatre termes de referència per poder analitzar les dificultats d'adquisició de l'ús dels clítics pronominals del català segons la seva complexitat i el seu grau de gramaticalització (vegeu el quadre 1): la complexitat estructural, la redundància sintagmàtica, el potencial flexiu i les restriccions de distribució dels elements lingüístics. També hem distingit com a casos de comparació al marge de l'ús d'aquests termes de referència els que tenen a veure amb diferències lèxiques específiques de cada llengua. A més a més, hem establert tres grups de diferències de funcionament que tampoc permeten aquesta mena d'anàlisi: canvi de distribució d'un mateix procediment (que comporta dificultats de reajustament), canvi de solucions lingüístiques

específiques dins d'un mateix procediment (que comporta dificultats de reajustament) i canvi de procediment lingüístic (que comporta dificultats d'adquisició del nou). Hem resumit la comparació interlingüística al quadre 24.

En concret, pel que fa a les partícules pronominals del català, tant partint d'una L1 com de l'altra, hem relacionat les dificultats d'adquisició amb la presència de més marques gramaticals i amb el fet que els clítics són elements amb més restriccions de distribució que els seus possibles equivalents: pronoms forts o adverbis.

D'altra banda, les dificultats associades a l'adquisició de les oracions existencials, locatives i atributives del català han d'estar condicionades pel fet que el seu ús comporta més distincions gramaticals que el de les construccions corresponents de les dues L1.

Amb relació a la duplicació pronominal, en el cas dels aprenents amb el romanès com a L1, hem vinculat les dificultats d'adquisició amb un canvi de distribució i, en el cas dels aprenents amb el tagal com a L1, amb un canvi de procediment.

Respecte a l'adquisició del règim verbal hem trobat dificultats relacionades amb qüestions lèxiques, tant partint d'una L1 com de l'altra. Els problemes amb els verbs pronominals també els hem associat amb qüestions lèxiques, tot i que en els aprenents amb el romanès com a L1 també ho hem fet amb un canvi de distribució i, en els aprenents amb el tagal com a L1, amb un canvi de procediment.

Pel que fa a la possessió, hem establert que les dificultats dels aprenents amb el romanès com a L1 tenen a veure amb un canvi de distribució; les dels aprenents amb el tagal com a L1, en canvi, amb l'ús d'elements amb més restriccions de distribució.

Quant a la distinció de cas, els aprenents amb el romanès com a L1 no han mostrat dificultats perquè la L2 presenta menys distincions gramaticals. Els aprenents amb el tagal com a L1, però, sí que n'han mostrat, i les hem associat a un canvi de procediment lingüístic.

D'altra banda, l'adquisició de l'enclisi i la proclisi no ha produït cap mena d'error, tot i que en els aprenents amb el romanès com a L1 hem establert un

canvi de distribució i, en els aprenents amb el tagal com a L1, un canvi de procediment.

Un aspecte concret que afecta els aprenents amb el tagal com a L1 ha estat l'omissió generalitzada de clítics pronominals catalans, sobretot de formes d'OD. Hem associat aquestes dificultats d'adquisició materialitzades en omissions amb el fenomen de l'anàfora zero i amb la morfologia verbal del tagal. En relació amb la comparació interlingüística, hem determinat que aquestes dificultats tenen a veure amb un canvi de procediment.

Altra vegada només en els aprenents amb el tagal com a L1, hem vist que a les entrevistes utilitzen sistemàticament pronoms forts i eviten l'ús de clítics pronominals. Aquest fenomen l'hem vinculat amb el fet que els clítics pronominals, respecte als pronoms forts, són elements amb més restriccions de distribució.

Pel que fa al gènere dels clítics pronominals, en els aprenents amb el tagal com a L1 hem detectat dificultats d'adquisició que es relacionen amb el fet que el català presenta una distinció que el tagal no fa. En els aprenents amb el romanès com a L1 pràcticament no hem trobat errors de gènere perquè, contràriament als del tagal, els clítics pronominals del romanès mostren les mateixes distincions de gènere que els del català.

Finalment, ens queda un aspecte concret dels aprenents amb el tagal com a L1: la clusivitat. Com que el català en aquest punt fa menys distincions que el tagal, no hi hem detectat dificultats d'adquisició.

Deixant enrere els objectius específics, l'objectiu general que havíem plantejat en aquest estudi era que, partint de les anàlisis basades en el nostre treball de camp, miràriem d'aportar algunes dades pràctiques per als professionals de l'ensenyament de segones llengües. Les dades quantitatives del nostre estudi mostren, entre d'altres coses, les formes i les funcions més errades o les menes d'errors que més repeteixen els aprenents de català que tenen el romanès i el tagal com a llengües primeres (i els parlants nadius de català); l'anàlisi qualitativa, per la seva banda, explica l'origen d'aquests errors, els aspectes gramaticals de la L1 que cal tenir en compte per ensenyar els clítics pronominals catalans de manera òptima. Així, per exemple, pel que fa als

alumnes romanesos, els professionals de l'ensenyament han d'incidir sobretot en les partícules pronominals (*en* i *hi*). De fet, més de la meitat dels errors del nostre grup d'entrevistats, majoritàriament omissions, es relacionen amb les partícules pronominals. Aquest fenomen està motivat principalment per la inexistència d'elements equivalents a les partícules pronominals en la seva llengua. Tampoc n'hi ha en castellà, amb la qual cosa, en aquest cas concret, aquesta llengua no els pot ajudar. Passant als aprenents tagals, per exemple, l'aspecte essencial que cal tenir en compte, és el funcionament de la morfologia verbal tagala, que s'associa directament a l'omissió sistemàtica de clítics pronominals, principalment amb el tret [-humà] i d'OD (bàsicament *el/la/els/les/ho*, però també *em/et/es/ens/us*). D'aquesta manera, el professional que ha d'ensenyar els clítics pronominals a alumnes que tenen el tagal com a L1 ha d'incidir en la relació de les formes verbals amb els clítics. Per acabar aquest punt, cal comentar alguns aspectes relatius a les dades extretes del grup de control, dels parlants nadius. Òbviament hi hem trobat una proporció menor d'errors que als grups d'aprenents. Ara bé, les mitjanes de proporcions respecte al total d'errors per clíctic són uns indicatius clars de la tendència dels parlants a l'hora d'equivocar-se en la producció de clítics pronominals. Així, hem vist que els errors més prototípics han estat àmpliament aquells relacionats amb les partícules pronominals (*en* i *hi*). En concret, bàsicament han estat omissions d'*en* partitiu (*de llibres, sí, (en) vaig llegir un de viatges...*) i *hi* oblic (*no (hi) estic acostumada*). De fet, són errors que també apareixen als dos grups d'aprenents i que, si els professionals de l'ensenyament de català com a L2 volen aconseguir que s'evitin, han de tenir present que els parlants nadius sovint també els cometem; sense oblidar que hi ha condicionants de les pròpies L1 que afecten la producció d'aquests errors.

8.1.2. Abast i límits d'aquest treball i perspectives de futur

En general, aquesta tesi representa un punt de partida en els estudis sobre l'adquisició dels clítics pronominals del català com a segona llengua i també sobre l'adquisició des de la perspectiva de la complexitat i el grau de gramaticalització.

Fins ara els clítics pronominals del català, en adquisició, s'han estudiat només en català com a primera llengua i amb preocupacions sobretot teòriques (Escobar i Gavarró 2000; Wexler i altres 2004; Gavarró i altres 2006). El nostre estudi se centra en el català com a llengua d'aprenentatge, amb un vessant clarament d'aplicació pràctica. A més, hi ha tres factors que contribueixen a donar importància al nostre treball. En primer lloc, ens trobem en un context en què a Catalunya conviuen més de tres-centes llengües (Junyent 2005) i el català, com a llengua pròpia del territori d'acollida, ha de servir de llengua franca. L'aprenentatge del català com a segona llengua, doncs, és un aspecte de marcada actualitat. En segon lloc, els clítics pronominals, tradicionalment anomenats *pronoms febles*, constitueixen un dels majors obstacles per als nous aprenents de català. La raó la trobem en la diversitat formal i les idiosincràsies que defineixen la seva naturalesa, que llargament hem anat desgranant en aquest estudi. Per tant, aquesta tesi aborda una problemàtica actual i un aspecte gramatical complicat d'aprendre, amb la intenció de donar eines per als docents per fer-hi front. Per exemple, ara sabem que, per als aprenents de català amb el romanès com a L1, cal treballar especialment l'ús dels pronoms *en* i *hi*, o que, per als aprenents de català amb el tagal com a L1, cal treballar les formes d'OD. Finalment, el tercer factor que volem remarcar té a veure amb l'aportació teòrica de l'estudi. Com ja hem anat veient, ens hem centrat en aspectes associats a la complexitat i el grau de gramaticalització per explicar l'adquisició del català com a L2. Per poder-ho fer, hem plantejat una sèrie de concepcions teòriques que hem associat amb el marcatge funcional. Els criteris que hem desenvolupat per a la comparació interlingüística es podrien aplicar a altres estudis similars amb L1 o L2 diferents per comprovar la seva eficàcia i els seus límits.

En futures recerques tenim alguns aspectes que volem treballar de manera especial. Per començar, volem aprofundir en l'estudi de la relació entre el marcatge i les dificultats en l'ASL derivades de la complexitat i el grau de gramaticalització. Precisament, ja hem vist que els termes de referència associats a la complexitat i al grau de gramaticalització, en gran part els hem extret dels criteris de marcatge. Seria interessant veure fins a quin punt el marcatge es pot relacionar amb l'ASL i, d'entre els diferents criteris establerts per la bibliografia,

8- Conclusions

quins podem aplicar a estudis de les nostres característiques. D'altra banda, creiem que, en relació amb les limitacions metodològiques, podríem augmentar la mostra de l'estudi i fer-la més uniforme, cosa que podria confirmar la validesa d'algunes altres de les nostres observacions. A l'apartat de metodologia ja hem esmentat les limitacions de la mostra de què partim, que, encara que l'hem acotat al màxim per poder treballar-hi, no és del tot homogènia. Seria òptim, doncs, poder comptar amb un nombre major d'informants. Finalment, ens agradaria estudiar amb molt més detall l'adquisició de les partícules pronominals (*en* i *hi*), tant en catalanoparlants (L1) com en L2 per part de parlants de llengües diverses (castellà, francès o italià). Ja hem vist que aquests clítics pronominals, en general, són els que comporten majors dificultats en l'adquisició, tant en la L1 com en les L2. Seria interessant veure i comparar la seva adquisició en parlants de llengües que disposen de formes i certs usos equivalents (francès o italià), en contraposició a parlants de llengües que no en tenen (castellà).

8.2. English

8.2.1. General conclusions

Having reached the end of our study, all that remains is to summarize the most important parts, verify that we attained the objectives we proposed at the outset and highlight our most significant contributions.

To begin with, we set out to describe the most significant features and the behaviour of clitic pronouns in Catalan, Romanian and Tagalog. We believe that we have fully achieved these objectives. After developing the introductory sections, in section 4, the most extensive, devoted to the description of the clitic pronouns in Catalan, we described in a general fashion their role in the set of personal pronouns; we characterized them –with special emphasis on morphophonemic analysis and classification by six groups of functions–; we explained the different ways they can be divided into groups and the strict order they follow in sequences, and, lastly, we dealt with the subject of pronoun doubling –differentiating the «strict» doubling from the general. Of all of this, it is worth pointing out certain essential aspects. First, we proposed that there are fourteen basic clitic pronouns: *em, ens, et, us, es, el, la, li, els* (AC), *les, els* (DAT), *ho, en* and *hi*. We also postulated that the presence of the neutral vowel of the groups of forms *m[ə]/t[ə]/s[ə]* and *ens[ə]/us[ə]/els[ə]*, characteristic of the dialectal area of Girona, is caused by phonological constraints. Another aspect we want to highlight is the division we made of the syntactic functions associated to clitic pronouns into six blocks (in large part following Todolí 1998, 2002): argumental, adjunct, predicative, inherent, impersonal and possessive. As we stated earlier, the fixed order of the sequences of clitic pronouns was also an essential topic. The ordering is basically conditioned by the form, which depends above all on person (see diagram 3): in the person-marked clitic pronouns, the 2nd always initiates any combination, followed by the 1st, while the last is the 3rd (2nd > 1st > 3rd); in the forms without any morphologically marked person distinctions, *es* always begins any combination, and *en* and *ho/hi* (in this same order) always end it. Another significant aspect we addressed has to do

with morphophonemics. Specifically, we determined that the forms /li/ and /lzi/ are syncretic: /l/ and /z/ represent the direct object and the indirect object at the same time, with /l/ as the 3rd person morpheme, /i/ as the dative case and /z/ as the plural number. To bring this section to a close, we must make special mention of a theoretical conception that we adopted: the clitic pronouns treated as phrasal affixes (Anderson 2005). From this perspective, the clitic pronouns are inserted in phrases in similar fashion as to what occurs with affixes and words. Thus, Catalan clitic pronouns are linguistic elements introduced in the restrictive verb phrase –without the verb complement phrases– that function as markers of agreement between argument and verb. In the general characterization we followed this option because it clears up doubts with respect to the grammatical nature of clitic pronouns, such as, for example, their degree of syntactic freedom.

With regard to the descriptive part on Romanian (section 5), we followed the same model as in Catalan and we were able to ascertain the differentiating features of its clitic pronouns. Noteworthy among these are the phenomenon of mesoclis, the position of the clitic between the non-finite form (participle or infinitive) and the inverted auxiliary, although, as emphasized by various authors, this is a dialectal solution or pertains to the literary register. In other respects, despite the obvious morphological proximity of the Romanian and Catalan pronominal forms, we described various characteristics that separate Romanian and Catalan grammar. The non-existence of adverbial pronouns (*en* and *hi*) in Romanian, would be one of the most prominent. This absence is added to, and in large part is associated with, blocks of functions such as the oblique argumental, the partitive and the predicative. Likewise, the different combinatorial ordering is important; in Romanian the syntactic nature predominates (DAT > AC). Lastly, like Catalan, Romanian presents pronoun doubling, but with important differences: doubling is habitual with possessive, demonstrative and relative pronouns. To put an end to the part on Romanian, it must be emphasized that, as in the case of Catalan, we assume that its clitic pronouns are also phrasal affixes (Legendre 2000).

Section 6 was devoted to the main characteristics of clitic pronouns in Tagalog, grammatically quite different from their counterparts in Catalan and

Romanian. To begin with, we described the functioning of the particles called function marks (Gràcia 2005), which precede nominal phrases to indicate the main argument of the clause (*ang* and *si/sina*), or to indicate whether the case of the argument they precede is direct (*ng* and *ni/nina*) or prepositional (*sa* and *kay/kina*). Another basic trait of Tagalog lies in its verbal morphology, characterized by its great richness. Thus, there are verbal affixes that indicate the case of the main argument (*-um-*, *-in-*, *-an* and *i-*), kind of verb affixes (*pag-*, *pang-* or *ma-*) and aspect affixes (basically *-in-*). We also find the phenomenon of the reduplication of the verb root, which expresses an unfinished action. In terms of pronominal grammar, we saw that in Tagalog there are three groups of pronouns, divided in agreement with the three basic function marks (*ang*, *ng* and *sa*). The most distant phenomena in relation to Catalan are clusivity (the presence of first person forms of inclusive and exclusive plurals), the existence of the syncretic form *kita* (that amalgamates the morphological information of *ko* and *ka*) and the absence of morphological gender markers. In reference to clitics in general, we observed that in Tagalog there are clitic particles and pronominal clitics. The pronominal clitics are the *ng* forms, the pronoun *ka* of the *ang* forms and the syncretic *kita*. The other *ang* forms, by contrast, are ambivalent, in the sense that they may function as stressed pronouns or as pronominal clitics. Unlike Catalan, Tagalog does not have pronominal clitics equivalent to the adverbial pronouns (*en* and *hi*), which we also saw were missing in Romanian. Clearly, this phenomenon is related to the absence of the oblique argument and partitive blocks of functions. In other respects, there are no clitics with an equivalent function to the possessives in Catalan. Lastly, there is the phenomenon of the zero anaphora, which in Tagalog occurs systematically and has to do with the morphological richness of the verb. Since in Tagalog there are affixes that are associated to arguments, it is often unnecessary to make reference to an argument if this has already appeared previously, inasmuch as a verbal affix performs this function. In other respects, regarding the combinations of pronominal clitics, in Tagalog the internal order is fixed and prosody is the element that dominates it: the monosyllabic pronominal forms always occupy the first position, followed by the clitic particles and, lastly, by the disyllabic

pronominal forms. This way of functioning is quite different from that of Catalan and Romanian. As we did with the pronominal clitics in Catalan and Romanian, we treated the pronominal clitics in Tagalog as phrasal affixes, this time following the study by Anderson (2005).

We leave the part of our study pertaining to grammatical description and take a look at the conclusions related to our fieldwork. An important objective we set out was to find evidence of the transfer of the L1 in second language acquisition processes and, in particular, that of acquisition of pronominal clitics in a Romance language (Catalan). The first part of section 7 describes the codification of the materials collected, which constitutes the basis for achieving this objective. Following this, in the second part of this section, we present our quantitative analysis in which we contribute various statistically significant results, tested through use of the program SPSS. In this way, in comparing data from group R (Catalan learners with Romanian as L1) and group T (Catalan learners with Tagalog as L1), we obtained statistically significant differences in means, a fact that demonstrates that the L1 of each group had an influence on the acquisition of the L2. Put differently, the pronominal grammar of each of the L1, Romanian and Tagalog, produced transfer effects on the production of the pronominal clitics of the L2, Catalan. However, this does not mean that all of the analyzed errors have their origin in the L1. We made it clear in the exposition of our theoretical starting point (subsection 2.3.) that the common phases involved in all learning of an L2 must be taken into account (we will return to this later). Taking up again the subject of the differences shown by our statistical analysis, the most interesting and significant occurred in the number of errors of omission in relation to the total of clitics ($Z = -2,474$, $p = 0,012$), which is much greater in group T. We observed that these errors in regard to functions, in the analysis of the diverse tables of results, are manifested in the omission of clitics with accusative and inherent functions, and which affect virtually all forms. In the accusative argumental function the difference was significant, both with respect to total omissions ($Z = -2,210$, $p = 0,025$) and to the total of accusative forms ($Z = -3,611$, $p = 0,0001$). Exactly the same occurred in the inherent function ($Z = -2,211$, $p = 0,025$, with respect to total omissions, and $Z = -2,474$, $p = 0,012$, in

relation to the total of clitics with inherent function) and in the series of clitics *em/et/es/ens/us* ($Z = -2,681$, $p = 0,006$, in relation to total omissions, and $Z = -2,642$, $p = 0,007$, with respect to clitics with these forms) and *el/la/li/els/les/elzi* ($Z = -2,971$, $p = 0,002$, in relation to total omissions, and $Z = -3,321$, $p = 0,0001$, in relation to the total of clitics with these forms). From this data we deduced that learners with Tagalog as the L1, in comparison to learners with Romanian as the L1 omit, in a statistically significant way, pronominal clitics with accusative and inherent functions in Catalan. These and other quantitative data that go in the same direction contribute evidence that the variable of the L1 conditions learning of the pronominal clitics in Catalan.

As we have repeated throughout the study, our main objective centred on the qualitative analysis of data extracted from interviews; in particular, to determine the specific elements of each particular grammar that could have a bearing on acquisition of Catalan pronominal clitics (third part of section 7). After verifying that the L1 had an influence on the acquisition of the L2, it was necessary to specify the grammatical aspects of each L1 that explained the results. We believe that we have achieved this objective, in that we pinpointed diverse grammatical structures that are likely behind some of the results of the two groups of learners. With regard to Romanian, we saw that the absence of adverbial pronouns (*en* and *hi*) has to do with the generalized omission of this type of clitic in the interviews. The different functioning of existential and locative clauses also had an influence. In other respects, the differences between Catalan and Romanian in relation to the phenomenon of pronoun doubling conditioned the omission of *ho* in the prototypical Catalan construction formed by the same clitic and the indefinite pronoun *tot*. We also observed that differences in verb government between Romanian and Catalan have an influence on the confusion of certain forms such as those associated to the verb *agradar* ('to like'). The differences in behaviour of certain pronominal verbs are also behind the addition or omission of clitics. The extensive use of the possessive is another element of Romanian grammar that brings about the addition of clitics that do not make sense in Catalan. Lastly, an aspect that we want to comment on is the tendency of Romanian to make absolute use of certain transitive verbs such as *saber* ('to

know') or *dir* ('to say'); this entailed that in our interviews we frequently noticed omission of the neutral clitic *ho* with these verbs. Moving on to Tagalog, the basic characteristic we want to highlight is the presence of a verbal affix associated to the main argument, which, together with the phenomenon of the zero anaphora, brings about the systematic omission of the Catalan pronominal clitics. The learners have the perception, originating from their L1, that it is not necessary to make reference to an argument that already has morphological verb markers. Thus, this fact clearly conditioned the generalized omission of clitics from our group T interviews. In addition, as in the case of the Romanians, the absence of adverbial pronouns clearly influenced the omission of these clitics, as well as the different functioning of existential and locative constructions. One particular aspect of the Tagalog language is the absence of morphological gender in general and, particularly, in pronominal grammar, something that has caused constant gender confusion in the Catalan accusative pronominal clitics, which are gender-specific. The absence of pronominal verbs and, as in the case of Romanian, the differences in verb government have had an influence on the confusions, omissions and additions of certain forms. With possessive use, on the contrary, given that in Tagalog grammar the possessive clitics are structured in a way that is far removed from how they are structured in Catalan, the basic error we encountered is omission. Lastly, in reference to pronoun doubling, in Tagalog this does not exist, a fact that, together with the phenomenon of zero anaphora and the organization of verbal morphology, has carried with it the omission of the Catalan pronominal clitics.

In general, we believe that we achieved the objective we set out and we analyzed the basic grammatical aspects of Romanian and Tagalog that are associated to the acquisition of Catalan pronominal clitics by speakers of these two L1. In the qualitative analysis we also distinguished some errors that do not depend on the characteristics of the L1, such as those that are related to the influence of Spanish, or that have to do with the common phases of second language acquisition, although they may coincide with errors induced by the L1. We found some errors that clearly originate from Spanish; they are the errors identified with the code CE (mistake caused by a Spanish form), which we did

not take into account in the analysis of errors (of the type *le han dit que quan arribo jo aquí...* ['they told him that when I get here...']). In terms of the common phases of second language acquisition, there are errors that we associated with the L1 that also have to do with the initial stages of learning a second language. We are referring, for example, to certain errors related to gender inflection or to the omission of pronominal clitics (Gràcia 2009, 60-62).

As announced, in subsection 7.4, we present two general tables that synthesize our quantitative and qualitative analyses (tables 25 and 26). These are tables that summarize the most representative results from the quantitative part and give some of the most common examples of the errors present in our interviews.

To finish with the conclusions related to the qualitative part of the study, the last specific objective we proposed was to define the function performed by the phenomena of the complexity and degree of grammaticalization of linguistic elements in second language acquisition and, specifically, in the acquisition of Catalan. To achieve this objective, we began from the theoretical framework of functional typology and we adapted some of the criteria used in the establishment of marked terms to the analysis of the complexity and degree of grammaticalization for purposes of interlinguistic comparison. Thus, we defined four reference terms in order to analyze the difficulties in the acquisition of the use of pronominal clitics in Catalan depending on their complexity and their degree of grammaticalization (see table 1): structural complexity, syntagmatic redundancy, inflectional potential and restrictions on the distribution of linguistic elements. We also distinguished as cases for comparison, aside from the use of these reference terms, those having to do with specific lexical properties of each language. Moreover, we established three groups of functional differences that do not permit this type of analysis: change of distribution within a same procedure (which involves difficulties in readjustment), change of specific linguistic solutions within a same procedure (which involves difficulties in readjustment) and change of linguistic procedure (which involves difficulties of acquisition of the new one). We summarized the interlinguistic comparison in table 24.

8- Conclusions

In particular, regarding the adverbial pronouns in Catalan and starting from either L1, we related the difficulties in acquisition to the presence of more grammatical markers and to the fact that clitics are elements with more distribution restrictions than their possible equivalents: strong pronouns or adverbs.

In addition, the difficulties associated with the acquisition of existential, locative and attributive clauses in Catalan must be conditioned by the fact that their use entails more grammatical distinctions than the corresponding constructions in the two L1.

Concerning pronoun doubling, in the case of learners with Romanian as the L1, we linked the difficulties in acquisition with a change in distribution and, in the case of learners with Tagalog as the L1, with a change in procedure.

In reference to the acquisition of verb government we found difficulties related to lexical issues, starting from either L1. We also associated problems with pronominal verbs to lexical issues, although in learners with Romanian as the L1 we also associated problems to a change in distribution and, in learners with Tagalog as the L1, to a change of procedure.

In terms of possession, we established that the difficulties of learners with Romanian as the L1 have to do with a change in distribution; the difficulties of learners with Tagalog as the L1, by contrast, are related to the use of elements with more restrictions of distribution.

As to the distinction of case, the learners with Romanian as the L1 did not show difficulties because the L2 presents fewer grammatical distinctions. The learners with Tagalog as the L1, however, did have difficulties, and we associated them to a change of linguistic procedure.

In other respects, the acquisition of enclisis and proclisis did not produce any type of error, although in learners with Romanian as the L1 we established a change in distribution and, in learners with Tagalog as the L1, a change of procedure.

A specific aspect that affects learners with Tagalog as the L1 was the generalized omission of Catalan pronominal clitics, particularly in direct object forms. We associated these difficulties of acquisition, manifested in omissions,

with the phenomenon of zero anaphora and with the verbal morphology of Tagalog. In connection with interlinguistic comparison, we determined that these difficulties have to do with a change of procedure.

Once again, only in learners with Tagalog as the L1, we observed that in the interviews they systematically used strong pronouns and avoided the use of pronominal clitics. We linked this phenomenon to the fact that pronominal clitics, in relation to the strong pronouns, are elements with more restrictions in their distribution.

Looking at gender of pronominal clitics, in learners with Tagalog as the L1 we detected difficulties in acquisition that are related to the fact that Catalan makes a distinction that Tagalog does not. In learners with Romanian as the L1 we found virtually no gender errors because, contrary to their counterparts in Tagalog, the pronominal clitics in Romanian display the same gender distinctions as do those in Catalan.

Lastly, there is one more aspect specific to learners with Tagalog as the L1: clusivity. Since on this point Catalan makes fewer distinctions than Tagalog, we did not detect any difficulties in acquisition.

Leaving the specific objectives behind, the general objective we posed in this study was that, starting from the analysis based on our fieldwork, we would seek to contribute some practical data for second language teaching professionals. The quantitative data from our study shows, among other things, the erroneous forms and functions or the categories of mistakes that are most frequently repeated by learners of Catalan who have Romanian and Tagalog as their first languages (and native Catalan speakers as well). The qualitative analysis, in turn, explains the origin of these errors and the grammatical aspects of the L1 that have to be taken into account in order to teach Catalan pronominal clitics in the optimal way. Thus, for example, concerning Romanian students, teaching professionals must stress, above all, the adverbial pronouns (*en* and *hi*). Indeed, more than half of the errors committed by our group of interviewees, chiefly omissions, are related to adverbial pronouns. This phenomenon is mainly caused by the non-existence of elements equivalent to adverbial pronouns in their language. They do not exist in Spanish either, for which in this particular case, this language cannot be of

help to them. Looking at Tagalog learners, the essential aspect that must be taken into account is the functioning of the verbal morphology in Tagalog, which is directly associated to the systematic omission of pronominal clitics, mainly with direct objects with the feature [-human] (basically *el/la/els/les/ho*, but also *em/et/es/ens/us*). In this way, the professional who has to teach pronominal clitics to students who have Tagalog as their L1 must stress the relation of verbal forms with clitics. To finish this point, it is important to comment on some of the aspects relative to the data extracted from the control group of native speakers. Obviously, we encountered a lesser proportion of errors than in the groups of learners. However, the means of the proportions in relation to the total errors for clitics are clear indicators of the tendency of speakers when they make mistakes in the production of pronominal clitics. Thus, we observed that the most prototypical errors were largely those related to adverbial pronouns (*en* and *hi*). In particular, basically they were omissions of the partitive *en* (*de llibres, sí, (en) vaig llegir un de viatges...* [‘books, yes, I read one on traveling...’]) and the oblique *hi* (*no (hi) estic acostumada* [‘I’m not used to it’]). In fact, they are errors that also appear in the two groups of learners and that, if teaching professionals of Catalan as a L2 want to find a way to avoid them, they must bear in mind that native speakers also frequently commit these errors; without forgetting that there are factors from the L1 itself that determine the production of these errors.

8.2.2. Scope and limits of this study and perspectives for the future

In general, this thesis represents a starting point in studies on the acquisition of pronominal clitics in Catalan as a second language and also on acquisition from the perspective of complexity and the degree of grammaticalization. Until now the acquisition of Catalan pronominal clitics has have been studied only in Catalan as a first language and with predominantly theoretical concerns (Escobar and Gavarró 2000; Wexler *et al.* 2004; Gavarró *et al.* 2006). Our study focuses on Catalan as a learned language, with a clearly practical application. In addition,

there are three factors that contribute importance to our work. First, we find ourselves in a context in which in Catalonia more than three hundred languages coexist (Junyent 2005) and Catalan, as the host territory's own language, has to serve as the lingua franca. The learning of Catalan as a second language, then, is a marked aspect of currency. In second place, the pronominal clitics, traditionally called *pronomes febles* ('weak pronouns'), constitute one of the major obstacles for new learners of Catalan. The reason for this lies in the formal diversity and the idiosyncrasies that define its very nature, which we have expounded on at length in this study. Thus, this thesis deals with a current problem and a grammatical aspect that is difficult to learn, with the intention of providing tools for teachers to be able to meet this need. For example, we now know that for learners of Catalan who have Romanian as their L1, it is important to work especially on the use of the pronouns *en* and *hi*, or that, for learners of Catalan who have Tagalog as their L1, we have to work on direct object forms. Lastly, the third factor that we want to comment on has to do with the study's theoretical contribution. As we have seen, we focused on aspects associated with the complexity and degree of grammaticalization to explain the acquisition of Catalan as an L2. In order to do so, we considered a series of theoretical conceptions that we associated with functional marking. The criteria that we developed for interlinguistic comparison could be applied to other similar studies with different L1 or L2 to verify their efficiency and limits.

There are several aspects that we would like to work on in a particular way in future research. To begin with, we want to go into depth in the study of the relation between marking and difficulties in second language acquisition derived from the complexity and degree of grammaticalization. Precisely, we have seen that, to a great extent, we extracted the reference terms associated with the complexity and degree of grammaticalization from marking criteria. It would be interesting to see to what degree marking can be related with second language acquisition and, among the different criteria established by the bibliography, which of these can be applied to studies similar in characteristics to ours. In addition, we believe that, in relation to methodological limitations, we could augment the study sample and make it more uniform, something that could

8- Conclusions

confirm the validity of some of our other observations. In the section on methodology we already mentioned the limitations of the sample we employed, which, even though we limited it as much as possible to be able to work with it, it is not fully homogeneous. It would be optimal, then, to be able to rely on a greater number of informants. Lastly, we would like to study in much greater detail the acquisition of adverbial pronouns (*en* and *hi*), both in Catalan speakers (L1) and in L2 on the part of speakers of diverse languages (Spanish, French or Italian). We have already seen that these pronominal clitics, in general, are what entail the greatest difficulties in acquisition, both in the L1 and in the L2. It would be of interest to observe and compare their acquisition in speakers of languages that have certain equivalent forms and usages (French or Italian), in comparison to speakers of languages that do not have them (Spanish).

BIBLIOGRAFIA

- ADGER, D. i HARBOUR, D. (2008): «Why Phi?», a HARBOUR, D., ADGER, D. i BÉJAR, S. (eds.), *Phi Theory: Phi-Features across Modules and Interfaces*. Oxford: Oxford University Press. Pàg. 1-34.
- AGUADO, J. J. (2000): *Adquisición de los complementos pronominales personales en español*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid.
- AIKHENVALD, A. Y. (2004): *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- ALBOIU, G. (1999): «(De)-Focusing and object raising in Romanian», *Canadian Journal of Linguistics*, 44(1). Pàg. 1-22.
- ALDRIDGE, E. (2004). *Ergativity and Verb-initial Word Order in Austronesian Languages*. Tesi doctoral dirigida per John Whitman, Molly Diesing i John Wolff. Cornell University.
- (2006): «The Heterogeneity of VOS and Extraction in Austronesian Languages», *Workshop on Comparative Austronesian Syntax*. San Diego, University of California (del 6 al 8 d'octubre de 2006). Consultat a l'abril de 2008 a:
<http://faculty.washington.edu/eca1/pdf/VOS.pdf>
- ALEGRE, M. (1991): *Dialectologia catalana*. Barcelona: Editorial Teide S.A. Pàg. 93-118.
- ALFONSO VEGA, M. (2005): «Inversión de la marcación. Un cambio sintáctico y semántico en la historia del español», *Signos Lingüísticos*, 1. Pàg. 93-112.
- ANDERSON, S. R. (1992): *A-Morphous Morphology*. Cambridge: CUP.
- (1993): «Wackernagel's Revenge: Clitics, Morphology, and the Syntax of Verb-Second Position», *Language*, 69. Pàg. 68-98.
- (2003): «Second position clitics in Tagalog», a INKELAS, S. i HANSON, K. (eds.), *The Nature of the Word*. Cambridge: MIT press. Pàg. 549-566. Consultat al gener de 2008 a:

- http://bloch.ling.yale.edu/Files/Tagalog_PKFestschrift.pdf
- (2005): *Aspects of the Theory of Clitics*. Oxford/Nova York: Oxford University Press.
- ARENS, H. (1969): *Sprachwissennschaft*. Freiburg: Verlag Karl Alber. [trad. cast. (1975): *La lingüística*, 2. Madrid: Gredos.]
- ARGENTE, J. (1976): «Un exercici d'anàlisi transformacional entorn del pronom *en*», a *Estudios de gramàtica generativa*. Barcelona: Labor Universitaria. Pàg. 1-22.
- ARKADIEV, P. M. (2006): ressenya de S. R. Anderson (2005): *Aspects of the Theory of Clitics*, *Linguist List*, 17 (2193). Consultat al març de 2007 a: <http://listserv.linguistlist.org/cgi-bin/wa?A2=ind0607e&L=linguist&F=&S=&P=1174>
- ASKILDSON, L. R. (2008): «L2 Acquisition of French Object Pronominal Clitics: A Parametric Markedness Account of Crosslinguistic Transfer», esborrany presentat per a publicar a *Working Papers in TESOL & Applied Linguistics*. Consultat al juny de 2009 a: <http://www.askildson.com/l2acquisitionofpronominalclitics.pdf>
- ASPILLERA, P. S., ALVARADO, Y. C. i HERNÁNDEZ, L. (2007): *Basic Tagalog: for Foreigners and Non-Tagalogs*. Tòquio: Tuttle Publishing Company. [2a edició]
- AVRAM, M. (1997): *Gramatica pentru toți*. Bucarest: Editura Academiei Republicii Socialiste România. [2a edició]
- BABYONYSHEV, M. i MARIN, S. (2006): «Acquisition of Pronominal Clitics in Romanian», *Catalan Journal of Linguistics*, 5. Pàg. 17-44.
- BADIA i MARGARIT, A. (1984): *Gramàtica històrica catalana*. València: Tres i quatre.
- (1994): *Gramàtica de la llengua catalana descriptiva, normativa, diatòpica i diastràtica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- BADIA, A. i SERRAT, E. (2005): «Metodologies estratègiques i didàctiques en l'ensenyament de la llengua catalana», a SOLÉ, M. (coord.), *Metodologia de l'ensenyament de la llengua catalana*. Barcelona: Ediuoc.

- BARRIE, M. (2000): *Clitic Placement and Verb Movement in European Portuguese*. Treball de recerca presentat a la University of Manitoba. Consultat a l'abril de 2007 a:
http://r1.chass.utoronto.ca/twpl/pdfs/twpl19/TWPL19_Barrie.pdf
- BARTOMEU, D. (2006): *L'ordre dels constituents sintàctics oracionals majors en català*. Treball de recerca dirigit per la Dra. Lluïsa Gràcia i el Dr. Francesc Roca. Girona: Universitat de Girona.
- BATLLORI, M., IGLÉSIAS, N. i MARTINS, A. M. (2005): «Morfologia i sintaxi dels clítics pronominals en català medieval», *Caplletra*, 38. Pàg. 137-177.
- BATTISTELLA, E. L. (1996): *The Logics of Markedness*. Oxford: Oxford University Press.
- BECCARIA, G. L. (1994): *Dizionario di linguistica*. Torino: Einaudi.
- BEL, A. (2001): *Teoria lingüística i adquisició del llenguatge*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
— (2002): «Les funcions sintàctiques», a *GCC*. Pàg. 1075-1147.
- BENVENISTE, E. (1946): «Structure des relations de personne dans le verbe», *Butlletín de la Societat de Linguística*, XLIII.
- BERRETTA, M. (1986): «Per uno studio sull'apprendimento di italiano in contesto naturale: il caso dei pronomi personali atoni», a GIACALONE RAMAT, A. (ed.), *L'apprendimento spontaneo di una seconda lingua*. Bologna: Il Mulino. Pàg. 329-352.
- BESTEN, H. den (1983): «On the Interaction of Root Transformations and Lexical Deletive Rules», a *On the Formal Syntax of the Westgermania*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 47-131. [*apud* Cardinaletti 1999]
- BIBILONI, G. (1975): *Formes i usos dels pronoms personals a les Illes*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Joan Veny. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- BICKEL, B. i NICHOLS, J. (2001): «Inflectional Morphology», versió ampliada del capítol publicat a SHOPEN, T. (ed.) (2007): *Language typology and syntactic description*, vol. 3. Cambridge: Cambridge University Press. Pàg. 169- 240. Consultat al gener de 2008 a:
<http://www.uni-leipzig.de/~autotyp/download/infl.pdf>

- BILLINGS, L. (2000): «Phrasal Clitics», *Journal of Slavic Linguistics*, 10. Pàg. 49-99. Consultat al gener de 2008 a:
<http://roa.rutgers.edu/files/505-0302/505-BILLINGS-0-0.PDF>
- (2005): «Ordering clitics and postverbal R-expressions in Tagalog: a unified analysis?», a CARNIER, A. i altres (eds.), *Verb First: On the Syntax of Verb-initial Languages*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 303-339.
- i KONOPASKY (2002): «The role of morphology in ordering verb-adjacent clitics: from syntax to prosody in Bulgarian and Tagalog», *Linguistics in Potsdam*, 19. Pàg. 1-26. Consultat al gener de 2008 a:
http://www.ling.uni-potsdam.de/lip/19/LIP19-Billings_Konopasky.pdf
- BLOOMFIELD, L. (1935): *Language*. Londres: George Allen & Unwin.
- BOERSMA, P. i WEENINK, D. (2009): *Praat: doing phonetics by computer* (Versió 4.4.21). Consultat al maig de 2009 a:
<http://www.praat.org/>
- BOJOR, F. I. (2007): *Diccionari català - romanès/Dicționar român - catalan*. Barcelona: Griselda Bonet Girabet.
- BONET, E. (1991): *La morfologia dels clítics pronominals*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Joan Mascaró. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- (1995): «Feature structure of Romance clitics», *Natural Language and Linguistic Theory*, 13. Pàg. 607-647.
- (2002): «Cliticització», a *GCC*. Pàg. 933-989.
- BONET, E. i LLORET, M. R. (1998): *Fonologia catalana*. Barcelona: Ariel Lingüística.
- (2005): «More on Alignment as an Alternative to Domains: The Syllabification of Catalan Clitics», *Probus*, 17. Pàg. 37-78. Consultat al gener de 2007 a:
<http://seneca.uab.es/clt/publicacions/reports/pdf/GGT-01-11.pdf>
- BOOIJ, G., LEHMAN, C. i MUGDAN, J. (eds.) (2004): *Morphologie/Morphology. Ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung / An International Handbook on Inflection and Word formation*. Berlin: Mouton de Gruyter.

- BORER, H. (1984): *Parametric syntax: Case Studies in Semitic and Romance Languages*. Dordrecht: Foris.
- BOSQUE, I. (1989): *Las categorías gramaticales*. Madrid: Síntesis.
- i DEMONTE, V. (eds.) (1999): *Gramática descriptiva de la lengua española*, I. Madrid: Espasa.
- BRAIDI, S. (1999): *The Acquisition of Second Language Syntax*. London: Arnold.
- BRESNAN, J. (1997): «The Emergence of the Unmarked Pronoun: Chichewa Pronominals in Optimality Theory», *Proceeding of the 23rd annual meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Pàg. 26-46.
- (2000): «Pidgin Genesis and Optimality Theory», a SIEGEL, J. (ed.), *Processes of Language Contact: Case Studies from Australia and the Pacific*. Montreal: Les Editions Fides. Pàg. 145-173.
- (2001): «The Emergence of the Unmarked Pronoun», a LEGENDRE, G., GRIMSHAW, J. i VIKNER, S. (eds.), *Optimality-Theoretic Syntax*. Cambridge/Massachusetts: MIT Press. Pàg. 113-142.
- BUSSMANN, H. (1996): *Routledge dictionary of language and linguistics*. Londres: Routledge.
- CABRÉ, M. T. i RIGAU, G. (1986): *Lexicologia i semàntica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- CAMACHO V. (2002): *Categorías sintácticas y arquitectura de la gramática: los clíticos pronominales en los sistemas lingüísticos románicos y eslavos*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Ángel M. Yanguas Álvarez. Sevilla: Universidad de Sevilla.
- (2004): «Caracterización sintáctica y fonológica de los clíticos pronominales románicos y eslavos», a *Actas del V Congreso de Lingüística General*. León: ARCO/Libros. Pàg. 135-150.
- CARDINALETTI, A. (1999): «Pronouns in Germanic and Romance Languages: An Overview», a RIEMSDIJK (1999). Pàg. 33-81.
- i STARKE, M. (1999): «The Typology of structural deficiency: A case study of the three classes of pronouns», a RIEMSDIJK (1999). Pàg. 145-233.

- CARDOSO, W. (2007): «When input frequency patterns fail to drive learning», *Fifth International Symposium on the Acquisition of Second Language Speech* (New Sounds). Florianópolis, Brasil, Federal University of Santa Catarina (del 25 al 28 de febrer de 2007). Pàg. 67-85.
- CASELLAS, D. (2006): «El pronom personal de tercera persona», *Llengua i Literatura*, 17. Pàg. 135-182. Consultat al setembre de 2006 a:
<http://www.iec.cat/pperiodiques/openlink.asp?URL=ShowArticleFile.asp?FileID={B744F224-8FA1-4A09-8CB8-6CCE5DBD1961}&FileType=application/pdf>
- CHOMSKY, N. (1981): *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
— (1986): *Barriers*. Cambridge, MA: MIT Press.
— i HALLE, M. (1968): *The Sound Pattern of English*. Nova York: Harper & Row.
- CLARK, E. (1978): «Locational: Existential, Locative, and Possessive Constructions», a GREENBERG, J. (ed.), *Universals of Human Language*, vol. 4: *Syntax*. Stanford: Stanford University Press. Pàg. 85-126.
— (1985): «The acquisition of Romance with special reference to French», a SLOBIN D. I. (ed.), *The crosslinguistic study of language acquisition*. Hillsdale: Erlbaum. Pàg. 688-782.
- CLIMENT, S. (2002): *Els pronoms i les proformes en català*. Projecte Interlingua, Informe de recerca RR2 (Treball en procés). Consultat al setembre de 2006 a:
http://cv.uoc.es/~grc0_001091_web/files/PRONOMS_PROFORMES.doc
- COD = Viaplana i altres 2007.
- COJOCARU, D. (2004): *Romanian Reference Grammar*. Reference Grammar Network of the Slavic and East European Languages Resource Center (SEELRC). Consultat al febrer de 2007 a:
http://www.seelrc.org:8080/grammar/pdf/stand_alone_romanian.pdf
- COLOMINA, J. (2002): «Paradigmes flectius de les altres classes nominals», a *GCC*. Pàg. 535-582.

- COLOMINAS, C. (2001): *La representació semàntica de les construccions de suport des d'una perspectiva multilingüal*. Tesi doctoral dirigida per Toni Badia i Cardús. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- COMAJOAN, LI. (2003): «Adquisició de primeres i segones llengües: perspectiva històrica i qüestions actuals», *Caplletra*, 35. Pàg. 15-46. Consultat al març de 2008 a:
<http://descargas.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/04709629012636295209079/210352.pdf>
- i PÉREZ SALDANYA, M. (2003): «Gramaticalització i adquisició de llengües: l'adquisició de la morfologia de passat en aprenents de català com a llengua estrangera», *Caplletra*, 35. Pàg. 111-122. Consultat al març de 2008 a:
<http://descargas.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/04709629012636295209079/210352.pdf>
- CORDER, S. P. (1967): «The Significance of Learners Errors», *International Review of Applied Linguistics*, 5. Pàg. 161-170.
- CORDIN, P. i CALABRESE, A. (1991): «I pronomi personali», a RENZI, L., SALVI, G. i CARDINALETTI, A. (eds.), *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bolonya: Il Mulino. Pàg. 535- 592.
- COROMINES, J. (1998): «Consultes a l'Institut d'Estudis Catalans», a FERRER i altres (eds.). Pàg. 235-236. [apud Todolí 2002]
- COTS, J. M. (2000): «Anàlisi contrastiva i ensenyament d'una L2», a JULIÀ MUNÉ, J. (ed.), *L'ensenyament del català com a L2*. Lleida: Universitat de Lleida. Pàg. 51-71.
- CROFT, W. (1988): «Agreement vs. case marking and direct objects», a BARLOW, M. i CHARLES A. F. (eds), *Agreement in Natural Language: Approaches, Theories, Descriptions*. Stanford: CSLI. Pàg. 159-180.
- (1990): *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (1995): «Autonomy and functionalist linguistics», *Language*, 71. Pàg. 490-532.

- (2003): *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Press. [2a edició]
- (2006): «Evolutionary models and functional-typological theories of language change», a van KEMENADE, A. i BETTELOU, L., *Handbook of the History of English*. Oxford: Blackwell. Pàg. 68-91.
- CROUS, B., GARGANTA, L. i GRÀCIA, Ll. (2009): «Diferencias tipológicas y adquisición de segundas lenguas II: las construcciones atributivas, locativas, existenciales y posesivas», *Revista Española de Lingüística*, 38/2. Pàg. 47-73.
- CUENCA, M. (1996): *Sintaxi fonamental: Les categories gramaticals*. Barcelona: Empúries. Pàg. 107-116.
- CULWELL-KANAREK, N. (2005): «Word Order and the Syntax of *ang* in Tagalog», a SHIELDS, R. (ed.), *LSO Working Papers in Linguistics*, 5. Pàg. 40-50.
- DANILIUC, L. i DANILIUC R. (2000): *Descriptive Romanian Grammar*. Munic: Lincom Europa.
- DÉCHAINÉ, R. M. i WILTSCHKO, M. (2002): «Decomposing Pronouns», *Linguistic Inquiry*, 33. Pàg. 409-442. [apud Kuchenbrandt i altres 2005]
- DIESSEL, H. (2007): «Frequency Effects in Language Acquisition, Language Use, and Diachronic Change», *New Ideas in Psychology*, 25. Pàg. 108-127.
- DIXON, R. M. W. (1994): *Ergativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DOBROVIE-SORIN, C. (1994): *The Syntax of Romanian*. Berlin/Nova York: Mouton de Gruyter.
- DOMÍNGUEZ, L. (2003): «Interpreting Reference in the Early Acquisition of Spanish Clitics», a MONTRUL, S. i ORDÓÑEZ, F. (eds.), *Linguistic Theory and Language Development in Hispanic Languages*. Somerville: Cascadilla Press. Pàg. 212-228.
- (2006): «La adquisición de pronombres átonos en español», a AMENGUAL, M., JUAN, M. i SALAZAR, J. (eds.), *Adquisición y enseñanza de lenguas en contextos plurilingües. Ensayos y propuestas aplicadas*.

- Palma: Servei de Publicacions i Intercanvi Científic (Universitat de les Illes Balears). Pàg. 67-76.
- DRACHMAN, G. (1997): «Some Properties of Clitics», *Studies on Universal Grammar and Typological Variation*, 13. Pàg. 219-248.
- DUFFIELD, N. i WHITE, L. (1999): «Assessing L2 knowledge of Spanish clitic placement: converging methodologies», *Second Language Research*, 15. Pàg. 133-160.
- DUFFIELD, N., WHITE, L., DEGARAVITO, J., MONTRUL, S. i PREVOST, P. (2002): «Clitic placement in L2 French: evidence from sentence matching», *Journal of Linguistics*, 38. Pàg. 487-525.
- DUMITRU, B. (2001): *Gramatica limbii române*. Cluj: Editura Echinox.
- DUŠKOVA, L. (1969): «On sources of errors in foreign language learning», *International Review of Applied Linguistics*, 7. Pàg. 11-36. [apud Eckman 1996]
- ECKMAN, F. R. (1977): «Markedness and the Contrastive Analysis Hypothesis», *Language Learning*, 27. Pàg. 315-330.
- (1985): «Some theoretical and pedagogical implications of the Markedness Differential Hypothesis», *Studies in Second Language Acquisition*, 7. Pàg. 289-307.
- (1996): «A functional-Typological Approach to Second Language Acquisition Theory», a RITCHIE, W. A. i BATHIA, T (eds.), *Handbook of Second Language Acquisition*. Nova York: Academic Press. Pàg. 195-211.
- EGERLAND, V. (2002): «How Weak Pronouns become Clitics: Dative Loro in Old Italian», a ALEXIADOU, A., FISCHER S. i STAVROU M. (eds.). *Language Change from a Generative Perspective*. Pàg. 27-64.
- ELŠÍK, V. i MATRAS, Y. (2006): *Markedness and Language Change. The Romani Sample*. Berlin/Nova York: Mouton de Gruyter.
- ESCOBAR, L. i GAVARRÓ, A. (2000): «The acquisition of clitics and strong pronouns in Catalan», a GERLACH, B. i GRIJZENHOUT, J. (eds.), *Clitics in Phonology, Morphology and Syntax*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 161-180.

- FAARLUND, J. T. (2007): «Grammaticalization as reduction: focus constructions in Chiapas Zoque», a *Historical Linguistics 2005. Selected papers from the 17th International Conference on Historical Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. Pàg. 21-31.
- FABRA, P. (1987): *Introducció a la gramàtica catalana* (revisada, ampliada i publicada per R. Aramon i Serra). Barcelona: Edicions 62. [5a edició]
— (1991): *Gramàtica catalana*. Barcelona: Teide. [15a edició]
— (1995): *Gramàtica catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. [7a edició]
- FERNÁNDEZ SORIANO, O. (1999): «El pronombre personal. Formas y distribuciones. Pronombres átonos», a I. BOSQUE, I. i DEMONTE, V. (1999). Madrid: Espasa. Pàg. 1209-1273.
- FERNÁNDEZ ULLOA, T. (2005): «Influencias morfosintácticas de la lengua vasca en el castellano actual: orden de elementos, condicional por subjuntivo y pronombres complemento átonos de 3ª persona», *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*, 23. Consultat al gener de 2009 a:
<http://www.ucm.es/info/circulo/no23/ulloa.htm>
- FERRATER, G. (1968): «Gramàtiques per donar i per vendre», a *Sobre el llenguatge*. Barcelona: Quaderns Crema. Pàg. 13-21. [apud Solà 1990]
— (1981): *Sobre el llenguatge*. Barcelona: Quaderns Crema. [apud Todolí 2002]
- FILIMONOVA, E. (ed.) (2005): *Clusivity. Typology and case studies of the inclusive-exclusive distinction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- FISCHER, S. (2002): *The Catalan clitic system. A diachronic perspective on its syntax and phonology*. Berlin: Mouton de Gruyter.
— (2006): «Degrammaticalisation or the historical distribution of the epenthetic vowel in object pronouns», a PUSCH (2006a). Pàg. 1-25.
— i SIMON, H. J. (2004): «Syntax of Bavarian: Studies on the Grammar of a Natural Language». [ressenya de H. WEIB (1998): *Syntax des Bairischen. Studien zur Grammatik einer natürlichen Sprache*, «Linguistische Arbeiten», 391. Tübingen: Max Niemeyer Verlag], *Studia Linguistica*, 58, 2. Pàg. 175-184.

- FRANKS, S. (2000): «Clitics at the interface», a BEUKEMA, F. i den DIKKEN, M. (eds.), *Clitic Systems in European Languages*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 1-46. Consultat al gener de 2008 a:
http://www.cogs.indiana.edu/people/homepages/franks/clitics_at_interface.pdf
- FREEZE, R. (1992): «Existentials and Other Locatives», *Language* 68(3). Pàg. 553-595.
- FRIES, C. (1945): *Teaching and learning English as a foreign language*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- GARGANTA, L. (2008): *Les construccions atributives, locatives, existencials i possessives en espanyol i en romanès: descripció i adquisició de segones llengües*. Treball de recerca dirigit pels Drs. Lluïsa Gràcia i Xavier Lamuela. Girona: Universitat de Girona.
- GASS, S. (1989): «Language universals and second language acquisition», *Language Learning* 39(4). Pàg. 497-534.
— (1996): «Second Language Acquisition and Linguistic Theory: The Role of Language Transfer», a RITCHIE, W. A. i BATHIA, T (eds.), *Handbook of Second Language Acquisition*. Nova York: Academic Press. Pàg. 317-345.
- GAVARRÓ, A., MATA M. i RIBERA, E. (2006): «L'omissió dels clítics d'objecte i partitius en el català infantil: dades espontànies», a PUSCH (2006a). Pàg. 27-46.
- GIACALONE RAMAT, A. (ed.) (2003a): *Typology and second language acquisition*. La Haya: Mouton de Gruyter.
— (2003b): «Gerunds as optional categories in second language learning», a GIACALONE RAMAT, A. (2003). Pàg. 181-220.
- GIVÓN, T. (1990): *Syntax. A Functional-Typological Introduction*. Amsterdam: Benjamins.
— (1991): «Markedness in Grammar: Distributional, Communicative and Cognitive Correlates of Syntactic Structure», *Studies in Language*, 15. Pàg. 335-370.
— (2001): *Syntax: An Introduction*. Amsterdam/Filadèlfia: Benjamins.

- GODDARD, C. (2005): *The Languages of East and southeast Asia*. Nova York: Oxford University Press.
- GONZÁLEZ-BARROS, J. D. (2004): *Esquemas de rumano*. Madrid: Centro de Lingüística Aplicada.
- GONZÁLEZ-i-PLANAS, F. (2007): «Sintaxis de los clíticos pronominales en asturleonés» *Ianua. Revista Philologica Romanica*, 7. Pàg. 15-35. Consultat al febrer de 2009 a:
<http://www.romaniaminor.net/ianua/07.htm>
- GRÀCIA, LI. (1989): *Els verbs ergatius en català*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis.
- (2005): *El tagal. Estudi comparatiu entre la gramàtica del català i la del tagal*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- (2007a): *Las construcciones atributivas, locativas, existenciales y posesivas: tipología y adquisición de segundas lenguas*. Ms. Universitat de Girona.
- (2007b): «Diversidad tipológica y adquisición de segundas lenguas I: flexión verbal y orden sintáctico», *Revista Española de Lingüística (RSEL)*, 37. Pàg. 7-40.
- (2009): *Llengua i immigració: la influència de la primera llengua en l'adquisició del català com a segona llengua*. Vic: Eumo Editorial.
- (2010): *El quítxua. Estudi comparatiu entre la gramàtica del català i la del quítxua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- GRANFELDT, J. i SCHLYTER, S. (2004): «Cliticization in the acquisition of French as L1 and L2», a PRÉVOST, P. i PARADIS, J. (eds.), *The acquisition of French in different contexts*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 333-370.
- GREENBERG, J. H. (ed.) (1966): *Universals of language*. Cambridge: MIT Press.
- GRIMSHAW, J. (1997): «Projection, Heads, and Optimality», *Linguistic Inquiry*, 28(3). Pàg. 373-422. Consultat al Febrer de 2009 a:
<http://roa.rutgers.edu/files/68-0000/roa-68-grimshaw-3.pdf>
- GRONDIN, N. i WHITE L. (1996): «Functional categories in child L2 acquisition of French», *Language Acquisition*, 5. Pàg. 1-34.

- GRÜTER, T. (2005): «Comprehension and Production of French Object Clitics by Child Second Language Learners and Children With Specific Language Impairment», *Applied Psycholinguistics*, 26. Pàg. 363–391.
- (2006): *Object clitics and null objects in the acquisition of French*. Tesi doctoral. Montreal: McGill University.
- HALPERN, A. (1995): *On the morphology and placement of clitics*. Stanford: CLSI Publications.
- HAMANN, C. (2002): *From Syntax to Discourse. Pronominal Clitics, Null Subjects and Infinitives in Child Language*. Dordrecht: Kluwer.
- , RIZZI, L. i FRAUENFELDER, U. (1996): «On the Acquisition of the Pronominal System in French», a CLAHSSEN, H. (ed.), *Generative Perspectives on Language Acquisition*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 309-334.
- HARRIS, A. (2002): *Endoclitics and the Origins of Udi Morphosyntax*. Oxford: Oxford University Press.
- HASPELMATH, M. (2006a): «Terminology of Case», a MALCHUKOV, A. i SPENCER, A. (eds.), *Handbook of Case*. Oxford: Oxford University Press. Consultat a l'agost de 2008 a:
<http://email.eva.mpg.de/~haspelmt/CaseTerminology.pdf>
- (2006b). «Against markedness (and what to replace it with)», *Journal of Linguistics*, 42. Pàg. 25–70.
- HAUGE, K. R. (1976): «The Word Order of Predicate Clitics in Bulgarian», *Meddelelser*, 10. Oslo: University of Oslo. [*apud* Legendre 1998b]
- HAWKINS, R. (2001): *Second language syntax: a generative introduction*. Oxford: Blackwell.
- HEGGIE, L. i ORDÓÑEZ P. (2005). *Theoretical perspectives on clitic and affix combination*. Amsterdam: John Benjamins.
- HERSCHENSOHN, J. (2004): «Functional categories and the acquisition of object clitics in L2 French», a PRÉVOST P. i PARADIS, J. (eds.), *The acquisition of French in different contexts*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 207-243.

- HIMMELMANN, N. (1999): «The Lack of Zero Anaphora and Incipient Person Marking in Tagalog», *Oceanic Linguistics*, 38. Pàg. 231-269.
- (2005): «The Austronesian languages of Asia and Madagascar: Typological characteristics», a ADELAAR K. A. i HIMMELMANN N. P. (eds.), *The Austronesian languages of South East Asia and Madagascar*. Londres: Routledge. Pàg. 110-181.
- (2008): «Lexical categories and voice in Tagalog», a MUSGRAVE, Simon i AUSTIN, Peter K. (eds), *Voice and Grammatical Functions in Austronesian Languages*. Stanford: CSLI Publications. Pàg 247-293. Consultat al setembre de 2008 a:
http://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/allgemeine_sprachwissenschaft/dozenten-unterlagen/himmelman/himmelman_lexical_categories_and_voice_in_tagalog.pdf
- HINZELIN, M.-O. (2006): «Die neutralen Pronomina *ell*, *això*, *allò*, *açò* und *ço* in unpersönlichen Konstruktionen in diachroner und dialektaler Variation», a PUSCH (2006a). Pàg. 47-84.
- (2010): «Catalan and Spanish neuter pronouns in impersonal constructions: diachronic and dialectal variation», *Dialectologia*, 4. Pàg. 23-45. Consultat al març de 2011 a:
<http://www.raco.cat/index.php/Dialectologia/issue/view/14930/showToc>
- HOLMBERG, A. (1986): *Word Order and Syntactic Features in the Scandinavian Languages and English*. Tesi doctoral. Stockholm: University of Stockholm. [apud Cardinaletti 1999]
- (1991): «The distribution of Scandinavian weak pronouns», *Clitics in Romance and Germanic. Eurotyp Working Papers*, 3. Pàg. 33-76. [apud Cardinaletti 1999]
- HOPPER, P. J. i TRAUGOTT, E. C. (2003): *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press. [2a edició]
- HUME, E. (2003): «Language Specific Markedness: The Case of Place of Articulation», *Studies in Phonetics, Phonology and Morphology*, 9. Pàg. 295-310. Consultat al juny de 2010 a:

http://www.ling.ohio-state.edu/~ehume/papers/Hume_LgSpecificMarkedness.pdf

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (IEC) (1990): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I: Fonètica*. Barcelona: IEC.

INSTITUT NACIONAL D'ESTADÍSTICA (INE) (2007): *Padró Municipal a 1 de gener de 2007*. Consultat al gener de 2007 a:

<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft20%2Fe245&file=inebase&L=0>

— (2010): *Padró Municipal a 29 d'abril de 2010*. Consultat al maig de 2010 a:

<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=/t20/e245/p04/provi&file=pcaxis>

IPEK, H. (2009): «Comparing and Contrasting First and Second Language Acquisition: Implications for Language Teachers», *English Language Teaching*, 2(2). Pàg. 155-163.

IWASAKI, F. (2003): «Ahorititita», *ABC* [Madrid] (05-01-2003).

JAKOBSON, R. (1939): «Signe zéro», a *Mélanges de linguistique offerts à Charles Bally*. Ginebra. [apud Croft 2003]

— (1941): *Child Language, Aphasia, and Phonological Universals*. The Hague: Mouton.

JAKUBOWICZ, C., MÜLLER, N. KANG, O. K., RIEMER B. i RIGAUT C. (1996): «On the acquisition of the pronominal system in French and German», a STRINGFELLOW, A. i altres (eds.), *Boston University Conference on Language Development*, 20. Somerville: Cascadilla Press. Pàg. 374–385.

JARVIS, S. (2000): «Methodological Rigor in the Study of Transfer: Identifying L1 Influence in the Interlanguage Lexicon», *Language Learning*, 50. Pàg. 245-309.

— i PAVLENKO, A. (2008): *Crosslinguistic Influence in Language and Cognition*. Nova York: Routledge.

JIMÉNEZ, JUAN RAMÓN (1985): *Si Platero at Ako*. Manila: National Bookstore [traducció de Teresita A. Alcantara].

- JUNYENT, M. C. (2005): *Les Llengües a Catalunya: quantes llengües s'hi parlen?* Barcelona: Octaedro.
- KAGER, R. (1999): *Optimality Theory*. Nova York: Cambridge University Press.
- KAYNE, R. (1975): *French syntax: The transformational cycle*. Cambridge (Massachusetts): MIT Press. [traducció francesa: (1977): *Syntaxe du Français: le cycle transformationnel*. París: Éditions du Seuil]
- KELLERMAN, E. i SHARWOOD, M. (1986): *Crosslinguistic influence in second language acquisition*. Oxford: Pergamon.
- KLAVANS, J. (1982): *Some problems in a theory of clitics*. Bloomington/Indiana: Indiana University Linguistics Club.
- (1985): «The Independence of Syntax and Phonology in Cliticization», *Language*, 61. Pàg. 95-120.
- KLEIN, T. B. (2005): «Infixation and segmental constraint effects: UM and IN in Tagalog, Chamorro, and Toba Batak», *Lingua*, 115. Pàg. 959-995. Consultat al setembre de 2008 a:
<http://roa.rutgers.edu/files/659-0504/659-KLEIN-0-0.PDF>
- KOSTER, J. (1978): *Locality principles in syntax*. Dordrecht: Foris.
- KROEGER, P. (1993): *Phrase Structure and Grammatical Relations in Tagalog*. Stanford: CSLI Publications.
- (1998): «Clitics and clause structure in Tagalog», a BAUTISTA, L. S. (ed.), *Pagtanaw: Essays on language in honor of Teodoro A. Llamzon*. Manila: Linguistic Society of the Philippines. Pàg. 53–72. Consultat a l'abril de 2008 a:
<http://www.gial.edu/personnel/kroeger/Clitics-Llamzon-online.pdf>
- KUCHENBRANDT, I., KUPISCH, T. i RINKE, E. (2005): «Pronominal Objects in Romance: Comparing French, Italian, Portuguese, Romanian and Spanish», *Arbeiten zur Mehrsprachigkeit*, 67. Pàg. 1-43.
- LABORDA, X. (2004): *La gramática de Port-Royal: fuentes, contenido e interpretación*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Jesús Tusón. Barcelona: Universitat de Barcelona. Consultat a l'octubre de 2006 a:
<http://www.sant-cugat.net/laborda/pdf%20h12%20Port-Royal.pdf>

- LADO, R. (1957): *Linguistics across Cultures: Applied Linguistics for Language Teachers*. Ann Arbor: University of Michigan.
- LAENZLINGER, C. i SHLONSKY, U. (1997): «Weak pronouns as LF-clitics: Clustering and Adjacency Effects in the Pronominal Systems of German and Hebrew», *Studia Linguistica*, vol. 51, 2. Pàg. 154-186.
- LAMUELA, X. i ANI, V. (2005): *El romanès. Estudi comparatiu entre la gramàtica del català i la del romanès*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- LARSEN-FREEMAN, D. i LONG, M. (1994): *Introducción al estudio de la adquisición de segundas lenguas*. Madrid: Gredos.
- LATROUITE, A. i NAUMANN, R. (1999): «On the interpretation of Tagalog voice affixes», *Austronesian Formal Linguistics Association VI*. Toronto: Holland Academic Graphics.
- LEE, C. (2006): «Clitic Pronouns in Masbatenyó», *Tenth International Conference on Austronesian Linguistics*. Puerto Princesa City (Palawan, Philippines). Consultat al març de 2008 a:
http://www.sil.org/asia/philippines/ical/papers/Lee_Celeste-Clitic%20pronouns%20in%20Masbatenyo.pdf
- BILLINGS, L. (2004): «Clitic-pronoun clusters in Central Philippine», a KHANITTANAN, W. i SIDWELL, P. (eds.), *SEALSXIV: papers from the 14th meeting of the Southeast Asian Linguistics Society*, 1. Canberra: Pacific Linguistics. Pàg. 193-203. Consultat al maig de 2008 a:
http://pacling.anu.edu.au/catalogue/SEALSXIV_Vol1.pdf
- (2005): «Wackernagel and verb-adjacent clisis in Central Philippine», *UCLA Working Papers in Linguistics*, 12. Pàg. 241-254. Consultat al febrer de 2008 a:
[http://www.linguistics.ucla.edu/faciliti/wpl/issues/wpl12/papers/Lee_Billings_AFLA12 .pdf](http://www.linguistics.ucla.edu/faciliti/wpl/issues/wpl12/papers/Lee_Billings_AFLA12.pdf)
- LEE, J. F. (2003): «Cognitive and linguistic perspectives on the acquisition of object pronouns in Spanish as a second language», a LAFFORD B. A. i SALABERRY, R. (eds.), *Spanish second language acquisition: State of the science*. Georgetown: Georgetown University Press. Pàg. 98-129.

- LEGENDTRE, G. (1998a): «Second Position clitics in a Verb-Second Language: Conflict Resolution in Macedonian», a AVRUTIN, S. i JONAS, D. (eds.), *Proceedings of ESCOL 1997*, Cornell University: GLC Publications. Pàg. 139-149. Consultat al febrer de 2008 a:
<http://www.cogsci.jhu.edu/faculty/legendre/papers/Escol.pdf>
- (1998b): «Morphological and prosodic alignment of Bulgarian clitics», a DEKKERS, J. i altres (eds.), *Optimality Theory: Syntax, Phonology and Acquisition*. Pàg. 423-462. Consultat al gener de 2008 a:
<http://web.jhu.edu/cogsci/templates/images/pdf/legendre/bulnd.pdf>
- (2000): «Positioning Romanian verbal clitics at PF: An Optimality-Theoretic analysis», a GERLACH, B. i GRIJZENHOUT, J. (eds.), *Clitics in Phonology, Morphology and Syntax*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 219-254.
- LEONINI, C. (2006): *The Acquisition of Object Clitics and Definite Articles: Evidence from Italian as L2 and L1*. Tesi doctoral. Universitat de Florència.
- LEVIȚCHI, L. (1965): *Dicționar român - englez*. Bucarest: Editura Științifică.
[apud Lamuela i Ani 2005]
- LICERAS, J. M. (1985): «The value of clitics in non-native Spanish», *Second Language Research*, 1. Pàg. 4-36.
- LIPP, S. (1980): *Leopoldo Zea. From «Mexicanidad» to Philosophy of History*. Waterloo (Canada): Wilfrid Laurier University Press.
- LLAMZON, T. A. (1976): *Modern Tagalog: A functional-structural description*. La Haya/París: Mouton.
- LLORET, M. R. i VIAPLANA (1996): «Els clítics pronominals del català oriental: una aproximació interdialectal», *Miscel·lània Germà Colon*, V. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Pàg. 273-309.
- LOMBARD, A. (1974): *La langue roumaine. Une présentation*. París: Klincksieck.
- LORENTE, M. (1996): «Una proposta de classificació dels verbs catalans», *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, 3. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Departament de

Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona. Pàg. 77-101. Consultat al gener de 2007 a:

<http://www.upf.edu/pdi/iula/merce.lorente/docums/badia96.pdf>

- MACFARLAND, C. D. (2001): «Filipino enclitics», *Philippine Journal of Linguistics*, 32 (1). Pàg. 1-15. [apud Billings 2005]
- MACLACHLAN, A. E. (1996): «Morphosyntax of Tagalog Verbs: The Inflectional System and Its Interaction with Derivational Morphology», *McGill Working Papers in Linguistics*, 6. Pàg. 65-84. [apud Rackowski 2002]
- MACWHINNEY, B. (2000): *The Childes Project*. Mahawah/Nova Jersey/Londres: Lawrence Erlbaum Associates.
- MALLART, J. (2000): «La interllengua en l'aprenentatge d'una L2», a JULIÀ MUNÉ, J. (ed.), *L'ensenyament del català com a L2*. Lleida: Universitat de Lleida. Pàg. 73-91.
- MARÉ, P. (2007): *L'ús dels clítics pronominals en parlants romanesos del català*. Treball de recerca dirigit per F. X. Lamuela Garcia. Universitat de Girona.
- MARÍ, I. (1988): «La repetició, la substitució i les proformes», *COM ensenyar català als adults*, 17. Pàg. 24-26.
- MARTIN EHALA (2009): «Linguistic strategies and markedness in Estonian morphology», *Sprachtypologie und Universalienforschung*, 62. Pàg. 29-48.
- MARVÀ, J. (1968): *Curs superior de gramàtica catalana*. Barcelona: Barcino.
- MASCARÓ, J. (1986): *Morfologia*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- MAYER, M. (1969): *Frog, Where are you?* Nova York: Dial Books for Young Readers.
- MERCADO, R. (2004): «Focus constructions and WH-questions in Tagalog: A unified analysis», a GOLEDZINOWSKA, M. i SHERKINA-LIEBER, M. (eds.), *Toronto Working Papers in Linguistics*, 23-1. Pàg. 95-118. Consultat al setembre de 2008 a:
- http://r1.chass.utoronto.ca/twpl/pdfs/twpl23-1/Mercado_TWPL23.1.pdf
- MERMA, G. (2006): *Contacto lingüístico entre el español y el quechua: un enfoque cognitivo-pragmático de las transferencias morfosintácticas en*

- el español andino peruano*. Tesi doctoral dirigida per Ángel Luis Herrero i Julio Calvo Pérez. Universitat d'Alacant. Consultat al gener de 2009 a:
<http://descargas.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/56810623211292775643679/025405.pdf>
- MONACHESI, P. (1999): *A Lexical Approach to Italian Cliticization*. Standford: CSLI Publications.
- (2000): «Clitic placement in the Romanian verbal complex», a GERLACH, B. i GRIJZENHOUT, J. (eds.), *Clitics in Phonology, Morphology and Syntax*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 255-293.
- MONTRUL, S. (2004): *The Acquisition of Spanish: Morphosyntactic Development in Monolingual and Bilingual L1 Acquisition and in Adult L2 Acquisition*. [Series on Language Acquisition and Language Disorders] Amsterdam: John Benjamins.
- MORENO, J. C. (1991): *Curso universitario de lingüística general. Tomo I: Teoría de la gramática y sintaxis general*. Madrid: Síntesis. Pàg. 263-290.
- SERRAT, E., SERRA, J. M. i FARRÉS, J. (2002): *Llengua i immigració. Diversitat lingüística i aprenentatge de llengües*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar i Família.
- MOSELLA, Marta (2007): *L'adquisició del clíctic d'objecte indirecte en català*. Treball de recerca dirigit per Anna Gavarró. Universitat Autònoma de Barcelona.
- MÜLLER, N., SCHMITZ K., CANTONE, K. i KUPISCH, T. (2006): «Null-arguments in monolingual children: A comparison of Italian and French», a TORRENS V. i ESCOBAR L. (eds.), *The Acquisition of Syntax in Romance Languages*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. Pàg. 69-93.
- NAGAYA, N. (2004): «Depictive construction and grammatical relations in Tagalog», *Tokyo University Linguistic Papers*, 23. Pàg. 119-150. Consultat al gener de 2008 a:
<http://www.ruf.rice.edu/~nagaya/download/nagaya2004depictive.pdf>

- (2005): «Information structure and constituent order in Tagalog», *2005 International Course and Conference on Role and Reference Grammar*. Taipei: Academia Sinica. Consultat al gener de 2008 a:
<http://linguistics.buffalo.edu/people/faculty/vanvalin/rrg/Naonori%20Nagaya%20-%20Information%20Structure%20and%20Constituent%20Order%20in%20Tagalog.pdf>
- (2006a): «Preferred referential expressions in Tagalog», *Tokyo University Linguistic Papers (TULIP)*, 25. Pàg. 83-106. Consultat al gener de 2008 a:
<http://www.ruf.rice.edu/~nagaya/download/Nagaya2006TagalogReferentialExpressions.pdf>
- (2006b): «Topicality and reference-tracking in Tagalog», *9th Philippine Linguistics Congress*. Quezon city: University of the Philippines- Diliman. Consultat al gener de 2008 a:
http://www.ruf.rice.edu/~nagaya/download/Nagaya2006Topicality_and_reference-tracking_in_Tagalog.pdf
- NIDA, E. (1949): *Morphology: the descriptive analysis of words*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- O'CONNOR, R. (2002a): «The placement of enclitics in Bosnian, Croatian and Serbian». Ms. University of Manchester. Consultat al febrer de 2011 a:
<http://roa.rutgers.edu/view.php3?roa=521>
- (2002b): «Clitics and Phrasal Affixation in Constructive Morphology», a BUTT, M. i HOLLOWAY, T. (eds.), *In Proceedings of the LFG02 Conference*. Atenes: National Technical University of Athens. Consultat al desembre de 2007 a:
<http://csli-publications.stanford.edu/LFG/7/lfg02oconnor.pdf>
- ODLIN, T. (1989): *Language transfer: Crosslinguistic influence in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (2003): «Cross-linguistic influence», a DOUGHTY C. J. i M. H. LONG (eds.), *The Handbook of second language acquisition*. Oxford: Blackwell. Pàg. 436-481.

- PALACIOS, A. (1998): «Variación sintáctica en el sistema pronominal del español paraguayo», *Anuario de Lingüística Hispánica*, XIV. Pàg. 451-474. Consultat el gener de 2009 a:
http://www.uam.es/personal_pdi/filoyletras/alcaine/variacion.pdf
- PALMER, G. (1999): «The Tagalog prefix category PAG-: Metonymy, polysemy, and voicing», revisió de l'article presentat a *Cognitive Linguistics and Non-Indo-European languages at the 6th ICLA Conference*. Estocolm, del 10-16 de juliol de 1999. Consultat al gener de 2008 a:
<http://www.nevada.edu/~gbp/mag-ms/mag-ms.PDF>
- PAPANGELI, D. (2000): «Clitic doubling in Modern Greek: a head-complement relation», a *UCL Working Papers in Linguistics*. Pàg. 473-497. Consultat al juny de 2010 a:
<http://www.phon.ucl.ac.uk/publications/WPL/00papers/papangeli.pdf>
- PARODI, T. (2002): «Optionality in developing grammars: Pronouns and clitics in L2 acquisition», *University of Cambridge Working Papers in Applied Linguistics*, 7. Pàg. 57-80.
- PAYRATÓ, LI. (2002): «L'enunciació i la modalitat oracional», a *GCC*. Pàg. 1149-1222.
- PENG, A. i BILLINGS, L. (2006): «Binukid pronominal clisis», *Tenth International Conference on Austronesian Linguistics (10ICAL)*. Palawan (Filipines): Linguistic Society of the Philippines and SIL International. Consultat al desembre de 2008 a:
http://www.sil.org/asia/philippines/ical/papers/peng_billings-binukid_pronominal_clisis.pdf
- PERALES, Susana (2007): «La adquisición de los pronombres de OD y OI en español: entre la sintaxis y el discurso», *Actas del III Foro de Profesores de Español como Lengua Extranjera*, 02/2007, Pàg.195-202. Consultat al juny de 2009 a:
http://www.uv.es/foroele/foro3/Actas_III_Foro_ELE.pdf
- PÉREZ SALDANYA, M., SIFRE, M., Todolí, J. (2004): *Morfologia catalana*. Barcelona: UOC.

- PÉREZ SALDANYA, M., MESTRE, R. i SANMARTÍN, O. (1998): *Diccionari de lingüística*. Oliva: Colomar Editors.
- PERLMUTTER, D. (1971): *Deep and Surface Structure Constraints in Syntax*. Nova York: Holt, Rinehart and Winston.
- PERPIÑÁ, L. (2005): *Influència de la primera llengua en l'adquisició de segones llengües: l'aprenentatge del català com a L2 en infants immigrants*. Treball de recerca dirigit per Lluïsa Gràcia i Elisabet Serrat. Girona: Universitat de Girona.
- PONA, A. (2009): «I pronomi clitics nell'apprendimento dell'italiano come L2: il clitico *si* nelle varietà d'apprendimento», *Annali Online di Ferrara – Lettere*, IV(II). Pàg. 15-40.
- PONS MOLL, C. (2007): *La teoria de l'optimitat: Una introducció aplicada al català de les Illes Balears*. Barcelona: Institut d'Estudis Menorquins, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- POPESCU, A. (2000): «The morphophonology of the Romanian clitic sequence», *Lingua*, 110. Pàg. 773-799.
- POTTIER, M. (1999): *Parlons Tagalog*. París: l'Harmattan.
- PRINCE, A. i SMOLENSKY, P. (1993): *Optimality Theory: Constraint interaction in generative grammar*. New Brunswick/Boulder: Rutgers University/University of Colorado.
- PUSCH, C. D. (ed.) (2006a). *La gramàtica pronominal del català: variació - evolució - funció/The grammar of Catalan pronouns: variation - evolution - function*. Aachen: Shaker.
- PUSCH, C. D. (2006b): «Presentació del Volum», a PUSCH (2006a). Pàg. VII-XVI.
- RACKOWSKI, A. (1999): «Morphological Optionality in Tagalog Aspectual Reduplication», *MIT Working Papers in Linguistics*, 34. Pàg. 107-135.
- (2002): *The structure of Tagalog: specificity, voice, and the distribution of arguments*. Dissertació doctoral, MIT press. Consultat a l'agost de 2008 a:
<http://dspace.mit.edu/handle/1721.1/8146>

- (2003): «The Case of Voice in Tagalog», *Cornell Working Papers in Linguistics*, 19. Cornell University Press. Pàg. 203-227.
- RAMOS, Joan-Rafel (2001): «*El verb haver-hi: evolució dels usos sintàctics*», *Estudis romànics*, XXIII. Pàg. 123-146.
- RAMOS, Teresa (1971): *Tagalog Structures*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- RATAJ, V. (2005): *La influencia del quechua en el español andino*. Tesi doctoral dirigida pel professor Václav Blažek. Brno: Masarykova Univerzita. Consultat al gener de 2009 a:
http://is.muni.cz/th/9898/ff_m/Rataj_tesis.pdf
- RĂUȚĂ, A. (1973): *Gramatica Rumana*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- REGÚNAGA, M. A. (2005): «El masculino como género marcado en la lengua wayuu (guajiro)», *Anuario de la Facultad de Ciencias Humanas*, 7. Pàg. 231-243.
- REID, L. A. (1981): «Philippine Linguistics: the state of the art: 1970-1980», a HART, D. W. (ed.), *Philippine Studies: political science, economics, and linguistics*. Northern Illinois University Center for Southeast Asian Studies, Occasional Paper 8.
- RICHARDS, J. C. (1971): «A non-contrastive approach to error analysis», *English Language Teaching*, 25. Pàg. 204-219. [apud Eckman 1996]
— (ed.) (1974): *Error Analysis. Perspectives on Second Language Acquisition*. Londres: Longman.
— i SCHMIDT, R. (2002): *Longman dictionary of language teaching and applied linguistics*. Londres: Longman.
- RIEMSDIJK, H. van (ed.) (1999): *Clitics in the languages of Europe*. Berlin/Nova York: Mouton de Gruyter.
— (1999): «A state-of-the-art report», a RIEMSDIJK (1999). Pàg.1-32.
- RIGAU, G. (1978): «Hi datiu inanimat», *Els Marges*, 12. Pàg. 99-102.
— (1982): «Inanimate Indirect Object in Catalan», *Linguistic Inquiry*, 13. Pàg. 146-150.
— (2002): «Complements adjunts», a GCC. Pàg. 2045-2113.
- RIVERO, M. L. (2002): «On impersonal reflexives in Romance and Slavic and semantic variation», a CAMPS, J. i WILTSHIRE, C. R. (eds.), *Romance*

- Syntax, Semantics and L2 Acquisition*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 169-195.
- RIZZI, M. L. (1982): «A restructuring rule», a RIZZI, L. (ed.), *Issues in Italian Syntax*. Dordrecht: Foris Publications.
- (1986): «Null objects in Italian and the Theory of *pro*», *Linguistic Inquiry*, 17. Pàg. 501-557.
- ROBERTS, T. (1997): «The optimal second position in Pashto», a BOOIJ, G. i WEIJER, J. van de (eds.), *Phonology in Progress-Progress in Phonology*, «HIL Phonology Papers», III. The Hague: Holland Academic Graphics. Pàg. 367-402. [apud Harris 2002]
- RUAIX, J. (2000): *Català Complet/2. Curs superior de llengua*. Moià: Edicions Ruaix. Pàg. 97-127.
- RUBINO, C. R. GALVEZ (2002): *Tagalog-English English-Tagalog Dictionary*. Nova York: Hippocrene Books.
- RUDIN, C., KRAMER, K. BILLINGS, L. and BAERMAN, M. (1999): «Macedonian and bulgarian *li* questions: beyond syntax», *Natural Language and Linguistic Theory*, 17. Amsterdam: Kluwer Academic Publishers. Pàg. 541-586.
- SANTORO, M. (2006): «L2 acquisition of Italian clitic case morphology: Language transfer or continuity?», *Rivista di Linguistica*, 18(2). Pàg. 355-378.
- SASAKI, K. i CĂLUIANU, D. (2000): «An Optimality Theoretic Account for the Distribution of Pronominal Clitics in Romanian». Consultat a l'abril de 2007 a:
<http://www.lingua.tsukuba.ac.jp/ippan/JGL/2000/2000-Sasaki-Daniela.pdf>
- SĂVESCU, O. (2007): «Challenging the Person Case Constraint: Evidence from Romanian», a CAMACHO, J., FLORES-FERRAN, N. SANCHEZ, L., DEPREZ, V. i JOSE CABRERA, M. (eds), *Romance Linguistics 2006. Selected Papers from the 36th Linguistic Symposium on Romance Languages (LSRL)*, New Brunswick, March-April 2006. 261-274. Consultat a l'octubre de 2009 a:

<http://homepages.nyu.edu/~os317/Challenging%20the%20Person%20Case%20Constraint%20Evidence%20from%20Romanian.pdf>

- SAVILLE-TROIKE, M. (2005): *Introducing second language acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHACHTER, P. (1987): «Tagalog», a COMRIE, B. (ed.), *The Major Languages of East and South-East Asia*. Londres: Routledge. Pàg. 208-230.
- OTANES, T. (1972): *Tagalog Reference Grammar*. Berkeley: University of California Press.
- SCHAEFFER, J. (2000): *The Acquisition of Direct Object Scrambling and Clitic Placement*. Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins.
- SCHMITZ, K. i MÜLLER, N. (2008): «Strong and Clitic Pronouns in Monolingual and Bilingual Acquisition of French and Italian», *Bilingualism: Language and Cognition*, 11(1). Pàg. 19-41.
- SCIARONE, A. G. (1970): «Contrastive analysis: Possibilities and limitations», *International Review of Applied Learning*, 30. Pàg. 397-416.
- SELINKER, L. (1972): «Interlanguage», *International Review of Applied Linguistics*, 10. Pàg. 209-231.
- SERRAT, E. (2002): «L'adquisició de segones llengües», a MORENO i altres, *Llengua i immigració. Diversitat lingüística i aprenentatge de llengües*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar i Família (Llengua, immigració i ensenyament del català, 1). Pàg. 55-77.
- SOLÀ, Jaume (2006): «Els pronoms forts i el tret [humà]», a PUSCH (2006a). Pàg. 119-137.
- SOLÀ, Joan (1990): *Estudis de sintaxi catalana*, 2. Barcelona: Edicions 62. Pàg. 93-125.
- (1994) *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*. Barcelona: Empúries.
- (1998): «Clitics are inflection», a FULLANA, O. i ROCA, F. (eds.), *Studies on the Syntax of Central Romance Languages*. Girona: Universitat de Girona. Pàg. 213-225.
- (2003): «¡Ei tu saps que crides!», *Avui Cultura*, 20 de febrer del 2003, VII.

- (2006): «Aspectes normatius dels pronoms», a PUSCH (2006a). Pàg. 139-165.
- LLORET, M. R., MASCARÓ, J. i PÉREZ SALDANYA, M. (dirs.) (2002): *La gramàtica del català contemporani* (GCC), 3vols. Barcelona: Empúries.
- SPENCER, A. (2000): «Verbal clitics in Bulgarian: A Paradigm Function approach», a GERLACH, B. i GRIJZENHOUT, J. (eds.), *Clitics in Phonology, Morphology and Syntax*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 355-386.
- STOCKWELL, R. P., BOWEN, J. D. i MARTIN, J. W. (1965): *The Grammatical Structures of English and Spanish*. Chicago: The University of Chicago Press.
- STUMP, G. (1992): «Position classes and morphological theory», *Yearbook of Morphology 1992*. Pàg. 129-179. [apud Legendre 2000]
- TAGALOG DICTIONARY (TD) [en línia]. SEAsite, Northern Illinois University. Consultat al gener de 2008 a:
<http://www.seasite.niu.edu/tagalog/Dictionary/diction.htm>
- TAGALOG GRAMMAR (TG) [en línia]: SEAsite, Northern Illinois University. Consultat al gener de 2008 a:
<http://www.seasite.niu.edu/Tagalog/Grammar%20Activities/Grammar%20Default%20Files/DefaultTagalogGrammar.htm>
- TODOLÍ, J. (1998): *Els pronoms personals*. València: Universitat de València.
- (2002): «Els pronoms», a GCC. Pàg. 1337-1433.
- TORRES, J. (2003): «The acquisition of Clitics in L2 Spanish: A Discourse/Functional Perspective of Lexical NPs vs. Clitics», a MONTRUL, S. i ORDÓÑEZ, F. (eds.), *Linguistic Theory and Language Development in Hispanic Languages*. Somerville: Cascadilla Press. Pàg. 447-467.
- TOWEL, R. i HAWKINS, R. (1994): *Approaches to second language acquisition*. Cleveland: Multilingual Matters.
- TRUBETZKOY, N. (1931): «Die phonologischen Systeme», *Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, 4. Pàg. 96-116. [apud Croft 2003]
- (1939): *Principles of Phonology*. Paris: Klincksieck.

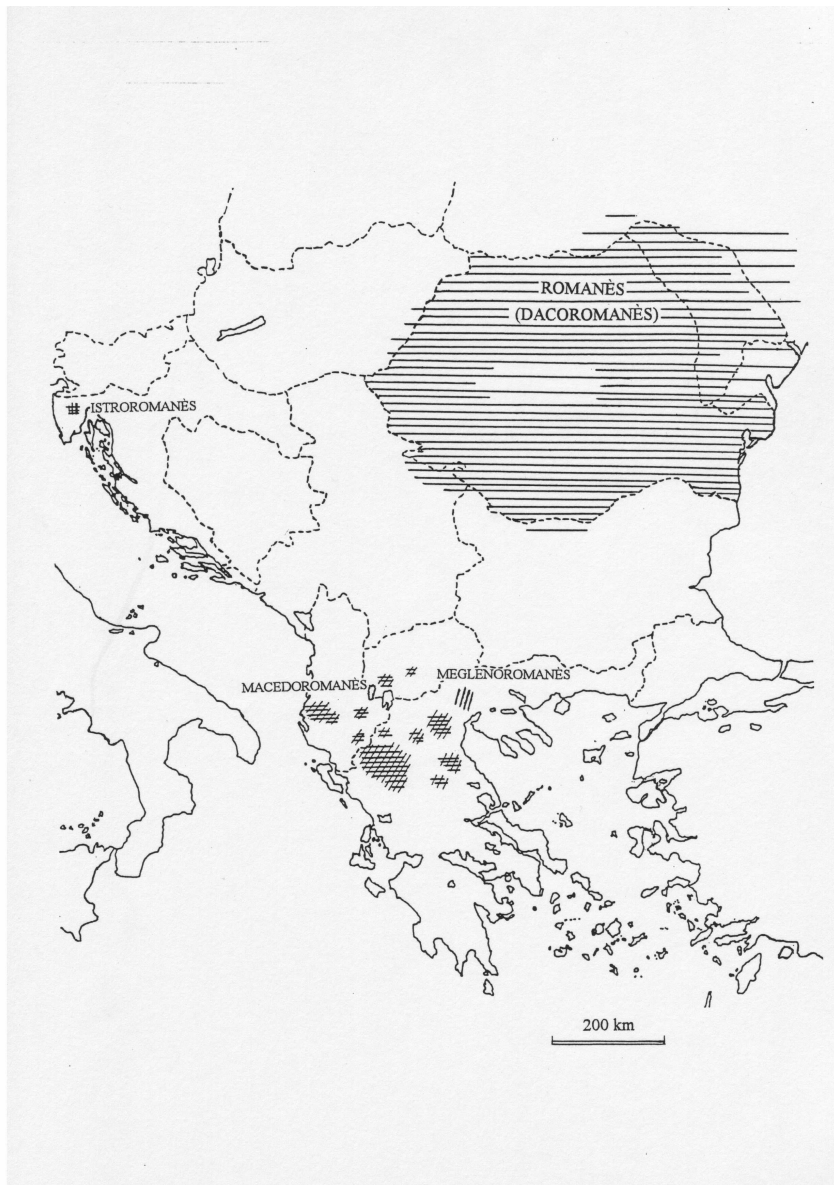
- TUFIŞ, D. i BARBU, A. M. (2004): «Application to Romanian», a ERJAVEC, T. (ed.), *MULTEXT-East morphosyntactic specification*, 3. Ljubljana. Pàg. 48-71.
- URRUTIA, H. (2003): «Los clíticos de tercera persona en el País Vasco», *Revista de Filología y su Didáctica*, 26. Pàg. 517-538. Consultat al gener de 2009 a:
<http://www.institucional.us.es/revistas/revistas/cauce/pdf/numeros/26/urru-utia.pdf>
- VALLDUVÍ, E. (2002): «L'oració com a unitat informativa», a *GCC*. Pàg. 1221-1279.
- VALLE, M. (2002): *Els pronoms febles: morfologia, sintaxi i combinació de pronoms*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- VANPATTEN, B. (1992): «Second language acquisition and foreign language teaching: Part 1», *ADFL Bulletin*, 23(2). Pàg. 52-55.
- VIAPLANA, J. (1980): «Algunes consideracions sobre les formes pronominals clíiques del barceloní», *Anuario de Filología*, 6. Barcelona: Universitat de Barcelona. Pàg. 459-483.
— i altres (2007): *Corpus Oral Dialectal (COD)*. Barcelona: PPU. [Publicació electrònica]
- WACKERNAGEL, J. (1892): «Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung». *Indogermanische Forschungen*, 1. Pàg. 333-436. [apud Anderson 2003]
- WEXLER, K., GAVARRÓ, A. i TORRENS, V. (2004): «Feature checking and object clitic omission in child Catalan», a BOK-BENNEMA i altres (eds.), *Romance Languages and Linguistic Theory 2002*. Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins. Pàg. 253-270. Consultat al juny de 2009 a:
<http://seneca.uab.es/ggt/publicacions/reports/pdf/GGT-03-5.pdf>
- WHEELER, M. (2005): *The Phonology of Catalan*. Oxford: Oxford University Press.
- WHITE, L. (1989): *Universal Grammar and Second Language Acquisition*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- (1996): «Clitics in L2 French», a CLAHSSEN, H. (ed.), *Generative perspectives on language acquisition*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 335-368.
- WOLFF, John i altres (1991): *Pilipino through Self-Instruction*. 4 vols. Ithaca: Cornell Southeast Asia Program. [apud Himmelmann 2008]
- WUST, V. (2009): «A la recherche des clitiques perdus: The Dictogloss as a Measure of Comprehension of y and en by L2 Learners of French». *The Canadian Modern Language Review*, 65(3). Pàg. 471-599.
- ZEEVAT, H. (2004): «Markednesses», a ASATIANI, R. i altres, *Proceedings of the fifth Tbilisi symposium on language, logic and computation*. Amsterdam: ILLC, University of Amsterdam. Pàg. 183-190.
- ZWICKY, A. M. (1977): *On clitics*. Bloomington/Indiana: Indiana University Linguistics Club.
- (1985): «Clitics and Particles», *Language*, 61. Pàg. 285-305.
- i PULLUM, G. K. (1983): «Cliticization versus inflection: English *n't*», *Language*, 59. Pàg. 502-513.

ANNEXOS

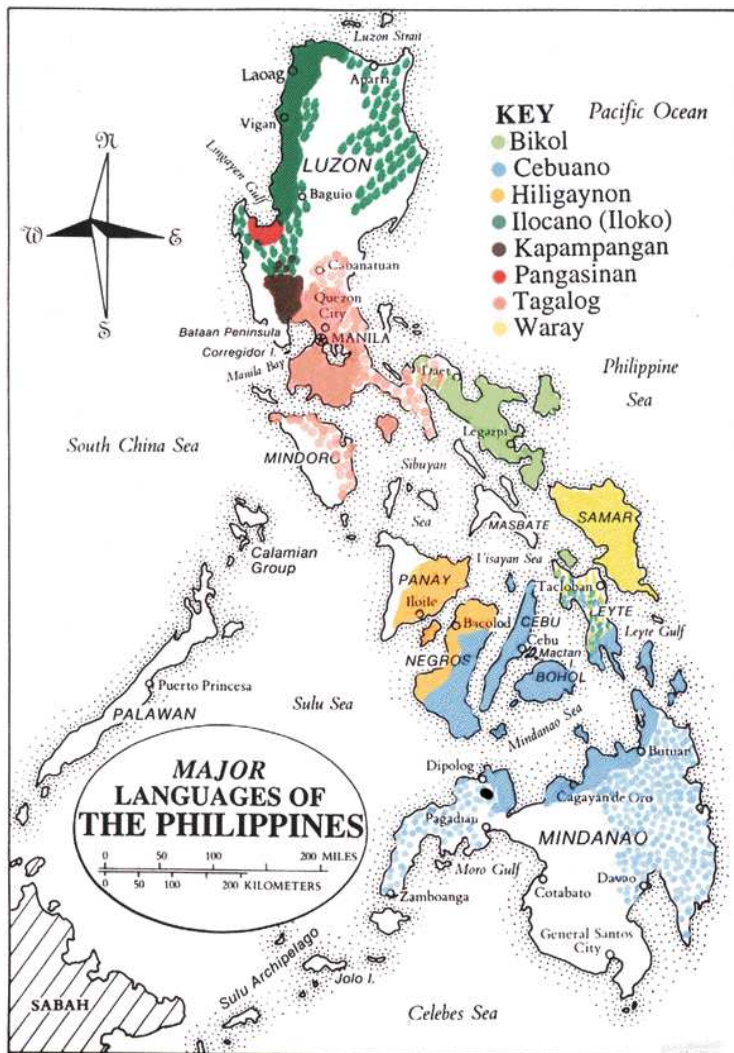
Annex 1: Mapes lingüístics

1.1. Mapa lingüístic del romanès

Lamuela i Ani (2005, 184)

1.2. Mapa lingüístico de la República de las Filipinas

<http://iloko.tripod.com>

Annex 2: Fitxa de dades de l'informant

2.1. Informació sobre els entrevistats

Nom

Sexe Home Dona

País d'origen

Llengua/-es materna/-es

Edat actual

Edat d'arribada a Catalunya a Espanya

Lloc de residència actual

Lloc de residència actual dates

..... dates

..... dates

..... dates

Nivell d'estudis

Ha cursat estudis aquí? SíNo

On?

Quins?

Professió aquí

al país d'origen

Coneixement d'altres llengües

<i>Llengua</i>	<i>parla</i>	<i>entén</i>	<i>llegeix</i>	<i>escriu</i>
Castellà	B R M	B R M	B R M	B R M
Francès	B R M	B R M	B R M	B R M
Anglès	B R M	B R M	B R M	B R M
.....	B R M	B R M	B R M	B R M
.....	B R M	B R M	B R M	B R M
.....	B R M	B R M	B R M	B R M
.....	B R M	B R M	B R M	B R M

Com ha après el català? formal no formal

 centre

 temps

Ús del català

a casa	sempre	sovint	de vegades	mai
amb els amics	sempre	sovint	de vegades	mai
a la feina	sempre	sovint	de vegades	mai
al carrer	sempre	sovint	de vegades	mai

2.2. Identificació de l'entrevista

Codi de l'entrevistat:

Nivell de català: B3 E2 E3 Altres

Data d'inici del curs:

Data de l'entrevista:

Lloc de l'entrevista:

Entrevistador:

Observacions.....

.....

.....

.....

.....

.....

Annex 3: Manual de transcripció

3.1. Transcripció

Per transcriure fem servir l'editor de textos propi del CLAN.¹ No escrivim títols, subratllats, negretes ni cursives, i les majúscules en la transcripció només es fan servir en els noms propis. Per tant, el format de lletra, l'interlineat i els tabuladors són constants i predeterminats per l'editor.

En una transcripció CHAT trobem tres tipus de línies diferents: els encapçalaments, les línies principals i les línies dependents. Totes aquestes línies tenen un format constant que s'ha de respectar sempre. Per a la transcripció d'entrevistes, nosaltres només fem servir encapçalaments i línies principals: als encapçalaments s'explicita informació sobre l'entrevista i, a les línies principals, el text de l'entrevista.

3.1.1. Encapçalaments

Tots els encapçalaments són introduïts pel símbol @ i, com ja hem indicat anteriorment, aporten informació referent a l'entrevista. A més, els encapçalaments no porten cap signe de puntuació final. Hi ha tres tipus d'encapçalaments: els encapçalaments obligatoris, els encapçalaments no obligatoris i els encapçalaments propis.

3.1.1.1. Encapçalaments obligatoris

Hi ha encapçalaments que són obligatoris, de manera que si en una transcripció en format CHAT no n'hi ha, la transcripció serà formalment errònia.² Els encapçalaments obligatoris són tres: *Begin*, *Participants* i *End*.

¹ Un document de *Word* es pot passar a l'editor del CLAN guardant-lo com arxiu «només text», obrint-lo amb l'editor CLAN i donant-li l'extensió «.cha».

² La funció «*Check*» del CLAN revisa les qüestions formals de la transcripció i en detecta els errors. Un d'aquests errors és l'omissió d'algun dels encapçalaments obligatoris.

@Begin

És la primera línia que apareix en una transcripció. Aquest encapçalament indica que l'inici de la transcripció coincideix amb l'inici de l'enregistrament, és a dir, que no hi ha cap part anterior a l'entrevista que no s'hagi transcrit.

@Participants: XXX target_adult, YYY observer

En aquesta línia s'identifiquen les persones que apareixen en la transcripció. S'especifiquen unes inicials (tres lletres en majúscula) i el seu paper a l'entrevista o relació amb l'entrevistat. Normalment, les inicials que nosaltres fem servir es corresponen amb les dues primeres lletres del nom més la primera lletra del cognom. Hem de tenir en compte que aquestes inicials seran les que han d'identificar cada parlant al llarg de la transcripció.³ Els papers que fem servir són tres: «*observer*» = *entrevistador*, «*target_child*» = *nen entrevistat* i «*target_adult*» = *adult entrevistat*.

Finalment, hem de tenir en compte que després dels dos punts (:) sempre hi hem de posar una tabulació.⁴

@End

És la línia que tanca tota transcripció. Indica que el final de la transcripció coincideix amb el final de l'enregistrament i no hi ha material que no s'hagi transcrit.

3.1.1.2. Encapçalaments no obligatoris

@Comment:

Aquesta línia la farem servir per introduir comentaris relatius a la gravació, els parlants, l'entorn, etc. (sense puntuació final):

(1) @Comment: entrevistat i entrevistador riuen

 @Comment: es para la gravació per comprovar que s'està enregistrant correctament

³ Un cop introduïda la línia **@Participants** l'editor assigna automàticament una combinació de tecles (Ctrl+1, Ctrl+2, etc.) per a cada participant. Amb aquesta combinació es pot escriure de forma automàtica la línia principal corresponent.

⁴ Aquest requisit també s'ha de complir en la resta d'encapçalaments i de línies principals que contenen el símbol (:).

3.1.1.3. Encapçalaments propis

Aquests encapçalaments els hem creat nosaltres per tal de recollir dades que considerem interessants sobre els informants: data de naixement, país de procedència, llengua materna, escola o centre on hem trobat l'informant i data d'arribada a Catalunya. Les dades que no coneixem les deixem en blanc.

Els encapçalaments propis apareixen sempre al principi de l'entrevista (després de @Begin i @Participants). Així doncs, totes les transcripcions del nostre corpus començaran de la mateixa manera:

(2) @Begin
 @Participants: XXX observer, YYY target_adult
 @data de naixement: 28 APR 1993
 @país de procedència: Romania
 @llengua materna: romanès
 @escola: Escola d'Adults de Santa Coloma de Farners
 @arribada a Catalunya: 30 MAR 2004

En els encapçalaments en què apareixen dates (la de naixement i la d'arribada a Catalunya), després de la tabulació hi ha el dia en xifres seguit de les tres inicials del mes (en anglès) en majúscules i l'any sencer en xifres.

Amb l'encapçalament «país de procedència» fem referència al país on ha nascut l'entrevistat. Si l'entrevistat ha nascut a Catalunya, posem la seva data de naixement com a data d'arribada a Catalunya.

Un cop introduïdes totes aquestes informacions, transcrivim l'entrevista.

3.1.2. Línies principals

Les línies principals o de transcripció contenen, en forma de text, la transcripció de l'entrevista. Tota línia de transcripció té un format constant:

(3) *XXX:

Van introduïdes per un asterisc (*) seguit de tres inicials en majúscules. Aquestes inicials són les que hem determinat a l'encapçalament «Participants» per a

cadascun dels parlants. Seguidament posem dos punts (:), una tabulació, i a continuació la transcripció.

- (4) *LAP: quina edat tens?
*ELR: i: tinc vinti:tres anys ara.

Cada línia de transcripció correspon a una unitat entonativa. Quan hi ha canvi d'entonació, hi ha canvi de línia de transcripció, encara que sigui d'un mateix parlant; és a dir, les línies de transcripció no es regeixen pels torns de paraula:

- (5) *DAB: i ara?
*DAB: què,, te sembla tan difícil o ara ja no.
*TUC: no, no.

Tots els enunciats han de portar una marca de final de línia. Aquestes marques poden ser: un punt (.), un signe d'interrogació (?) o un signe d'exclamació (!). Són els elements que tanquen qualsevol línia de transcripció.

- (6) *DAB: val i per tant a: complicadet,, no.
*AHS: ui!
*DAB: sí?

L'absència d'un marcador de final de línia o l'ús de més d'una marca de final de línia en una mateixa línia de transcripció suposen un error de forma en la transcripció. Tenint en compte aquestes restriccions, dins de cada enunciat es poden fer servir els símbols de puntuació que siguin necessaris.

3.1.3. Símbols de transcripció

El format de transcripció CHAT proposa una sèrie de símbols de transcripció que es fan servir per marcar certs aspectes que no queden reflectits amb la simple reproducció ortogràfica de la gravació. De tots els proposats pel manual, nosaltres hem triat els que consideràvem útils per al nostre corpus.

3.1.3.1. Símbols entonatius i de producció discursiva

Amb aquests símbols es marquen trets discursius i entonatius a la línia de transcripció. Nosaltres fem servir:

+... Abandonament voluntari del torn de paraula per part del parlant. Equival al que, en el discurs escrit, es representa amb els punts suspensius:

(7) *ELR: que té un gos, i també que té una +...

+/. Interrupció d'enunciat. Es fa servir quan un interlocutor interromp l'altre.

(8) *TUC: sí, és raro@cast,, no perquè +/.

*DAB: sí, força, ser a Romania i que te demanin una altra llengua.

+”/. Introducció d'un enunciat en estil directe (a final de línia).

+” Inici d'enunciat en estil directe.

Aquests dos símbols es fan servir quan un parlant reproduceix les paraules d'algú altre:

(9) *DAB: sí,, te quedes o dius així +”/.

*DAB: +” ostres,, què fem.

[>] [<] Encavalcament. Els interlocutors han parlat simultàniament. Entre parèntesis angulars marquem els fragments que se sobreposen:

(10) *ELR: <que vol parlar> [>] +/.

*LAP: <sí> [<]?

„ Indica que l'element que les segueix és interrogatiu. Es fa servir quan, tot i no tenir un enunciat interrogatiu, hi apareix un element que sí que ho és del tipus *no, oi, val*:

(11) *AHS: u: bàsquet e: volei,, com es diu,
volei,, no.

[/] Repetició sense cap funció discursiva. L'element repetit va entre parèntesis angulars. El total de vegades que es repeteix és la suma del que hi ha entre parèntesis més el que hi ha fora:

(12) *ELR: pues després <si> [/] si el vols parlar +...

No marcarem com a repeticions aquelles que sí que tinguin una funció discursiva (*m'agrada molt, molt, molt transcriure entrevistes*).

[//] Reformulació. Utilitzem aquest símbol per marcar que un parlant diu d'una altra manera allò que havia començat a dir. El segment reformulat va entre parèntesis angulars.

(13) *TUC: encara <les> [//] el vocabulari de tot, dels
dos <idiomes> [//].

Pausa. Es fa servir quan es produeix una pausa en el discurs. Dos símbols seguits (# #) indiquen pauses molt llargues en el discurs:

(14) *LAP: sempre primer és # <espanyol> [>].

3.1.3.2. Símbols de codificació de paraules

[*] Error fonètic. Entre parèntesis angulars s'escriu la forma correcta. Després, entre claudàtors i precedida pel símbol igual (=) i un espai, la transcripció fonètica. Al final s'hi posa el símbol d'error:

(15) *TUC: no són tant <pesat> [= pesat] [*] m:., xxx.

La representació dels sons es fa amb uns símbols especials diferents dels de l'AFI. Al següent apartat, *Transcripció fonètica*, recollim en un quadre aquests símbols i les correspondències amb els de l'AFI.

[?] Suposició. Utilitzem aquest símbol quan hi ha un segment que no entenem prou clarament i proposem una probable transcripció. Entre parèntesis angulars es marca l'element que suposem que es diu a la gravació:

(16) *ELR: i él <tan desesperava> [?] està buscant, el seu gos, això?

xxx Amb aquest símbol es marca tot allò que no s'entén de la gravació, ja siguin paraules o fragments:

(17) *AHS: xxx és més gran que Cassà.

:

Allargament de so. Aquest segueix immediatament el so allargat:

(18) *LAP: quina edat tens?

*ELR: i: tinc vinti:tres anys ara.

@cast Paraula castellana en un context discursiu en català. Només marquem les que poden confondre's.

@eng Paraula anglesa en un context discursiu en català.

@fra Paraula francesa en un context discursiu en català.

Aquests símbols van enganxats al darrere de la paraula en qüestió:

(19) *TUC: sí, és raro@cast,, no porque +/.

En fragments discursius on es barregen dues llengües explicitarem aquest fet amb un «@Comment» només quan ho considerem necessari.

() Elisió fonètica d'un o més segments. Aquestes elisions no són mai errors fonètics:

(20) *ELR: però és molt maco,, eh, ja t'ho dic jo de v(e)ritat.

xxx-0yyy Fem servir aquest símbol per indicar que es diu un fragment de paraula. Les xxx equivalen al fragment de paraula que diu el parlant i les yyy al fragment que falta per acabar la paraula, si es pot deduir pel context.

(21) *DAB: i això, bueno, sup-0oso +/.

3.2. Transcripció fonètica

En les línies de transcripció o línies principals de les nostres transcripcions nosaltres només indiquem els errors fonètics. Considerarem com a errors fonètics aquells errors que no podria cometre un parlant de català com a llengua primera.

Com ja hem comentat anteriorment, el CLAN fa servir un alfabet fonètic propi (SAMPA). En el següent quadre hi ha representats els sons pertinents per al català:

AFI	SAMPA	Paraula	Transcripció	Descripció del so
a	a	ball	baL	vocal a
ə	@	casa	kaz@	vocal neutra
e	e	té	te	e tancada
ɛ	E	cafè	K@fE	e oberta
i	i	nit	nit	vocal i
j	j	aire	ajr@	i semivocal
o	o	camió	K@mjo	o tancada
ɔ	O	però	P@rO	o oberta
u	u	tu	tu	vocal u
w	w	deute	dEwt@	u semivocal
p	p	pa	pa	bilabial sorda
b	b	vi	bi	bilabial sonora
t	t	tu	tu	dental sorda
d	d	dia	di@	dental sonora
k	k	casa	kaz@	velar sorda
g	g	gat	gat	velar sonora
ʒ	Z	ja	Za	(j català)
tʃ	tS	despatx	d@spatS	(ch castellà/tx català)
f	f	fil	fil	fricativa labiodental

β	B	avi	aBi	aproximant
ð	D	odi	oDi	aproximant
ɣ	G	figa	fiG@	aproximant
θ	T	cinco	Tinko	(z castellà)
s	s	sal	sal	s sorda
z	z	casa	kaz@	s sonora
x	x	mujer	muxer	(j castellà)
m	m	mar	mar	nasal bilabial
n	n	nas	nas	nasal alveolar
ɲ	J	any	aJ	ny
l	l	la	l@	lateral
ʎ	L	ella	EL@	ll
r	r	cara	kar@	r simple
r	rr	carro	karru	r múltiple
j	jj	hielo	jjelo	y castellana
R	R			r «francesa»
ʃ	S	xai	Saj	x català
h	h	«hello»	hElow	h anglesa

3.3. Criteris de revisió

Hem establert uns criteris formals de revisió per donar una unitat a les transcripcions de les entrevistes. Aquests criteris, que s'apliquen tant als fragments corresponents als entrevistadors com als dels entrevistats, es basen en la regularització de l'ús de majúscules i minúscules en els noms propis i en els encapçalaments obligatoris i en l'homogeneïtzació dels símbols del SAMPA utilitzats per fer les transcripcions fonètiques. Per facilitar la comprensió d'alguns passatges, hem modificat algunes línies entonatives i hem introduït alguns fragments en estil directe, sobretot aquells que representen les cançons o els contes narrats pels entrevistats.

A part de modificar tots aquests aspectes, també hem revisat l'escriptura dels mots i de les expressions que solen aparèixer en els registres orals de la llengua i que no tenen una tradició escrita consolidada. Així doncs, hem unificat

l'escriptura d'elements com *hm* o *aha* (usats pel receptor com una marca de seguiment del discurs) o *m:* o *e:* (usats per l'emissor quan reformula o reconduex la conversa cap a una altra banda). Finalment, hem marcat els casos més comuns de reducció sil·làbica o de pèrdua d'alguns sons posant-los entre parèntesis: *ta(m)bé*, *de(s)prés*, *a(l)tres*, *(a)nar*, etc. D'aquesta manera no s'abusa de les transcripcions fonètiques i no es complica la lectura de l'entrevista.

Annex 4: Exemple de transcripció codificada

Presentem una part de la transcripció codificada del subjecte *AHS, una informant que té el romanès com a L1. Les línies de codificació estan marcades en negreta.

@Begin

@Participants: DAB observer, AHS target_adult

@data de naixement: 00-XXX-1990

@país de procedència: Romania

@llengua materna: romanès

@escola: IES Cassà de la Selva

@arribada a Catalunya: 2006

@Date: 00-JUN-2007

*DAB: com te dius?

*AHS: em dic NOM I COGNOMS.

%cli: \$C:sim:pro:inh:1:em

*DAB: de quin país ets?

*AHS: sóc de Romania.

*DAB: i quants anys fa que vius aquí?

*AHS: <fa> [/] tinc vuit mesos.

*DAB: vuit mesos fa que vius aquí?

*AHS: sí.

*DAB: molt bé i amb quines persones vas venir aquí?

*AHS: amb el meu pare, la meua mare i: dues germanes, una més petita i una més gran.

*DAB: val, quina edat tenen les teves germanes?

*AHS: la més gran té dinou anys i l'altra té m: dotze.

%cli: \$C:sim:pro:arp:7:0-E \$e:CO:0=arp:7:0=en

*DAB: i per què vau venir aquí?

*AHS: no sé, el meu pare era aquí +/.

*DAB: hm.

AHS: i <ell> [= el] [] treballava, nosaltres érem soles a Romania i +/.

*DAB: hm.

*AHS: xxx ha portat aquí.

*DAB: i ell, el teu pare quant temps feia que estava aquí?

@Comment: l'entrevistador ioditza durant tota l'entrevista

*AHS: u: tres anys.

*DAB: val, i: Cassà una mica, què te sembla, que vius a Cassà?

*AHS: sí.

*DAB: i què tal?

*AHS: bé.

*DAB: bé?

*AHS: sí.

*DAB: és molt diferent d'on vivies, de Romania?

*AHS: sí.

*DAB: on vivies?

*AHS: e: no t'ho puc dir si no saps +...

%cli: \$C:com:pro:ard:2+arc:8:et+ho

\$C:sim:pro:arc:8:0-E

\$e:CO:0=arc:8:0=ho

*DAB: no?

*DAB: p(e)rò, no sé, <com> [/] com es diu o com és aquest +/.

*AHS: xxx és més gran que Cassà +...

*DAB: hm.

*AHS: no sé, és diferent.

*DAB: és molt més gran?

*AHS: sí.

*DAB: sí?

*AHS: sí.

*DAB: quanta gent aproximadament hi viu?

*AHS: no sé, era molts.

*DAB: sí?

*AHS: però no sé quants.

@Comment: l'entrevistador i l'entrevistada riuen

*DAB: i quan vas arribar aquí i vas veure que, o sigui que Cassà era molt més petit, així, què, et va sorprendre,, o no.

*AHS: sí.

*DAB: però +/.

AHS: és que els llocs, a la <gent> [= Zent] [] és diferent.

*DAB: hm.

*AHS: no és com allà, no sé.

*DAB: què té diferent la gent, el caràcter, quines diferències tenen?

*AHS: m: com: tenen la robes i tot això,, saps.

*DAB: hm.

AHS: no sé, com t'explico com és e: molts són nens petits, altres són més alts, a Romania no, són com iguals, no <sé> [= ze] [].

%cli: \$C:sim:pro:ard:2:et

*DAB: sí, tothom d'alçada és <més o m-0enys> [/] més semblant?

*AHS: sí.

*DAB: i de caràcter, què són, més oberts més tancats +...

*AHS: e: més oberts.

*DAB: sí?

*AHS: sí.

*DAB: i que aquí la gent sigui més tancada <què> [/] què te sembla o com e:, et va sorp(r)endre,, o no.

*AHS: sí, porque: <no> [/] no tots parla amb tu i: no sé.

*DAB: val, perfecte i: vas arribar aquí, sabies que es parlava català o creies que només castellà?

AHS: no, no sabia, només <castellà> [= kastejja] [].

*DAB: i què, et va costar això?

*AHS: ui, no sé e: dic +"/.

AHS: +" que no <parlaré> [= pagare] [] mai <el, la> [/] el català,, saps.

*DAB: sí.

*AHS: i ara, mira.

@Comment: l'entrevistador riu

*DAB: i què vas aprendre primer, català o castellà?

*AHS: e: castellano sabia de Romania una mica de les pel·lícules i això.

%cli: \$C:sim:pro:arp:7:0-E \$e:CO:0=arp:7:0=en

*DAB:hm.

*AHS: i aquí quan he vingut he parlat en català, aquí a l'institut.

*DAB: val, i a l'hora <de> [/] d'aprendre'l, com l'has après així el català?

*AHS: difícil, parlava: un mes, crec que he parlat només en castellà, <no entenia> [//] no sé.

AHS: que parlava <la> [//] l'orella no sabia <res> [= res] [] i era difícil per mi.

*DAB: val, p(e)rò, o sigui, portes aquí aquest curs i ja déu n'hi do, no, ja com parles?

*AHS: sí, més o meys.

*DAB: no, p(e)rò, clar, per exemple a l'hora d'entendre ja deus entendre tot.

*AHS: sí.

*DAB: per tant, a les classes deu ser tot <més> [/] més senzill.

*AHS: més o menys, sí.

*DAB: val, i a l'hora d'aprendre el català, què és el que més t'ha costat, verbs, els temps verbals, l'ordre de les paraules, què?

*AHS: <accents> [//], els accents.

*DAB: <sí> [>]?

*AHS: <no sabia> [<] res d'això, era molt difícil.

*DAB: ,, sí, i això et devia costar més en català que castellà, no?

*AHS: sí.

*DAB: que castellà tot <és tancat> [>].

*AHS: <sí> [<].

*DAB: i a català, aquí més dubtes.

*AHS: hm.

*DAB: perquè per exemple, <en> [/] en romanès, també: hi ha els accents oberts, tancats, o com va?

*AHS: e: sí, però són diferents, sa(p)s, no són aixís o aixís, són aixís.

*DAB: val, és això com un diacrític,, no, això com una be baixa, podem dir, a sobre,, no.

*AHS: sí.

*DAB: val, i per tant e: complicadet,, no.

*AHS: ui!

*DAB: sí?

*DAB: i ara, p(e)rò, a l'hora d'escriure català, te sents <còmoda> [>]?

*AHS: <sí> [<], sí.

*AHS: més o menys, sí.

*DAB: sí?

*AHS: sí.

*DAB: val, i aquí a l'institut e: quines són les assignatures <que> [/] que t'agraden més i les que t'agraden menys?

*AHS: m:, m'agrada <matemà-0tiques, m:> [//] mates, e: socials, jo crec que totes, crec.

%cli: \$C:sim:pro:ard:1:em

*DAB: sí?

*AHS: sí.

*DAB: així, ets bona estudiant?

*AHS: sí, m'agrada molt estudiar.

%cli: \$C:sim:pro:ard:1:em

*DAB: val, i ara què estàs fent, quart?

*AHS: sí.

*DAB: i l'any que ve <quin> [//] què fas?

*AHS: repetiré perquè m'ha dit la Glòria que jo no he fet anglès <i> [>] dues matèries i ara repito perquè no he fet,, sa(p)s?

%cli: \$C:sim:pro:ard:1:em \$C:sim:pro:arp:7:0-E

\$e:CO:0=arp:7:0=en

*DAB: <hm> [<].

*DAB: val, perfecte.

*DAB: i <ara quan facis o> [//], quan l'any que ve ja ho aprovis tot, <què> [/] què vols fer en el futur?

*AHS: no sé, <batxillera-0t> [//] vull fer batxillerat, després: no sé què.

*DAB: val, de moment, tens clar, l'any que ve que tornaràs a fer quart i després, <en principi> [>], batxillerat.

*AHS: <sí> [<].

*AHS: sí.

*DAB: val, i: per exemple a Romania e:, quines llengües s'ensenyen a l'escola o a <l'institut> [>] ?

*AHS: <a-0nglès> [/] anglès, francès, o:, quina era més?

AHS: era una que:, ah l'alemany, <d'Alemanya> [= @lemania] [].

*DAB: l'alemany?

*AHS: sí.

*DAB: que també es parla l'alemany a Romania?

*AHS: sí.

*DAB: sí?

*AHS: sí.

*DAB: val i +/-.

*AHS: perquè: vénen de Alemanya, també +/-.

*DAB: hm.

*AHS: i per (a)ixò es parla.

%cli: \$C:sim:pro:imp:3:es

*DAB: val.

*AHS: es parla i tot això.

%cli: \$C:sim:pro:imp:3:es

*DAB: i <a la> [/] a la teva zona on vivies de Romania, només es parlava romanès o també hi (ha)via gent <d'Alemanya> [>]?

*AHS: <només romanès> [<], només romanès.

*DAB: vale i entre el romanès, català, castellà, <hi ha> [//] a part de les diferències que hi deu haver, hi ha coses que siguin,, semblants, paraules +...

*AHS: sí.

*DAB: hm?

*AHS: sí, m:, no sé com te dic, per exemple, llengua és lingua, <és> [>] diferent.

%cli: \$C:com:pro:ard:2+arc:8:et+0-E

\$e:CO:ard:2+0=ard:2+arc:8:et+0=et+ho

*DAB:<sí> [<].

*DAB:val.

*AHS: no sé, són moltes coses que s'assemblen però més en castellà.

%cli: \$C:sim:pro:inh:6:es

*DAB:hm.

*AHS: s'assembla molt.

%cli: \$C:com:pro:inh:3+aro:7:es+0-E

\$e:CO:inh:3+0=inh:3+aro:7:es+0=es+hi

*DAB:i amb els teus amics aquí què parles català, castellà?

*AHS: tinc amics i romanesos, aquí.

*DAB:val.

(...)

@End

Annex 5: Exemple d'obtenció de dades: FREQ i KWAL

5.1. Freqüència d'ús: el FREQ

El programa FREQ detecta la freqüència d'aparició de qualsevol element transcrit o codificat. D'aquesta manera, hem pogut extreure dades numèriques de codis o combinacions de codis, bàsics en l'apartat de l'anàlisi de les dades generals de la producció. Vegem un exemple d'ús d'aquest programa en la recerca d'errors d'omissió de les tres entrevistes; en negreta destaquem el codi utilitzat i els resultats numèrics de cada cerca:

```
> freq +t%cli +s"$e:CO*" @
```

```
freq +t%cli +s$e:co* @
```

```
Sun Jul 29 10:58:29 2007
```

```
freq (03-DEC-99) is conducting analyses on:
```

```
ALL speaker tiers and those speakers' ONLY dependent tiers matching: %CLI;
```

```
*****
```

```
From file <c:\documents and settings\pau\escriptori\rot13.cha>
```

```
2 $e:co:0=arc:8:0=ho
```

```
1 $e:co:0=ard:3:0=li
```

```
1 $e:co:0=arp:7:0=en
```

```
1 $e:co:ard:1+0=ard:1+arc:8:em+0=em+ho
```

```
1 $e:co:inh:1+0=inh:1+aro:7:em+0=em+hi
```

```
1 $e:co:inh:3+0=inh:3+aro:7:es+0=es+hi
```

```
-----
```

```
6 Total number of different word types used
```

```
7 Total number of words (tokens)
```

```
0.857 Type/Token ratio
```

```
From file <c:\documents and settings\pau\escriptori\rot14.cha>
```

```
1 $e:co:0=arc:3:0=el
```

```
1 $e:co:0=arc:7:0=en
```

1 \$e:co:0=ard:3:0=li
 1 \$e:co:0=aro:7:0=hi
 7 \$e:co:0=arp:7:0=en
 1 \$e:co:ard:2+0=ard:2+arc:8:et+0:et+ho
 1 \$e:co:ard:2+0=ard:2+arc:8:et+0=et+ho
 1 \$e:co:inh:3+0=inh:3+aro:7:es+0=es+hi

 8 Total number of different word types used

14 Total number of words (tokens)

0.571 Type/Token ratio

From file <c:\documents and settings\pau\escriptori\rot3.cha>

2 \$e:co:0=arc:8:0=ho
 10 \$e:co:0=aro:7:0=hi
 4 \$e:co:0=arp:7:0=en
 1 \$e:co:0=inh:3:0=es
 1 \$e:co:0=pre:8:0=ho
 1 \$e:co:arc:4+0=arc:4+aro:7:ens+0=ens+hi
 1 \$e:co:ard:2+0=ard:2+arc:8:et+0=et+ho
 1 \$e:co:inh:1+0=inh:1+aro:7:em+0=em+hi
 1 \$e:co:inh:2+0=inh:2+inh:7:et+0=et+en
 1 \$e:co:inh:3+0=inh:3+aro:7:es+0=es+en
 1 \$e:co:inh:4+0=inh:4+aro:7:ens+0=ens+hi

 11 Total number of different word types used

24 Total number of words (tokens)

0.458 Type/Token ratio

5.2. Línies concretes: el KWAL

El KWAL és un programa que identifica les línies de transcripció concretes on es produeix un determinat codi o combinació de codis. Aquest programa ha estat molt útil en l'anàlisi qualitativa perquè troba errors específics. Vegem un exemple del seu ús en la cerca d'errors d'omissió d'una entrevista; en negreta hem ressaltat el codi utilitzat i els errors trobats:

```
> kwal +t%cli +s"$e:CO*" @
kwal +t%cli +s$e:co* @
Sun Jul 29 11:02:02 2007
kwal (03-DEC-99) is conducting analyses on:
  ALL speaker tiers
    and those speakers' ONLY dependent tiers matching: %CLI;
*****
From file <c:\documents and settings\pau\escriptori\rot13.cha>
-----
*** File "c:\documents and settings\pau\escriptori\rot13.cha":
line 42. Keyword: $e:co:inh:1+0=inh:1+aro:7:em+0=em+hi
*TUC: però ara ara m'acostumat més,, saps, però encara no .
%cli: $C:com:pro:inh:1+aro:7:em+0-E
    $e:CO:inh:1+0=inh:1+aro:7:em+0=em+hi
-----
*** File "c:\documents and settings\pau\escriptori\rot13.cha":
line 160. Keyword: $e:co:inh:3+0=inh:3+aro:7:es+0=es+hi
*TUC: ai i paraules com nas o no sé, es diuen igual, <però> [= perro] [*]
    no puc dir que xxx sí que s'assembla,, no .
%cli: $C:sim:pro:inh:6:es $C:com:pro:inh:3+aro:7:es+0-E
    $e:CO:inh:3+0=inh:3+aro:7:es+0=es+hi
-----
*** File "c:\documents and settings\pau\escriptori\rot13.cha":
line 183. Keyword: $e:co:0=arp:7:0=en
```

*TUC: perquè: el nen ara sí que han trobat gent de parlar el català però
abans no tenia: perquè jo visc amb la meva família i xxx a parlar-ne
això .

%cli: \$C:sim:pro:arp:7:0-E \$e:CO:0=arp:7:0=en \$C:sim:enc:arp:7:en

*** File "c:\documents and settings\pau\escriptori\rot13.cha":

line 395. Keyword: \$e:co:ard:1+0=ard:1+arc:8:em+0=em+ho

TUC: pues <ara> [= arra] [], si me preguntes, simbolístiques .

%cli: \$C:com:pro:ard:1+arc:8:em+0-E

\$e:CO:ard:1+0=ard:1+arc:8:em+0=em+ho

*** File "c:\documents and settings\pau\escriptori\rot13.cha":

line 409. Keyword: \$e:co:0=arc:8:0=ho

TUC: no sé si puc traduir, la vida per un <de> [= da] [] [/] <de> [= da]
[*] tren .

%cli: \$C:sim:amb:arc:8:0-E \$e:CO:0=arc:8:0=ho

*** File "c:\documents and settings\pau\escriptori\rot13.cha":

line 452. Keyword: \$e:co:0=arc:8:0=ho

TUC: perquè necessito,, sa(p)s <de> [= da] [] encara .

%cli: \$C:sim:pro:arc:8:0-E \$e:CO:0=arc:8:0=ho

*** File "c:\documents and settings\pau\escriptori\rot13.cha":

line 668. Keyword: \$e:co:0=ard:3:0=li

*TUC: o perquè <tot-0hom> [/] tothom agradaria parlar,, sa(p)s, xxx .

%cli: \$C:sim:pro:ard:3:0-E \$e:CO:0=ard:3:0=li

Annex 6: Fragments de lectura en tagal

6.1. Fragments de *Si Platero at Ako*⁵ (24)

1- Oo, si Leon nga. Bihis na siya at may pabango pa, para sa gaganaping tugtugan sa dapithapon.

2- Pumalakpak siya at sinabi sa akin na bawat isa raw ay pinagkalooban ng Diyos ng kanikaniyang katangian. Tinanong niya kung ako raw ay sumusulat sa mga pahayagan... na siya raw sa taglay niyang owido sa musika ay kayang-kaya...

3- Kapag nais niyang inisin si Modesto sa pamamagitan ng owido niyang iyon, sumisilbato muna siya, bago tugtugin ng banda ang mga bagong piyesa. «Nakita na ninyo... Bawat isa’y may kani-kanyang katangian... Kayo’y sumusulat sa pahayagan... Higit akong malakas kaysa kay Platero... Hipuin ninyo ito...».

4- Pumalakpak siya, lumukso, ikinindat ang mga matang may bakas ng sakit na bulutong at lumakad habang humuhunihuni ng ewan ko ba kung anong pasodoble. Tiyak na iyon ang bagong piyesa ngayong gabi. Ngunit mabilis na bumalik siya at binigyan ako ng isany tarheta.

5- Doon ko binasa ang lahat ng mga nabasa ko na at doon ko rin pinag-isipan ang lahat ng aking mga kuru-kuro. Sa lahat ng mga museyo, nakita ko ang kwadro kung iyon na sarili kong guhit; nakaitim ako, nakasalampak sa lupa, nakahilig sa likod ko, ibig kong sabihi’y sa iyo, o kaya’y sa kahit sinong titingin doon, kasama ng aking saloobing naglalayag sa pagitan ng aking mga mata at ng takipsilim. Tinatawag nila ako, mula sa bahay sa La Piña, para alamin kung kakain na ako o matutulog. Palagay ko’y susunod ako, ngunit hindi ko alam kung titigil ako rito. At natitiyak ko Platero na ngayo’y wala ako rito sa piling mo o sa kahit saang pook na maaari kong palagian. At hindi rin maaaring naroon

⁵ Extret de Jiménez (1985).

ako sa aking libing at ako'y patay na, kungdi, roon sa mapulang gulod na minsa'y mapangibig at walang kamatayan, at pinagmamasdan ko, habang may hawak na aklat sa kamay, ang paglubog ng araw sa ibabaw ng ilog...

6- Hindi ka pa nakababa kailan man sa deposito ng tubig, Platero. Ako, oo. Nakababa na ako roon noong minsang alisan ng tubig yaon, maraming taon na ang nakalilipas. Tingnan mo: mayroong daanang mahaba at isang maliit na silid. Nang pumasok ako roon, namatay ang sindi ng kandilang dala-dala ko at isang butiki ang bumagsak sa kamay ko.

7- At ngayon, bibigyan kita ng isang timba nitong tubig na dalisay at malamig. Bibigyan kita sa mismong timba na minsa'y ininuman ni Villegas.

8- Maaarubg galing sila sa pampang o kaya'y sa bundok. Tingnan mo. Bulag ang isa at akay-akay siya sa braso noong dalawa. Pupunta sila kay Mang Luis, ang manggagamot, o kaya'y sa ospital...

9- Nakikita mo ba kung paano nila inuunat ang kanilang mga kamay upang pigilin ang hangin? At kung paano nila inihihiwalay ang mga guniguning mapanganib na may pag-iingat na wala namang kabuluhan at waring hinahawi ang pinakamunting sangang mabulaklak, Platero? Mahuhulog ka pare ko... Hoy, kay sasamang salita ang sinasabi nila. Mga hitana sila. Tingnan mo ang kanilang damit na makukulay, may patak-patak at maluwang. Nakikita mo ba? Mga unat pa rin sila at hindi nakukuba ang kanilang mahubog na katawan sa kabila ng kanilang katandaan. Nangingitim sila, pawisan, marumi at hindi makita sa alikabok na nasisikatan ng araw sa tanghaling-tapat.

10- Gumaganda ka yata ngayon, Platero! (...) Kay guwapo mo, Platero!

11- Si Platero na bahagyang nahihiya na makita siya sa ganoong ayos ay lumapit sa akin. Mabagal siya, basa pa sa kanyang pagkapaligo at napakalinis na wari'y isang batang babaing nakahubad.

12- Sinabi ko 'yon sa kanya, at sa biglang bugso ng damdaming makaama, kinawit ko ang ulo niya, niyakap ko siya ng buong lambing at kinili-kiliti ko siya... Siya naman, habang nakatungo, ay bahagyang gumaganti sa pamamagitan ng kanyang mga tainga,

13- «Ang guwapo mo, pare ko!», inulit ko.

14- Siya'y nakangiting nagmamasid sa amin; ngunit hindi siya halos makita dahil sa naglalagos na bukung-liwayway.

15- Ang punong ito, Platero, ang punong akasyang ito na ako mismo ang nagpunla, ang pinakamagaling na alalay ng aking tula habang ako'y nakatira sa bahay na ito na ngayo'y nakapinid. (...) At ngayon din, tayo'y nilililiman niya sa pamamagitan ng kanyang makapal at sariwang dahong nasisinagan ng papalubog na araw.

16- Kay gaspang ng naging tayo niya! Aywan ko kung ako'y maaalala niya. Sa aki'y mukhang iba siya. Sa buong panahon na siya'y nalimutan ko tulad ng para bang hindi siya naging puno, patuloy na hinubog siya ng tagsibol taun-taon ng ayon sa sarili niyang kagustuhan na labag naman sa aking kalooban.

17- Nagiginaw ako at nais kong umalis tulad ng pakiramdam ko noong araw kung ako'y nasa kasino, o nasa botika, o nasa teatro, Platero.

18- «... hindi kita sinisisiiii
at ni hindi kita sisihin-in-in-in»

19- «Kung gayon, Platero; sasabihin ko sa bata na ibigay niya sa akin ang kanyang asno at ikaw naman ay sasama sa kanya para maging tagatinda ng mga alberchigos... ha!»

20- Tingnan mo sila, Platero.

21- At sa kanginhawahang nadarama, siya'y napapaluha.

22- Sa bandang ikalawa ng hapon, Platero, sa maaraw na sandili ng pag-iisa, ikaw at ako ay lalabas. (...) Dadaan tayo sa pintuang kubli, at tutuloy tayo sa kalyehong patungo sa bukid, tulad ng ginawa natin noong isang taon...

23- Iniwan namin ang hapunan, at umakyat kami sa asoteya.

24- Nang nasa tarangkahan na kami at ako y papasok sa Berhel, sinabihan ako ng mamang nakaasul na bantay doon.

6.2. Frases diverses⁶ (9)

1- Mahal kita.

2- Nakita natin siya

3- Si May, kailan ba siya babalik dito?

4- Si Juan, ibinili mo siya?

5- Siya ay kaibigan ko

6- Ikaw ay mas matalino kaysa sa akin

7- Kami ang magtatagumpay sa wakas

8- Kami, magpapahinga. Kayo, magtatrabaho.

9- Mga bata kayo

⁶ Extretes de la nostra diversa bibliografia.

6.3. Articles de la Declaració Universal dels Drets Humans⁷ (2)

Artikulo 1

Ang lahat ng tao'y isinilang na malaya at pantay-pantay sa karangalan at mga karapatan. Sila'y pinagkalooban ng katwiran at budhi at dapat magpalagayan ang isa't isa sa diwa ng pagkakapatiran.

Artikulo 27

1. Ang bawat tao'y may karapatang makilahok nang malaya sa buhay pangkalinangan ng pamayanan, upang tamasahin ang mga sining at makihati sa mga kaunlaran sa siyensiya at sa mga pakinabang dito.
2. Ang bawat tao'y may karapatan sa pangangalaga ng mga kapakanang moral at materyal bunga ng alin mang produksiyong pang-agham, pampanitikan o pansining na siya ang may-akda.

⁷ Extrets del lloc web de l'Oficina de l'Alt Comissionat per als Drets Humans (<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=tgl>, consultat el 20 d'abril de 2011).